HVGONIS GROTII

DE

IVRE BELLI AC PACIS LIBRI TRES.

In quibus jus naturæ & Gentium: item juris publici præcipua explicantur.

Editio secunda emendatior, & multis locis auctior.



AMSTERDAMI,

Apud GVILIELMVM BLAEVW.

CIↃ IↃC XXXI.

Cum Privilegiis S. Cæsareæ Maj. & Christianissimi Galliarum Regis.

LVDOVICO XIII

CHRISTIANISS. FRANCORVM ET NAVARRÆ REGI,

HVGO GROTIVS.

AVDET hic liber, Regum eminentiſſime, tuum ſibi auguſtum nomen inſcribere, non ſui, non auctoris, ſed argumenti fiducia, pro Iuſtitia quippe ſcriptus; quæ virtus adeo tua eſt, ut inde tuis meritis & humani generis ſuffragio digniſſimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique Iuſti appellatione non minus quam LVDOVICI noſcaris. Specioſi Romanis ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Aſia, aliiſque devictis gentibus tituli. At quanto tuum illuſtrius, quo ſignificaris nullius populi, nullius hominis, ſed ejus quod injuſtum eſt & hoſtis ubique & victor ſemper? Magnum putarunt Ægyptii reges, ſi patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes ſunt tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur? Iu-

ſtus es, cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regis Patris tui memoriam honoras ipſum imitando: Iuſtus, cum Fratrem modis omnibus, ſed nulla re magis quam exemplo tuo inſtruis: Iuſtus, cum Sorores ſummis matrimoniis ornas: Iuſtus, cum ſepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus ſæculo temet opponis: Iuſtus, ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite tranſverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum à te ſentientibus: Iuſtus ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia & in tantum Deo ſimilis quantum humana natura patitur, me cogit ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præſidium voluiſti eſſe & ſolatium. Accedit ad implendum Iuſtitiæ orbem poſt actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ

inno-

innocentia & puritas, digna quam non homines tantum, ſed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotus quiſque de plebe infima, imo de ipſis illis qui à mundi conſortio ſe abſciderunt, ita ſe ab omnibus culpis immunem præſtat, ut tu, in ea poſitus fortuna quæ innumeris peccandi illecebris undique obſidetur? Quantum vero hoc eſt, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diverſa peccantium exempla id conſequi, quod aliis ſolitudo vix, ſæpe ne vix quidem, præſtat? Hoc vero eſt, non Iuſti tantum, ſed & Sancti nomen in hac ipſa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum conſenſus poſt obitum tribuit: hoc eſt eſſe non gentilitio, ſed ſuo proprio jure Chriſtianiſſimum. Sed Iuſtitiæ cum pars nulla à te aliena ſit, illa tamen quæ circa libri hujus materiam, id eſt, circa belli paciſque conſilia verſatur, eo proprie tua eſt quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit: ſed majus hoc regno regnum eſt quod regna aliena non concupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujuſquam jus armis attentare, non veteres turbare fines;

ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto ut quam primum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ lætum, ut ſi quando te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit, audacter poſſis dicere: Hunc ego à te gladium pro Iuſtitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fuſi ſanguinis reum, purum inſontemque reddo. Ita fiet ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in poſterum ex tuis actionibus, tanquam ex perfectiſſimo exemplari petantur. Quod ipſum cum ſit maximum, plus tamen aliquid à te exigere audent Chriſtianorum populi: ut ſcilicet exſtinctis ubique armis pax ſua non imperiis tantum, ſed & Eccleſiis te auctore redeat, diſcatque noſtra ætas arbitrium ſubire ejus ætatis quam vera ſinceraque fide Chriſtianam fuiſſe Chriſtiani omnes profitemur. Pertæſos diſcordiarum animos excitat in hanc ſpem recens contracta inter te & ſapientiſſimum paciſque illius ſanctæ amantiſſimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia & auſpicatiſſimo Sororis tuæ matrimonio federata. Difficile negotium, propter ſtudia partium, gliſcentibus in dies odiis inflammata: ſed tantis regibus nihil dignum,

niſi

niſi quod difficile, niſi quod ab aliis omnibus deſperatum. Deus pacis, Deus juſtitiæ, Rex juſte, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus, tum hac etiam laude cumulet tuam ſuæ proximam Majeſtatem.

IN TRES LIBROS
DE IVRE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

IVs civile ſive Romanum ſive quod cuique patrium eſt, aut illuſtrare commentariis aut contractum ob oculos ponere aggreſſi ſunt multi. at jus illud, quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, ſive ab ipſa natura profectum, aut divinis conſtitutum legibus, ſive moribus & pacto tacito introductum attigerunt pauci, univerſim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri interſit humani generis. Vere enim Cicero præſtabilem hanc dixit ſcientiam, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc ſcientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni præponit. ſic enim Theoclymenem compellari facit:

Nam turpe id eſſet, cum ſcias hominum ac Deûm
Quod eſt eritque, juſta te haud cognoſcere.

Atque eo magis neceſſaria eſt hæc opera, quod & noſtro ſæculo non deſunt, & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent, quaſi nihil ejus præter inane nomen exiſteret. In omnium ferme ore eſt Euthydemi dictum apud Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti, nihil injuſtum quod utile: cui ſimile illud, in ſumma fortuna id æquius quod validius, & rempublicam ſine injuria geri non poſſe. Accedit quod quæ inter populos aut reges incidunt controverſiæ ferme Martem habent arbitrum. Eſt autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abeſſe longiſſime, ſed & viris doctis ac prudentibus ſæpe dicta excidunt quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius quam oppoſita inter ſe, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Non ex jure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis ſic deſcribit:

Iura negat ſibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius alium cum bellum ordiretur ſic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

Antigo-

Antigonus ſenex irriſit hominem qui ſibi urbes alienas oppugnanti commentarium de juſtitia adferebat. Et Marius negabat præ armorum ſtrepitu leges à ſe poſſe exaudiri. Ipſe ille oris tam verecundi Pompejus, auſus eſt dicere: *Armatus leges ut cogitem?* In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt: pro multis unum Tertulliani ſufficiat. *Dolus, aſperitas, injuſtitia, propria bellorum negotia.* Qui ita ſentiunt, dubium non eſt quin oppoſituri ſint nobis illud ex Comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio, ſi ipſum jus nullum eſt, & ad commendandum & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit, hunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res ſit, demus ei advocatum. Et quem potius quam Carneadem, qui ad id pervenerat, quod Academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſo non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo cum ſuſcepiſſet juſtitiæ hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius iſto: jura ſibi homines utilitate ſanxiſſe varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam; aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens. Verum quod hîc dicit Philoſophus, & ſequitur Poëta,

Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum:

admitti omnino non debet. nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans à cæteris omnibus quam cæterorum genera inter ſe diſtant: cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem quæ homini ſunt propria, eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis, non qualiſcunque, ſed tranquillæ & pro ſui intellectus modo ordinatæ cum his qui ſui ſunt generis: quam *οἰκείωσιν* Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad ſuas tantum utilitates ferri, ita univerſe ſumtum concedi non debet. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum ſuarum ſtudium partim fœtuum ſuorum, partim aliorum ſibi congenerum reſpectu aliquatenus temperant: quod in illis quidem procedere

credimus

credimus ex principio aliquo intelligente extrinſeco, quia circa actus alios iſtis neutiquam difficiliores par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene aliis faciendum propenſio quædam, prudenter à Plutarcho obſervata: ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis cum circa ſimilia ſimiliter agere norit, cum ſocietatis appetitu excellente, cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam facultatem ſciendi agendique ſecundum generalia præcepta, par eſt intelligi, cui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quidem animantium, ſed humanæ naturæ congruentia. Hæc vero quam rudi modo jam expreſſimus ſocietatis cuſtodia humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris quod proprie tali nomine appellatur: quo pertinent alieni abſtinentia, & ſi quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus reſtitutio, promiſſorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum. Ab hac juris ſignificatione fluxit altera largior: quia enim homo ſupra cæteras animantes non tantum vim obtinet ſocialem de qua diximus, ſed & judicium ad æſtimanda quæ delectant aut nocent, non præſentia tantum, ſed & futura, & quæ in utrumvis poſſunt ducere; pro humani intellectus modo etiam in his judicium recte conformatum ſequi, neque metu, aut voluptatis præſentis illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens eſſe humanæ naturæ; & quod tali judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ ſcilicet, eſſe intelligitur. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria ſunt elargiendis prudens diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujuſque & rei natura fert, præponit: quam juris proprie ſtricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen jus illud proprie nominatum diverſam longe naturam habeat, in eo poſitam ut quæ jam ſunt alterius alteri permittantur, aut impleantur. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent etiamſi daremus, quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non eſſe Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua, inſeverint, confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus ſæculis teſtata, ſequitur jam, ipſo Deo, ut opifici & cui nos noſtraque omnia debeamus, ſine exce-

exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit, ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod post Hebræos veteres, Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quanquam ex principiis homini internis profluit, Deo tamen asscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant juris originem non aliunde petendam quam ab ipso Iove, à quo Iovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest. Accedit quod illa quoque ipsa principia Deus datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: & in diversa trahentes impetus, qui nobis ipsis, quique aliis consulunt, vagari vetuit, illos quippe vehementiores addictius regens & fine ac modo coercens. Sed & historia sacra, præter id quod in præceptis consistit, *L. ut vim. D. de just. & jure.* affectum illum socialem non parum etiam eo excitat quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit Florentinus, cognationem inter nos à natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. Inter homines quasi Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum, sed sui generis obsequium debetur. Deinde vero cum juris naturæ sit stare pactis, (necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusve subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promisisse debebant intelligi, secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi quibus delata potestas erat constituissent. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

Vtilitas justi prope mater & æqui;

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa humana natura, quæ nos etiamsi re nulla indigeremus ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater

est

est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim naturæ auctor nos singulos & infirmos esse & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio aut subjectio utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes aut plerasque ex consensu jura quædam nasci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum, sed magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id nomen à jure naturali distinguimus. quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset. Male autem à Carneade stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut ipso fatente stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat; ita nec stultus est populus qui non tanti facit suas utilitates ut propterea communia populorum jura negligat: par enim in utroque est ratio: nam sicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, id convellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur; sic & populus jura naturæ gentiumque violans suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ, non stultitiæ esset eo ferri ad quod à natura nostra nos duci sentimus. Quare nec illud,

Iura inventa metu injusti fateare necesse est:

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges. ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, universaliter verum est. id enim ad ea duntaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exsecutionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori

validiori placuit, ut intelligamus fine ſuo externo carere jus niſi vires miniſtras habeat: ſicut Solon res confecit maximas, ut ipſe prædicabat:

ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας

Vim juſque parilis copulans vincli jugo.

Neque tamen quamvis à vi deſtitutum jus omni caret effectu. nam juſtitia ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtitia tormenta ac laniatus quales in tyrannorum pectoribus deſcribit Plato: juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus: quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat, ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet; quod multis exemplis hiſtoriæ docent. Quod vero multi quam à civibus exigunt juſtitiam, eam in populo aut populi rectore inſuper habeant, ejus erroris cauſa eſt, primum quod in jure nihil ſpectant niſi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens eſt in civibus qui ſinguli ad ſui tutelam invalidi ſunt: at magnæ civitates cum omnia in ſe complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam ſunt neceſſaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras ſpectat & juſtitia appellatur. Sed ut ne repetam quod dixi, jus non ſolius utilitatis cauſa comparatum, nulla eſt tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra ſe ope indigere poſſit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires; unde etiam à potentiſſimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Veriſſimum illud, omnia incerta eſſe ſimul à jure receſſum eſt. Si nulla eſt communitas quæ ſine jure conſervari poſſit, quod memorabili latronum exemplo probabat Ariſtoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter ſe colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem cauſa facienda eſſe. Graviter eos accuſat Ariſtoteles qui cum inter ſe neminem velint imperare niſi qui jus habeat, in exteros quid jus, quid injuſtum ſit nihil curant. Is ipſe quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatiſſimam eſſe rempublicam cujus fines haſta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam eſſe quæ juſtitiam pro finibus haberet: quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate, qui militari fortitudini juſtitiam antepoſuit, hoc argumento quod fortitudo juſtitia quadam regi deberet: at ſi juſti

essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non φιλομακέδονας tantum, aut φιλορωμαίους, sed φιλανθρώπους. Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit quam quod æquitatem imperii sui finibus terminaret. Tantum vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit qui judiciis coerceri nequeunt. Iudicia enim vigent adversus eos qui invalidiores se sentiunt: in eos qui pares se faciunt aut putant bella sumuntur, sed nimirum, ut recta sint non minori religione exercenda quam judicia exerceri solent. Sileant ergo leges inter arma, sed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ: non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optime enim dictum est à Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat, aut gentium consensus constituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. Camillus juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus populum Romanum & suscipere juste bella & finire: Apud alium legas: *Sunt & belli sicut & pacis jura.* Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & in hostem nefas. Quantam vim habeat in bellis justitiæ conscientia, passim ostendunt historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue adscribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires in milite à causa: raro eum sospitem redire qui injusta arma sumserit: bonæ causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum. Satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, sæpe aliarum causarum oppositu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de

bello

bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat. Ego cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem, causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno edicto ad omnia scelera emisso furore. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue consistit, omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Ioannes Ferus, & Erasmus nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi, sed eo, ut arbitror, consilio quo solemus quæ in unam partem exierunt in alteram reflectere ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere. Simul & jurisprudentiam quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne è patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perficit nemo: neque vero fieri potest nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea quæ ex constituto veniunt à naturalibus recte separentur. nam naturalia cum semper eadem sint facile possunt in artem colligi: illa autem quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici. Nos certe quam viam ineundam censeremus, reipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobilissimam continet. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, sitne

bellum aliquod juſtum: deinde ad noſcenda publici privatique belli diſcrimina explicandam habuimus vim ipſam ſummi imperii, qui eam populi, qui reges ſolidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de ſubditorum in ſuperiores officio dicendum fuit. Liber ſecundus, cum omnes cauſas ex quibus bellum oriri poteſt exponendas ſumſerit, quæ res communes ſint, quæ propriæ, quod jus perſonis in perſonas, quæ ex dominio naſcatur obligatio, quæ ſucceſſionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto, aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum ſanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exſequitur. Tertius liber primum ſubjectam ſibi habens materiam id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo quod vitio caret diſtinxiſſe; deſcendit ad pacis genera & omnes bellicas conventiones. Eo autem majus viſum eſt pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt ut multum reliquerint alienæ induſtriæ. Veterum Philoſophorum nihil exſtat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Ariſtoteles librum fecerat, cui nomen δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Chriſtianiſmo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure feciali nihil ad nos ſui præter nomen tranſmiſerunt. Hi qui ſummas fecerunt caſuum quos vocant conſcientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promiſſis, de juramento, de repreſſaliis capita fecerunt. Vide & ſpeciales libros de belli jure partim à Theologis ſcriptos, ut à Franciſco Victoria, Henrico Gorichemo, Wilhelmo Matthæi, partim à doctoribus juris, ut Ioanne Lupo, Franciſco Ario, Ioanne de Lignano, Martino Laudenſi: ſed hi omnes de uberrimo argumento pauciſſima dixerunt, & ita plerique ut ſine ordine quæ naturalis ſunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt, permiſcerent atque confunderent. Quod his omnibus maxime defuit, hiſtoriarum lucem, ſupplere aggreſſi ſunt eruditiſſimus Faber in Semeſtrium capitibus nonnullis, ſed pro inſtituti ſui modo, & teſtimoniis tantum allatis; diffuſius, & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia ſicut alios adjuvari poſſe ſcio & me adjutum profiteor, ita quid in docendi

genere,

genere, quid in ordine, quid in diſtinguendis quæſtionibus, juriſque diverſi generibus deſiderari in eo poſſit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, ſolere eum ſæpe in controverſiis definiendis ſequi, aut exempla pauca non ſemper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Iuriſconſultorum in reſponſis, quorum non pauca ad gratiam conſulentium, non ad æqui bonique naturam ſunt compoſita. Cauſas unde bellum juſtum aut injuſtum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis ſumma quædam genera quo ipſi viſum eſt, modo delineavit, multos vero & nobilium & frequentium controverſiarum locos ne attigit quidem. Nos ne quid tale indictum abiret operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile eſſet etiam ſi quid omiſſum à nobis eſſet definire. Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hāc rem aggreſſus ſim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quaſdam tam certas ut eas nemo negare poſſit, niſi ſibi vim inferat. Principia enim ejus juris, ſi modo animum recte advertas, per ſe patent atque evidentia ſunt, ferme ad modum eorum quæ ſenſibus externis percipimus; qui & ipſi bene conformatis ſentiendi inſtrumentis, & ſi cætera neceſſaria adſint, non fallunt. Ideo in Phœniſſis Euripides ſic loquentem facit Polynicen, cujus aperte juſtam vult fuiſſe cauſam:

Hæc ſum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, ſed quæ regulis æqui & boni
Suffulta rudibus pariter & doctis patent.

Statimque addit chori (conſtat is autem ex feminis iiſque barbaris) judicium, dicta approbantis. Vſus ſum etiam ad juris hujus probationem teſtimoniis philoſophorum, hiſtoricorum, poëtarum, poſtremo & oratorum: non quod illis indiſcrete credendum ſit; ſolent enim ſectæ, argumento, cauſæ ſervire: ſed quod ubi multi diverſis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad cauſam univerſalem referri debeat: quæ in noſtris quæſtionibus alia eſſe non poteſt quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis conſenſus. Illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum diſcrimen non quidem ex ipſis teſtimoniis (paſſim enim ſcriptores voces juris naturæ & gentium permiſcent) ſed ex materiæ qualitate intelligendum eſt. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non poteſt, & tamen ubique obſervatum apparet, ſequitur ut ex voluntate libera

 ortum

ortum habeat. Itaque hæc duo non minus inter ſe quam à jure civili diſcernere ſemper unice laboravi: imo & in gentium jure diſcrevi id quod vere & ex omni parte jus eſt, & id quod duntaxat effectum quendam externum ad inſtar illius primitivi juris parit, nempe ne vi reſiſtere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus cauſa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ obſervatio quam ſit neceſſaria ad res multas, in ipſo operis contextu apparebit. Non minus ſollicite ſeparavimus, ea quæ juris ſunt ſtricte ac proprie dicti, unde reſtitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris eſſe dicuntur, quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua jui s diverſitate aliquid jam & ſupra diximus. Inter philoſophos merito principem obtinet locum Ariſtoteles, ſive tractandi ordinem, ſive diſtinguendi acumen, ſive rationum pondera conſideres. Vtinam tantum principatus ille ab aliquot hinc ſæculis non in tyrannidem abiiſſet, ita ut veritas cui Ariſtoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Ariſtotelis nomine. Ego & hîc & alibi veterum Chriſtianorum ſequor libertatem, qui in nullius philoſophorum ſectam juraverant, non quod eis aſſentirentur qui nihil percipi poſſe dicebant, quo nihil eſt ſtultius; ſed quod nullam eſſe ſectam putarent quæ omne verum vidiſſet, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque veritatem ſparſam per ſingulos, per ſectaſque diffuſam, in corpus colligere, id vero exiſtimabant nihil eſſe aliud quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam. Inter cætera, ut hoc obiter à noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere, & Platonici nonnulli, & Chriſtiani veteres, in eo quod ille naturam ipſam virtutis in mediocritate affectuum actionumque poſuerit: quod ſemel poſitum eo ipſum abduxit, ut & virtutes diverſas, puta liberalitatem & parſimoniam in unam compingeret, & veritati daret oppoſita minime ex æquo reſpondentia jactantiam & diſſimulationem; & quibuſdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non exiſtunt, aut vitia per ſe non ſunt, ut contemtum voluptatis & honorem, & iræ adverſus homines vacuitatem. Non recte autem univerſaliter poſitum hoc fundamentum vel ex juſtitia apparet, cui oppoſitum nimium & parum, cum in affectibus & ſequentibus eos actionibus invenire non poſſet, in rebus ipſis circa quas juſtitia verſatur utrunque quæſivit: quod ipſum primum eſt deſilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde minus

minus ſuo accipere, poteſt quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumſtantiis ſibi ac ſuis debeat, at certe cum juſtitia pugnare non poteſt, quæ tota in alieni abſtinentia poſita eſt. Cui hallucinationi ſimilis illa eſt, quod adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie ad injuſtitiam pertinere non vult, cum tamẽ injuſtitia non aliam naturam habeat quam alieni uſurpationem, nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente miſericordia proveniat; an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ naſci ſolent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc vero juſtitiæ proprium eſt. Vt redeam unde veneram, verum quidem eſt virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur, ſed hoc non ideo quod id ſit virtuti omni proprium atque perpetuum, ſed quia recta ratio, quam virtus ubique ſequitur, in quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat: nam Deum nimium colere non poſſumus: ſuperſtitio enim non eo peccat quod Deum nimium colat, ſed quod perverſe: neque æterna bona nimium poſſumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odiſſe. Vere igitur à Gellio dictum, eſſe quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque ſint, etiam tanto laudatiora ſint. Lactantius cum multum de affectibus diſſeruiſſet: *Non in his moderandis*, inquit, *ſapientiæ ratio verſatur, ſed in cauſis eorum; quoniam extrinſecus commoventur: nec ipſis potiſſimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui poſſunt in maximo crimine & maximi poſſunt eſſe ſine crimine.* Nobis propoſitum eſt Ariſtotelem magni facere, ſed cum ea libertate quam ipſe ſibi in ſuos magiſtros veri ſtudio indulſit. Hiſtoriæ duplicem habent uſum qui noſtri ſit argumenti: nam & exempla ſuppeditant & judicia. Exempla quo meliorum ſunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec ſpernenda judicia, præſertim conſentientia: jus enim naturæ ut diximus aliquo modo inde probatur: jus vero gentium non eſt ut aliter probetur. Poetarum & oratorum ſententiæ non tantum habent pondus: & nos ſæpe iis utimur non tam ut inde adſtruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipſorum dictis aliquid ornamenti accedat. Librorum quos à Deo afflati homines aut ſcripſerunt aut probarunt, auctoritate ſæpe utor, cum diſcrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem ſunt qui urgent pro

 ipſo

ipſo jure naturæ: haud dubie mendoſe; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo diſtinguamus accurate jus Dei quod Deus per homines interdum exſequitur, & jus hominum inter ſe. Vitavimus ergo quantum potuimus, & hunc errorem & alterum ei contrarium, qui poſt novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi fœderis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fœdere, eadem & ipſum aut majora præcipiat: & hunc in modum uſos teſtimoniis antiqui fœderis videmus antiquos Chriſtianorum ſcriptores. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fœdus pertinentium ſententiam non parum conferre nobis poſſunt Hebræi ſcriptores, ii maxime qui & ſermones & mores patrios habuerunt percognita. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, à jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege majorem nobis ſanctimoniam pracipi quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut à præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii & ſua non cariturum mercede. Synodici canones qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis ad ea quæ occurrunt aptatæ: hi quoque aut monſtrant quod divina lex præcipit, aut ad id quod Deus ſuadet hortantur. Et hoc vere Eccleſiæ Chriſtianæ eſt officium, ea quæ ſibi à Deo tradita ſunt tradere & quo tradita ſunt modo. Sed & mores apud Chriſtianos illos veteres, & qui tanti nominis menſuram implebant, recepti aut laudati merito pro canonibus valent. Secunda poſt hos auctoritas eſt eorum qui ſuis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Chriſtianos floruerunt, neque gravis cujuſquam erroris notati ſunt. nam & hi quæ dicunt magna cum aſſeveratione, & quaſi comperta, momentum non exiguum habere debent ad interpretanda quæ obſcura videntur in ſacris literis, eoque majus quo & plurium apparet conſenſus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec dominatus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. Qui his ſucceſſerunt Scholaſtici quantum ingenio valeant

ſæpe

ſæpe oſtendunt: ſed in infelicia & artium bonarum ignara ſæcula inciderunt: quominus mirum ſi inter multa laudanda, aliqua & condonanda ſunt. Tamen ubi in re morum conſentiunt, vix eſt ut errent: quippe perſpicaces admodum ad ea videnda quæ in aliorum dictis reprehendi poſſunt: in quo ipſo tamen diverſa tuendi ſtudio laudabile præbent modeſtiæ exemplum, rationibus inter ſe certantes, non qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, conviтiis, turpi fœtu impotentis animi. Iuris Romani ſcientiam profitentium tria ſunt genera. Primum eorum eſt quorum opera in Pandecte, Codicibus Theodoſiano & Iuſtinianeo, & in Novellis conſtitutionibus apparent. Secundum eos habet qui Irnerio ſucceſſerunt, Accurſium, Bartolum & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur qui humaniores literas cum legum ſtudio conjunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes ſæpe optimas ſuppeditant ad demonſtrandum id quod juris eſt naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri teſtimonium ſæpe præbent, ſic tamen ut ipſi non minus quam alii nomina hæc ſæpe miſceant, imo & jus gentium ſæpe vocent id quod quorumdam duntaxat populorum eſt, nec tanquam ex condicto; ſed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris ſunt gentium ſæpe tractant promiſcue & indiſcrete cum his quæ juris ſunt Romani, ut ex titulo de Captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur laboravimus. Secunda claſſis juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum ut ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum tali conſuetudini quæ noſtrorum temporum jus gentium facit teſtimonium perhibent. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam aut non niſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti. Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt: ita ut à controverſiis etiam populorum ac regum non abſtinerent, Hiſpani duo Covarruvia & Vaſquius: hic magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. Hiſtorias magis eidem

legum

legum ſtudio inſerere aggreſſi ſunt Galli. quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomannus, ille perpetuo opere, hic ſparſis quæſtionibus, quorum & pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam. In toto opere tria maxime mihi propoſui, ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant nec erant, perſpicue diſtinguerem. Temperavi me ab his quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile eſt feci mentionem, ſed obiter, & ut idipſum à juſti quæſtione apertius diſtinguerem. Injuriam mihi faciet ſi quis me ad ullas noſtri ſæculi controverſias, aut natas, aut quæ naſcituræ prævideri poſſunt, reſpexiſſe arbitratur. Vere enim profiteor, ſicut mathematici figuras à corporibus ſemotas conſiderant, ita me in jure tractando ab omni ſingulari facto abduxiſſe animum. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam faſtidium parere lectori, cujus utilitatibus conſulebam. Itaque ſecutus ſum quantum potui conciſum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conſpectu habeant qui negotia publica tractant, & quæ incidere ſolent controverſiarum genera, & principia unde dijudicari poſſunt: quibus cognitis facile erit ad rem ſubjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. Scriptorum veterum ipſa verba adduxi interdum, ubi talia erant ut aut cum auctoritate, aut cum venuſtate ſingulari dicta viderentur: quod & in Græcis feci nonnunquam, ſed maxime ubi aut brevis erat ſententia, aut cujus gratiam ſperare non audebam Latino ſermone me poſſe aſſequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui Græca non didicerunt. Quam vero ego in aliorum ſententiis ac ſcriptis dijudicandis mihi ſumſi libertatem, eandem ſibi in me ſumant, omnes eos oro atque obteſtor quorum in manus iſta venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes ſequar. Et jam nunc adeo, ſi quid hîc pietati, ſi quid bonis moribus, ſi quid ſacris literis, ſi quid Eccleſiæ Chriſtianæ conſenſui, ſi quid ulli veritati diſſentaneum à me dictum eſt, id nec dictum eſto.

LIBRI

LIBRI PRIMI

CAPITA.

LIBRI SECVNDI

CAPITA.

LIBRI

LIBRI TERTII

CAPITA.

HVGONIS

HVGONIS GROTII DE IVRE BELLI AC PACIS LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quid Bellum, quid Ius?

I. *Ordo operis.*
II. *Belli definitio & origo nominis.*
III. *Ius pro attributo actionis describitur, & dividitur in rectorium & aequatorium.*
IV. *Ius pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis sive juris stricte dicti divisio in potestatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia divisio, in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De Iustitia expletrice & attributrice: easque proprie non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod haec circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
IX. *Ius pro regula definitur & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Iuris naturalis definitio, divisio & distinctio ab his quae non proprie sic dicuntur.*
XI. *Instinctum cum aliis animantibus communem aut proprium hominibus non facere aliam juris speciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Iuris voluntarii divisio in humanum & divinum.*
XIV. *Ius humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio & quomodo probetur.*
XV. *Ius divinum dividitur in universale & unius populi proprium.*
XVI. *Iure Hebraeorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*
XVII. *Quae argumenta Christiani petere possint ex lege Hebraea & quomodo.*

CONTROVERSIAE eorum quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum privati, tum reges ipsi, quique par regibus jus obtinent, sive illi optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris quaecunque tales incidere solent controversiae recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem ut finem suum deducet.

II. De Belli ergo jure acturi videndum habemus, quid bellum sit de quo quaeritur, quid jus quod quaeritur. Cicero dixit Bellum certationem per vim. Sed usus obtinuit ut non actio sed status eo

nomine indicetur, ita ut ſit Bellum ſtatus per vim certantium qua tales ſunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit de quibus agendum deinceps erit. neque enim privatum hîc excludo, ut quod reipſa prius ſit publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine ſignanda eſt. Neque hujus nominis origo repugnat. Eſt enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum eſt bonus, & duis bis. Duellum autem à duobus dictum ſimili ſenſu quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis ſignificatione πόλεμος: veteribus etiam λύη à diſſolutione, quomodo & corporis diſſolutio δύη. Neque uſus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod ſi quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obſtat, cum certiſſimum ſit nomen generis ſæpe ſpeciei præſertim excellentiori peculiariter adhæreſcere. Iuſtitiam in definitione non includo, quia hoc ipſum in hac diſputatione quærimus, ſitne aliquod bellum juſtum, & quod bellum juſtum ſit. Diſtingui autem debet id quod quæritur ab eo de quo quæritur.

III. De jure belli cum inſcribimus hanc tractationem, primum hoc ipſum intelligimus quod dictum jam eſt, ſitne bellum aliquod juſtum, & deinde quid in bello juſtum ſit. Nam jus hîc nihil aliud quam quod juſtum eſt ſignificat: idque negante magis ſenſu quam ajente, ut jus ſit quod injuſtum non eſt. Eſt autem injuſtum quod naturæ ſocietatis ratione utentium repugnat. Sic alteri detrahere ſui commodi cauſa contra naturam eſſe dicit Cicero, idque ita probat, quia ſi id fiat ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe ſit. Hominem homini inſidiari nefas eſſe evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos conſtituerit natura: Seneca: *ut omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari totius intereſt; ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum geniti ſumus. Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt.* Sicut autem ſocietas alia eſt ſine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, federatos: alia inæqualis, καθ' ὑπεροχὴν Ariſtoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & ſervum, regem & ſubditos, Deum & homines: ita juſtum aliud eſt ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus qui regit & qui regitur, qua tales ſunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

De Officiis III.

L. ut vim D. de Iuſt. & jure.

De ira lib. 2. cap. 32.

IV. Ab hac juris ſignificatione diverſa eſt altera, ſed ab hac ipſa

veniens,

veniens, quæ ad personam refertur; quo sensu jus est Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiam si rem interdum sequatur, ut servitutes prædiorum quæ jura realia dicuntur comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alii competunt quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, Facultas nobis dicitur; minus perfecta, Aptitudo: quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Iurisconsulti nomine Sui appellant: nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur Potestas, tum in se, quæ libertas dicitur, tum in alios, ut patria, dominica: Dominium, plenum sive minus pleno, ut ususfructus, jus pignoris: & creditum cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: Vulgaris scilicet quæ usus particularis causa comparata est, & Eminens quæ superior est jure vulgari, utpote communitati competens in partes & res partium boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: sic in res singulorum majus est dominium regis ad bonum commune quam dominorum singularium: sic reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur quam creditori.

VII. Aptitudinem vero ἀξίαν, id est dignitatem vocat Aristoteles. Michael Ephesius id quod secundum eam æquale dicitur interpretatur τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, id quod convenit. *V. Nic.*

VIII. Facultatem respicit justitia Expletrix, quæ proprie aut stricte justitiæ nomen obtinet, συναλλακτικὴ Aristoteli, nimis arcto vocabulo: nam ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit: aptitudinem respicit Attributrix quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici proportionem simplicem quam ἀριθμητικὴν vocat, ab attributrice autem comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos nomen habet proportionis, ex eorum genere est quæ sæpe locum habent non semper: neque vero per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & con-

tractus ſocietatis expletur proportione comparata, & ſi unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam ſimplici commenſione attributio fiet. Neque magis verum eſt quod à nonnullis dicitur, attributricem verſari circa res communes, expletricem circa res ſingulorum. Contra enim ſi quis de re ſua legare velit, attributrice juſtitia uti ſolet: & civitas quæ de communi reddit, quod civium quidam in publicum impenderunt, non niſi expletricis juſtitiæ officio fungitur. Recte hoc diſcrimen notatum à Cyri magiſtro. nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam ſed alienam attribuiſſet, & majori contra majorem, docuit eum magiſter: ὅτι ὁπότε μὲν καταςαθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτής, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστί, πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κτήσασθαι: *Tunc quidem ubi conſtitutus eſſet arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum eſſe. at ubi judicandum eſſet utrius eſſet tunica, id ſpectandum utra poſſeßio juſtior, eumne rem habere qui vi abſtuliſſet, an qui feciſſet aut emiſſet.*

IX. Eſt & tertia juris ſignificatio quæ idem valet quod Lex, quoties vox legis largiſſime ſumitur, ut ſit Regula actuum moralium obligans ad id quod rectum eſt. Obligationem requirimus: nam conſilia & ſi qua ſunt alia præſcripta, honeſta quidem ſed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. Permiſſio autem proprie non actio eſt legis, ſed actionis negatio, niſi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non ſimpliciter ad juſtum, quia jus hac notione non ad ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum eſt laxius juſtum dicitur. Iuris ita accepti optima partitio eſt, quæ apud Ariſtotelem exſtat, ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo ſtrictius poſito: interdum & τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere Helleniſtæ.

X. Ius naturale eſt dictatum rectæ rationis indicans, actui alicui, ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura rationali, ineſſe moralem turpitudinem aut neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari aut præcipi. Actus de quibus tale exſtat dictatum, debiti ſunt aut illiciti

citi

citi per se, atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per se ac suapte natura aut debita sunt aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est quædam dici ejus juris non proprie, sed ut scholæ loqui amant reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea quæ injustitia carent. interdum etiam per abusionem ea quæ ratio honesta aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis. Sciendum præterea jus naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii ipsum indicat jus naturale; quare furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus jurisconsultus, natura turpe Vlpianus, Deo displicere Euripides his in Helena versibus:

L. 1. D. de Furtis.
L. Probrũ. D. de verb. significat.

Nanque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Vt ab alienis rebus ac vi temperet.

Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt ad quæ se illa non extendit, quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent; sed sibi ipsis repugnant: Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod intrinseca ratione malum est malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: ἔνια εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates quæ esse illud necessario consequuntur. talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam sanctam ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Ierem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6. Fit tamen interdum ut in his actibus de quibus jus

naturæ aliquid constituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur quod immutabile est, sed res de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit. ut enim recte in Epicteto Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό: *non sufficit ut debeatur pecunia, datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri; non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt; sed non erit homicidium aut furtum quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi ante positas leges.

XI. Discrimen autem quod in Iuris Romani libris exstat, ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ, aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, usum vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus:

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων:
Ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετηνοῖς
Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην ἣ πολλὸν ἀρίστη.
Humano generi nam lex datur ab Iove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Iustitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν: *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. V. *In omnibus enim videmus animalibus quæ sapientia carent conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint. nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero quia scientiam boni & mali habet, abstinet se à nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset fieri non potuisse

tuisse quin id cæteri ægre ferrent, ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παραπέμψειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensæ significatione.* Quod si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An vero actus ipse de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio, an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert. Lib. VI.

XII. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius. quarum probandi rationum illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: à posteriori vero, si non certissima fide, certe probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam universalis effectus universalem requirit causam: talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter sensum ipsum communis qui dicitur. Hesiodi est dictum à multis laudatum:

> φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
> λαοὶ φημίζουσι.
> *Non etenim penitus vana est sententia, multi*
> *Quam populi celebrant.*

τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις: *potentissima probatio est si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et Cicero; *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca; *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores. Nam, ut recte notat Porphyrius, τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγριώται, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τὰς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψηφίζεσθαι φύσεως: *quædam nationes efferatæ sunt, & factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται· εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι 1. Tusc. Epist. 117.

 γλυκὺ

γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ πικρὸν δοκεῖ. *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur: Quod si his qui morbido distortoquè sunt animo aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud vita Pompeji. φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται. *natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine vitæque & locorum mutatione*
Top. v. 2. *redit ad mansuetudinem.* Aristoteles descriptionem hominis ex eo quod ipsi proprium est hanc facit ἄνθρωπος, ζῶον ἥμερον φύσει: *homo*
Pol. I. v. *animal est suapte natura mansuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις: *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.*

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. Ab humano incipiemus, quia id pluribus innotuit. est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. Potestas civilis est quæ civitati præest. Est autem Civitas cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Ius arctius patens & ab ipsa potestate civili non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica; & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium, id est quod Gentium omnium aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio Chrysostomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores.

XV. Ius voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: id nimirum quod ex voluntate divina ortum habet. quo discrimine à jure naturali, quod item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest quod nimium indistincte dicebat Anaxarchus, non ideo id Deum velle quia ju-

stum

ſtum eſt, ſed juſtum eſſe, id eſt jure debitum, quia Deus voluit. Hoc autem jus aut datum eſt humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: ſtatim poſt hominem conditum, iterum in reſtauratione humani generis poſt diluvium, poſtremo in ſublimiori reſtauratione per Chriſtum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant ex quo quantum ſatis eſt ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. Ex omnibus populis unus eſt cui peculiariter Deus jura dare dignatus eſt, populus ſcilicet Hebræus, quem ſic alloquitur Moſes Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna cui Dei propinqui ſicut Dominus Deus noſter ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui ſint conſtitutiones & jura æqua, qualis eſt lex hæc tota quam ego hodie coram vobis propono?* Pſalmographus Pſalmo CXLVII, qui in Latinis exemplaribus eſt CXLIX, *Indicat Deus verba ſua Iacobo, conſtitutiones ac jura ſua Iſraeli. non ita fecit genti ulli: ideo jura iſta non noverunt.* Nec dubitandum, quin fallantur Iudæorum illi (quos inter Tryphon in diſputatione cum Iuſtino) qui exiſtimant etiam alienigenis, ſi ſalvi eſſe vellent, ſubeundum fuiſſe legis Hebraicæ jugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non eſt. At quibus data ſit lex ipſa loquitur: *Audi Iſraël.* & paſſim fœdus cum ipſis ictum, ipſi in peculiarem Dei populum adſciti dicuntur: quod verum eſſe agnoſcit & ex loco Deuteronomii XXXIII, 4, probat Maimonides. Quin inter ipſos Hebræos vixerunt ſemper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς κ̀ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœniſſa Matth. XV, 22. qualis ille Cornelius Act. X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων, Act. XVII, 4. Hebraice חסידי אומות pii ex gentibus, ut legitur titulo Thalmudico de Rege. Talis qui eſt in lege dicitur בן-נכר Levit. XXII, 25. גר ותושב Lev. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit incolam incircumciſum. Hi, ut narrant ipſi Hebræorum magiſtri, leges Adamo & Noæ datas ſervare tenebantur, abſtinere ab idolis & ſanguine, & aliis quæ infra ſuo loco memorabuntur, at non item leges proprias Iſraëlitarum. Itaque cùm Iſraëlitis non liceret veſci carne beſtiæ quæ fato ſuo periiſſet, peregrinis tamen inter ipſos viventibus id licebat, Deut. XIV, 21. Niſi quod quibuſdam legibus ſpecialiter expreſſum eſt, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. Extraneis etiam qui aliunde advenirent, neque inſtitutis Hebraicis ſubjicerentur, in templo Hieroſolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, ſtantibus tamen in loco peculiari ac ſeparato à ſtatione Iſraëlitarum, 1 Regum qui Latinis III Regum,

gum VIII, 41. II Macc. III, 35. Ioh. XII, 20. Act. VIII, 27. Neque Elisæus Naamani Syro, neque Ionas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Iudæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Iustinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Hieronymus, meminerunt) eos credibile est ab Ismaele, aut ab Esauo, aut ex Cethuræ posteris venisse. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent, natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Iudæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt; isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in Iosephi historia Ananias Iudæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc Tacitus vocat) docebat etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. V, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti, qui Hebræis גרי צדק hospites justitiæ, pari jure erant cum Israelitis, Num. XV, 15.) partim ut earum promissionum essent participes quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiares: quamquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem quasi extra Iudaismum salus non esset. Hinc colligimus nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse, ut alii quam Israelitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu quos nunquam

Ant. lib. XX. c. 2.

quam obstrinxit. Sed ab Israelitis ablata est obligatio, quoad ritualia quidem, statim postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille per excidium urbis & desolationem præcisam sine spe restitutionis populus esse desiit. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantùm satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto federe fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Eph. II, 14.

XVII. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona, Rom. VII, 12. De præceptis loquor. nam de permissis distinctius agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam quæ nudi est facti & impedimenti remotionem significat huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantùm impunitatem dat apud homines, & jus ne quis alius impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium aut in genere aut in specie constituerit. Nam his tribus causis demtis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum nunc sit extra ea

quæ

quæ licent. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Hebr. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato & altera de decimis monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima in alimenta eorum qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

CAPVT II.

An bellare unquam justum sit.

I. *Ius naturæ bello non repugnare probatur rationibus:*
II. *Historia:*
III. *Consensu.*
IV. *Ius gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Ius divinum voluntarium ante Euangelii tempus bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.*
VI. *Ad quæstionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.*

VIsis juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an bellare unquam liceat. Hæc autem ipsa quæstio, ut & aliæ quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite disserit esse quædam prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, sed quæ illis primis
Gell. XII. c. V. præferenda sint. Prima naturæ vocat, quod simulatque natum est animal, ipsum sibi conciliatur & commendatur ad se conservandum, atque ad suum statum & ad ea quæ conservantia sunt ejus status diligenda: alienatur autem ab interitu iisque rebus quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri ut nemo sit, quin

cum

cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas aut detortas habere: primumque esse officium ut se quis conservet in naturæ statu, deinceps ut ea teneat quæ secundum naturam sint, pellatque contraria. At post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione quæ corpore est potior; atque eam convenientiam, in qua honestum sit propositum, pluris faciendam quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ commendent nos quidem rectæ rationi, sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera sint & ab omnibus qui judicio sano sunt præditi facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud quod quanquam post oritur, dignius tamen est; neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo expetendum. Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus, pro materiæ diversitate, modo ut ita dicam in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, ad vitium deflectas; modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possit, ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus; at inter aliter adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, sive mixtum, sive reductum utrinque. Et in hoc posteriori genere maxime occupari solent leges tum divinæ tum humanæ, id agendo ut quod per se laudabile tantum erat etiam deberi incipiat. Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam. Inter prima naturæ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquisitio illis primis naturæ maxime convenit. & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: τὰ ζῶα ἐπίστανταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως: *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento est: *Omnibus hostem*

Præsidiumque datum sentire & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat:

> *Dente lupus, cornu taurus petit. unde, nisi intus*
> *Monstratum?*

Lucretius vero amplius:

> *Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.*
> *Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:*
> *Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem sensum Galenus sic exprimit. Φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει, μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχῃ τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsicat.* Idem Galenus de usu partium primo hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere. Recta autem ratio ac natura societatis, quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habiturum, etiamsi dominium quod nunc ita vocamus introductum non esset. nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. sic & rebus in medio positis uti & quantum natura desiderat eas absumere jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet faceret injuriam. Hoc ipsum autem nunc postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Vt, si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic si unusquisque nostrûm rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates,*

De Officiis III.

tates,

tates, copias, opes augeamus. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis quæ jus alterius non violat injusta est: quod idem Cicero ita extulit. *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem alibi. *Quid est quod contra vim fieri sine vi posset?* Apud Vlpianum est: *Vim vi repellere licere Caßius scribit, idque jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: *Epist. Fam. XII, 3. L. I. § vim vi. D. de vi & vi armata.*

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor qui Sodoma diripuerant Abrahamus cum ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus. *Laus sit Deo altißimo qui tradidit hostes tuos in manum tuam.* Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ, vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam extraneorum Berosi atque Orphei testimonio. Historia septem populorum quos Israelitis exscindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum speciale ad exsequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi ducibus Mose ac Iosua armis repulerunt. Exod. XVII. quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. XX, 10, 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse. nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Iephtæ adversus Ammonitas, Iud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II. Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Iephthen, Davidem, Samuelem, atque alios per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, XI, 33. 34. quo loco, ut

iſtius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem qua id quod fit Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait præliari Dei prælia, 1. Sam. xxv, 28, id eſt pia ac juſta.

III. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis locus ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis.* Item: *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent.* Cajus Iuriſconſultus: *adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere.* Florentinus Iuriſconſultus: *jure hoc evenit ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* Ioſephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι τὸ ζῆν ἐθέλειν, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου πολεμίους ἡγούμεθα. *Eſt enim naturæ lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipſum eſt quapropter eos qui vita manifeſte nos volunt ſpoliare, hoſtes cenſemus.* Adeoque manifeſtam æquitatem hoc habet, ut in beſtiis etiam, quæ juris non rem ipſam ut diximus, ſed umbram habent quandam, diſtinguamus inter vim quæ injuriam infert & quæ propulſat. Nam cum dixiſſet Vlpianus animal quod ſenſu, id eſt rationis uſu, caret, non poſſe injuriam feciſſe, mox tamen ſubjungit, cum arietes vel boves commiſiſſent & alter alterum occidiſſet, Q. Mutio auctore diſtinguendum, ut ſi quidem is periiſſet qui aggreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando ſerviet illud Plinii: *Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentum morſus non petunt ſerpentes: ſed ſi vis inferatur, nulla eſt cui non ſit ira, non ſit anima injuriæ impatiens, & promta, ſi noceas, ad ſe defendendum alacritas.*

Pro Milone.

L. Itaque ff. ad l. Aquil.

L. ut vim D. de Iuſt. & jure.

De bello Iu. l. III c. 25.

L. 1. D. ſi quad. paup. f. d. §. Ait. & §. Cum arietes.

Adde Ex. XXI, 28.

IV. De jure naturali ergo, quod & gentium dici poteſt, ſatis conſtat eo bella non omnia improbari. Iure autem Gentium voluntario itidem non damnari bella ſatis nos docent hiſtoriæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo jure gentium introducta eſſe bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi ſolet interpretandum cenſeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium ſit introducta, quam formam quæ habeant bella

L. Ex hoc jure. ff. de juſt. & jure.

bella ea peculiares ex jure gentium effectus conſequantur: unde diſtinctio naſcitur qua utendum nobis erit infra, in bellum ſolenne juris gentium, quod & juſtum id eſt plenum dicitur, & non ſolenne, quod tamen non ideo juſtum eſſe deſinit, id eſt juri congruens. Nam aliis bellis modo æqua ſubſit cauſa, jus gentium non adſiſtit quidem, ſed nec reſiſtit, ut infra latius explicabitur. *Iure Gentium* (inquit Livius) *ita comparatum eſt ut arma armis propulſentur.* *Lib.* XLII. Et Florentinus jus eſſe gentium ait ut vim atque injuriam propulſemus, ut corpus noſtrum tutemur. *L. ut vim. D. de juſt. & jure.*

V. De jure divino voluntario major eſt difficultas. Neque hîc objiciat quiſquam jus naturæ eſſe immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuiſſe conſtitui. id enim verum eſt in iis quæ jus naturæ vetat aut præcipit; non in iis quæ jure naturæ licent tantum. nam quæ ejus ſunt generis, cum proprie juris naturæ non ſint, ſed extra jus naturæ, & vetari poſſunt & præcipi. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejuſque poſteris: ubi Deus ſic loquitur, Gen. IX, 5, 6. *Quinetiam ſanguinem veſtrum, id eſt animarum veſtrarum repoſcam: ab omni beſtia repoſcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, repoſcam hominis animam. Quiſquis effuderit ſanguinem hominis qui eſt in homine, ſanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem ſuam fecit Deus.* Hîc ergo quidam illud quod de repoſcendo ſanguine dicitur, generaliſſime intelligunt; & alterum de effundendo viciſſim ſanguine; comminationem eſſe volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi ſe perſuadet. Nam interdictum de ſanguine non effundendo latius non patet quam quod in lege eſt, *Non occides;* quod neque capitalibus ſuppliciis, neque bellis obſtitiſſe manifeſtum eſt. Lex ergo tam hæc quam illa non tam novi aliquid conſtituit quam jus naturæ prava conſuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde verba illa intelligenda ſunt in eo ſenſu qui vitium includit: ſicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, ſed deſtinatam & innocentis. Quod vero ſequitur de ſanguine viciſſim effundendo, videtur mihi non factum nudum, ſed jus continere. Rem ita explico. Natura non iniquum eſt ut quantum quiſque fecit mali tantundem patiatur, juxta illud quod Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit ſi quiſque ferat, jus fiet & æquum.

Seneca pater hanc ſententiam ſic retulit: *Iuſtiſſima patiendi vice*

 quod

quod quisque alieno excogitavit supplicio, excipit suo. Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *Qui inveniet me interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi: quomodo & Plato in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides:

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων κυρεῖ·
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείναι δὲ μή.
Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Vt cogeretur de vita decedere
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste non leto scelus?

Lib. III. Quo & illud pertinet Thucididis εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας·) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus quamvis gravium delictorum leves fuisse pœnas: sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.*

Lactant. lib. II. Lactantius: *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* Ab uno facto illustri sumta conjectura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit. Gen. IV, 24. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat & ipse permisit, ut insons esset qui homicidam occidisset. quod postea institutis judiciis summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure ejus qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem. qua de re infra fusius agetur. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in Reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma jussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet,

Exod.

Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24. Nimirum conjectura divinæ voluntatis ipſa naturali ratione adjuvante à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur. Huc pertinet vetus quæ apud Hebræos exſtat traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias inceſtas legem veterem quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipſum confirmant Iobi verba XXXI, 11. Iam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24, 25, 27, 28. Pſalm. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31, 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt Hebræo populo indultum diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibuſque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à Prophetis admonitos improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuiſſe nationes quæ inde ſibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt: unde tanta in jure veteri Attico, & quod inde ſumtum eſt Romano XII tabularum cum legibus Hebræis ſimilitudo eſt. Sufficere hæc videntur ut appareat legem Noæ datam non eum habere ſenſum quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum

 adferun-

adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi ſumam quod ſumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis. id enim quo ſenſu à pleriſque ſumitur, verum non puto. Illud libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti quam ad ea ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent ut probent quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc ejuſmodi ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſa ratio; at non talia ut abſque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Ioh. III, 16, quis dicat ipſo naturæ jure nos obligari? Iuſtini dictum eſt: τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν ἐνδέχεται πεπιστευκότος ἐστὶν: *ſecundum naturam vivere ejus eſt qui nondum credidit.* Sed ne illos quidem ſequar qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi v, & deinceps, interpretem tantum agere legis per Moſem datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita, *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppoſitio, ſed & Syriaca & aliæ verſiones, oſtendunt illud *veteribus* ſignificare, ad veteres, non à veteribus, ut *vobis* eſt ad vos non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt quam qui Moſis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legiſperitorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu. *Non occides*, Exodi XX, 30. *Quiſquis occiderit tenebitur judicio*, Levit. XXI, 21. Num. XXXV, 16, 17, 30. *Non Mœchaberis*, Exod. XX, 30. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, ſed reddes Domino, quæ juraveris*, Exodi XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levit. XXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraelitam) Levitici XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, puta ſeptem populos cum quibus amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exodi XXXIV, 11. Deuteron. VII, 1. His addendi Amalecitæ in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XVII, 19. Deut. XXV, 19. Sed ad intelligentiam verborum Chriſti omnino notandum legem per Moſem datam dupliciter accipi, aut ſecundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi ſolent, quatenus ſcilicet

graviora

graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coercet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 13. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundùm id quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam quæ potior est insuper habebant, neque inculcabant populo. quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Iosepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est virtutes quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis, aut commendari, aut præcipi, sed non præcipi in eo gradu ac latitudine quo Christianis. Vtroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: unde liquet verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum quod nunc in manu est refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. Omissis ergo argumentationibus quæ minus se nobis probant, primum ac præcipuum testimonium quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus esto Pauli illud ad Timotheum I, II, 1, 2, 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Iustinus Martyr: εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro cui nomen constitutiones Clementis pr ecatur Ecclesiæ χριστιανὰ τὰ τέλη id est magistratus Christianos: deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quòd si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit. nam Dei minister est vindex ad iram ei qui quod malum est fecerit.* Iure gladii per complexionem omnis quidem coercitio

coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Iurisconsultos interdum; sed ita tamen ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Act. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus, reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est ut se ministros ei exhibeant, qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam. *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo Reges Domino serviunt in timore, nisi ea quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit qua homo est, aliter qua Rex est.* mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi quæ possunt facere nisi reges.* Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & omnes homines obligante non pugnare. Neque eliditur hoc argumentum eo quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita universim verum non est. nam Sergius Paulus Cypri proprætor Christo nomen pridem dederat. Act. XIII, 12. ut jam taceam quod de Emessenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicat à Deo institutam etiam pro illo

Contra Cresc. Gram. lib. III.

Ad Bonif. Epist. 50.

illo tempore ac propterea honorandam etiam intra animi recessus, quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & Rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant sacrificia secundum legem quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur. Tertium argumentum petitur ex Ioannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus à militibus Iudæis, cujus gentis multa millia Romanis militasse ex Iosepho & aliis scriptoribus manifestissimum est; quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos militia abire jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus. quod quo minus admittam hæc obstant. Ioannes & Christus eodem exordio doctrinæ quam afferebant summam indicarunt. *Resipiscite: appropinquavit enim regnum cælorum*, Matt. III, 2. IV, 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus Baptistæ, Matt. XI, 12. Ioannes dicitur prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Marc. I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Act. II, 38. Exigit Ioannes fructus dignos pœnitentia, & iis qui talem fructum non proferunt excidium minatur, Mat. III, 8 & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Ioannem; id est ab illo incepisse doctrina perfectior. Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Ioanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Ioannes hoc nomine major Prophetis, Matt. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. II, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Ioannes Iesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Ioanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Iesus esset promissus ille Messias, Act. XIX, 4. Ioan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matt. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16. Quartum

tum hoc eſt argumentum quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives tuendi adverſus latrones ac prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nuſquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis quæ ad judicia pertinebat deſiiſſe priuſquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ concideret. nam neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, neque Chriſtus aut Apoſtoli uſquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, niſi quatenus id comprehenſum videri poteſt in reipublicæ ut diximus deſtructione: imo contra Paulus ſummum pontificem ait conſtitutum ut judicium ferret ſecundum legem Moſis. Act. XXIV, 3. Chriſtus ipſe in præfatione præceptorum ſuorum, ait non veniſſe ſe ad ſolvendam legem, ſed ad implendam. Matt. V, 17. quod quem de ritualibus ſenſum habeat non obſcurum eſt; implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, ut quidam exiſtimant, adventu ſuo ea ſuſtulit? Si autem manſit obligatio legis quamdiu ſtetit Hebræorum reſpublica, ſequitur ut Iudæi etiam ad Chriſtum converſi, ſi ad magiſtratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moſes præſcripſerat. Ego ſane omnia expendens ne leviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa Chriſti loquentis verba audiens aliter exiſtimare potuerit. Illud agnoſco, ante Chriſti tempus quædam fuiſſe permiſſa, ſive quoad impunitatem externam, ſive etiam quoad animi puritatem (nunc enim iſta diſtinctius exquirere, nec opus, nec otium eſt) quæ Chriſtus ſuam diſciplinam ſectantibus licere noluit, ut ob qualemcumque offenſam uxorem dimittere, ab eo qui læſerit in judicio exigere ultionem:

nem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. Huic si Christus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum Sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum Act. XIX, 19. Septimum huic simile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat; id nec factum censendum est. Octavum esse potest quod Paulus Apostolus intellectis Iudæorum in se insidiis Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus qui nullam occasionem edocendi officii, aut omitteret ipse, aut omitti ab aliis vellet, II Tim. IV, 2. Nonum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: Tributorum autem finis est ut potestates publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonos tuendos ac coercendos malos, Rom. XIII, 3, 4, 6. Tacitus apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Hist. IV.

 Augustini

Lib. XXII. contra Faustum. c. 74. Augustini illud: *Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur.* Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. ubi Paulus ita loquitur. *Si injuria quenquam affeci, & dignum aliquid morte commisi, non recuso mori.* Vnde colligo ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, I. Epist. c. II, 19, 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abstineretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit. Vndecimum sit quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi. Duodecimum esse potest quod Christi lex solam legem Mosis, qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit: Phil. IV, 8. I Cor. XI, 13, 14. Iam vero criminum pœnas & arma quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error qui Israelitarum jus ad bellum deducunt, ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israelitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent. Primum adferri solet vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia, ut nimirum intelliga-

mus

mus talem fore rerum ſtatum ſi omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil ſua ex parte paſſurus ſit deſiderari: certum autem eſt ſi omnes ſint Chriſtiani, & Chriſtiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines eſſe ſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus ejus pacificiſque decretis aurem vellent commodare pauliſper, & non faſtu & ſupercilio tumidi ſuis potius ſenſibus, quam illius commonitionibus crederent, univerſus jamdudum orbis mitiora in opera converſis uſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, & in concordiam ſalutarem incorruptis federum ſanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo. *Quid fiet, ſi omnes in concordiam conſenſerint? quod certe fieri poterit, ſi pernitioſo & impio furore projecto innocentes ac juſti eſſe velint?* Aut intelligendum eſt pure; quo modo ſi accipiatur, docet res ipſa impletum hoc nondum eſſe, ſed implementum ejus, ut & converſionis generalis Iudæorum, adhuc exſpectandum. Vtrovis autem modo ſumas, nihil hinc inferri poteſt adverſus bellorum juſtitiam, quamdiu ſunt qui pacis amantes pace frui non ſinunt, ſed vim eis intentant. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi ſolent, ad quorum dijudicationem opus eſt animo repeti quod paulo ante diximus: Si Chriſto id fuiſſet propoſitum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuiſſe verbis quam maxime expreſſis ac ſpecialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem, eoque magis quod nemo Iudæus aliter cogitare poterat quam leges Moſis ad judicia & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Iudæos habere debere quamdiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum ſecundum ex iſtis verbis petitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, Ne obſiſtite injurioſo,* (לרשע quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II. 13.) *ſed cædenti te in dextram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, ſive publice, ſive privatim. Atqui non hoc dicunt verba. neque enim magiſtratus hîc alloquitur Chriſtus, ſed eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, ſed de tali qualis eſt alapa. ſequentia enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem. Sic in præcepto ſequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat, dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. ſed vetat

Christianos in profanis auditoriis inter se litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adducit negotia Israelitica ad extraneos, polluit nomen Dei*: sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philosophi esse περὶ χρυσίου διαλέγεσθαι de pecuniolia litigare. *Non improbat Prætor* (inquit Vlpianus) *factum ejus qui tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim cogitatio ejus qui lites exsecratur non est vituperanda.* Quod hîc probari à probis ait Vlpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis constitutionibus de homine Christiano dicitur, si litem habeat σπουδαζέτω διαλύεσθαι κἂν δέῃ βλαβῆναι *det operam ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit*. Quod ergo de moralibus dici solet, hîc quoque locum habet, non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. Sic in eo quod deinceps sequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo*: non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, & si ita usu veniat de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, ut & patientia & benignitas nostra omnibus innotescat. Sequitur porro: *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, I. Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Macedonas exercendam: *Non*, inquit, *ut aliis sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut æquabiliter vestra copia succurrat illorum inopiæ*, II. Cor. VIII, 13. id est (Livii verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo quod affluit opibus vestris sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Syro Xenophontis: ἃ αὖ ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ χρημάτων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξαρκοῦμαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto quod jam à nobis recitatum

Philostr. II, 15.

L. Item si §. & D. de alien. jud. mut. causa facta.

Lib. I. c. xlv.

recitatum est. Lex Hebræa sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret; ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coercendæ jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere talionem: quod lex etiam XII tabularum secuta est; *si membrum rupit, talio esto.* Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantùm contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est: hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco. *Contumelia est minor injuria, quam queri magis quàm exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacuvium quidam:

Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia.

Et apud Cæcilium alius:

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;
Etiamque injuriam, nisi contra constat contumelia.

Demosthenes: οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem humilitas animi moveat contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit; & nequis tritum illud objiciat,

Veterem ferendo injuriam invitas novam:

addit potius etiam ferendam esse alteram injuriam quam propulsandam priorem: quia scilicet nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Ierem. III, 3. præbere os contumeliis, dixit Tacitus historiarum tertio. Tertium argumentum peti solet ex eo quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico*

 vobis,

vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos exsecrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequuntur. Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Iud. XXI. non eo minus recte David qui prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit. Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti: nulli populi à Deo devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israelitas licuit, qui diligi æquè tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: *Tam omnibus parcere crudelitas est quam nulli.* Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo qui malis Solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis, & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis, appellatur Ionæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At ejusdem in contumaces iram, hoc est puniendi voluntatem passim describunt sacræ litteræ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ minister constitutus est magistratus, Rom. XIII, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: At idem pœnas de sontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At Christus est qui & Iudæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matt. XXII, 7, & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri

ſtri lenitatem imitati ſunt Apoſtoli, qui tamen poteſtate ſibi divinitus data uſi ſunt ad pœnam facinoroſorum, 1 Cor. IV, 21. 1 Cor. V, 5. 1 Tim. I, 20. Quartus locus qui objicitur eſt Rom. XII, 17. *Nemini malum pro malo reddite: procurate honeſta in omnium conſpectu: ſi fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus in pace viventes: non voſmet ipſos ulciſcentes, dilecti, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim; Meum eſt ulciſci: ego rependam, dicit Dominus. itaque ſi eſurit inimicus tuus, ciba eum; ſi ſitit, da ei potum. hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, ſed vince bono malum.* Sed hîc quoque eadem quæ ad locum ſuperiorem patet reſponſio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum eſt ulciſci, ego rependam; eo ipſo tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis ſcriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus ſcilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis juſtis in ipſos etiam Iſraelitas obſtabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta ſimilia, quamvis latius patentia, in talem ſenſum rapienda ſunt: eoque minus quia capitum ſectiones non ab Apoſtolis ſunt, aut eorum ætate, ſed multò ſerius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII caput inchoat, *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, & quæ ſequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæſit. In hac autem diſſertatione dicit Paulus poteſtates publicas Dei miniſtras eſſe, & vindices ad iram (id eſt ad pœnam) in maleficos: eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reſervatam referenda eſt; & illam explendi doloris quam paulo ante interdixerat. Nam ſi ultionem etiam illam quæ boni publici cauſa exigitur, in illo interdicto comprehenſam velis, quid erat abſurdius, quam cum dixiſſet abſtinendum à pœnis capitalibus, deinde ſubjicere, in hoc poteſtates publicas à Deo conſtitutas, ut pœnas vice Dei exigant? Quintus quo nonnulli utuntur locus eſt II Cor. X, 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed divinitus valida ad deſtructionem munitionum:* & quæ ſequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Oſtendunt enim tum præcedentia, tum quæ ſequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi, imbecillam corporis conditionem, qualis in aſpectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma ſua, poteſtatem ſcilicet ſibi ut Apoſtolo

datam ad coercendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est infirmam, imo contra validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere fermè cœpit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. Qui sexto affertur locus Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli: quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, tantum, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt. Iacobi locus qui septimo affertur IV, 1. *Vnde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud Iosephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Iacobi loco non alienum habet Tibulli illud:

Am. Lib. XVIII. cap. 12. & lib. seq.

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere
Faginus astabat cum scyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non uno loco notatum videas innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: *O prodiga rerum*

Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
Ambitiosa fames & lautæ gloria mensæ,
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,
Non auro myrrhâque bibunt. sed gurgite puro
Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque:
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui

Cui adjungi poteſt Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας· ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio naſcitur. aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conſlatur.* Iuſtinus cum Scytharum inſtituta laudaſſet. *Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, & abſtinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia ſecula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Ciceronem eſt de Finibus primo: *Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur.* Maximus Tyrius: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: Vbique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Iamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, ſeditiones corpus præbet & corporis cupiditates. nam rerum utibilium cauſa bella oriuntur.* Quod vero Petro dictum eſt, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter ſpectatum; ſed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Chriſtus ipſe inhibitæ aut neglectæ defenſionis hanc reddit cauſam, quod regnum ſuum de hoc Mundo non eſſet, Ioan. XVIII, 36.) ſuo loco rectius pertractabitur.

IX. Quoties de ſcripti ſenſu quæritur, magnam vim habere ſolet tum uſus ſequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis ſcriptis ſequendum eſt. Neque enim probabile eſt Eccleſias quæ ab Apoſtolis conſtitutæ ſunt, aut ſubito, aut omnes defeciſſe ab iis quæ Apoſtoli breviter perſcripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in uſum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Chriſtianorum: ad quæ tria dicenda habeo. Primum eſt, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam ſententiam, non publicam eccleſiarum: adde quod ferme quorum ea dicta ſunt, amant ab aliis ſeorſim ire & docere quiddam magnificentius; quales ſunt Origenes & Tertullianus qui nec ſibi ſatis conſtant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις: *Vt bella juſta atque ordinata inter homines gerantur, ſi quando id jubeat neceſſitas.* & idem ille Tertullianus qui alibi ſupplicia capitalia minus probare videtur dixit, *Bonum eſſe cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæſitat. nam libro de Idolola-

Idololatria: *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam sententiam quæ militiæ adversatur. At libro de corona militis cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit qui ante baptismum militabant ab iis qui post baptismum nomen dant militiæ. *Planè*, inquit, *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum quos Ioannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum, quem Christus probat, & quem Petrus catechizat: dum tamen suscepta fide atque signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis cavillandum* (id est cavendum) *nequid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quàm aruspices, magi, & alii vetitarum artium professores in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem libro militem quendam & quidem Christianum laudans; *O militem*, inquit, *in Deo gloriosum.* Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Iosephum exstant, videmus Iudæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quòd externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas à L. Lentulo missionem Iudæos impetrasse docet idem Iosephus: alibique narrat, cum Iudæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent. at κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον, *nefas in populares suos arma sumere*, tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties verò hæc incommoda cavere poterant Iudæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant eodem Iosepho auctore. His periculis simillimà sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit sacramento divino & humano, signo Christi & signo diaboli:* quia scilicet per Deos Gentium, Iovem, Martem atque alios jurare milites jubebantur.

Libro

Libro autem de Corona militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?* Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe consilia divina pro præceptis amplecterentur. Christiani, inquit Athenagoras, *οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, adversus sua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus jussum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne juramentum improbant nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud Tatianum, *στρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recuso:* apud Tertullianum, *Christianus nec ædilitatem affectat.* Sic Lactantius justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita ut simul navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia & quæ inde pendent bella sentiant à Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, nisi forte militet. In constitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt libro VII, c. III. legimus: *οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου· τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου: non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea quæ est innocentis: ita tamen ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.* Sed auctoritatibus privatis sepositis ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur nunquam à baptismo rejectos aut ab Ecclesia excommunicatos eos qui militabant. quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset si militia cum novi federis conditionibus pugnasset. In dictis modo constitutionibus libro VIII, capite XXXII agit de iis qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν· ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος*

Lib. V, cap. 18.

προσδε-

στρατεύεσθαι. Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor. Tertul-
Cap. xlii. lianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Naviga-*
C. xxxvii. *mus*, inquit, *& nos vobiscum & militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro narraverat M. Aurelio Imperatori Christianorum militum precationibus imbrem impetratum. In corona militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones. Accedat quod & milites nonnulli pro Christo tormenta mortemque perpessi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur tres Pauli comites, sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris: *in castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent. Capitalibus suppliciis si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant quam lenitas Christiana patiatur: quod vel solo Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam quæ exstat apud Vegetium: *Per Deum & Christum & Spiritum Sanctum, & per majestatem Imperatoris quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant, durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur qui aut Constantinum, ab omnibus omnino capita-

libus

libus ſuppliciis & bello, aut Chriſtianos à militia injecto divinæ iræ metu abſterruerit, cum tamen plurimi eſſent acerrimi cuſtodes diſciplinæ & minime diſſimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodoſii tempore fuit Ambroſius, qui ſermone VII ita ait. *Non militare delictum eſt, ſed propter prædam militare peccatum eſt.* & de Officiis: *Fortitudo quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus ſocios, plena juſtitia eſt.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram. Neque tamen ignoro ſæpe Epiſcopos, & plebem Chriſtianam interpoſitis precibus ſuis avertiſſe pœnas, præſertim capitales: morem quoque introductum, ut qui ad Eccleſiam confugiſſent, non niſi vitæ ſervandæ fide data redderentur; & ut circa Paſcha carcere emitterentur quos ſua crimina attinebant: ſed qui cum cura hæc omnia, & ſi qua his ſunt ſimilia, expendet, inveniet, ſigna hæc eſſe Chriſtianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occaſionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipſæ exceptionibus quibuſdam temperabantur. Objiciunt hîc nobis nonnulli XII canonem Synodi Nicænſis qui Latine ſic habet. *Quicumque vocati per gratiam, primum quidem ardorem, fidemve ſuam oſtenderunt, & cingulum militiæ depoſuerunt, poſtea vero ut canes ad ſuum vomitum reverſi ſunt; ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis jaceant, poſt triennii auditionis tempus. In his autem omnibus obſervari oportet propoſitum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lachrymis, & patientia, & bonis operibus converſionem abſque ſimulatione demonſtrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum orationibus communicabunt, & poſtea licebit Epiſcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt, & habitum Eccleſiam introeundi ſibi arbitrati ſunt ad converſionem ſufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipſum tredecim annorum tempus ſatis indicat non de levi aut ambiguo, ſed gravi aliquo atque indubitato crimine hîc agi. Agitur autem haud dubie de idololatria. nam quæ canone XI præceſſerat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut ſæpe Canonum ſequentium ſenſus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI Concilii Eliberini. Licinius autem, verba ſunt Euſebii, στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, *milites militia exuebat niſi Diis ſacrificare vellent.* quod & Iulianus poſtea imitatus eſt, quam ob cauſam Victricius atque alii cingulum pro

Lib. I. cap. 27.

Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti cingulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia his qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt. Sunt & qui Leonis epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum in pœnitentibus non minus quam in clericis & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ quo augustiori nomine commendabiliores essent, canones Apostolici vulgo appellabantur, Canone LXXXII edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus militiæ vacet, & utrumque retineat officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur his qui cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam. Hoc amplius, etiam ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii & in concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua erat obligatio. at sacro ministerio addicti nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus canon constituit ne Episcopus presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publicis

se ad-

ſe adminiſtrationibus immittat: & inter Africanos canones ſextus, ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat, aut cauſarum patrocinium. ſic eoſdem tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus. At pro noſtra ſententia expreſſum Eccleſiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatenſi quod habitum eſt ſub Conſtantino. Ejus enim Concilii Canon III ſic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abſtinere eos à communione:* Id eſt qui militiam deſerunt extra tempora perſecutionis. Id enim pacis nomine intelligi volebant Chriſtiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum ſub Iuliano non modico profectu Chriſtianorum, ut qui morte ſua Chriſto reddere teſtimonium parati eſſent: de quibus ſic Ambroſius. *Iulianus Imperator, quamvis eſſet apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat; Producite aciem pro defenſione reipublicæ; obediebant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Chriſtianos; tunc agnoſcebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda triceſimo Hieroſolymorum Epiſcopo Chriſtianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Chriſtianæ conſtantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur. Hoc loco ſatis ſit illam eorum adferre vocem, quæ Chriſtiani militis officium ſolida brevitate exprimit: *Offerimus noſtras in quemlibet hoſtem manus, quas ſanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipſæ pugnare adverſus impios & inimicos ſciunt; laniare pios & cives neſciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adverſus cives arma ſumpſiſſe. Pugnavimus ſemper pro juſtitia, pro pietate, pro innocentium ſalute: hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conſervemus tibi* (ad Imperatorem ſermo eſt) *ſi hanc Deo noſtro non exhibemus?* Baſilius de antiquioribus Chriſtianis ſic loquitur. τὺς ἐν πολέμοις φόνυς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο· ἐμοὶ δοκεῖν, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. *Eas quæ in bello perpetrantur cædes majores noſtri pro cædibus non habuere, excuſatos habentes eos qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

Caput III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

Syl. verbo Bellum. 1. n. 1.

BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est quod auctore eo geritur qui jurisdictionem habet; privatum, quod aliter; mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod antiquius, primum videamus. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus, cum ostensum est ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit ho-

sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, ab eo cujus nihil intersit rem cognosci quam homines singulos nimium sæpe amantes sui, quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus I. C. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi.* Hinc est, inquit Rex Theodoricus, *quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* Et vim vocant leges, *quoties quis id quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

l. Non est de R. i. *Cass. l. IV. Var. epist. 4.* *l. Extat. ff. quod metus.*

II. Certe quin restricta multum sit ea quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet ubi copia est judicii. Cessat autem judicium momentanee, aut continue. Momentanee cessat, ubi expectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Iure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: facto, si subditi judicem non audiant, aut judex aperte cognitionem rejecerit. Quod diximus etiam post judicia constituta, naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Iudæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur Exod. XXII. 2. *Si in effossione deprehensus fur, ita percutiatur ut moriatur, ne reus cædis esto percussor, ni jam dies illuxerat, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex tam accurate distinguens, non solum impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII tabularum haud dubie ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium quos novimus populorum legibus judicatur qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse quod naturali juri adversetur.

Molin. disp. 100. §. dubiū verò.

III. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque

obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti*, Matth. v, 39, & Rom. XII, 19, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀγαπητοί, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v, 8, 10. Neque desunt inter Christianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra attulimus. Augustini, multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota.

Lib. x in Lucam. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege æquitatis eruditio,*

De off. III, c. 3. *in Euangelio veritatis.* Idem alibi: *Christianus etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referire non potest; ne dum salutem defendit, pietatem contaminet.*

Lib. I. de lib. arb. c. 5. Augustinus vero; *Legem quidem non reprehendo quæ tales* (latrones & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed quomodo istos*

Epist. 54 ad Publicolam. *qui interficiunt, defendam, non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse Basilium ex secunda ipsius ad

Can. 43, & 55. Amphilochium epistola satis apparet. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; Etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum qui impetitur opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde morali judicio non videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conjiciat & unde se potest eximere. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus Christo vidente & sciente videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos è

patria

patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Iosepho discimus. qui & de Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed proverbium est significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35, est tamen tale, ut sumtum appareat ex eo quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant. Recte autem à Cicerone dictum est: *Gladios habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, non magis universale est, quam quod sequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur, cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini.* In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν non tuendi, sed ulciscendi habet significationem, ut & I Iudith II & II, I. Lucæ XVIII, 7, 8; XXI, 22. II Thess. I, 8. I Pet. II, 14. Rom. XIII, 4. I Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii loco, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo est לִי נָקָם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur. Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis causa: neque enim se opus habebat defendere: Iam enim dixerat Christus de discipulis, *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis quos dedisti mihi non perdidi quenquam*, Ioan. XVIII, 8, 9. neque Christum, nam defendi nolebat. Ideo apud Ioannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. II, & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ quæ dicunt ita oportere fieri?*

 Vlcis-

Vlciſcendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma ſumebat in eos qui nomine publicarum poteſtatum adventabant, quibus an ullo caſu reſiſtere liceat, peculiaris eſt quæſtio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium eſt ex vulgi uſu deſumtum, quo ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10; *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis quas à ſanguinariis Iudæis erat exacturus gladius Romanorum. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio non cariturum; non tamen omnia ejuſmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIII, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus, Rom. V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibuſvis, ſed pro ejuſdem diſciplinæ conſortibus, I Ioan. III, 16. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quam deſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ.
Can. XLV. Nam in canonibus antiquiſſimis qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privetur qui in rixa primo ictu adverſarium occi-
c. ſi verò. de derit, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, ob nimium calorem. Et hanc ſenten-
ſent. excom. tiam ipſe etiam Auguſtimus, quem in contrariam partem adduxi-
& c. ſignifi-caſti. de ho- mus, probare videtur, Quæſt. LXXXIV in Exodum.

micidio. IV. Publicum bellum aliud eſt ſolenne ex jure gentium, aliud minus ſolenne. Solenne quod hîc voco, plerumque juſtum dici ſolet

let eo ſenſu quo juſtum teſtamentum codicillis, juſtæ nuptiæ ſervili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & ſervo ſecum mulierem habere in contubernio; ſed quod teſtamentum & nuptiæ ſolennes peculiares quoſdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile eſt; multi enim voce juſti male intellecta damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa juſti appellatio non convenit. Vt bellum ſolenne ſit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo qui ſummam poteſtatem habeat in civitate: Deinde ut ritus quidam adſint de quibus agemus ſuo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum ſine altero non ſufficit. Bellum autem publicum minus ſolenne, poteſt & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere magiſtratum quemvis. Et ſane ſi citra leges civiles res ſpectetur, videtur omnis magiſtratus ſicut ad tuendam plebem ſibi creditam, ita ad exercendam juriſdictionem, ſi vis occurrat, jus habere belli gerendi. *L.3.ff.ad l. Iul. majeſt.* Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum eſt, ne bellum geri poſſit, niſi auctore eo qui ſummam in civitate poteſtatem habeat. Extat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majeſtatis teneri dicitur qui injuſſu principis bellum geſſerit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit. Injuſſu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Iuſtinianeo Codice extat conſtitutio Valentiniani, & Valentis. ***Nulli prorſus nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.*** Huc pertinet illud Auguſtini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas atque conſilium penes principes ſit.* Sicut autem omnia dicta quantumvis univerſalia æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin ei qui juriſdictioni præeſt liceat per apparitores ſuos vi cogere paucos imparentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non eſt, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rurſum ſi ita præſens ſit periculum, ut tempus non ferat eum conſuli qui ſupremum in civitate jus habeat; hic etiam neceſſitas exceptionem porriget. Hoc jure uſus L. Pinarius præſidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo ſciret oppidanos ad Carthaginienſes defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem neceſſitatem ad vindicandas injurias quas rex perſequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare auſus eſt Franciſcus Victoria: ſed ejus ſententia merito ab aliis repudiatur. V. At

Vict. de jure belli, n. 9. Molin. diſp. 100. §. idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure. ff. de Iuſt. & jur. Bart. de Repreſ. 3. principali ad ſecundâ n. 6. Mart. Laud. de bello, qu. 2. Livius lib. XXXIV.

V. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt[a]. Sunt qui negant[b]. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde qui in tali facti specie magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet quod etiam in tali contentione soleant res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi[c]. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit[d]. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur. Illud magis controversum, an ubi tale mandatum non est, sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, si ea de re lex ferenda sit. Nam ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest si ejus rei ad se magistratus quisque judicium

Liv. l.48. trahat. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injussu bellum Gallogræcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallogræcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem quod bellum Germanis intulisset, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum

a *Ajala de jure belli l. 1. c. 2. n. 7. Sil. de jure belli n. 2. ibi, sufficit etiam.*
b *Innoc. c. olim. de rest. spol. n. 8. & c. sicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. ff. de captivis.*
c *Livius. d. loco.*
d *Vict. n. 29 Cajet. sec. sec. quæ. 40. art. 1. Silv. verbo Bellū p. 1. n. 3. Lorca disp. 50. n. 12.*

nullum inde periculum immineret, intra suos fines, bello persequi, nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane ut Carthaginienses Romanis responderunt. *Ego non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra enim hæc quæstio atque animadversio* Livius l. xxxi. *in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.* Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato Concilio in Antonium arma ceperant. Atqui etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani judicium expectari debuit, an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci; ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo quod sæpe cum damni App. ci. iv. periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam hoste judicato Antonio permittenda Senatui, & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se si Senatus juberet. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur. sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant τῷ πέτρῳ στάθμην. quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant intelligere: eoque magis quia nostro sæculo viri eruditi, quisque ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, *suis utentem legibus, judiciis, magistratibus.* Aristoteles tres fa- Lib. iv Pol. c. 4. cit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, ex-

ilio,

ilio, publicatione, & repetundis, hoc est, ut ego interpretor, judicia publica, cum prius judiciorum nomine privata intellexisset.
Lib. IV. Dionysius Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. Alibi addit quartum, judicia: Rursum,
Lib. VII. Lib. II. alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet: Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges easque tollendo, tam circa sacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Aristoteli ἀρχιτεκτονική, architectalis. Singularia circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc Aristoteli nomine generis πολιτική, id est civilis, & βουλευτική, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem Aristoteli δικαστική, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur, aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

VII. Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas, quod subjectum habeat videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus. Excludimus ergo populos qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim

ut in

ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. Cujus rei certum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. *Vid. de jure belli n. 7.* Sic etiam accidere potest, ut plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, & faciant σύστημα quoddam ut Strabo non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele etiam notatum est non uno loco. *Lib. II, Pol. c. 20. l. III. c. 9.* Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, ita ut ei reges quoties imperio suo male utuntur, & coercere & punire liceat: quæ sententia quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. Nos his argumentis eam refutamus. Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, ut & ex lege Hebræa & Romana apparet. *Ex. XXI, 6. Instit. de jure pers. §. Servi autē. Gell. lib. XI, c. 8.* quidni ergo populo sui juris liceat se uni cuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris minime id præsumi: non enim jam quærimus quid in dubio præsumendum sit: sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt*, ait Comœdia. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet; ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, sed ex voluntate jus metiendum est. Neque vero non multæ extare possunt causæ cur populus jus totum imperandi à se abdicet, alique tradat, puta quia in periculum vitæ adductus alia lege qui se defendat reperire non potest: aut quia inopia pressus aliter habere non potest copiam unde se sustentet. Nam si Campani olim

necessitate subacti populo Romano se subjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus*: & quidam populi cum Romanorum ditioni subjicere se vellent, ne recepti quidem sunt; quod narrat Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Apud Virgilium legimus:

Nec cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit regno.

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit. aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. de servis Germanorum apud Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit & servus hactenus paret.* Adde quod sicut Aristoteles dixit quosdam homines natura esse servos, id est ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quam regere
Strabo XII. norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, qui ob-
Iustin. lib. XXXVIII. latæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes
Lib. VI. vivere se sine rege posse. Sic Philostratus vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant. Neque vero non aliquos movere potuerunt exempla gentium quæ per sæcula plurima sub imperio plane regio satis feli-
Liv. l. XLII. citer vixerunt. Vrbes sub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, quod & Cicero notat Officiorum secundo. Iam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum; ita & dominium civile, sive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent: nam idem jus eademque ratio est procerum qui plebe exclusa civitatem regunt. Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur? Iam vero

& po-

& populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, *Estne populus* *Liv. lib.* I.
Collatinus in sua potestate? & Campani cum se Romanis dedidissent, *Liv. l.* VII.
facti dicuntur alienæ potestatis: Acarnania ut & Amphilochia di- *Lib.* XXVI.
cuntur fuisse juris Ætolorum: Peræa & Caunus ditionis Rhodio- *Lib.* XXXII.
rum: Pydna à Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fue- *Strab.* XIV. *Diod. l.* XVI.
rant oppida, postquam eorum ditioni exemta sunt, Eleutherola- *Pausf. Lac.*
conum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopen- *Exp. Cyri*
sium apud Xenophontem. Nicæa Italiæ adjudicata Massiliensi- *lib.* V.
bus apud Strabonem, & insula Pithecusæ Neapolitanis. Sic Cala- *Lib.* IV.
tim oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ *Lib.* V.
adjudicata cum territoriis suis apud Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud *Hist.* I.
Tacitum est. quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati qui reguntur. At vero esse reges qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testatur. *Si dixe-* *Deu.* XVII, 14.
ris, inquit Deus populum Israeliticum alloquens, *Statuam supra me* *1 Sa.* VIII,
regem: & ad Samuelem; *Indica eis jus regis qui regnaturus est super eos.* 4.
Hinc rex unctus dicitur super populum, super hereditatem Do- *1 Sam.* IX, 16; X, 1;
mini, super Israelem: Salomo rex super totum Israelem. Sic Da- XV, 1.
vid Deo gratias agit quod populum suum ipsi subjecerit. Et Chri- *2 Sa.* V, 2.
stus; *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* Notum illud Horatii: *1 Re.* IV, 1. *Ps.* CXLIV, 2

Regum timendorum in proprios greges, *Luc.* XXII,
Reges in ipsos imperium est Iovis. 25.

Tres gubernandi formas ita describit Seneca: *Interdum populus est* *Epist.* XIV.
quem timere debeamus; interdum si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est. Tales sunt quos Plutarchus ait, *Flamin.*
οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* & apud Herodotum Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται: *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* Dioni quoque Prusæensi regnum definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα ita imperare ut alii ratio non reddatur: Pausanias Messenicis opponit βασιλείαν ἀρχὴν ὑπεύθυνον regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat. Aristoteles reges quosdam esse ait cum eo jure quod alibi habet ipsa gens in se ac III. *Pol.*
sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usur- XIV.
pare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium &

 potesta-

Inst. de jur. nat. § sed & quod. potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi: *Nemo nisi solus Deus, judex principis esse potest.* Dion lib. LIII, de tali principe: *Xiph. vita M. Ant. l. 4* αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάνθ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ. *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult faciat, & quod non vult non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, sic populus Regem affatur apud Æschylum:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Vnoque regens cuncta arbitrio.

Longe aliter quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur.

——— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις·
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.

——— *hæc juris sui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipse populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

Nam Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantùm ducem & legum custodem agebat, cætera par civibus. Hinc factum ut reges qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: *Lib. IV.* Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges La- *Vit. Cleom.* cedæmoniorum, reges nomine, non re fuisse dicuntur Polybio, *Vit. Agesil.* Plutarcho, Cornelio Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προήγαγον, ὡς μηδὲν τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & apud Cumæos de regibus judicasse senatum notat Plutarchus. Talia *Quæst. Gr.* regna negat Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis,

tionis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas Amymonum apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum provocatio non esset: unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait Livius: neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis Cicero. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum duntaxat est in ea constitutione, cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit cui parere semper necesse habet. Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur, respondit: *Vt me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, quod petitis in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi quæ facienda sunt cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt causa esse paratum: unde sequi existimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo qui regit. Sed nec illud universaliter verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum; nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod Cicero post Herodotum, Herodotus post Hesiodum dixit, fruendæ justitiæ

III Pol.12. Liv. lib.11. Plutarch. in Marcel. Halic. l.v.

Sozom. hist. Eccl. l.XVI.

causa reges constitutos. Sed non ideo consequens est quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam in tutore hoc procedit, qui superiorem habet. at in imperiis, quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea
7. Jerem. xxv. aut vindicat, si ita opus judicet; aut tolerat in pœnam aut explorationem populi. Optime Tacitus: *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, Deum de principibus judicare. Insignis est apud Gregorium Turonensem locus, ubi is ipse Episcopus regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, à te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is qui se pronuntiavit esse justitiam?* Inter Essenorum placita Porphyrius memorat καὶ δίχα θεοῦ περιγίνεσθαι τινι τὴν ἀρχήν *non obtingere cuiquam*
Hist. 4. l. 5. *imperium sine Dei cura speciali.* Irenæus optime: *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur.* Sensus idem in constitutionibus quæ dicuntur Cle-
Lib. VII, c. XVII. mentis; τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία *regem time-*
I Reg. IV, 16. *bis, gnarus à Domino electum.* Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim ideo
II Reg. X, 17. evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitiis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis orbari.

IX. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur. qui si hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset partiri cum rege imperium (qua de

re infra

re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine. Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus quæ sæpe obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. Sublatis opinionibus falsis restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæsar principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret interfectum: & cum Piso apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum abfuisse ait Caligulam quin speciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo: videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam Ephoris subjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant quos Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium, Aristoteles & Polybius βασιλέα appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem Carthaginensium regem dixit Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat Strabo cum adjunctis in civitatem Milesiis populari republica uti cepisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium & honoris nonnihil. Contra Romani imperatores, postquam palam & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent. Iam vero comitia ordinum, id est conventus eorum qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres missisque potentibus urbes:

Lib. I.
Lib. XV.
Cap. 70.
Lib. XIII.

alibi quidem in hoc serviunt duntaxat, ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, quæ sæpe in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi quibus princeps teneatur. Sunt multi qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Ius enim ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno id est principatu est apud Aristote-
Pol. III. XIV. lem. τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσίν, αἱ δὲ αἱρεταί: *quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus pleraque
Lib. I. in Græciâ regna talia fuisse & ipse notat, & Thucydides. Contrà Romanum imperium etiam sublata omni senatus & populi potestate per electionem conferebatur.

XI. Altera cautio hæc esto. Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Vt enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario. ita summum imperium Dictator Romanus habebat jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure usufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causâ, ita se dedidit ut nihil exciperetur. Neque enim illis assentio qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum omnes actus eodem jure exercet, quo rex qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, quæ majestas dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium, quia ad dignita-

dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis. Aliud censendum de his qui jus acce- *Procopius* perunt quovis tempore revocabile, id est precarium, quale olim *Vand.* I. Vandalorum regnum fuit in Africa, & Gothorum regnum in Hi- *Aimo. l.* II, *c.*20; *l.* IV, spania, cum ipsos deponerent populi quoties displicerent. horum *c.* 35. enim singuli actus irriti possunt reddi ab his qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

XII. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure pro- *Hotom. cont.* prietatis, id est in patrimonio imperantis; quidam viri eruditi hoc *ill. q.* I. argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas personalis, alia civilis, alia singulorum, alia universorum. Nam & Stoici quandam servitutem constare dicebant ὑποτάξει, *Diog. Laert.* in subjectione: & in sacris literis subjecti regis servi vocantur. Sic- I *Samuel.* XXII, 18. ut ergo libertas personalis dominum excludit, ita libertas civilis II *Sa.* X, 2. regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Sic Li- I *Reg.* IX, 22. vius ista opponit: *Regem vocabant libertatis dulcedine nondum experta.* *Liv. lib.* I. Idem: *Indignum videbatur populum Romanum servientem cum sub regibus* *Lib.* 2. *esset, nullo bello ac ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio loco opponit gentes quæ in libertate essent iis quæ *Lib.* XCV. sub regibus viverent. Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant,* *Lib.* III. *aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: *Vrbem Romam* *de legibus.* *ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et ali- *Annal.* I. *De morib.* bi: *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: βασι- *Germ.* λεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi qui regibus non parebant Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, modo liberam fuisse, modo sub regibus. *Lib.* XII. Et passim in legibus Romanis de bello & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hîc ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: *Quæ urbes,* *Liv. lib.* XXXVIII.

qui

Idem l. v. *qui agri, qui homines AEtolorum juris aliquando fuerunt*: &, *Estne populus Collatinus in sua potestate?* Proprie tamen cum populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo

L. in fidei-commissaria §. plane. ff. ad Se. Trebellianum. qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, hereditatis quæ restitui jussa est fructus non restitui, quia non hereditati accepti feruntur, sed rei. Evenire ergo potest ut rex in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut a-

Lib. VIII. lienare etiam possit. Strabo Cythera insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας pri-

1 Reg. XII. vato ipsius jure. Sic rex Solomo regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum græce vocat Philo Byblius qui Sanchuniatonis historiam ver-

1 Re. IX, 6. tit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Ca-

Ibid. 12. bul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines

1 Paral. VIII, 14. Hebræorum, Ios. XIX, 27. sed ex iis urbibus quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim Rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israelitis non habitatas argumento est, quod postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eò deduxit Hebræorum colonias. Sic

Diod. l. IV. Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dedisse, hac lege ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti Thesei filio. Et apud Homerum Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. Melampodi partes regni duas dono dedit rex Anaxa-

Lib. v. goras. De Dario sic Iustinus. Regnum Artaxerxi, Cyro civitates quarum præfectus erat testamento legavit. Sic Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum si alienandi jus sibi arrogarunt. Sic cum Attalus rex

rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed quod est æquius testamenti jure retinebat.* Et postea cum Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. Cicero secunda in Rullum: *hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars Cyrenaica eidem populo ab Apione rege testamento relicta. Tacitus, Annalium XIV, agrorum meminit, qui regis Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege Agraria: *Quis ignorat regnum Ægypti testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud Iustinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii hæredem: quod & in Caria olim fecerat Mausolus fratres habens superstites.

Florus l. II. Epit. Liv. 58. Epit. Liv. 43. Ap. Mithr. & l. I. Liv. Iustin. lib. XXXVIII. Lib. XLII. Strabo lib. XII. Strabo XIII.

XIII. At in regnis quæ populi voluntate delata sunt, concedo non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod Crantzius ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium legimus, Regem Macedonum Philippum cum Persea à regno arcere & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, ut principibus Antigonum commendaret. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam Paschali Pontifici reddidisse legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat is qui primi ordinis princeps erat.

Lib. II Dan. c.4. Liv. lib. I.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse summi-

ſummitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum eſt ut non modo pleraque imperia ſumma non plene habeantur, ſed & multa non ſumma habeantur plene: quo fit ut marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & teſtamento relinqui ſoleant.

XV. Eſt & alterum hujus diſcriminis indicium in regni tutela, dum rex ætate, aut morbo ſungi poteſtate ſua impeditur. Nam in regnis quæ non ſunt patrimonialia, tutela eorum eſt quibus lex publica, aut ea deficiente conſenſus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod conſenſu populi ortum fuerat, Aribæ regi pupillo publice tutores conſtitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni poſthumo. At in Aſia minore bello parta rex Eumenes Attalo filio fratrem ſuum tutorem dedit. Sic filio Hieronymo pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit teſtamento tutores aſſignavit. Sive vero rex ſimul ſit privato jure fundorum dominus, ut Rex Ægypti poſt Ioſephi tempus, & Indorum reges memorante Diodoro, ac Strabone, ſeu non ſit, hoc imperio extrinſecum eſt, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii ſpeciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem conſtituit.

Iuſt. l. XVII *Iuſt. lib. XVII.* *Plut. de amore frat.* *Lib. I. Lib. XV.*

XVI. Tertia obſervatio ſit, non deſinere ſummum eſſe imperium, etiam ſi is qui imperaturus eſt promittat aliqua ſubditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. Nec jam de obſervatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamſi nihil promiſerint, ſed de regulis quibuſdam ad quas ſine promiſſo non tenerentur. Verum eſſe quod dico ex ſimilitudine patrisfamilias apparet, qui ſi quid familiæ facturum ſe promiſerit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo deſinet in ſua familia jus ſummum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali poteſtate privatur eo quod aliquid uxori promiſerit. Fatendum tamen, id ubi fit, arctius quodammodo reddi imperium, ſive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, ſive etiam directe in ipſam facultatem. Priore ſpecie actus contra promiſſum factus erit injuſtus, quia, ut alibi oſtendemus, vera promiſſio jus dat ei cui promittitur: altera autem ſpecie erit etiam nullus defectu facultatis. Neque inde tamen ſequitur, ita promittente ſuperiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc caſu ex vi ſuperiore, ſed ipſo jure.

Apud

Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκράτης καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut imago Dei adorabatur: & ut apud Iustinum est non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum; *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. cæterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodoro Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas mutare illi nefas erat, ut & Danielis historia & Plutarchus in Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro xvii, & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem historia extat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus Siculus. Eodem tradente Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura, sicut & Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, II Par. xxiv, 25; xxviii, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex Plutarcho in Pyrrhi vita discimus. Quid si addatur, si rex fidem fallat, ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore Strabo annotavit. Sic fundus qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum tali sanctione inita.

Lib. x.
Val. Max. l. ix, c. 5.
vii, 15.
Lib. iii.
Lib. i.
Apud Photium.
Lib. xvi.

xvii. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus quas supra enumeravimus, addita summitate, id est τῷ ἀνυπευθύνῳ, fieri tamen interdum ut dividatur, sive per partes quas vocant potentiales, sive per partes subjectivas. Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius

F occi-

occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri poteſt, ut populus regem eligens quoſdam actus ſibi ſervet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam oſtendimus, quotieſcumque rex promiſſis quibuſdam obligatur; ſed tunc id fieri intelligendum eſt, ſi aut expreſſe inſtituatur partitio, qua de re ſupra jam diximus, aut ſi quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut ſi quid ſit additum quo intelligatur regem cogi aut puniri poſſe. Nam præceptum eſt ſuperioris, ſaltem in eo quod præcipitur: Et cogere non eſt quidem ſemper ſuperioris: nam & naturaliter quiſque jus habet cogendi debitorem, ſed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione ſaltem paritas ſequitur, ac proinde ſummitatis diviſio. Multi adverſus talem ſtatum quaſi bicipitem incommoda multa adferunt; ſed ut ſupra quoque diximus, in civilibus nihil eſt quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, ſed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum eſt. Exemplum vetus refertur à Platone de legibus tertio. Cum enim Heraclidæ Argos, Meſſenam & Lacedæmonem condidiſſent, adſtricti reges intra præſcriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipſis ipſorumque poſteris regnum relinquere, nec ut quiſquam adimeret pati. Inque id non ſuis tantum regibus populi ac populis ſuis reges, ſed & ipſi inter ſe reges, populique inter ſe, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque ſe futuros alii aliis polliciti ſunt.

XVIII. Multum tamen falluntur qui exiſtimant, cum reges acta quædam ſua nolunt rata eſſe niſi à Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri poteſtatis: nam quæ acta eum in modum reſcinduntur, intelligi debent reſcindi regis ipſius imperio, qui eo modo ſibi cavere voluit ne quid fallaciter impetratum pro vera ipſius voluntate haberetur. quale erat Antiochi tertii regis reſcriptum ad magiſtratus, ne ſibi parerent, ſi quid legibus adverſum juſſiſſet; & Conſtantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii cauſa ad comitatum imperatoris, etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur. Quare hæc res ſimilis eſt teſtamentis, quibus adjectum eſt ne poſterius teſtamentum valeat: nam hæc quoque clauſula efficit, ut poſterius teſtamentum non ex vera voluntate profectum præſumatur. Sed ſicut hæc clauſula, ita &, illa regis juſſu expreſſo ac ſpeciali poſterioris voluntatis ſignificatione tolli poteſt.

Boer. ad c. de conſt. in Decret. Plu. Apoph. L. unica. C. quando imperator.

XIX. Sed

XIX. Sed neque Polybii hîc utor auctoritate qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

XX. Magis ad rem pertinet quod Aristoteles scripsit, inter regnum plenum quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est παντελὴς μοναρχία, Sophocli Antigone, Plutarcho αὐτοκρατὴς βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni ἐξουσία αὐτοτελής) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem quales habebant vicini: at orientis populi addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

——— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.

——— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis:

> *Regem non sic Ægyptus & ingens*
> *Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes*
> *Observant.*

Apud Livium: *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata.* à quo non Lib. XXXVI.
discrepat illud Apollonii apud Philostratum: Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι: *Assyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III Politicorum XIV: οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Taci- Hist. IV.
tum Civilis Batavi illud ad Gallos: *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens:* nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. Supra quoque notavimus totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem. quod recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & alium non timebat.* Et Lib. 6.
Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges à*

 vinculis

vinculis delictorum: Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperii potestate. homini ergo non peccavit cui non tenebatur obnoxius. Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo editarum CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & à rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non à lictore sed ab eo quem legisset ipse cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum: à pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum; titulo de Iudicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.* Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes synedrium LXX virûm, quod divino imperio à Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moses David judices Deos vocant, & judicia vocantur judicia Dei: & judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. imo aperte distinguuntur res Dei à rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Iudæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israeliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de Pontifice, de Propheta. Ejusque rei argumentum est in Ieremiæ Prophetæ historia, quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit rex: *Ecce in potestate vestra est, nam contra vos rex nihil potest:* in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode cum impedire non posset, arte elusit. In Macedonia à Carano orti, ut apud Arrianum Callisthenes ait οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν; non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant. Curtius libro IV: *Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra quam ceteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI. *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas.* Est & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco. *Macedones scivere gentis*

Marginal notes: *Exodi* XXII, 8. *Deut.* I, 17. *Psalm.* LXXXII, 1. II *Chron.* XIX, 6, 8. I *Chr.* XXVI 32. & II *Chron.* XIX, 11. — *Ierem.* XXXVIII, 5 — *Ios. Ant.* XIV, 17.

gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, sine electis principum amicorumve. Tacitus de Gothonibus: *Regnantur paulo jam addictius quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nam principatum ante descripserat auctoritate suadendi non jubendi potestate: regnum autem plenum postea his verbis: *Vnus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario regnandi jure.* Eustathius ad sextum Odysseæ ubi Phæacum respublica describitur, ait esse συνίλδον βασιλείας ϰ̀ ἀριστοκρατίας mixtum aliquid ex regis & procerum potestate. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo; nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat,* inquit Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse,* inquit Pomponius. tamen quædam populo excepta etiam illo tempore vult Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in causis quibusdam provocationem ad populum à regibus fuisse ex Ciceronis de Republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, *sanctor legum queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod Livius dicit, primorum consulum potestatem à regia hoc ferme uno distitisse quod annua esset. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni & primis Consulum temporibus: nam in rebus quibusdam iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, si patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum in incertum comitiorum eventum patres auctores fieri cœperunt, ut Livius & Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur Livius, imperium penes Patricios (id est Senatum;) penes tribunos (id est plebem) auxilium erat. jus nempe vetandi, sive intercedendi. Sic & Isocrates Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην potestatem optimatium populari mixtam. His positis quæstiones quasdam quæ frequentem in hoc argumento usum habent examinemus.

Lib. VIII. *Epist.* 100. III *Annal.* *Liv. l.* VI.

XXI. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur. Inæquale fœdus hîc intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum Massiliensibus, deinde cum rege Masanissa: nec quod actum habet

Inst. lib. XLIII.

Val. Max. bet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur,
Lvii, c.1. dum impensas belli solvat, aut aliud quid præstet: sed quod ex ipsa
vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat; hoc
est ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem conservare,
ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est tum operam da-
re ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis
nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Taci-
tus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum*
Lib. iv. *agunt.* Florus: *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant*
tamen magnitudinem & victorem gentium populum Romanum reverebanur.
ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum quæ nunc vo-
cantur protectionis, advocatiæ, mundiburgii: Item jus urbium
Lib. i. matricum in colonias apud Græcos: Nam ut Thucydides ait, co-
loniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed debe-
bant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα; reverentiam
Lib. i. scilicet & honoris signa quædam. Livius de veteri fœdere inter
Romanos qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriun-
Nic. ix, 18. dos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte Andronicus Rho-
dius post Aristotelem amicitiæ inter dispares hoc ait proprium ut
potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus
L. non dubi- quid ad hanc quæstionem Proculus responderit, scilicet liberum
to. D. de esse populum qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in
capt. fœdere comprehensum sit ut is populus comiter alterius populi
majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus
liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut
summum imperium retineat. Atque idem de rege pronuncian-
dum est. Est enim populi liberi & regis qui vere rex sit, eadem
ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alte-
rum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non
esse liberum. Superiorem hîc intelligere debemus non potestate
(jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum
non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta
admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes*
nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, ne-
que jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter con-
servare debent, liberos esse intelligendum est. Clientes in fide sunt patro-
norum; sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate
Ap. Mithr. est superior. Sunt ἐπὶ προστάταις, οὐχ ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub di-*
tione, ut Sylla apud Appianum loquitur: in parte, non in ditione ut
Livius

Livius: & Cicero Officiorum ſecundo ſanctiora illa Romanorum tempora deſcribens, patrocinium ſociorum ait penes eos fuiſſe, non imperium. quicum ſatis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exteraſque gentes fide ac ſocietate junctas habere quam triſti ſubjectas ſervitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis poſt Romanorum in Græciam adventum: ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: manſerunt, inquit, liberi nihil conferentes præter operas ſociales. Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem perſonalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ ſine ſummo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide eſſe & in ditione: Et Syllæo Arabum regi minatus eſt Auguſtus, teſte Ioſepho, ni injuriis in vicinos abſtineret, curaturum ſe ut ex amico ſubditus fieret: Cujus conditionis erant reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuiſſe ad Vologeſen ſcribebat Pætus, & proinde ſono magis nominis quam re ipſa reges: quales Cypri aliique reges olim ſub regibus Perſis, ὑποτελεῖς ſubditi ut Diodorus loquitur. Obſtare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *Et fiunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* Sed ut hæc res intelligatur, ſciendum eſt quatuor incidere poſſe controverſiarum genera. primum, ſi ſubditi populi aut regis qui in fide eſt alterius, dicantur feciſſe contra fœdus: deinde, ſi ipſi populi aut reges accuſentur: tertio, ſi ſocii qui in ejuſdem populi aut regis fide ſunt inter ſe litigent: quarto, ſi ſubditi conquerantur de injuriis eorum quorum ſunt in ditione. Prima ſpecie ſi peccatum appareat, tenetur rex aut populus, eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum eſt dedere: quod non tantum inter inæquales, ſed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, ut oſtendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna reſarciantur; quod officium Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Feſtum: *Reciperatio eſt cum inter populum & reges nationeſque ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, reſque privatas inter ſe proſequantur.* At ſociorum alter in ſocii ſubditum jus prehenſionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: atque ita vinculis liberatus eſt.

Lib. XXXI.

Liv. lib. XXVI.

Lib. XVI.

Liv. lib. XXIII.

est. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod alibi à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usuvenit. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad conventum sociorum, quos scilicet res non tangit, ut Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem. Nam & reges apud judices à se constitutos judicio contendere solent. In postrema specie jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum
Ios. l. XVI, *c.* 7, 8. sua sponte deferret, dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* Et Scipio cum Romæ à Carthaginiensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se
Polit. III, *c.* 9.
Val. Max. l. IV, *c.* I. Patres Conscriptos reipublicæ Carthaginiensium interponere. Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem à civitate differre, quod sociis curæ sit ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant. Solet & illud objici, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet. aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus qui superior est in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Danieli XI, 22.) sociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ προσκοπεῖν. *Decet eos qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros.* Isocrates veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ᾽ ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent:* Et alibi στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent:* Item συμμαχικῶς, ἀλλ᾽

ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλομένους περὶ αὐτῶν *socialiter non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestiùs τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ αἳ ναῦς. *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur dicebantur mitti ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim si facit qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum
Romanum quæ apud Livium extat: *Græci domesticis quondam viribus* *Li.xxxvii.*
etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt.
Sic post Cadmeam à Thebanis receptam narrat Diodorus mul- *Lib.xv.*
tas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις, *omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur.* De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion Prusæensis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο: *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar quos sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat. In iis vero rebus quæ ad propriam utilitatem spectant superioris, postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti imperare medicis. Livius libro XLII. *Ante hunc consulem* (C. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.* Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, cum à sociis ad se provocari passi sunt; quod nunquam fecerant Lacedæmonii. quibus temporibus Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic Latini querebantur sub umbra fœderis Romani servitutem se pa-
ti. Sic Ætoli vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi *Hal. l. vi.*
postea *fœdus specie jam esse precariam servitutem.* Sic apud Tacitum *Liv. lib. xxxiv.*
Civilis Batavus de eisdem Romanis conqueritur; *neque enim societa-* *Hist. iv.*
tem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi: & alibi, *Miseram servitutem falso pacem vocari.* Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum *Lib. xxxv. &*

socios

Li.xxxvii. ſocios ait, verbo eſſe ſocios, revera ſubjectos imperio & obnoxios: Magnetes quoque in ſpeciem liberam Demetriadem, revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Theſſalos in ſpeciem fuiſſe liberos, ſed revera ſub imperio Macedonum notat Polybius. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus tranſeat, qua de re alibi erit diſputandi locus, tunc aut qui ſocii fuerant fiunt ſubditi, aut certe partitio fit ſummi imperii, qualem accidere poſſe ſupra diximus.

XXII. Qui vero certum quid penſitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, ξύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς, ut eſt
Lib. I. apud Thucydidem: quales Hebræorum reges, & vicinarum gentium poſt Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus loquitur, quo minus ſummum imperium habere poſſint, nullam dubitandi cauſam video, quanquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. Difficilior multis videtur quæſtio de nexu feudali, ſed quæ ex antedictis facile ſolvi poteſt. Nam in hoc contractu qui proprius eſt Germanicarum gentium, neque uſquam invenitur niſi ubi Germani ſedes poſuerunt, duo ſunt conſideranda, obligatio perſonalis, & jus in rem. Obligatio perſonalis eadem eſt, ſive quis ipſum jus imperandi, ſive aliud quidvis etiam alibi ſitum feudi jure poſſideat. Talis autem obligatio ſicut privato non erat demtura jus libertatis perſonalis, ita nec regi aut populo jus demit ſummi imperii, quæ libertas eſt civilis. quod apertiſſime conſpici datur in feudis liberis quæ Franca vocant, quæ nullo jure in rem, in ſola perſonali obligatione conſiſtunt. Hæc enim nihil ſunt aliud quam ſpecies fœderis inæqualis de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præſidium & tutelam. Pone etiam adverſus omnes promiſſam operam, quod nunc feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure ſummi imperii in ſubditos detrahit: ut jam taceam ſemper ineſſe conditionem tacitam, dum juſtum ſit bellum, de qua agendum erit alibi. Ius vero in rem quod attinet, id quidem tale eſt, ut ipſum imperandi jus, ſi feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti poſſit. Sed interim ſummum eſſe non deſinit: aliud enim eſt res, ut ſæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis conſtitutos, ita ſcilicet ut deficiente regia familia imperium ad ipſos rediret,
Lib. XII. quod de Paphlagonia aliiſque nonnullis Straboni notatum.

XXIV. Di-

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio, jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest; sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur: omnibus enim his casibus curatores sive prodici dandi sunt. Itaque Demetrius cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

CAPUT IV.

De bello Subditorum in Superiores.

BEllum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos qui imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David in partem Isbosethi; aut non subditos, ut Romani in piratas. Tantum illud quæritur an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio sive summo sive minori subsunt. Ac primum id minime controversum est arma sumi posse in inferiores ab iis qui summæ potesta-

poteſtatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adverſus vicinos regulos. Sic metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adverſus ſummam poteſtatem aut inferiores, ſed agentes quod agunt ſummæ poteſtatis auctoritate, quid liceat quæritur. Illud quidem apud omnes bonos extra controverſiam eſt; ſi quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non eſſe faciendum quod jubent. Nam Apoſtoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certiſſimam provocarunt regulam, omnium inſcriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expreſſam apud Platonem reperias: at ſiqua ex tali cauſa, aut alioqui quia ſummum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda eſt potius quam vi reſiſtendum.

L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII.

II. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à ſe injuriam jus habent reſiſtendi, ut ſupra diximus. Sed civili ſocietate ad tuendam tranquillitatem inſtituta, ſtatim civitati jus quoddam majus in nos & noſtra naſcitur, quatenus ad finem illum id neceſſarium eſt. Poteſt igitur civitas jus illud reſiſtendi promiſcuum publicæ pacis & ordinis cauſa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non eſt, cum aliter non poſſet finem ſuum conſequi. Nam ſi maneat promiſcuum illud reſiſtendi jus, non jam civitas erit, ſed diſſociata multitudo, qualis illa Cyclopum:

Θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ᾽ ἀλόχων.

Dant conjugibus jus
Quiſque ſuis ſobolique.

Νομάδες· ἀκούει δ᾽ οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.

Confuſa turba, nemo ubi audit neminem.

Et Aboriginum, qui Salluſtio tradente, genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum atque ſolutum: & apud eundem alio loco Getuli qui neque moribus, neque lege aut imperio cujuſquam regebantur. Ita ut dixi habent mores omnium civitatum: *Generale pactum eſt ſocietatis humanæ*, inquit Auguſtinus, *Regibus obedire.* Æſchylus.

Τραχὺς μόναρχος κ᾽ οὐχ ὑπεύθυνος κρατεῖ.

Rex eſt ſuo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles:

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ᾽ ὑπεικτέον. τί μή;

Nam principes ſunt: obſequendum. quippe ni?

Euripi-

Euripides: *Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.*

Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc est; *Principi summum rerum arbitrium dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hic quoque.

Indigna digna habenda sunt Rex quæ facit.

Seneca:

Æquum atque iniquum regis imperium feras:

Quod ex Sophocle sumptum qui dixerat:

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: *Impune quidvis facere, id est regem esse.* Hinc ubique majestas, id est dignitas, sive populi, sive unius qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest si maneat resistendi licentia. Miles qui castigare volenti se centurioni restiterit, si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, *εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι. si magistratum gerens aliquem verberaverit, ipse reverberandus non est.*

L. Milites §. Irreverẽs. D. de re mil. Rufus legibus militaribus c. xv.

III. In lege Hebræa mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit, aut summo Pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi à Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, quæ est de officio regis) neque nudum factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere etiam privati privatis soleant: sed factum quod effectum aliquem juris habeat, id est non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

Deuteron. XVII. 12. Josu. I, 18. Samuel. VIII, 11. Deuteron. XVII, 14.

L. Ius pluribus D. de Iust. & jure.

IV. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit à suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia, si opus sit, conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens; inter alia; *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt,*

Rom. XIII.

obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient. Addit mox, *Dei enim minister est qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine majoris mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primum, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hîc quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperántis felicitas, in subditorum felicitate consistit. *Sint quibus imperes*, ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες: *nisi rectores civitatum essent feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum sed & vorantes alios alii.* Quod si quando nimia formidine, aut iracundia, aliisve affectibus, transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id quod plerumque accidit respicere,
L. τὸ γὰρ D. de legibus. ut ajebat Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: *Nulla lex satis commoda est: id modo quæritur, si majori parti & in summa prodest.*
L. III. in fine D. de pet. hered. Livius lib. XXXIV. quæ autem rarius contingunt, communibus tamen regulis constringenda sunt, quia etsi ratio legis in isto particulari facto particulariter locum non habeat, manet tamen ratio in sua generalitate, cui particularia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca appo-
Lib. VII de benef. c. 16. site ad hanc rem. *Satius erat à paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Locum & hîc habere debet illa

illa nunquam satis memorata Periclis apud Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero etiam si quis in beata republica parum fœlix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item; quid est cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ?* Quem sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat: publica prodendo tua nequicquam serves.* Lib. XXVI. Plato dixerat legum IV: τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ ἀμφοῖν, ἐὰν τὸ κοινὸν τίθηται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον. *Quod commune est connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice & privatim utilius est, ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει: *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa Iamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas à publica, imo in bono communi singulare etiam continetur & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.* In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille quem dixi imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum nobili Dionis Cassii loco. οὐ μέν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι· οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε· σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι· ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι· τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι· τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι· φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis subditis cedat, neque spem esse ad salutem si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si à junioribus senes spernantur: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant, quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.* Paulo comitem addamus Petrum; cujus hæc sunt verba: *Regem honorate. Servi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & æquis, sed etiam duris. Hoc enim* 1 Epistola II, 12.

 cedit

cedit gratiæ, si quis propter conscientiam Dei sufferat molestiam injuste afflictus. quæ enim gloria est si peccantes & colaphis cæsi subsistitis? sed si bene agentes, & tamen male habiti subsistitis, hoc cedit vobis gratiæ apud Deum. Confirmat mox hoc à Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hîc duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, idem ad reges quoque referendum: Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum, quam servorum officium respicit. Ac deinde talem à nobis requiri subjectionem quæ injuriarum patientiam secum ferat: sicut de parentibus dici solet:

Ames parentem, si æquus est: si non, feras.

Et Eretriensis quidam adolescens qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset rogatus, respondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν
Lib. xv. *iram patris ferre.* De Lysimacho Iustinus: *Magno animo regis, velut*
Lib. xxvii. *parentis, contumeliam tulit.* Et apud Livium est: *Vt parentum sævitiam,*
Ann. xvi. *sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: *ferenda re-*
Hist. iv. *gum ingenia*: & alibi: *bonos Imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos.* Apud Persas, laudante Claudiano:

Quamvis crudelibus æque
Paretur dominis.

v. Nec ab hac lege Domini discedit consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpres. Nam quamquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι, *regiæ potestati resistere nefas.* Tertullianus Apologetico: *Vnde Caßii, & Nigri, & Albini? unde qui inter duas lauros obsident Cæsarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est de non Christianis.* De Palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peracta imperio præfecti Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat.

His

His comparat Plautianum præfectum Prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. In eundem Septimium Severum arma quasi pro reipublicæ caritate sumpserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Caßiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant qui secuti erant Aufidium Cassium virum egregium, qui in Syria sumptis armis causabatur rempublicam se ire restitutum, quam M. Antonini negligentia perderet. Ambrosius cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet à Valentino Valentiniani filio, populi satis concitati motu ad resistendum uti non voluit. *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lachrymæ meæ arma sunt: aliter nec debeo nec possum resistere.* Mox: *Exigebatur à me ut compescerem populum: referebam in meo jure esse ut non excitarem, in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambrosius Maximi copiis adversus Imperatorem & Arianum, & Ecclesiæ gravem uti noluit. Sic Iulianum defectorem cum pessima consilia agitaret, lachrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ τοῦ διώκτου φάρμακον, *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, sævitia illa Iuliani, non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

Lib. v orat. in Auxent.

Theodoret. hist. Eccles. lib. v, c. 4.

Orat. 1, in Iulianum.

Prop. 74.

VI. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent ea quæ jam dicta sunt locum habere in privatis, non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjici-

tur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate; ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hîc quoque habet, quod dicunt Philosophi, ordinem non dari nisi cum relatione ad aliquid primum. Ac mihi videntur qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulantur in cœlo fuisse antequam Majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Iovi non concessisse. At is quem dixi ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud,

Averr. v Metaph. com. 6.

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud:

vice cuncta reguntur:

Alternisque regunt.

c. qui resistit. xi, qu. 3. Et Augustini dictum celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci si major prælatus est.* Et hoc ejusdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.* Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: Regi, ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: Magistratibus, tanquam missis à rege, id est potestatem suam à rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemptores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumpserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi siqui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra quod procerum officium sit ostendit Samuel, cum, proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non à regis ac synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnaban-

Ad Iohan.

1 Ep. 11, 1.

1 Samuelis xv, 30.

gnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem. Solet à contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse ne quid regium ostentaret, sed verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est quod de M. Antonino legimus, qui publicam pecuniam *Dion. l. lvi.* attingere noluit nisi consulto senatu.

VII. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati Hasamonæorum temporibus à sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre: *periculum animæ impellit sabbatum*: & Iudæus apud Synesium caussam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν: *in certissimum vitæ periculum adducti sumus.* Quæ exceptio probata est ipsi Christo: ut & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem. non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit. Non nego à lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque videntur homines in se, & alios tantum jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex de qua agimus pendere videtur à voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, à quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent, quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia caritas commenda-

ret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quàm ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non Dei præcepto, sed sponte adductos experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare ut humanam & humano modo. Barclajus regii imperii assertor fortissimus, huc tamen descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo quo pluris est id quod conservatur, eo majorem esse æquitatem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, qui extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id à Davide, nisi postquam & Ionathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & hac religione ut popularibus suis nunquam noceat. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit; vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Iudæi primum à Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis & Per-

1 Pet. II, 13.

Lib. III adv. Monarchom. c. 8.

Lib. VI, c. 23, & 24.

1 Samuel. XXII, 2. & XXIII, 13.

& Persis paruerant: quorum totum imperium ad Macedones devenit. Hinc Iudæi Tacito vocantur: *Dum Assyrios penes Medosque* Hist. I. l. v.
& Persas Oriens fuit vilissima pars servientium. Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Iudæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur, præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum à Davide putant non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, falluntur. Ipse enim 1 Samuel.
David aperte dixit, insontem neminem esse posse qui manus re- XXVI, 9.
gi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: *Diis*, id est Iu- Deuteron.
dicibus summis, *non maledices, & Principi in populo tuo non maledices.* XXII, 28.
in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. quare Optatus Milevitanus de Lib. II.
hoc Davidis facto loquens, *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.* At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, ut ait scriptor problematum, quæ Aristotelis Sect. XL.
nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει. *Qui rectori maledicit, in civitatem est injurius.* quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem 1 Samuel.
legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat per- XXIV, 6.
sonæ istius esse sanctitudinem. nec immerito. nam cum summum imperium non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum:

περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
μή τι πάθοι.

Nam pro populi pastore timebat;
Nequid ei accideret. Nec immerito, ut apud Curtium est, regium

gium nomen gentes quæ sub regibus sunt pro Deo colunt. Artabanus Persa: ἡμῖν ἢ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτος ἐστὶ τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν: *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.* Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subiri toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus fugam concedit, his scilicet quos officii necessitudo nulli loco alligat: ultra fugam nihil. Petrus vero Christum ait cum pateretur nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait & gaudendum Christianis si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus. Quare Christianis veteribus qui recentes ab Apostolorum & Apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis non animum defuisse. Impudens certe & imprudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim & hostes apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni ipsique Parthi, vel quantæcumque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hîc quoque magistrum suum Cyprianus, & apertè prædicat; *Quamvis nimius & copiosus noster populus, non tamen adversus violentiam se ulciscitur: patitur.* Et Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipuè cogitet*

1 Petr. IV, 12, 13, 14, 15, 16.

Lib. V.

cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus. Ejusdem est illud: *Quoties Imperatores in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat. *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius ut obtineret æternam non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare nisi salutem pro salutare contemnere.* Nec minus egregia sunt quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Iohannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut Acta nos docent, militibus constabat sexies millibus sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud Octodurum exercitum compelleret sacra diis falsis facere, primum Agaunum iter arripuerunt: & cum eo misisset Imperator qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facile imperium sunt executi. Mauritius ejus legionis primicerius, à quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur. *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret? jam mihi ad hujus rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemptum vagina Apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum, aut proditores militiæ fuimus, aut ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas non tenebis.* Tum Exuperius legionis

Lib. VI. qu. 10. in Iosu.

Epist. CLXVI

De civit. Dei l. XXII.

gionis fignifer, fic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, fæcularium quidem bellorum figna perfpicitis: fed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos veftros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum eft præliorum. Non per hos gladios poteftis ad regna cæleftia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adverfum te, Imperator, armavit ipfa, quæ fortiffima eft in periculis, defperatio. Tenemus ecce arma & non refiftemus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire quam noxii vivere præoptamus.* Et poftea; *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras fatelles tuus, fed armatum fide catholica pectus inveniet.* Sequitur poft hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc funt Eucherii verba: *Ne jufti punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *effe foleat quod multitudo delinquit.* In veteri Martyrologio res eadem fic narratur: *Cædebantur itaque paffim gladiis non reclamantes, fed & depofitis armis cervices perfecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipfa fuorum multitudine, non armorum motione elati funt, ut ferro conarentur afferere juftitiæ caufam, fed hoc folum reminifcentes, fe illum confiteri qui nec reclamando ad occifionem ductus eft, & tanquam agnus non aperuit os fuum, ipfi quoque tanquam grex Dominicarum ovium, laniari fe tanquam ab irruentibus lupis paffi funt.* Valens impie & crudeliter fæviit in eos qui fecundum facras literas, & Patrum traditionem τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam fe armis tutata eft. Certe ubi patientia nobis præfcribitur, fæpe adduci videmus, & à The-
1 Petr. II, 21. bæis militibus adductum jam audivimus Chrifti exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem fe extendit. Ac qui
Math. x, 39. ita animam perdit, is vere eam acquifiviffe à Chrifto pronuntiatur. Diximus fummum imperium tenentibus refifti jure non pof-
Luc. XIII, 33. fe. Nunc quædam funt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos qui revera non delinquunt.

VIII. Primum ergo, qui principes fub populo funt, five ab initio talem acceperunt poteftatem, five poftea ita convenit, ut Lacedæmone, fi peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi repelli poffunt, fed, fi opus fit, puniri morte: quod Paufaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetuftiffima per Italiam regna, mirum non eft fi poft narrata crudeliffima Mezentii facinora fubjungat Virgilius:

Ergò omnis furiis furrexit Etruria juftis:
Regem ad fupplicium præfenti morte repofcunt.

IX. Secundo, fi rex, aut alius quis imperium abdicavit, aut manifefte

nifeste habet pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

x. Tertio, existimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hîc subsisto. Nam talis actus, si regnum electione aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Vnde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur Iurisconsultorum sententia, si extraneo jus suum cedat, nihil eum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater sit.* *Lib. IV, c. 16.* *Instit. de usuf. §. fruetur.* *L. usufructum. D. de jure dotium.* *Lib. III. Controv.*

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo. consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi. quare qui se hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, si regnum committatur, sive ex felonia in eum cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex partem habeat summi imperii, partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti, vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere, eam partem tuendi. quod ubi fit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, ut certo eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri

H non

non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Potest autem qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non postquam longâ possessione, aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus, id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbabat Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus [a]) ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ:* & mox: *Expediebat ægræ quasi sauciaque reipublicæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur.* In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

Vict. de potest. civ. n. 23. Suares de legibus lib. III, c. 10, n. 9. Lessius de just. & jure. l. II, c. 29. dub. 5. n. 73

a *Lib.* II, *cap.* I.

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio; videtur manere belli jus, ac proinde in eum licere quod in hostem licet, qui à quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

Apolog. c. quando liceat unicuique l. 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica extiterit, quæ unicuique potestatem faciat occidendi eum qui hoc aut illud quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ extabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio.

terfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata post reditum ex Piraeo in eos qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romae lege Valeria siquis injussu populi magistratum gereret: & lege Consulari post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Ioaso erat Iojada, cum Athaliam regno depelleret. *II Paral. XXIII.*

XIX. Extra haec ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: Quia fieri potest, ut is qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerunque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius dicebat, χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo:* Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius satius fuisse Lacedaemone tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset, quam ruina gravissima civitatis in ipsa vindicta libertatis peritura. *Livius lib. XXXIV.* Nec alio spectat illud apud Aristophanem, leonem in civitate non alendum; si alitus sit, ferendum esse. Profecto gravissima cum sit deliberatio, libertas an pax placeat, ut Tacitus loquitur, & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικὸν Ciceroni, εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν: *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit:* *Lib. IX ad Att. epist. 4.* non debent singuli quod populi commune est judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum:

Detrahimus dominos urbi servire paratae.

Sicut Sylla interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam à tyrannis liberem.* *App. civ. I.* Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba latine sic posuit Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriae afferri oportere.* *Epist. fam. lib. I.* Qui sensus & apud Sal-

 lustium

Bello Iug. Iustium extat: *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & poßis & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Vnde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι ὅτι φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: æquum non esse ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in

De Off. II. *c.* 2. pericula & turbas se conjiciat. Huc & Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine confusione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ,*

2. 2. q. 42. *art.* 2. *& graviora inferre vulnera, dum minoribus mederi desideramus.* Thomas seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem. Non debet movere nos in contrariam sententiam

Iud. III, 15. *Nehe.* IX, 27. factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum. Nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc à Deo ipso vindicem suscitatum, mandatu scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios

II *Reg.* IX. reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per Iehun in Ioramum.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæ-

Matthæi XXII, 20. sari Christus jubebat, quia ejus imaginem nummus præferebat, id est quia in possessione erat imperii.

CAPVT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*	III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
II. *Aut in aliena:*	IV. *Naturæ jure neminẽ à bello prohiberi.*

VT in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. Sed

II. Sed & alteri prodesse quo possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coeunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud, *Porro Quirites, & quiritari.* [a] Aristoteles dixit oportere quemque, aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et Solon docuerat beatas fore respublicas in quibus alienas injurias quisque suas existimaret. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est:

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum. qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: Ἀδικευμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν. *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est.* Quod sic explicat [b] Lactantius: *Deus qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat & præstet auxilium.*

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale instrumentum est patri filius, pars quippe ejus naturaliter: tale & servus, quasi pars ex lege. nam sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο. *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

L. servus. ff. de servis export. Cic. lib. II off. ex Panætio. DD. ad l. Si quis in servitutem. D. de fur. l. prohibemus. C. de jure fisci.
a *Rhet. ad Alex. c. 3.*
Bart. in l. Ut vim. D. de Iust. & jure. n. 7. & 8. Ias. ibid. n. 29. Cast. ad l. 1. §. jus gent. eodem. Bart. ad l. hostes. ff. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut. de jurejur. & in c. olim de rest. spol. n. 16. Panor. n. 18 Silvest. in verbo Bellum. q. 8.
b *Lib. VI.*
L. cum fumus. C. de agricolis. lib. XI. Arist. lib. V de moribus, cap. 10. l. Gracchus. C. de adult. Sen. I. con. 4

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes ſubditi bello adhiberi poſſint,ſed quoſdam ſpecialis lex arcet,ut olim Romæ ſervos,nunc paſſim clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum ſummæ neceſſitatis exceptione intelligenda eſt. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & ſubditis dicta ſunto: nam quæ ſpecialia ſunt, ſuis locis tractabuntur.

Th. 2, 2, 40. art. 2. Silv. de bello, p. 3.

HVGO-

HVGONIS GROTII

DE IVRE BELLI AC PACIS

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

VENIAMVS ad causas bellorum: justificas intelligo: nam sunt & aliæ quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & à belli principiis, quale erat cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit Polybius. III *Hist.*
At quanquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam *Lib.* XLV.
principia dixit Livius in Rhodiorum oratione: *Certe quidem vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum, quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII, capite 53. & Diodorus Siculus libro XIV de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat προφάσεις & ἀρχάς.

Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas illud
Lib. VIII. pertinet Coriolani apud Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν περιθῆτε τοῦ πολέμου πρόφασιν. *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc
Olynth. II. Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω, καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς, καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. *Sicut in domibus & navigiis rebusque similibus quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta*
Lib. XII. *oportet justo ac vero congruere.* Nec minus hoc Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι· μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν· ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει. *maxima nobis justitiæ habenda est ratio: quæ si adsit vis bellica spem bonam præbet: sin absit nihil quis certi habet etiamsi prima ex sententia succedant.* Et illud Ci-
De repub. lib. III. ceronis: *Illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta.* qui & alibi Crassum reprehendit quod Euphratem transire voluisset, nulla belli causa. Quod non minus de bellis publicis quam privatis ve-
Epist. XCVI. rum est. Hinc illa Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. Ex Senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & sententiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud Curtium, sed & Senecæ latro, Lu-
Arr. l. VII. cano prædo appelletur, Indorum quoque sapientibus ἀτάσθαλος, & à pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Iusti-
De Civ. Dei lib. IV, *c.* IV: nus narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia.* Convenit talibus
Lib. I. *de falsa relig.* Lactantii illud, *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.* Causa justa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi inju-
De civ. IV. *Sylv. de bello p.* I. *n.* 2. ria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

II. Ac plane quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actiones aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti,

fecti, & interdicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes recte distinguit Plato nono de legibus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit, unde vindicationes & condictiones quædam; aut id quod nobis debetur sive ex pactione, sive ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ ex quasi contractu & quasi maleficio dicuntur, ex quibus capitibus nascuntur condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & judicia publica. Plerique bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: [a] *Omnia quæ defendi, repetique & ulcisci fas sit*: in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus quod nobis debetur; quam non omisit Plato, cum dixit bella geri non modo si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *Æquissima vox est & jus gentium præ se ferens: Redde quod debes*. Et in Fecialium formula erat: *Quas res nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit*. & apud Sallustium in historiis: *Iure Gentium res repeto*. Augustinus cum dixit: *Iusta bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias*: vocem ulciscendi generalius sumpsit pro eo quod est demere: quod & sequentia ostendunt in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod à suis improbe factum est, vel reddere quod per injurias ablatum est*. Hanc naturalem notitiam secutus Indorum rex narrante Diodoro Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα quod bellum inchoaret nulla accepta injuria. Sic & [b] Romani cum Senonibus postulant, ne à quibus nullam injuriam accepissent eos oppugnarent. Aristoteles Apodicticon II, c. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότερον ἀδικήσασι: *bellum sumi solet in eos qui priores injuriam fecerunt*. De Abiis Scythis [c] Curtius: *Iustissimos barbarorum constabat. armis abstinebant nisi lacessiti*. Prima igitur causa justi belli est injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, [d] tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo quod natura quemque sibi commendat, non ex injustitia aut peccato alterius unde periculum est [e]. Quare etiamsi ille peccato careat,

Bal. ad l. 2. C. de servit. & aqua, n. 71.
Wilh. Mat. de bello justo & licito.
a Liv. lib. v.
Alcib.
Lib. III. de benef. c. 14.
Liv. lib. I.
Lib. VI. q. 10. super Iosue.
b Liv. lib. v.
c Lib. XII.
d Sylv. in verbo Bellum. part. I. n. 3. & p. 2.
e Bart. ad l. ut vim. D. de justi. & jure.
Bal. in rep. l. I. C. unde vi.
Bann. 2. 2. qu. 10. art. 10. dub. ult.
Soto lib. IV. disputat. 5. art. 10.
Valent. 2. 2. disp. 5. qu. 10. p. 7.

reat, puta quod bona fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi; cum sufficiat quod ego non teneor id quod ille intentat pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

Card. q. 33. IV. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam,
lib. 1. Petr. Nav. l. 11. sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri
c. 3. n, 147. possint, disputatur. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi,
Cajet. 2. 2. Et certe naturam solam si respicimus, multo apud eam minor est
art. 67. q. 2. societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis,
præsertim Euangelica quæ alterum nobis æquat, plane id non
2. 2. qu. 64. permittit. Bene autem dictum est à Thoma, si recte accipiatur,
art. 1. in vera defensione hominem non occidi ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat destinato id facere unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hîc mors illa non eligatur ut quiddam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed ut unicum quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. Periculum præsens hîc requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, occupari posse facinus. nam in moralibus, ut & in naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt qui metum qualemcunque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est à Cicerone, primo de Officiis, plurimas injurias à metu proficisci, cum is qui nocere alteri cogitat timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem: καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἱ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν· *multos ego novi qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato in oratione pro Rhodiensibus: *Quod illos dicimus voluisse facere id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa apud Gellium sententia. *Gladiatori composito ad pugnandum, pugnæ huic proposita sors est, aut occidere si occupaverit, aut occumbere si cessaverit. Hominum autem vita, non tam iniquis, neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem alio loco non

non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo* *Cic. Quint.*
omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, *lib. v. c. de*
ne ipse posterius occideretur? Locum hîc habet illud Euripidis: *refutatione.*

> Εἰ γὰρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
> Χρῆν καὶ σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.
> *Te si, ut ais, interficere vir voluit tuus,*
> *Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.*

Cui geminum est Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ *Lib. I.* ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι. *Futurum in incerto adhuc est: nec quenquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Idem Thucydides quo loco mala seditionum *Lib. III.* quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο. *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter ipse occupasset.* Livius: *Cavendo ne metuant homi-* *Lib. III.* *nes, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* In tales non male convenit illud Vibii Crispii à Quintiliano laudatum. *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud Dionem ait infamiam eos non effugere *Lib. IV.* qui facinus quod timent occupant. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici: si aut aliter evadi periculum potest, aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, *Bann. q. 64. art. 7. dub. 4.* ad multos etiam casus patet: ut dici solet inter os & offam. quanquam non desunt & Theologi & Iurisconsulti qui indulgentiam *Baldus in l. multis C. de lib. caus. & in l. 1. C. unde vi.* suam longius extendant. Sed & altera quæ melior tutiorque sententia est suis non caret auctoribus. *Less. lib. II.*

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum *c. 9. dub. 8.* damnum membri, præsertim è præcipuis, valde sit grave, & vitæ *Soto lib. v.* quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non periculum *q. 1. art. 8.* mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem *Card. in* periculum occidi recte posse. *Clem. Si furiosus. de homicid.*

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, *Covar. ib. p. 3.* cum non tantum communis æstimatio, sed & lex divina pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Iurisconsultus dixit pudorem *§. 1. n. 2.* tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in tribuno Ma- *Sylvest. in verbo Ho-* rii à milite occiso apud Ciceronem & Quintilianum: sed & à fe- *micidiũ. 3.* minis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum *quæst. 4.* *Lib. 5. rec.*

talem *sent. tit. 3.*

talem interfectionem vocat ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *justam defensionem ad arcendam injuriam in castitatem.*

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere paran-
Soto d. q. 1. tem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui occidi quam occidere malit, id nonnulli ita concedunt, ut excipiant per-
Silv. in verbo Bellum, p. 2. n. 5. sonam multis utilem: Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt socii itineris ea lege contracti, & rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest.

Cum tot ab hac anima populorum vita salusque
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Sævitia est voluisse mori.

IX. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturæ jure.
Soto d. loco. Nam jus naturæ quatenus legem significat non ea tantum respicit quæ dictat justitia quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum sed & debitos. Ad id vero quod diximus caritas nos obstringit. Nec ab
Lib. 1. cont. illust. 18. hac sententia dimovet me Vasquius, cum ait principem qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo nisi lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiamsi verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem à singulis propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. Falsa enim & à sanioribus philosophis rejecta est opinio existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte &

te & natura nostra ad eam feramur. Vt vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam, caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: *Principes regesque & quicunque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se respublica convertit.* Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quam propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico.*

Lib. I, *de Clem. c.*4.

De Officiis III, *c.*3.

Lib. VI, *de Benef.c.*37.

X. Sicui periculum immineat accipiendæ alapæ aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici sunt qui putant. Ego si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hîc obstringere in gratiam nocentis. At lex Euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere à dicto Covarruviæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa si qui eam impegit, fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis quam minuit. nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contu-

Soto d. loco. Navarr. c. 15, *n.* 3 *Sylvest. in verbo Homicidiũ,* I. *quæst.* 5. *Lud. Lopez cap.* 62.

d. §. I.

*Navarr. cap.*15, 4. *Henr. de irregul. c.*11. *Vict. de jure belli, n.*5.

meliam ferre non posse, ut alibi ostendimus. Hinc etiam liquet quam non probandum sit quod à plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure quominus ita sit non disputo,) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit; in nobili præsertim homine. atqui nulla hîc ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter Iurisconsultos Carolum Molinæum [a]. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: mendose admodum & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem.

Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de justit. & jure, & in lib. 1. C. unde vi. Vasquez d. c. 18. n. 13, 14. Sylv. in verbo Bellum, p. 2. n. 4.

a *In addit. ad Alex. conf. 119. Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.*

XI. Veniamus ad injurias quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur, ut supra diximus: unde sequitur si id jus solum respiciamus, posse furem cum refugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo prosterni. Demosthenes oratione in Aristocratem: εἰ τ' οὐ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παρὰ νόμον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι; *Nonne hoc per Deos durum atque injustum est, nec scriptis tantum legibus, sed & communi inter homines legi contrarium, ut non sinar vi uti adversus eum qui hostiliter res meas rapiat?* Nec obstat caritas per modum præcepti, lege divina humanaque seposita, nisi res sit quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

b *Soto d. loco Matesilan. notab. 135. Ias. & Gom. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Less. du. xi. n. 68.*

XII. Quis sensus sit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat, & inde sumpta lex XII Tabularum, [b] & Platonis scitum nono de legibus. Nam omnes istæ leges in hoc conveniunt quod furem nocturnum à diurno distinguunt. de ratione legis ambigitur. Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. [c] Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi

c *Covar. d. loco. Aug. citat. in c. si perfodiens. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. xi. n. 66.*

Mihi legum conditores nec hoc, nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere à me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi quod me in id discrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem capere. nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam cum utar meo jure. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei qui à se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto במחתרת quod quidam transferunt *in perfossione*; alii, forte melius, *cum perfossorio instrumento:* quomodo & Ieremiæ II, 34, ea vox à doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim Tabularum quæ furem diurnum occidi vetat, addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum à Cajo est. Contra ab Vlpiano proditum est quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam diu quam noctu lex duodecim Tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Vlpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur. Cui simile est quod lex Hebræa puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria,

L. Si pignore. §. furem. D. de furtis.

L. furtum. D. ad leg. Corn. de sicariis.

L. Itaque. D. ad leg. Aquiliam.

tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque ſint cognoſci poſſunt: eoque ſunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana id quod caritas ſuadet civibus ſuis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, ſed ut id ita demum liceat ſi is qui rem ſuam ſervare voluit ipſe in diſcrimen venerit. Moſes Maimonides notavit permiſſam privato homini alterius interfectionem non aliter, niſi ut ſervetur id quod eſt irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. Quid vero jam de lege Euangelica dicemus: idem ab ea permitti quod permiſit lex Moſis; an ut in aliis rebus perfectior eſt lege Moſis, ita hîc quoque plus eam à nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam ſi tunicam & pallium deſeri jubet Chriſtus, & Paulus damnum aliquod injuſtum tolerari potius quam litigari, quæ incruenta contentio eſt: quanto magis vult res etiam momenti majoris deſeri potius quam interfici à nobis hominem Dei effigiem, eodem nobiſcum ſanguine ortum? Quare ſi res ſervari poteſt, ita ut non videatur periculum eſſe faciendæ cædis, recte id quidem; ſin aliter, omittenda res eſt: niſi forte talis aliqua res ſit ex qua vita noſtra & familiæ noſtræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur ſit ignotus, & ſpes ſit aliqua ſine cæde rem abituram. Et quanquam hodie omnes ferme tam Iuriſconſulti quam Theologi doceant recte hominem à nobis interfici poſſe rerum defendendarum cauſa, etiam extra eos fines in quibus lex Moſis & Romana id permittit; puta ſi fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus ſententia veterum Chriſtianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Auguſtinus, cujus hæc verba ſunt: *Quomodo apud divinam providentiam à peccato liberi ſunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti ſunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cùm tempore laxata eſt diſciplina, & paulatim interpretatio legis Euangelicæ cœpit ad ſæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri ſolebat forma veteris inſtituti: tandem his quoque remiſſa eſt hoc nomine cenſura.

Soto d. art. 8 Leſſ. dub. XI. n. 74. Sylv. in verbo Bellum. 2. n. 3.
Lib. 1. de lib. arb.
Pan. c. 2. de Homicidiis. Leſſ. d. loco.

XIV. Quæritur à nonnullis, an non lex ſaltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, ſi quo caſu permittat furem interfici à privato, ſimul etiam præſtet, ut id ab omni culpa ſit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, ſed demum ex delicto tam gravi ut mortem mereatur. Eſt autem valde probabilis Scoti ſententia,

tentia, fas non esse quemquam ad mortem damnare nisi ob delicta quæ lex per Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos qui mortem meruerunt privatim interficiendi, nisi in criminibus valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet duobus modis posse contingere, ut à privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus duos mortem meritos inter se committat: quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. at qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta à nobis huc usque sunt de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. Ad publicum quia non oritur nisi ubi non sunt aut cessant judicia, tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus: Vnde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed ut vim pati posse ad vim inferendam *Alb. Gent. lib. 1. c. 14.* *Bal. l. 3. de rer. divis.*

 jus

jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus à divina providentia, & ab innoxia cautione, non à vi præsidium petendum est.

XVIII. Nec minus illud displicet, quod docent, justam esse defensionem etiam eorum qui bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt tantumdem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi ob metum ne plus æquo puniatur. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: Idque cum fecisset, & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli auctorem: *Expiatum*, inquit, *est quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cælestium fuit. Satis scio quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe à Romanis fœderis expiationem spretam.* Mox: *Quid ultra tibi Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum judicem feram? Neminem neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

Alb. Gent. lib. 1. c. 13. Castr. lib. 5. de Iustitia.

II Regum. XVIII, 7, 14. & cap. XIX.

CAPUT

CAPUT II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id quod nostrum est. Est autem nostrum aliud communi hominum jure, aliud nostro singulari. Ab eo quod hominibus commune est incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt à proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales sunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, quod dominium Iurisconsulti vocant, exordium.

II. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim à mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. *Erant*, ut Iustinus loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset quod vellet,

Gen. I, 29, 30; IX, 2.
Lib. XLIII.

vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea quæ est apud Ciceronem de Finibus 3: *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum quem quisque occuparit.* Neque is status durare non potuit, si aut in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim Esseni, deinde Christiani qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt asceticam. Simplicitatis in qua primi homines sunt conditi argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitio-
Iust. lib. II. rum quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur Trogus. *Vetustissimi mortalium*, inquit Tacitus, *nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercitionibus agebant.* Apud Macrobium est,
II ad Somnium. Scip. *Primum inter homines mali nescia & adhuc astutiæ inexperta simplicitas.*
Sap. III, 24. Hæc simplicitas ἀφθαρσία videtur dici sapienti Hebræo, Paulo Apostolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Nego-
II Corinth. II, 3. tium erat illis unicum Dei cultus, cujus symbolum arbor vitæ, ut
Proverb. III, 18. Hebræi veteres explicant, assentiente Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his quæ sine industria sponte sua terra proferebat.
Philo de Mund. cre. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homi-
Apocalyp. XXII, 2. nes, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat arbor scientiæ boni & mali, id est earum rerum quibus tum bene tum male uti licet: φρόνησιν μέσην vocat Philo. Huc respi-
Eccles. VII, 30. ciens Salomo; *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est simplicem, *sed ipsi quæsiverunt sibi cogitationes multas.* ἔρρεπον εἰς πανουργίαν ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusæensis oratione VI. ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὰ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν· οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos secuti sunt hominibus calliditatem variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt: non sine aliqua rerum distributione. ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum boni malorum consortio contaminarentur,

tur,

tur, vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum quos χειροδίκας Græci vocant. Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, cui inserviit vinum, unde & illiciti amores. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, cujus signum turris Babylonica: mox alii alias terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum communio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret: Gen. x, xi.

Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. Virg. Georg. I.

donec aucto ut hominum ita pecudum numero passim terræ non in gentes ut ante, sed in familias dividi cœperunt. Puteos vero, rem in siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, occupando quisque suos fecere. Hæc sunt quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his quæ philosophi & poëtæ de primo statu rerum communium, & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi à nobis producta sunt. Hinc discimus quæ fuerit causa ob quam à primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod cum non contenti homines vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quominus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit locorum in quæ homines discesserunt, distantia, deinde justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum quæ debebat æqualitas servaretur. Simul discimus quomodo res in proprietatem iverint: non animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset id proprium haberet. *Concessum*, inquit Cicero, *sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pertinet quam alteri acquiri non repugnante natura.* Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum Cererem legiferam, & Gen. xiii. Gen. xxi. Mari libero cap. 15. Cic. Off. III. Decl. 13. Macr. Sat. III. c. xi.

sacra

Macro.Sat. III, c. XII. sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem.

III. His positis dicimus mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione; quia causa ob quam à communione discessum est hîc cessat. Est enim tanta maris magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet. Nec aliud censendum de Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio quæ mare consideratum ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit nisi in re terminata: unde Thucydides (*Lib. 1.*) terram vacuam vocat ἀόριστον: & Isocrates (*Paneg.*) terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur (τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit Aristoteles (*De Gener. lib. II, c. 2.*)) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν Ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, (*VII. c. XII.*) quæ Apollonii verba apud Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium (*Lib. II. cap. 13.*): *Quid potest dici citra Oceanum esse, cum undique Oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undequeversum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia quæ intra oras ejus inclusa sunt.* M. Acilius Consul in oratione ad milites quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ suasoriis dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano unda Mundum coercens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent. Ideo quæ communia omnium fuerunt & in prima divisione divisa non sunt; ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt

cta sunt propria. Talia sunt loca multa inculta adhuc, insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam per universitatem, alteram per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen assignatione quam libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est, qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ aut gentium liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex Romana res multas relinquebat in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere quod jus naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

Covarr. c. peccatum par. 11. §. 8. Dd. in l. cunctos populos. C. de summ. Trinitat. Innoc. & Panorm. in c. à nobis. 1. de sent. excom. Covarr. d. loco.

VI. Videamus porro ecquod jus communiter hominibus competat in eas res quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas videatur absorpsisse jus illud omne quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est quæ mens eorum fuerit qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores qui scriptorum vinculis non tenentur. Hinc primo sequitur in gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi tanquam si communes mansissent; quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta. Hinc illud ut in navigatione si quando defecerint cibaria quod quisque habet in commune conferri

L. 2. §. Cum in eadē D. ad l. Rhodiam.

L. Quo naufragiũ. §. Quod ait D. de incendio. L. Quemadmodũ. §. Item. D. ad l. Aquiliã. Thom. 2,2, 66, 7. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. v, q. 3, art. 4.

ferri debeat. sic & defendendi mei causa vicini ædificium orto incendio dissipare possum: & funes aut retia discindere in quæ navis mea impulsa est, si aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt. Nam & inter Theologos recepta sententia est in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit.* Cicero Philippica XI; *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis, suam lege naturæ.* Apud Curtium est: *In communi calamitate, suam quemque habere fortunam.*

Less. lib. II, cap. 12, dub. 12, n. 70.

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum an alia ratione necessitas evadi possit, puto adeundo magistratum; aut etiam an rei usus à domino possit precibus obtineri. Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, siquis in suo ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon; Si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus: ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν. arbitrabatur subveniendam necessitati, non instruendam pigritiam. Xenophon in responso ad Sinopenses: ὅπου δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια: *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ibi quæ opus est sumimus non per protervìam, sed ex necessitate.*

Exped. Cyri v.

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur. nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem propriæ causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinuit à nocendo, quod est peccatum; & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat Officiorum III, *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

Lib. v, c. 16.

IX. Ter-

IX. Tertio, ubi fieri poterit faciendam restitutionem. Sunt quidam qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est ad restitutionem non obligetur. Sed verius est jus hîc non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii. *Adr. quod lib. I. art. 2. col. 3. Covarr. d. loco.*

X. Hinc colligere est quomodo ei qui bellum pium gerit liceat locum occupare qui situs sit in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde si nihil sumatur quod non ad cautionem sit necessarium, puta nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo aut necessario facinore retenta*, ait Livius: quia malum hîc quicquid vel minimum abit à necessitate. Græci qui cum Xenophonte erant cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus est id quod jam diximus necessitatis. *Lib. XXIV. De Exped. Cyri lib. V.*

XI. Alterum est utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest, alteri communicet, in iis quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud Plutarchum legimus Symposiacon VII: οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς. *Nam neque alimenta nobis fas est perdere ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem postquam inde quantum libet potaverimus obturare aut occultare, neque signa navigationis aut itineris abolere quæ nobis usui fuerint.* *De Off. I. xv de Benef.*

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi cujus intra fines fluit, vel ejus cujus in ditione est populus: atque ei licet molem in flumen injicere: quæ in flumine nascuntur ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit. *L. Quædã. D. de rer. divis.*

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit Ovidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat munera publica, id est hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. Sic & terræ & flumina & si qua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas justas; puta quia suis finibus expulsi quærunt terras
Bal. III, vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut
conf. 293. etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hîc eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit cum receptione talis usus qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse. Exemplum habemus insigne in Mo-
Num. XX. sis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, pri-
& XXI. mum Idumæo, deinde Emoræo has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, justum eo nomine bellum intulit Emoræo.
*Num.q.*41. *Innoxius enim transitus denegabatur*, inquit Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat*. Græci qui cum Clearcho: προϊόμεθα ἢ αὖ οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυπείη· ἀδικοῦντα μέν τι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι. *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, cum*
Plut. Apo. *Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter Agesilaus cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et Lysander Bæotios rectis se hastis
Hist. IV. transire vellent, an inclinatis. Batavi apud Tacitum Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro*
Plut. Cimo. *viam inventuros.* Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus à Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: At vos, inquit, Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis sed perfregistis censentes omnia patere debere plus valentibus. Media sententia vera est, postulandum prius transitum: sed si negetur, vindicari posse. Ita Agesilaus ex Asia rediens cum à rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: Consultet, inquit: nos interea transibimus. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. Ius enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus quia sunt rationes cavendi, ut si divisis manibus transmittantur copiæ, si inermes, quod Agrippi-

nenses

nenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit Strabo: si impensa transeuntis is qui transitum concedit sibi præsidia idonea conducat: si obsides dentur, quod à Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere fineret: Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & alia posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi planè interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum qui transire vult, si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere, atque iter impedire fas esset. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. Nam quominus gens quæque cum quavis gente seposita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ: nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum, sed non debitum decedat, id damni vice reputari non debet. Testimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum ex Philone: πᾶσα ἡ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντικλίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δ' ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς. *Mare omne navibus onerariis tuto satis navigatur, eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuò aliarum copia aliarum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit.* Alterum ex Plutarcho qui de mari sic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν: *Vitam nostram, feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μὲν τοῖς πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τὰς χώρας εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ· καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις φυομένων, κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν. *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ usquam nata sunt iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum

Tac. IIII. historiar.
Lib. VIII.

num reperit, navigationem annumerat, his verbis:

πέντε τι ναυστολήμαθ᾽ ὡς διαλλαγὰς
ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terræ quæ suum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis discursibus.

Lib. III. Apud Florum est: *Sublatis commerciis, rupto federe generis humani.*

XIV. Sed quæritur an ita transeuntibus mercibus, terra, aut amne, aut parte maris quæ terræ accessio dici possit, vectigalia imponi possint ab eo qui in terra imperium habet. Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera ab exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur. Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis.
1 *Reg.* x, 28 Sic vectigal equorum & neti quæ Isthmum Syriacum transibant
XII, XIV. accepit rex Solomo. De ture Plinius: *Evehi non potest, nisi per Gebanitas. Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, *περιπλόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους* vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent, aut descenderent, ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse, de mercibus quæ ad vitandum Maleæ flexum terra de mari in mare transferebantur. Sic pro Rheni
Tac. hist. IV. transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu*
Chop. de Dõ. *datur*, inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt Iuriscon-
lib. I. *tit.* 9. sultorum libri. Sed frequens est ut æquus modus non servetur,
Peregr. l. I. *de jure Fisci,* cujus rei Phylarchos Arabum incusat [a] Strabo, hoc addito: *χαλεπὸν*
c. I. *n.* 22. *γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές. Difficile enim est ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*
Ang. cons. 199. *Zabar. cõs.* 38. XV. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut præ-
Firm. in tra. tereuntibus, valetudinis aut alia qua justa de causa licere debet.
de gabell. nam est & hoc inter utilitates innoxias.[b] Itaque Ilioneus apud Vir-
a *Lib.* XVI. gilium cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur Deos
b *Vict. de Indis rel.* 2. judices audet invocare, & probata Græcis querela Megarensium
num. I. adversus Athenienses qui eos portubus suis arcebant, *παρὰ τὰ κοινὰ*
Pericle. *δίκαια*, contra jus commune ut Plutarchus loquitur: ita ut Lace-
Diod. l. XII *Thuc.* I. dæmoniis nulla belli causa justior visa fuerit. Cui & hoc conse-

quens

quens eſt, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamſi littus à populo occupatum concedamus. nam quod decretum Prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exſtruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: quo & illud Poëtæ:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Iactis in altum molibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his qui ſedibus ſuis expulſi receptum quærunt deneganda non eſt externis, dum & imperium quod conſtitutum eſt ſubeant, & quæ alia ad vitandas ſeditiones ſunt neceſſaria. quam æquitatem recte obſervavit divinus poëta cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolenne ſocer.

Et apud Halicarnaſſenſem Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ *Lib. I.*
cauſam ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt
hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene Strabo: nec probati hac in *Lib. XVII.*
parte Spartani. Ambroſio quoque judice illi qui peregrinos urbe *De Officiis*
prohibent nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rho- *III, c. 7.*
dii Phorbantem ejuſque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii Mi- *Herod. l. I,*
nyas, Cumæi alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iiſdem *& IV.* *Pauſ. l. VII*
Minyis recte Herodotus cum recepti partem imperii poſcerent, *Oroſ. VII.*
ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐκ ὅσια, injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere *Diod. lib. V.*
fas non erat: beneficium ab illis in injuriam verſam dixit Valerius *Lib. IV, c. 6.*
Maximus.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet quod non excolitur, niſi imperium quod attinet, quod populo ve-
teri ſalvum manet. Trojanis data à Latinis Aboriginibus jugera *Ad XI*
duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, ut Servius notat. Apud *Æneidos.*
Dionem Pruſæenſem oratione VII legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὸν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clama-
bant olim Anſibarii, *ſicut cælum Diis, ita terras generi mortalium datas,* *Tacitus*
quæque ſint vacuæ eas publicas eſſe: Solem quin etiam & ſidera reſpicientes *Ann. XIII.*
quaſi coram interrogabant vellentne contueri inane ſolum: potius mare ſuperfunderent adverſus terrarum ereptores. Sed male dicta hæc generalia rei præſenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, ſed paſcendis pecoribus & armentis militum ſerviebant: quæ juſta

Romanis negandi causa. Nec minus juste jam olim Romani ex *Liv. lib.* v. Gallis Senonibus quærebant; *quod jus esset agrum à possessoribus petere, aut minari arma?*

XVIII. Post jus commune ad res sequitur jus commune ad actus: quod datur aut simpliciter, aut ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales quibus ea comparantur, sine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hîc necessitas requiritur, ut in re aliena arripienda: quia hîc non agitur de eo quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut lege lata aut conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium *De Officiis* III, *c.* 7. in his quas dixi rebus. Hoc est quod Ambrosius vocat, *separare à commerciis communis parentis, fusos omnibus partus negare, consortia vivendi averruncare.* Nam de supervacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

XIX. Adhæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: demto si à quibus petitur ipsi ejus rei in- *Covar. Var. ref. lib.* III, *c.* 14. *ibi. Tertio.* digeant: quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur: Et tamen ne in tali quidem necessitate expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius.

Molina disp. 105. *Ægi. Reg. de act. super. nat. disp.* 31 *du.* 2. *n.* 52. *Cæs.* 1. *bell. Gall.* XX. Ad sua autem vendenda non æquum jus est. nam cuilibet liberum est statuere quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo. [a] εἰσαγώγιμα δ' ἐστὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' οὐ παντελῶς: *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

a *Lib.* XVI. XXI. In hoc jure quod diximus inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes, puta si virorum populus aliunde expulsus alio advenerit. nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. cœlibatus enim non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas com- *Lib.* I. parandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & *Lib.* IV. genus miscere. Canulejus apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis, externisque dari solet. Iure belli injuste negatas nuptias juste victor De civ. Dei* II, *c.* 17. *auferret*, Augustino judice. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur

quod

quod temporibus quibus ſunt conditæ nulli erant populi quibus non feminarum copia ſuppeteret, aut non de quibuſvis connubiis agunt, ſed de iis quæ juſta ſunt, hoc eſt quæ ſpeciales quoſdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex ſuppoſitione jus commune eſt ad actus quos populus aliquis externis promiſcue permittit. Nam tunc ſi unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic ſi externis alicubi venari, piſcari, aucupari, margaritas legere licet; ſi ex teſtamento capere, ſi res vendere, ſi etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non poteſt; niſi delictum præceſſerit: qua de cauſa Benjaminitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem. *Vict. d. rel. 2 n. 2, 3.* *Iud. xx.*

XXIII. Sed de permiſſis quod diximus, intelligendum eſt de his quæ permiſſa ſunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege ſublatæ: non ſi permiſſa ſint per beneficium relaxando legem. nam in beneficii negatione nulla eſt injuria. Atque ita arbitramur conciliari poſſe quod poſt Franciſcum Victoriam quaſi ei contrarius notavit Molina. *Diſp. 105.*

XXIV. Quæſitum memini an populo alicui liceat cum alio populo paciſci, ut is populus certi generis fructus qui alibi non naſcuntur ſibi ſoli vendat. Licere cenſeo, ſi is qui emit populus paratus ſit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non intereſt à quo emant quod ad deſideria naturæ attinet. Lucrum autem alter alteri prævertere licite poteſt, maxime ſi cauſa ſubſit, ut ſi qui id ſtipulatus eſt populus alterum populum in ſuam tutelam receperit ſumtuſque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coemtio eo quo dixi animo facta juri naturæ non repugnat, quanquam ſolet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

CAPVT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

SIngulari jure aliquid nostrum fit acquisitione originaria aut derivativa. Originaria acquisitio olim cum genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis etiam concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti apparebit id jus novum non esse nisi modo. nam virtute ipsa inerat in dominio domini.

L. Possideri. §. Genera. D. de acq. poss. III. Paulus Iurisconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi ut in rerum natura esset fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

IV. De occupatione ergo quæ post prima illa tempora solus est naturalis an & originarius modus, videndum est nobis. In his autem

tem quæ proprie nullius ſunt, duo ſunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio diſtinguitur. Seneca ita hæc duo expreſſit. *Ad reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas.* Dion Pruſæenſis hoc modo: ἡ χώρα τῆς πόλεως· ἀλλ' οὐθὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος Orat. XXXI. κύριός ἐστι τοῦ ἑαυτοῦ: *Regio civitatis eſt: at non eo minus in ea ſuum quiſque poſſidet.* Imperium duas ſolet habere materias ſibi ſubjacentes, primariam perſonas, quæ materia ſola interdum ſufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas ſedes; & ſecundariam locum, qui territorium dicitur. Quanquam autem plerumque uno actu quæri ſolent imperium & dominium, ſunt tamen diſtincta: ideoque dominium non in cives tantum, ſed & in extraneos tranſit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores aſſignationis, diviſioniſque, non ſufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis ſumſiſſent, aſsignaverunt quidem futuris civibus coloniarum: Sed juriſdictio in agris qui aſſignati ſunt penes eos remanſit, ex quorum territorio ſumti ſunt.* Demoſthenes oratione de Haloneſo agros qui eorum ſunt quorum eſt territorium vocat ἐγκτήματα, qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum eſt jus occupandi res mobiles anteverti poſſe lege civili ſupra diximus: Eſt enim hoc jus ex jure naturæ permittente non præcipiente, ut liceat ſemper. Neque enim id requirit humana ſocietas. Quod ſi quis dicat videri jus gentium eſſe, ut id liceat, reſpondebo etiamſi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum ſit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, ſed eſſe jus civile plurium gentium diſtributim, quod à ſingulis tolli poteſt. Et alia multa ſunt quæ juris gentium vocant Iuriſconſulti, ubi de rerum diviſione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, ſi ſolum jus naturale ſpectamus, dominium non dari, niſi in eo qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes & furioſi dominia accipere & retinere poſſent, perſonam illorum interim quaſi ſuſtinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa conſtituere poſſunt præter naturam, contra naturam nihil. Ideo dominium hoc quod favore infantium & his ſimilium, conſenſu gentium humanius viventium introductum eſt, ſtat intra actum primum, nec ad actum ſecundum, ut loquuntur ſcholæ, poteſt pertingere: id eſt ad habendi, non ad per ſe utendi jus pertinet. Nam alienatio & ſi qua huic ſunt ſimilia in ipſa ſui natura includunt

dunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud Pauli Apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre à servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere quod nunc absolvendum est.

Gal. iv, 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec supra nec infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est latera clausa sunt ripis, & quod comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi aut supra pateat ut sinus, aut supra & infra, ut fretum, dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare intersitum occupare voluerint. nam sic flumina quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. Fatendum est in partibus cognitis Romano imperio à primis temporibus ad Iustinianum usque juris gentium fuisse ne mare à populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων. [a] Vlpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste distinguunt Iurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. [b] Ita in institutionibus legimus: *Quedam naturali jure communia sunt omnium, quedam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aer, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophilum: φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τουτέστι τοῦ δήμου τοῦ Ρωμαϊκοῦ. Sed & de littoribus dixit Neratius, non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea quæ primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur quod Celsus scripsit:

L. Quædã. D. de rer. divis. Instit. de rer. divis. §. 1.
a L. Vendit. Cõm. præd. L. Littore. D. ne quid in loco publico.
b De rer. divis. §. 1.
L. Quod in littore. D. de acq. dom.

psit: *Littora in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut prætervehentibus est necessarius: Celsum vero quatenus ad utilitatem assumitur, puta ad ædificium permanens: quod à Prætore impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur. *d. l. littore. D. Ne quid in loco publico. L. Quamvis. D. de acq. dom.*

X. Hæc quanquam vera sunt, tamen ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi in diverticulo fluminis occupari à privato potest. sed & de mari dictum à Paulo est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competere, quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res, utpote cum de jure fruendi agatur quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod à Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *Peculiaria sibi maria excogitavit, æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum Iurisconsultorum responsa ad πρόθυρα, id est vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque septis quibusdam quas ἐποχὰς vocabant includi, & privatim vindicari possent. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum ut fundi portio censeri possit, nec quominus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi eorumve populorum cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur exemplo fluminis intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi. Sed multa quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua & maxima sui parte inclusa littoribus in jus proprium populi alicujus non concedet. *L. Si quisquam. D. de diversis temp. præscr. L. Sane. D. de injuriis. Lib. IX, I. L. Injuriarum; circa finem. D. de injuriis.*

XI. Verum notandum etiam si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo quod

terras

terras populus occuparit mare occupatum colligi non posse: nec animi actum sufficere, sed actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si omittatur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

L. Præscriptio. D. de usur.

XII. Illud certum est etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. Vt autem solum imperium in maris partem sine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium de quo diximus obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, quod suo mari Spartanos Argivorum hostes transire sivissent, quasi violato federe quo cautum erat ne alter populus hostes alterius sineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, per sui imperii loca. [a] Et in induciis annalibus belli Peloponnesiaci permittitur Megarensibus navigare mari quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius libro XLII. Themistius de Romano Imperatore; τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων *habens sibi subditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem:

Thucydid. lib. VII.

Bossius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepsoll. & alios. Vide l. Vnicam, c. de Classicis. lib. XI.

a Thucyd. lib. IV.

σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
εἱλεῖται.

tuis etenim sub legibus æquor
Volvitur.

Et Dion Prusæensis in altera ad Tharsenses multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, τῆς θαλάττης τῆς καθ' αὑτὴν jus in amnem Cydnum & proximam maris partem. Et apud Virgilium legimus:

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Apud Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum est fluunt.* Notat Strabo Massilienses multa cepisse spolia cum præliis navalibus vicissent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσσης ἀδίκως eos qui injuste de mari controversiam moverent. Idem Sinopen ait imperitasse mari intra Cyaneas. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri qua imperia alia, id est, ut supra diximus, ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum,

Lib. IV.

Lib. XII.

rum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per ignes nocturnos & brevium signa, vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum ob sumtus exercitus *Plin. l. XIX, 4.* maritimi adversus piraticas excursiones: & quod in ponto Byzan- *Strabo lib. XVII.* tini exigebant διαγώγιον, & quod jam olim Athenienses occupata Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque Polybio: & quod in Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit Demosthenes in Leptinon, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

XV. Inveniuntur exempla federum quibus populus alter alteri populo se obstringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne *Philostr. de vita Apoll. l. III. c. XI.* Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter Athenienses & Persas Cimonis ætate placuerat, ne *Plut. Cimo.* qua navis Medica armata extra Cyaneas & Chelidonia naviga- *Diod. l. XI.* ret: extra Cyaneas & Phasidem post prælium ad Salaminem: in *Aristi. Panath.* annalibus induciis belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navi- *Thuc. l. IV.* garent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo federe quod statim ab exactis regibus Romani cum Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii, ultra Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter *Polyb.* necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et in secundo federe, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illy- *App. Illyr.* riis, ne Illyrii ultra Lessum pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, ne citra Calycad- *Livius l. XXXVIII.* nium & Sarpedonem promontoria navigaret extra naves quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent. Sed hæc non docent occupationem maris aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent in gratiam ejus cujus id interest decedere: quod cum fit dicen-

L. Venditor. D. Com. præd. dum est quod dixit Vlpianus in ea facti specie qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium, & in jus eorum succedentium obligari.

XVI. Frequens est inter vicinos populos contentio, quoties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit eis cedant quibus adjecta sunt: quæ contro-

Iul. Frontin. versiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos mensores tria esse agrorum genera: divisum & assignatum,

L. in agris limitatis. D. de acq. rer. dom. quem limitatum vocat Florentinus Iurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; assignatum per universitatem, sive mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente Varrone, quod fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales, ut sunt flumina & montes. Hos occupatorios dicit Aggenus Vrbicus, quia plerunque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet, nihil de territorio mutatur: & si quid alluvio adjecit id occupantium imperio accedet. In arcifiniis flumen mutato paulatim cursu, mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, ut flumen sui medietate eos dirimeret, tanquam naturalis terminus.

De Morib. Germ. Tacitus dixit: *Certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus ubi controversiam narrat quæ inter Egestanos

Lib. XII. & Selinuntios fuit, ποταμοῦ ait τὴν χώραν ὁρίζοντος *amne fines discriminante.* Et Xenophon talem amnem simpliciter τὸν ὁρίζοντα id est finito-

Libro IV. Exp. Cyri. rem vocat. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine (un-

Strabo l. x. de tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, donec eum Hercules aggeribus domuit eoque beneficio Oenei Ætolorum regis filiam in matrimonium impetravit.

XVII. Sed hoc ita demum locum habebit si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen etiam quà imperia disterminat, non consideratur nude quà aqua est, sed quà aqua alveo tali fluens ri-

L. Proponebatur. D. de judiciis. pisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, decessio, aut talis immutatio quæ toti speciem veterem relinquat, rem sinit

eandem

eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa in quam aqua immittitur: ita si deserto alveo veteri aliâ irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque quod tenuisset: ita mutato alveo idem observandum erit. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id quod non facile transitur. Vt autem limitata, aut mensura comprehensa sint rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

L. Hoc jure §. Si aquam D. de Aqua cotid. æstiva.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius & occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, aut quia defecerunt domini. nam hæc redierunt in eum statum in quo primum res fuerant. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones à populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest jus illud eminens de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus Vasalli à jure senioris, aut jus emphyteuticarii à jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus ejus qui sub conditione fideicommissum expectat. Seneca: *Non est argumentum, ideo aliquod tuum non esse quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est.* Dion Prusæensis Rhodiaca: μυρίους γὰρ εὑρήσετε τρόπους καθ' οὓς ἑκάστου τι φαμὲν εἶναι: καὶ πλεῖστον διαφέροντας· ὧν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. *Plurimi sunt modi quibus quid cujusque esse dicitur & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec*

 pro

pro arbitrio uti liceat. Apud Strabonem invenio: κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent à dominio generali, si quid domino particulari carere incipit non fit occupantis, sed ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

De Morib. Germ.

CAPVT IV.

De derelictione præsumta & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

- I. *Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos eorumve rectores.*
- II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones:*
- III. *Causa inquiritur, ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ petuntur non ex verbis tantum:*
- IV. *Sed & ex factis:*
- V. *Et ex non factis.*
- VI. *Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
- VII. *Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.*
- VIII. *Solutio objectionis, neminem præsumendum suum jactare.*
- IX. *Videri etiam seposita conjectura, jure gentium ex immemoriali possessione dominium transferri.*
- X. *An nondum natis jus auferri hoc modo possit.*
- XI. *Etiam summæ potestatis jus aut populo aut regi acquiri longæva possessione.*
- XII. *An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.*
- XIII. *Ea jura quæ separabiliter aut communicabiliter adhærent summo imperio, usucapione aut præscriptione quæri & amitti.*
- XIV. *Refellitur sententia statuens semper subditis licere se vindicare in libertatem.*
- XV. *Quæ meræ sunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

GRavis hîc difficultas oritur de usucapiendi jure. Namque id jus cum lege civili sit introductum (tempus enim ex suapte natura vim nullam effectricem habet; nihil enim fit à tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet Vasquius, inter duos populos liberos aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos. quod verum videtur nisi quatenus res vel actus

Lib. II, c. 51. n. 28.

actus

actus tenetur territorii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella serenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

II. Nam & in sacris literis Iephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Iabocum & ab Arabum desertis ad Iordanem sitas objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint: Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum & apud omnes gentes confessum ponunt possessiones publicas non minus quam privatas multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: τὰς κλήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι. Idem Isocrates ad Philippum: κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κλῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου: *cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* Hoc jure nisus posterior Philippus T. Quintio dicebat, *Civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ à majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.* Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando servissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et historici vetera reposcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem est de Officiis secundo: *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*

Archid.

Livius lib. XXXII.

Livius lib. XXXV.

Tacitus. Ann. VI.

III. Quid dicemus? Iuris effectus qui ab animo pendent non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. Factis intelligitur derelictum quod abjicitur, nisi ea sit rei circum-

circumstantia, ut temporis causa & requirendi animo abjectum censeri debeat. Sic chirographi redditione censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, non tantum verbis, sed etiam re potest & quovis indicio voluntatis. Sic si is qui rei alicujus est dominus sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur, lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumtione qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod [a] Vlpianus dixit juris gentium esse acceptilationem.

L. Qua ratione. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. Qui lavandæ. D. ad l. Rhod. L. Falsus. §. si jactū D. de furtis. L. Labeo. D. de pactis. L. Recusari. D. de acq. vel omitt. hered. L. Quidā. D. de rer. jud. L. Barbarius. de off. Prætoris

V. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit, Num. XXX, 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Vlpianus, non statim, sed ubi recipi non possunt, id est ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exstant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum μήνυτρον, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Vlpianus, ædes longo silentio videri pro derelicto à domino habitas. *Parum juste* (rescripsit Pius Imperator) *præteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas à debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.* Cui simillimum quid in consuetudine apparet. Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero quo illa consuetudo effectum juris accipit non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium, duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere

a L. an inutilis. D. de acceptil. L. Pomponius, D. de acq. verum dom. L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. Cū quidā. §. divus. D. de usuris. Thom. 1.2. q.97. art.3. Suar. l. VII, de legibus, cap. 15.

libere volentis. nam non agere nescientis, caret effectu: & alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI. Ut hæc igitur duo adfuisse censeantur, valent & aliæ conjecturæ: sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministret tempus. Inter præsentes tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit quam inter absentes, etiam seposita lege civili. Sic & incussus semel metus durare quidem nonnihil creditur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi per se vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia vero tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est à prudentioribus Iurisconsultis, non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut γενεὰς tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant cum ostenderent repeti ab eo urbes quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

L. Hoc jure §. ductus. D. de aqua quot. & æst.

Eustath. ad Iliadis α.

Liv. XXXIV.

VIII. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est jactare, ac proinde actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rursum debemus, bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione. De imperiis vero, quanquam ea magni fieri solent, scire debemus magna esse onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset qui se tutores dicerent damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut qua similitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret, ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi, disceptare cupiant quis ejus populi rem sit curaturus. Laudatur

Cicero pro Dejot. lib. I.

Val. Max. l. IV, c. I. datur ab antiquis Antiochi dictum qui populo Romano gratias egit, quod nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa à Lucano sapienter dicta illud non postremum est:

tantone novorum
Proventu scelerum quærunt uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Ut neuter.

Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui humanæ societatis interest; quam quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis illud Augusti tenendum est, eum virum bonum ac civem esse qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζειν? quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit Isocrates adversus Callimachum: sicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait defendere statum reipublicæ qui quoque tempore *Lib. xxv.* sit: & Livius optimum quemque præsenti statu gaudere. Quod *Ang. de Clavasio in Summa, in verbo Inventa.* si etiam deficerent ea quæ jam diximus, tamen adversus præsumtionem qua quisque sua servare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est quenquam ejus quod vult, longo tempore nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, non interrupta nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem *Lib. xxxv.* dixi possessionem non interruptam, id est ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: *perpetuam possessionem ac nullo ambigente.* Nam desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipie- *Lib. xxxiv.* bant adversus Carthaginienses: *per oportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse qui plus armis potuisset.*

X. Sed alia hîc, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio; an nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si

non

non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia sint, ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, à cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt; parentibus autem è quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstet quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones, ita & hæc introduci potest, ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat, nequid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Vnde & illa Feuda, quæ non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est: quod ad jura Majoratus & ad res fideicommisso obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii Iurisconsultus Covarruvia. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam ut exstituris salva sit actio personalis adversum eos qui neglexerunt aut eorum heredes.

c. possessor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feu. §. Quoniã. vers. 3. quæritur. Chass. de cons. Burg. de mainsmortes. §. *6. vers.* par an & jour. *n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. Materia. n. 90.*

XI. Ex his quæ diximus apparet & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum, jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. nam quod dicitur, quæ ab initio non valent ex post facto convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, rex summo cum imperio fieri; & summum imperium quod penes

penes populum aut penes regem in ſolidum erat inter eos dividi.

XII. Illud etiam indagari operæ pretium eſt; an lex de uſucapione aut præſcriptione condita ab eo qui habeat ſummum imperium, pertineat etiam ad ipſum jus imperii, & ejus partes neceſſarias quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur Iuriſconſulti non pauci, qui quæſtiones de ſummo imperio ex jure tractant civili Romanorum. Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore, & poteſtas & voluntas ſaltem præſumta. Se per modum legis, id eſt per modum ſuperioris obligare nemo poteſt: & hinc eſt quod legum auctores habent jus leges ſuas mutandi: Poteſt tamen quis obligari ſua lege non directe, ſed per reflexionem, qua ſcilicet pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod à Saule in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria Sam. XIV, 40. Sed hoc hîc locum non habet, quia legum auctorem hîc conſideramus, non ut partem, ſed ut eum in quo virtus inſit integri. agimus enim de ſummo imperio qua tale. Sed nec voluntas adfuiſſe præſumitur: quia legum auctores non cenſentur ſe velle comprehendere, niſi ubi & materia & ratio legis ſunt univerſales, ut in æſtimandis rerum pretiis. At ſummum imperium non eſt paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate ſua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præſcriptione agentem quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet. Vnde ſequitur, neque tempus lege definitum ſufficere ad acquirendum ſummum imperium aut partem ejus neceſſariam, ſi deſint conjecturæ naturales de quibus ſupra egimus: neque tantum temporis ſpatium requiri, ſi intra id tempus eæ conjecturæ quantum ſatis eſt adſint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res ſummi imperii pertinere. Poſſet tamen in ipſa imperii delatione populus ſuam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo poſſet: quæ voluntas ſequenda haud dubie eſſet, nec infringi poſſet à rege etiam ſummum imperium obtinente: quia non ad imperium ipſum, ſed ad ejus habendi modum pertineret: quo de diſcrimine alibi diximus.

Bart. in l. Hoſtes. D. de capt. & in l. 1. D. de aqua pluv. arc. Iaſ. cõſ. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. verſic. materia iſta, n. 62 Ant. Corſetus de exc. regis, q. 104 Balb. de præſcr. 2. p. 5. pr. q. 2. Caſtal. de Imp. quæſt. 53. Covar. in c. peccatũ. de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

XIII. Ea vero quæ de ſummi imperii natura non ſunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, ſed aut ſeparari ab ea naturaliter poſſunt, aut ſaltem cum aliis communicari, omnino ſubjacent legibus populi cujuſque civilibus quæ de uſucapione & præſcri-

præscriptione factæ sunt. Sic subditos esse videmus qui præscriptione acquisierunt, ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam secundum jus naturale cui summa imperia subjacent. *Covar. c. possessor. p. 2. §. 2. n. 12, 13.*

XIV. Ex his apparet quatenus recipi possit quod ajunt nonnulli, semper licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium vi possit dissolvi; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas, aut ex initio constituti imperii, aut ex post facto esse potest talis ut jus det quod in posterum à voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Iosephum in oratione ad Iudæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax:* Atque ipse Iosephus ad eosdem: *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium. Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror. *Xenoph. de Cyri instit. III.*

XV. Iura vero quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, ut luitio pignoris; item jura libertatis quibus actus is qui exercetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset, non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione. quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

CAPVT

CAPVT V.

De acquiſitione originaria juris in perſonas : ubi de jure parentum : de matrimoniis : de collegiis : de jure in ſubditos : ſervos.

NOn in res tantum, ſed & in perſonas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, conſenſu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique inquam parentum, patri, ac matri: ſed ſi contendant inter ſe imperia, præfertur patris imperium ob ſexus præſtantiam.

II. Diſtinguenda autem ſunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τὸ βουλευτικὸν ἀτελὲς, ut Ariſtoteles loquitur, *Pol.1.c.ult.*

tur, dum abest προαίρεσις, vis electrix, ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. In primo tempore omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest regatur aliunde. Æschyli dictum est: *Nic. IV, 3. Eth. V, c. 10*

ætas prima, ceu brutum pecus,
Vt educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest cui regimen competat quam parentes. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam diximus judicii imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ discrimina natura ignorat; excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant. *De Fort. Alex. II.*

III. In secundo tempore cum jam judicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non sit ex vi facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei à quocunque domino facta contra parsimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coercendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum, ita sequitur ipsam patris personam, ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, & si necesse sit, etiam vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse:

ipsa autem lex Thebana à Phænicibus ac porro ab Hebræis venisse: quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito cujus causa perpetua est. Vnde sequitur regum actus irritos dici eo nomine non posse quod parentes habeant.

VII. Quicquid extra hæc est, à lege est voluntaria quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit potestas patris in filium aut filiam ad dissolvenda vota non erat perpetua sed durabat quamdiu liberi pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι· καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium. οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα δὲ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges respicientes tum ad eam quæ à natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam confisæ naturali parentum amori, & venumdandi, si vellent, liberos & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrium jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo à nobis afferuntur, ut accurate distinguamus civilia à naturalibus.

[*Num.* xxx, 2, 3, 4, 5. *lib. de Præceptis legis, Præcepto vetãte* ccxii.]

[*Inst. de patr. potest. §. Ius autem.*]

[*Lib.* VIII. *Nic.* c. XII.]

VIII. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur,

[*Eph.* v, 23.]

ceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non à natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus, ut videamus quid sit de natura conjugii. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. nam tale consortium, & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, quâ animans est utens ratione, ad hoc accessit fides qua se femina mari obstringit.

IX. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Euangelii propagationem. Nam & viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, & in lege præcepta quædam dantur his qui plures una habeant, & regi præscribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi Deus imputat quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset. Sic & dimittere uxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit & principem sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa apud Tacitum juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrunque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & Apostolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, quod & in naturali statu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης πάντως ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit Artemidorus, id est, *qui connubii lege feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & uxori vicissim in corpus mariti. Lactantius: *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem, etiamsi plures habeat, à crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.* Scio à plerisque existimari in utroque hoc capite non novam à Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos revocat:

Deut. xxi, 15.
Deut. xvii, 16, 17.
II *Samuel.* xii, 8.
Deut. xxiv, 4.
Mat. v, 32; xix, 9.
I *Cor.* vii, 4.

ſed reſponderi poteſt ex prima illa conditione qua uni mari feminam non niſi unam Deus attribuit, ſatis apparere quid optimum ſit Deoque gratiſſimum: & hinc ſequi ſemper id fuiſſe egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas eſſet: quia ubi lex non eſt, ibi non eſt legis tranſgreſſio. at lex de ea re nulla illis temporibus exſtabat. Sic etiam cum dixit Deus ſive per Adamum, ſive per Moſem, tantum eſſe fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam conſtituat; idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Pſ. XLV, 11. *Oblivifcere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ inſtitutione ſatis apparet Deo gratiſſimum eſſe, ut perpetua ſit ea conjunctio: non tamen eo evincitur à Deo jam tunc imperatum ne qua de cauſa fedus illud ſolveretur. At Chriſtus quod Deus inſtitutione conjunxerat, id ab homine ſeparari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptiſſimum eſt digniſſimam lege nova deſumens materiam. Pleraſque gentes certum eſt antiquitus ut divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio uſas. Pro-

De moribus Germ. pe ſolos barbarorum Germanos ſingulis uxoribus contentos ſuo tempore fuiſſe Tacitus memorat: idque paſſim oſtendunt hiſto-

Diod. lib. I. riæ tum Perſarum tum Indorum. Apud Ægyptios ſoli ſacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teſte Athenæo, *μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, unam feminam uni marito attri-*

Gellius XV, *cap.* XX. *buit.* quod tamen ne Athenis quidem diu obſervatum, Socratis, & aliorum exemplo docemur. Quod ſi qui populi continentius egerunt, ut Romani ſemper duabus uxoribus, divortio diu abſtinuerunt, laudandi ſunt ſane, ut qui ad id quod optimum eſt acceſſerint: unde & flaminicæ apud eoſdem Romanos matrimonium niſi morte non ſolvebatur: non tamen inde ſequitur peccaſſe qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

X. Nunc quæ rata ſint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminiſſe debemus, non omnia quæ juri naturæ repugnant irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet; ſed ea demum in quibus deeſt principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hîc & in aliis actibus humanis unde jus oritur, eſt jus illud quod facultatem moralem interpretati ſumus, ſimul cum voluntate ſufficiente. quæ voluntas ſit ſufficiens ad jus producendum infra melius tractabitur, ubi de promiſſis in genere agetur. Super facultate morali quæſtio oritur de parentum conſenſu, quem ad validi-

tatem

tatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt: Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta nihil aliud probant quam officio filiorum conveniens esse ut parentum consensum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud quod facultatis aut dominii nomine explicatur deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat. Quod autem à Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ quia consensus patris deficit irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit: ac ne *L. Filius emancipatus. D. de ritu nupt.*
pater quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filii nuptias & avus & pater consentire debent: filiæ, avi auctoritas sufficit. *L. Oratione §. nepote. D. eo. tit.*
quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili. In sacris litteris videmus quidem pios viros multoque magis mulieres (quarum verecundiæ *L. in cōjunctione. C. de nuptiis.*
maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in VII, 36.
contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiatur Esaui conjugium, aut liberi illegitimi, *Gen. XXXVI.*
quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum, & quidem naturale, respiciens, sic ait. *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea quæ alioqui reprehensionem non merentur filio facere; nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.* *Decl. 257.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium aut dubie irritum est, lege quidem naturæ, nisi vir prior eam dimiserit: tamdiu enim durat ejus dominium: lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & facultas moralis deest sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex Christi lege irritum est conjugium cum eo qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. De conjugiis eorum qui ſanguine aut affinitate junguntur ſatis gravis eſt quæſtio, & non raro magnis motibus agitata. Nam cauſas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita ſint, aſſignare qui voluerit, experiendo diſcet quam id ſit difficile, imo præſtari non poſſit. Nam quam Plutarchus attulit in quæſtionibus Romanis, & Auguſtinus ſequitur de Civitate Dei, libro XV, cap. 16. de latius ſpargendis amicitiis per diffuſas affinitates, non tanti eſt ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum cenſeri debeat. Neque enim quod minus utile eſt ſtatim & illicitum eſt. Adde quod accidere poteſt, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat caſu quem Deus in lege Hebræis data excepit ubi vir quiſpiam ſine prole obiit, cui non diſſimile eſt quod de virginibus ex aſſe heredibus quas ἐπικλήρους vocant, & Hebræo & Attico jure conſtitutum eſt, ad conſervandas ſcilicet in familia res avitas; ſed aliis multis qui aut conſpici ſolent, aut excogitari poſſunt. Ab hac generalitate eximo matrimonia parentum cujuſcunque gradus cum liberis, quæ quominus licita ſint, ratio (ni fallor) ſatis apparet. Nam nec maritus qui ſuperior eſt lege matrimonii, eam reverentiam poteſt præſtare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior eſt in matrimonio, ipſum tamen matrimonium talem inducit ſocietatem quæ illius neceſſitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Iuriſconſultus cum dixiſſet in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudorem inſpiciendum, addidit contra pudorem eſſe filiam ſuam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita ſint, & irrita inſuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret. Neque movere nos debet Diogenis & Chryſippi argumentum à gallis gallinaceis aliiſque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non eſſe contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, ſatis eſt ſi cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc eſt inceſtum quod jure gentium committi ſcripſit Paulus Iuriſconſultus inter gradus aſcendentium & deſcendentium. Hoc eſt jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus eſſe, quia à Perſis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaele Epheſio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσι: *quod apud plerosque, non corruptos, ſed naturæ convenienter ſe habentes obtinet.* Hippodamus Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτους ὁρμὰς, ἀνοσιωτάτας ἡδονὰς, immoderatas &

Quæ. 107.

L. Adoptivus. §. Serviles. D. de ritu nupt.

L. ult. de ritu nupt.

Socr. IV.

tas & à natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates. De Parthis sic Lucanus:

epulis vesana, meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Et mox:

cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas?

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione xx. Atque hîc mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt & Arnobius adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Iuppiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere, quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de camelo & de equo Scythico nobilis in hanc rem historia apud Aristotelem animantium historia nona capite XLVI. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de venatu. Seneca Hippolyto:

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII expressi leguntur. Nam etiam concesso, à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis apud Mosem. *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox; *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam* Lev. XVIII 24, 25, 27.

 omnes

omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius quæ vobis exposita est, unde polluta est terra. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum mere naturalis non sit, restat ut à Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur à
Eph. II, 14 Christo abrogatæ, sed eæ demum quæ Iudæos ab aliis nationibus
1 Cor. VII. 25. quasi sepimento interjecto disparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento quam quod talis commixtio impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρί: *maritus erat ille impiurissimus hominum matris ac filiæ:* unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret verebatur, narrante Plutarcho, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ ut re illicita. Apud Virgilum est:

Thalamos ausum incestare novercæ.

quæ communis existimatio si à necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione quæ à divino aliquo præcepto manarit. Hebræi veteres non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, aut in se ipsis, aut etiam per personas sanguine, aut nuptiali sanguinis commixtione proxime cohærentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus qui in recto sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat)

item in sanguinis gradu transversorum primo qui ob ortum à stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum, humanarumque legum faciunt. Atque ideo Hebræi in recto limite gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendi ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina. Mater matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui: filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ: mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est, ut oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id à Mose suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur; unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius: id est, multa referri ὕστερον πρότερον. De connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaelis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸν ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν· νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι πολὺ τὸ διάφορον. *Fratrem cum sorore concumbere ab initio res media erat: at lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert observetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, communem hominum morem ne fratres sororibus jungantur, à quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: *Matrimonia Deorum jungimus & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato de legibus octavo

Vide Cajet. in Matthæi cap. 19.

Libro 1.

octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ minime pia, sed Deo invisa. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen quod est inter hos & alios remotioris gradus. Nam ducere amitam agnatam vetitum est. At filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est: imo ejus facti apud Hebræos exstant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita*, inquit Tacitus. Athenis id licuisse ostendit Isæus, & Lysiæ vita Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestati naturali nitatur, ita ut & irritum fiat si quid factum sit adversus hanc legem ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest. Certe canonibus antiquissimis qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν id est fratris aut sororis filiam, tantum à clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis: in quorum προφυλακὴν & ut Hebræi loquuntur præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non ducendis sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Iacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami qui pater Mosis fuit. nam & is ante legis tempora amitam duxit uxorem. sicut materteras apud Græcos Diomedes & Iphidamas: Areten fratris filiam Alcinous. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo

Annal. XII

Can. XIX.

Eust. ad Il. Λ & *ad Od.* H.

populo

populo ſcriptas ſponte ſua obſervarunt: imo & ad gradus quoſdam ulteriores protenderunt verecundiæ ſuæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno conſenſu ex canonibus apparet. Auguſtinus de patruelium & conſobrinorum conjugiis inter Chriſtianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat*, *De civ. Dei* *quia id nec divina prohibuit*, *& nondum prohibuerat lex humana: veruntamen* *l. xv, c. 16.* *factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti*. Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum ſecutæ ſunt. ſicut Theodoſii conſtitutio patruelium & conſobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum ut pietatis plenum Ambroſio. Sed *Epiſt. 66.* ſciendum ſimul eſt non quod vetitum eſt fieri lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe, niſi & hoc lex addiderit aut ſignificaverit. Canon Eliberinus LX ſi quis poſt obitum uxoris ſuæ ſororem ejus duxerit & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum à communione abſtinet: eo ipſo oſtendens manere vinculum matrimonii. Et in antiquioribus canonibus qui Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. Vt ad alia pergamus, obſervandum & hoc eſt, concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibuſdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quoſdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano contubernium eſſe dicitur, non matrimonium. attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμου nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii,

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem Avibus qui dixerat νόθος γὰρ εἶ κ᾽ οὐ γνήσιος dictum probat ὤν γε ξένης γυναικός: quippe cum ex peregrina natus ſis. Et apud Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, qui utroque parente cive natus ſit. Atqui ſicut in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervos & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, Senatorem

natorem & libertam, si quæ jure divino Christiano sunt necessaria accedant, scilicet indissolubilis unius cum una conjunctio, etiamsi effectus quidam legis civilis non sequantur, aut alioqui sponte secuturi lege impediantur. Atque hunc in sensum capienda sunt verba concilii Toletani primi. *Cæterum is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus.* cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. VIII, c. XXXII.

L. Si quis naturalē C. de naturalibus. L. Si uxor D. ad l. Iulia de adulteriis. Pertinet huc quod Theodosius & Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci dicitur.

XVI. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Vlpianus quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt. *Instit. tit. 1.* qualis erat lex Cincia quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat. Scimus apud Romanos postea Theodosii lege inductum, ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat. sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. Sæpe enim indecentia est major in actu, quam in effectibus: sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur majora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius. *L. Non dubium. C. de legibus.*

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sunt & aliæ tum privatæ tum publicæ: & hæ quidem aut in populum aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas consociatio quæque instituta est, universitas, & ejus pars major nomine universitatis obligant singulos qui sunt in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem coeuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, seclusis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: ἔστι δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον: *tam in comitiis quàm in judiciis vincit pars major.*

Vict. de potestate civili. n. 14.

Lib. v.

Dionisius

Dionysius Halicarnassensis similiter: ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾷν. *quod pluribus visum id valere.* Et alibi: ὅ, τι δ᾽ ἂν αἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν. Item: ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι τοῦτο εἶναι κύριον. Aristoteles: κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius libro x. *Eo quod major pars decreverit, stetur.* Prudentius: Lib. VII. Polit. IV, 8. VI, 2.

in paucis jam deficiente caterva
Nec persona sita est patriæ, nec curia constat.

Deinde:

Vox cedat numeri parvaque in parte quiescat.

Apud Xenophontem hoc dicitur ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, omnia agere secundum eam sententiam quæ vincit.

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia ad mutationem non satis momenti est: qua de causa ubi pares sunt sententiæ, reus absolutus intelligitur. quod jus Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem Oreste & Electra tragœdiis tractatur: & possessor rem tenet: quæ ratio non male observata est à scriptore problematum quæ Aristoteli asscribuntur, sectione XXIX. In Senecæ controversia quadam est: *Alter judex damnat, alter absolvit: inter dispares sententias mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur quæ minus onerat.

XIX. Sed hîc quæstio oriri solet de conjungendis aut dividendis sententiis: qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, ut hæ conjungendæ sint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat non absolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in Senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ, & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et Polybius notat à Postumio prætore fraudem factam in rogandis sententiis, cum eos qui captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absol- Lib. VIII. epist. ad Aristonem. Excerpt. leg.

ventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controversia CCCLXV. ubi hæc verba sunt. *Iam aperte una plures facis. jam turbam istam, quæ universa noceret dividendo extinguis. Duo exsilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipsos dividunt?*

XX. Addendum & hoc; siqui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim accrescere præsentibus: quod Seneca in Controversia quadam exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies qui præsens est.*

Lib. III.

XXI. Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit Aristoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον τῆς ἡλικίας διαλλάττουσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter Consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

D. de Albo scribendo.

L. I. *C. de Consul.l.* XII.

XXII. Illud tamen addendum est; quoties societas fundamentum habet in re quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. quod sicut naturali æquitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum est. [a] Ita narrat Strabo cum Libyca & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut aliarum singula essent suffragia, Libycæ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. [b] Idem in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes quarum aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat [c] Aristoteles id ita demum æquum fore εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, si possessionum causa inita est societas.

L. Majorē partē. D. de pactis. L. Si plures. D. Depositi. L. Cum bona, D. de rebus auct. jud. possid.

a *Lib.* XIII

b *Lib.* XIV.

c *Pol.* III, IX.

XXIII. Consociatio qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coeunt maximum dat jus corpori in partes: quia hæc perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis

externa,

externa, quæ non ad hanc ſocietatem, aut per ſe ſpectet, aut ex circumſtantiis ſpectare poſſit. Et hoc eſt quod ab Ariſtotele eſt proditum: τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν περὶ ἁπάντων, leges de omnis generis rebus præcipere. *Moral. v, 3.*

XXIV. Solet hîc illud quæri, an civibus de civitate abſcedere liceat venia non impetrata. Scimus populos eſſe ubi id non liceat, ut apud Moſchos: nec negamus talibus pactis iniri poſſe ſocietatem civilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, ſaltem poſterioribus, domicilium quidem transferre licebat: ſed non eo minus qui tranſtulerat municipii ſui muneribus obligabatur. Verum in quos id conſtitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipſa conſtitutio ſpecialem ſpectabat utilitatem tributariæ præſtationis. At nos quid naturaliter, ſi nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, ſed de tota civitate ſive unius ſummi imperii complexu. Et ſane gregatim diſcedi non poſſe ſatis expeditum eſt ex neceſſitate finis, quæ jus facit in moralibus. nam id ſi liceat, jam civilis ſocietas ſubſiſtere non poſſit. De ſingulorum diſceſſione alia res videtur, ſicut aliud eſt ex flumine aquam haurire, aliud rivum diducere. *De ſua cuique civitate ſtatuendi facultas libera eſt*, ait Tryphoninus. Cicero pro Balbo laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis, ſui quemque juris & retinendi & dimittendi eſſe dominum.* Tamen hîc quoque ſervanda eſt regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis ſocietatibus dirimendis ſecuti ſunt, ut id non liceat ſi ſocietatis interſit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim intereſt unius ex ſociis ſervari ſolet, ſed quod ſocietati expedit. Intererit autem ſocietatis civilis non abire civem ſi magnum contractum ſit æs alienum, niſi paratus ſit civis in præſens partem ſuam exſolvere: item ſi fiducia multitudinis bellum ſit ſuſceptum, præſertim ſi obſidio immineat, niſi paratus ſit civis ille alium æque idoneum ſubſtituere qui rempublicam defendat. Extra hos caſus credibile eſt ad liberam civium diſceſſionem conſentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi ſentire aliunde poſſunt.

L. Filii. D. ad Municipalem.

L. in bello. D. de capt. & poſtl.

L. actione. §. Labeo. D. Pro ſocio.

XXV. Sic in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Euryſtheo, per tutorem ſuum Iolaum, ſic loquuntur apud Euripidem:

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non ſumus.

Alcibiadis filius in Isocratea oratione agens de temporibus ejecti patris, ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν, *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret.* Iam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit ubi ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera: Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos ut narrat Dion Prusæensis oratione XV. μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· *innumeri cum liberi sint se in servitutem dant, ut ex contractus formula serviant.* Est autem servitus perfecta quæ perpetuas operas debet, pro alimentis & aliis quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur in terminis naturalibus, nihil habet in se nimiæ acerbitatis. nam perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe quod dixit Eubulus:

De moribus Germ.

ἐθέλει δ' αὐτοῦ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
ἐπὶ σιτίοις.
Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus.

Idem Comicus alibi:

πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.
Qui se fugitivi gesserunt pro liberis,
Multi recurrunt pristina ad præsepia.

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, multos olim fuisse qui suæ imbecillitatis conscii sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί: *Vt domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum

addunt alii in Mariandynis qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Ius autem vitæ ac necis (de plena & interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus dominus quacunque de causa servum interfecerit impune fert, ut ubique reges qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est Seneca: *Si servo quominus in nomen meriti perveniat, necessitas obest & patiendi ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus à domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. sed agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & Solon parentibus in liberos concesserat, & veteres Romanorum leges. Sopâter: ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν· ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι, καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ᾽ ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ τοῦτο προσέταξεν: *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe siquid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις apud multos populos legum gloria florentes ait Dion oratione XV.

Lib. III. de Benef. c. 18.

Lib. III. de Benef. c. 22.

Sextus Empiricus Pyrrhonic. III.

XXIX. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi, ut in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo si lex civilis hac de re tacuisset, partus non minus patrem sequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutem servire; & videamus an naturaliter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere; quippe cum tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint è servis nati, antequam opera eorum domino utilis

esse

esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant;
Less. lib. V, *c.* 5. *dub.* 5. effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant. Certe si immanis sit domini sævitia, servos
1 *Cor.* VII, 21. illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi
Gal. VI, 5. posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui ca-
Coloss. III, 22. nones servis edicunt ne se dominis subtrahant, generale est, & eo-
Tit. II, 9. rum errori oppositum qui omnem subjectionem, tam privatam
1 *Petr.* II, 16. quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

c. siquis servū. 17. *q.* 4. XXX. Præter perfectam servitutem de qua jam egimus, sunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est libertorum, statuliberorum, nexorum, addictorum, adscriptorum glebæ, septem annorum servitus apud Hebræos, & altera ad Iubilæum usque: Penestarum apud Thessalos: eorum quos manus mortuas vocant, ac postremo mercenariorum: quæ discrimina aut à legibus aut à pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est qua se populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectionis in exemplo Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi Collatini. *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem, & liberos
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano poplo.

Persæ hoc vocabant aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta subjectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut
Lib. I, *c.* 3. quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his quæ supra à nobis dissertata sunt.

XXXII. Ex delicto subjectio etiam non accedente consensu nascitur, quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus est in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit pœnæ exigendæ videbimus infra. Possunt autem hunc in modum
Cic. pro Cæcina. subjici non singuli tantum privata subjectione: ut Romæ qui ad dilectum non respondebant, & incensi: postea & feminæ, quæ se servo alieno junxissent: sed & populi publica ex publico delicto.

Hoc

Hoc intereſt quod populi ſervitus per ſe perpetua eſt, quia ſucceſſio partium non impedit quo minus unus ſit populus. At ſingulorum ſervitus pœnalis perſonas non egreditur; quia noxa caput ſequitur. Vtraque autem ſervitus tam privata quam publica pœnalis eſſe poteſt, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ. De ſervitute vero tam privata quam publica quæ ex jure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus ubi ad effectus belli erit ventum.

CAPVT VI.

De acquiſitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Vt alienatio fiat quid requiratur in dante:*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari poſſe interdum à rege, interdum à populo.*
IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita à populo non poſſe:*
V. *Nec ipſam partem in ſe imperium poſſe alienare, niſi in ſumma neceſſitate:*
VI. *Cauſa diverſitatis.*
VII. *Imperium in locum poſſe alienari.*
VIII. *Rejicitur ſententia ſtatuens ob utilitatem aut neceſſitatem recte à rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & oppignorationem ſub alienatione contineri.*
X. *Etiam ad alienandas juriſdictiones minores requiri populi conſenſum, aut ſpecialem, aut per conſuetudinem.*
XI. *Patrimonium populi à regibus alienari non poſſe.*
XII. *Diſtinguendas res quæ in fructu ſunt patrimonii à rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari à regibus quatenus poſſint, & cur?*
XIV. *Teſtamentum alienationis eſſe ſpeciem & juris naturalis.*

ACquiſitione derivativa noſtrum fit aliquid facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte transferre poſſint, juris eſt naturalis poſt introductum dominium: ineſt enim hoc in ipſa dominii, pleni ſcilicet, natura. Itaque Ariſtoteles ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. 1 *Reth.* v.
proprietatis definitio eſt, ubi penes nos eſt jus alienandi. Duo tantum notanda ſunt, alterum in dante, alterum in eo cui datur. In dante, *Soto lib.* IV.
non ſufficere actum internum voluntatis, ſed ſimul requiri, aut *q.* 5. *art.* 1.
verba, aut alia ſigna externa: quia actus internus, ut alibi diximus, non eſt congruens naturæ ſocietatis humanæ. Vt verò tra- *Leſſ. lib.* II,
ditio etiam requiratur, ex lege eſt civili. quæ quia à multis genti- *c.* 3. *dub.* 3.
bus recepta eſt, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi uſurpatum videmus, ut profeſſio apud populum, aut magiſtratum, &

relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis quæ signo exprimitur, intelligi debet voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo cui res datur, sepofita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo. quæ voluntas ordinarie sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari possunt ab eo cujus in dominio vere sunt; id est, ut supra ostendimus, à rege, si imperium in patrimonio habeat: alioquin à populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, ut etiam pars de qua alienanda agitur consentiat. Nam qui in civitatem coeunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione partium quæ integrantes dicuntur: unde sequitur has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere à se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est à corpore recedere, nisi evidenter se aliter servare non possit: nam, ut supra diximus, in omnibus iis quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei,
c. 2. lib. XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent quam bellica omnifaria vastatione*
Herod. Polym. *deleri.* Itaque in juramento Græcorum quo Græci qui se Persis subjecissent devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες, nisi plane coacti.

VI. Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re majus sit jus partis ad se tuendam quam corporis in partem: quia pars utitur

jure quod ante ſocietatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium eſſe in corpore tanquam in ſubjecto, ac proinde alienari ab eo poſſe ut dominium. Eſt enim in corpore, ut ſubjecto adæquato, non diviſibiliter in plura corpora, ſicut anima eſt in corporibus perfectis. Neceſſitas autem quæ ad jus naturæ rem reducit, hîc locum habere non poteſt; quia in eo jure naturæ uſus quidem comprehendebatur, ut eſus, detentio, quæ ſunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum eſt, atque ideo inde menſuram accipit.

VII. At imperium in locum, id eſt pars territorii, puta non habitata aut deſerta, quo minus à populo libero alienari poſſit, aut etiam à rege, accedente populi conſenſu, quid obſtet non video. nam populi pars quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes ſunt communia populi pro indiviſo, ac proinde ſub arbitrio populi. At imperium in populi partem, ſi alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etſi plenum habenti, attamen non plene, ut ſupra diſtinximus.

VIII. Quare ſubſcribere non poſſumus Iuriſconſultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de neceſſitate: niſi hoc ſenſu, ut ubi eadem eſt utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex ſilentio etiam non longi temporis, conſenſus & populi & partis intervaniſſe videatur, facilius vero ſi etiam neceſſitas appareat. At ubi manifeſta eſt in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, niſi, ut diximus, ubi pars à corpore coacta eſt abſcedere.

Belluga in pr. ſpec. in rub.8. p.3. & 4. Roch. de Curte. de Conſuet.q.5 col.6. tom.1 & alii allegati à Vaſq. lib.1.cap.9.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & infeudatio, ſub onere commiſſi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc eſt conditionalis alienatio. Quare videmus à pluribus populis irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum, quas populis inconſultis reges fecerant. Populum autem conſenſiſſe intelligimus, ſive totus coiit; quod olim apud Germanos & Gallos fieri ſolebat; ſive per legatos partium integrantium mandatu ſufficiente inſtructos. Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, niſi conſenſu ſimili: non ea tantum ex cauſa, quod ex pignoris datione ſequi alienatio ſoleat, ſed quod & rex teneatur populo ad exercendum per ſe ſummum imperium, & populus partibus ſuis, ad conſervandum hoc exercitium

Smith.. de rep.Ang.c.9 Buch.in Baliolo.Froſſ.l. 1.c.214.& 246. Monſtrel. in hiſt. cap.22, 5. Guic.l.xvi.

tium

tium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

X. Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi, ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges Medos & Persas oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

Cravet. cõs. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

XI. Patrimonium quoque populi, cujus fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ, aut regiæ dignitatis onera, à regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis quam in magnis consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, supra diximus, tantoque magis quia momenti minoris res hîc vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart. in l. prohibens. §. Plane. D. quod vi. Corset. in tract. de excel. regis. q. 4 Loazes all. 4 Vasq. c. 5. Natta cons. 367. Bonif. Rug. cons. 49. n. 43.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solent, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt à regibus qui plenum habent imperium; id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi pro debitis populi pignoris jure obligatum. Potest autem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt à nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

L. Grege. §. cum pignori. D. de pigno.

XIV. Illud

XIV. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. Possum enim rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus qui cum à Solone dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν. effecit, ut res cuique suæ propriæ & in pleno dominio essent. Quintilianus pater in declamatione: *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus Gen. XV, 2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

Arist. II. Pol. VII.

CAPUT VII.

De acquisitione derivativa quæ fit per legem, ubi de successionibus ab intestato.

I. *Leges civiles quasdam injustas esse, ac proinde dominium non transferre, ut quæ naufragorum bona fisco addicunt.*
II. *Lege naturæ rem acquiri ei qui alienum accepit ad debiti sui consecutionem: quod quando locum habeat.*
III. *Origo successionis ab intestato quomodo à natura.*
IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeatur jure naturæ per distinctionem explicatur.*
V. *In successione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.*
VI. *Origo vicariæ successionis, quæ repræsentatio dicitur.*
VII. *De abdicatione & exheredatione.*
VIII. *De jure liberorum naturalium.*
IX. *Liberis deficientibus, ubi nec testamentum nec lex certa exstant, bona avita deferenda his à quibus venerunt, aut eorum liberis.*
X. *Bona noviter quæsita proximis.*
XI. *Legum circa successiones diversitas.*
XII. *In regnis patrimonialibus qualis sit successio.*
XIII. *Si ea regna sint individua, præferri maximum natu.*
XIV. *Regnum ex populi consensu hereditarium in dubio individuum esse:*
XV. *Non durare ultra posteros primi regis.*

XVI. *Non*

XVI. *Non pertinere ad liberos naturales tantum:*
XVII. *In eo mares præferri feminis in eodem gradu:*
XVIII. *Inter mares præferri natu maximum:*
XIX. *An tale regnum pars sit hereditatis:*
XX. *Præsumi in regno talem successionem institutam qualis in aliis rebus in usu erat tempore regni inchoati: sive regnum fuerit allodiale:*
XXI. *Sive feudale.*
XXII. *Successio linealis cognatica quæ sit, & qualis in ea transmissio juris.*
XXIII. *Successio linealis agnatica qualis.*
XXIV. *Successio quæ semper respicitur proximitas ad primum regem.*
XXV. *An exheredari possit filius ne in regnum succedat.*
XXVI. *An abdicare quis regnum possit pro se & pro liberis.*
XXVII. *Iudicium proprie dictum de successione, nec regis esse, nec populi.*
XXVIII. *Filium qui ante patris regnum natus est pòst nato præferendum:*
XXIX. *Nisi alia lege delatum regnum appareat.*
XXX. *An nepos ex filio priore filio posteriori præferatur, per distinctionem explicatur.*
XXXI. *Item an minor frater superstes regis majoris fratris filio præferendus sit.*
XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filiæ regis.*
XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*
XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*
XXXVI. *An filius sororis præferendus filiæ fratris.*
XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

Lege quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili dominium alicui suum auferre mera injuria est. *Auth. naufragia. C. de furtis.* Bene Euripides Helena.

ναυαγὸς ἥκω ξένος, ἀσύλητον γένος.

Sum naufragus, spoliare quod genus est nefas.

L. 1. C. de naufr. l. XI *Quod enim jus habet fiscus* (verba sunt Constantini) *in aliena calamitate ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας. *Absit, ô Iuppiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

II. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi

ſequi non poſſum, aliud tantundem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam juſtitia expletrix quoties ad idem non poteſt pertingere, fertur ad tantundem, quod eſt morali æſtimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à fine, quæ in moralibus optima eſt probatio. Neque enim juris mei explementum conſequi potero, niſi dominus fiam. Fruſtra enim erit rei detentio, ſi ea uti pro arbitrio non poſſum. Antiquum hujus rei exemplum eſt in hiſtoria[a] Diodori, ubi Heſioneus pro his quæ filiæ ſuæ ab Ixione promiſſa non præſtabantur, equos ipſius accipit. Legibus quidem civilibus ſcimus vetitum eſſe ſibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, ſiquis quod ſibi debitum eſt, manu repoſcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamſi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipſa tamen judiciorum inſtitutione ſequeretur hoc eſſe illicitum. [b] Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue ceſſant; quod quomodo contingat explicavimus ſupra: ubi vero momentanea eſt ceſſatio, licita quidem erit acceptio rei, puta ſi alioqui nunquam tuum recuperare poſſis, aufugiente forte debitore. Sed dominium à judicis addictione erit exſpectandum, quod fieri ſolet in repreſſaliis [c], de quibus infra erit agendi locus. Quod ſi jus quidem certum ſit, ſed ſimul moraliter certum per judicem juris explementum obtineri non poſſe, puta quia deficiat probatio; in hac etiam circumſtantia, ceſſare legem de judiciis, & ad jus rediri priſtinum verior ſententia eſt.

III. [d] Succeſſio ab inteſtato quæ dicitur, poſito dominio, remota omni lege civili, ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium poſſet, etiam mortis cauſa ac retenta poſſeſſione, ut ſupra diximus, ſiquis voluntatis ſuæ nullam edidiſſet teſtationem, cum tamen credibile non eſſet ejus eum mentis fuiſſe, ut poſt mortem ſuam bona occupanti cederent, ſequebatur ut ejus eſſe bona intelligerentur, cujus ea eſſe voluiſſe defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexiſſe*, inquit Plinius junior, *pro jure eſt.* Creditur autem in dubio id quiſque voluiſſe quod æquiſſimum atque honeſtiſſimum eſt. In hoc autem genere prima eſt cauſa ejus quod debetur, proxima ejus quod etſi non debetur, officio congruit.

IV. Diſputant Iuriſconſulti an alimenta à parentibus liberis debeantur. Nam quidam ſentiunt eſſe quidem naturali rationi ſatis

O conſen-

Sylv. in verbo Bellum, p.2. q.13.
L. Si ex ſtipulatione D. de acq. poſſ. l. 2. hac actione. D. vi bon. raptor. l. Extat. D. quod metus. l. creditor. l. fin. D. ad l. Iul. de vi priv. Thom. 2.2.66. art. 50.
[a] *Lib.* IV.
[b] *L. Generali. C. de Decur. l. ſiquis curialis. C. de ep. & cler. DD. in l. Quintus Mutius, alias l. quãvis alienum. in fin. D. ad l. Aquil.*
[c] *Bart. in tr. repreſſ. q. 59*
[d] *Soto de Iuſt. qu. 3. art. 2. Cajet. d. q. 66.*
Lib. IV. *ep.* 10. & *l.* II. *ep.* 16. & *l.* V. *ep.* 7.
Frãc. Piſci. de ſtat. exc. fem. n. 133.

Mench. in auth. novissima. C. de inoff. test. n. 296. Tell. Fernãdes in l. 10. Tauri n. 94.

consentaneum, ut à parentibus alantur liberi, debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Hoc sensu debitum dixit Valerius: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt*. Et Plutarchus in libello elegantissimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι: *liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*. Qui dat formam dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet, de his quæ ad vitam humanam, id est naturalem ac socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ quantum necesse est alimenta suppeditant. Vnde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat dictum:

> ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
>
> *Cunctis hominibus liberi vita altera.*

ita emendabat:

> ἅπασι καὶ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
>
> *Animantibus quasi vita sunt partus sui:*

plurimis sane allatis argumentis quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro VII, capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc Iurisconsulti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id est ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Iustinianus loquitur, id est, στοργή, *parentes ad liberorum educationem hortatur*. Idem alibi: *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam*. Diodorus Siculus: ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον. *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus non tantum ad sui, sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat*. Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto*.

Inst. de jure nat. in pr. l. Ius naturale. D. de just. & jure. L. un. §. taceat, vers. sileat. C. de rei ux. act. l. ult. C. de bon. quæ lib. §. ipsum.

peto. Salluſtius teſtamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale eſt hoc debitum, ideo etiam vulgo quæſitos ale- *L. Siquis. §. Ergo. D. de agn. liberis.* re mater debet. Et quanquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, ſicut & naturalibus nequid relinquere neceſſe eſſet caverat lex Solonis, canones Chriſtianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuſcumque liberis id recte relinqui, imo ſi opus ſit relinquendum etiam, quod ad alimenta neceſſarium eſt. Nec aliter capiendum *C. Cum haberet. de eo qui dux. quã poll. adult.* quod dici ſolet, legitimam humanis legibus tolli non poſſe, quatenus ſcilicet in legitima inſunt alimenta neceſſaria. Nam quod ſupra eſt, tolli poteſt non repugnante natura. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, ſed & ſecundi, ſi ita res ferat, & ulterioris: quod oſtendit Iuſtinianus cum non filios tantum, ſed *§. Ipsũ. l. ult. C. de bon. quæ lib. l. Si quis. §. Sed utrum, & §. Item Divus Pius. l. non quemadmodum. D. de ag. lib.* & qui deinceps ſunt, alendos propter ipſam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur qui per mulieres ex nobis veniunt, ſi aliunde ali non poſſunt.

V. Debentur quidem & parentibus alimenta: quod non legibus tantum proditum eſt, ſed & vulgari proverbio ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. *Diog. Laert. in Solon.* Sed non hoc æque eſt ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum naſcuntur nihil ſecum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo ſicut honor & obſequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo ſenſu accipio illud Luciani: καί τοι γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν. *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam à liberis parentes diligi.* Et illud Ariſtotelis: μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ. *Nic. VIII.* *Magis afficitur cauſa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt.* Hinc fit ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum ſucceſſio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis ſui partibus, non tantum de neceſſariis, ſed & de his quæ ad vitam ſuavius honeſtiuſque tranſigendam pertinent quam uberrime voluiſſe proſpectum, ab eo maxime tempore quo ipſi rebus ſuis frui non poſſent. *Ratio naturalis,* inquit Paulus Iuriſconſultus, *quaſi lex quædam tacita liberis parentum he- L. Cum ratio. D. de bon. damn. reditatem addicit, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando.* Papinianus vero; *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittit: liberos naturæ ſimul,*

& parentium commune votum; id est, liberos hereditas ſequitur partim quidem ob præciſum debitum naturale, partim ex conjectura naturali qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime proſpectum ſit. *Sanguini honorem reliquit* ait Valerius Maximus de Q. Hortenſio qui filiam minus ſibi probatam hæredem ſcripſerat. Huc ſpectat illud Apoſtoli Pauli: οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ᾽ οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, ſed parentes liberis rem congerere & ſervare debent.*

Lib. v. c. 9. — *II Corinth. XII, 14.*

VI. Quia vero & hoc ordinarium eſt, ut pater materque liberis ſuis proſpiciant, ideo dum illi exſtant avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi eorumve alter defecerit, æquum eſt ut avus aviaque, pro mortuo filio filiaque curam ſuſcipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, ut nepos filii loco ſuccedat, quemadmodum Vlpianus loquitur. Id Modeſtinus dixit, τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν· Iuſtinianus, τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Iſæus oratione de Philoctemonis hæreditate, hoc ipſum vocat ἐπανιέναι. Philo Iudæus: υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καθίζονται. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc ſucceſſionem quæ per ſtirpes fit, repræſentationem vocare amant recentiores Iuriſconſulti; quam valuiſſe etiam apud Hebræos, diviſio agrorum terræ Iacobi filiis promiſſæ, aperte ſatis oſtendit. Sicut filius & filia proximi ſunt cuique, ita & qui ex filio filiave naſcuntur, ait Demoſthenes oratione adverſus Macartatum.

L. Si qua pœna. D. de his qui ſ. v. al. jur. ſ. — *L. 2. §. Nec totum. D. de exc. tut.* — *Novel. ut fratrum filii, in pr.* — *Legatione ad Cajum.*

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, niſi in diverſum indicia ſuppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, tum exheredatio quæ Romanis fuit uſitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis ſuis meritus non eſt, alimenta neceſſario debeantur ob eam quam ſupra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda eſt, ſi non ſatis conſtet hunc illo eſſe genitum. Verum eſt de factis nullam eſſe certam perceptionem: ſed ea quæ ſolent in hominum conſpectu fieri ſui generis certitudinem habent ex teſtimonio: quo ſenſu mater certa eſſe dicitur, quia inveniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non poteſt, quod Homerus indicat dicens:

οὐ γάρ πω τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
Generis nemo ſibi conſcius ipſe eſt.

Et

Et eum ſequutus Menander:

αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.

Nemo ipſe novit quo ſit exortus ſatu.

Qui & alibi:

ἔστιν ἡ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός,
ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱόν, ὁ δ' οἴεται.

Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater eſſe ſcit ſuos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit qua probabiliter conſtaret quis eſſet partus cujuſque pater. Ea ratio eſt conjugium ſumtum in terminis naturalibus, id eſt conſociatio qua fœmina ſub maris cuſtodia conſtituitur. Sed etſi alio quovis modo conſtet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis ſuccedet. Quidni, cum etiam extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, ſuccedat ex conjectura voluntatis? Naturales vero etiam, poſt lege introductum eorum diſcrimen à legitimis:

(τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
νόμῳ νοσοῦσιν.

Notha parte nulla ſobole legitima minor,
Sed lege premitur:

ut dixit Euripides) poſſunt tamen adoptari, niſi lex obſtet. Atque id olim permittebat lex Romana Athanaſii, ſed poſtea in juſti matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta eſt per curiæ oblationem, aut ſubſequens matrimonium. *L. Iubemus C. de natural. lib.* Exemplum veteris adoptionis naturalium eſt in Iacobi filiis, qui adæquati à patre ſunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus hereditatem creverunt. Contra evenire poteſt, non ex lege tantum, ſed & ex pactione, ut qui ex conjugio nati ſunt, alimenta ſola habeant, aut certe excludantur à præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum, etiam cum libera fœmina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus *Gen. xxv, 6.* liberi perinde, ut Iſmael ancillæ Agaris filius, dona, id eſt legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale eſt matrimonium ad morgengabicam quod dicitur: à quo non longe abeunt ſecundæ nuptiæ apud Brabantos; nam rerum ſoli quæ exſtabant cum matrimonium prius ſolveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

IX. Vbi deſunt liberi, quibus naturaliter deferatur ſucceſſio,

minus expeditum eſt, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri poteſt; quorum alter reſpicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici ſolet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino diſtinguendum videtur inter bona paterna avitaque, ut dici ſolebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter noviter quæſita, ut in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ οὖν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου. *Ego legum conditor neque vos veſtri juris eſſe ſciſco, neque patrimonium veſtrum, ſed totius veſtri generis, tum quod fuit, tum quod futurum eſt.* Qua de cauſa Plato κλῆρον πατρῷον ſalvum eſſe vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quaſi naturaliter de bonis paternis, avitiſque teſtari non liceat (ſæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo ſit, ſed etiam neceſſarium) ſed ut appareat quæ in dubio credenda ſit fuiſſe voluntas inteſtati. Concedimus enim plenum dominium eſſe penes eum de cujus voluntate agimus. Sed cum poſt mortem dominium hoc retinere non poſſit, & omnino pro certo haberi debeat, noluiſſe eum perdere beneficii materiam, videndum eſt quis ſit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Ariſtoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius eſt gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis neceſſarium eſt.* Item: *Cum duo genera liberalitatis ſint, unum dandi beneficii, alterum reddendi, demus necne, in noſtra poteſtate eſt; non reddere bono viro non licet, modo id*
Off.1,c.31 *facere poſſit ſine injuria.* Ambroſius: *Pulchrum eſt propenſiorem haberi ejus rationem qui tibi, aut beneficium aliquod, aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur, aut viventibus, aut defunctis. Defunctis, ut oſtendit Lyſias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars ſunt parentum, & quibus ſi viverent parentes maxime vellent benefieri. [a] Et hanc æquitatem ſequuti ſunt Iuſtinianei juris conditores æquitatis ſtudioſiſſimi in quæſtione inter fratres plenos, & conſanguineos, & uterinos, & aliis quibuſdam. Ariſtoteles, ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσι τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταυτοποιεῖ. *Fratres ſe invicem diligunt quatenus ex iiſdem nati ſunt; nam ortus communis ipſos quaſi eoſdem facit.* [b] Valerius Maximus: *Vt merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepiſſe, ita proximum judicari debet ſimul accepiſſe.* Gentium commune jus ut fra-

a *L. Quod ſatis. C. de bon. quæ lib. l. de emancipatis §. Cum enim. c. de legit. hered. l. Sancimus. C. com. de ſucceſſ. Novel. de conſ. & uter. frat.*
b *Lib. 5, c. 5*

ut frater fratri ſuccedat dicitur apud Iuſtinum. Quod ſi non reperiatur is à quo proxime bona venerunt ejuſve liberi, reſtat ut gratia referatur his quibus minus quidem, ſed tamen poſt illum proxime debentur, id eſt parenti ſuperioris gradus, ejuſque liberis, præſertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus à quo proxime bona venerunt. Idem ille Ariſtoteles: ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι. *Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iiſdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores ſint, alii minus conjuncti pro ortus ratione.* Lib. x.

x. At in bonis noviter quæſitis quæ περιόντα τοῦ κλήρου Platoni, cum ceſſet gratiæ referendæ officium; ſupereſt ut ei deferatur ſucceſſio qui defuncto cariſſimus fuiſſe creditur. Is autem eſt qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Iſæus apud Græcos receptum ait, τοὺς ἐγγυτάτω γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γενήσεσθαι: defuncti bona ei cedere qui genere ſit proximus: addit: τί ἂν, τί δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τῶν συγγενῶν; *quid juſtius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem ſenſus eſt apud Ariſtotelem libri ad Alexandrum capite 11. *Optime*, inquit Cicero, *ſocietas hominum conjunctioque ſervabitur, ſi ut quiſque erit conjunctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* Qui & alibi poſt liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: *Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: *Neceſſaria præſidia vitæ debentur his maxime.* Debentur ſcilicet non ex jure expletorio, ſed κατ' ἀξίαν: Et alibi cum de affectione erga propinquos egiſſet: *Ex hac animorum affectione*, ſubdit, *teſtamenta commendationeſque morientium natæ ſunt.* Idem copias noſtras proximis quam alienis & ſuppeditari & relinqui æquius eſſe ait. Ambroſius quoque: *Eſt etiam illa probanda liberalitas, ut proximos ſeminis tui non deſpicias.* Succeſſio autem ab inteſtato de qua agimus, nihil aliud eſt quam tacitum teſtamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in declamatione: *Proximum locum à teſtamentis habent propinqui: & ita ſi inteſtatus quis ac ſine liberis deceſſerit. Non quoniam utique juſtum ſit, ad hos pervenire bona defunctorum; ſed quoniam relicta & velut in medio poſita, nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæſitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitiſque, ſi nec ipſi à quibus venerunt, nec eorum liberi exſtent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

Off. 1.

De Off. 1. cap. 30.

XI. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ ma-

xime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus, variari solent pactis, legibus, moribus: qui subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, in aliis non admittunt; alibi distinguunt unde bona veniant, alibi id insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet; & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse, quod lex aut mos habet populi, non tantum ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine egimus supra. Prioris generis regna dividi possunt etiam inter mares & fœminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos:

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperiis discernunt*. nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. Molossus nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio successit in regnum Epiri: de adoptando in successionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas: Iugurtha nothus sed adoptatus successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait apud Iustinum Mithridates.

Strabo l. IX. *Pauſ.* I. *Iuſt. lib.* IX. *Salluſt. bell. Iugurt. Caſſi. Paul. Diac. l.* VI. *de geſt. Langob. Libro* XXXVIII.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat

debeat expressum sit, ut quisque natu est maximus, mas aut fœmina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori*: Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos omnium populorum est ut* *Polym.* *natu maximus imperium habeat*. Idem alibi sæpe νόμον legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Al- *Lib. xxxi.* lobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuisse. Apud Trogum Pompejum, *Artabazanes maximus* *Iust. lib. 11.* *natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit*. Idem alibi jus gentium vocat; ut & Livius *Lib. xl.* qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ: quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut Ptolemæus apud eundem Trogum. Qui *Lib. xvi, & xxxiv.* autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest.

XIV. At ea regna quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet, & vetus Attica inter Pandionis liberos divisa est, & quæ circa Rhodum inter Camirum, Ialysum, Lindum fratres, & regnum Argivum inter quatuor Persei filios) individuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Iustinus libro XXI, *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur*.

XV. Alterum, ut successio stet intra eos qui descendunt à primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro X, *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse: hæreditarium imperium stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret*.

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantum, quia ad contemtum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo ma-

Livius lib. xxxix. ſeo majori regnum deberi exiſtimaverint, quod Demetrius juſta matrefamilias natus eſſet. Et apud Ovidium legimus:

At nec nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur niſi ne caperes regna paterna nothus?

ſed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis ſpes concipitur:

Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur, ſive quia unius ſunt gradus, ſive quia in parentum ſuorum gradum ſuccedunt, præferantur mares fœminis; ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei fœminis cenſentur.

XVIII. Quintum, ut inter mares aut inter fœminas, ubi mares deficiunt, præferatur natu maximus; quod is judicio aut perfectior jam eſſe, aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem: τὸ πρεσβυγένειαν προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: *imperium relinquo majori natu ut quem par eſt rerum eſſe peritiorem.* Quia vero hæc ætatis præſtantia temporaria eſt duntaxat, ſexus autem perpetua, ideo ſexus prærogativa potior eſt quam ætatis. Sic Herodotus *Polym.* cum dixiſſet Andromedæ filium Perſam Cepheo in regnum ſucceſſiſſe, cauſam reddit: ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γένεος: *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et Diodoro narrante *Lib. IV.* Teuthras Myſiæ regnum filiæ Argiope reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuiſſe Medorum imperium; quod nullum Aſtyagi virilis ſexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ ſuæ deberi: οὐδὲ γάρ ἐστι μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος: *neque enim eſt mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius:

Filius huic fato divûm proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt:
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes.

Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ ſucceſſit *Pauſ. l. III.* Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo Helenæ liberi, quia mares filii non extabant, & Euryſtheo in Mycenarum imperium ſucceſſit *Lib. II.* Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum ad Creuſam, Thebanum ad Antigonen perveniſſe notatur quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei ex filia nepotem. Vnde & illud intelligere datur,

tur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces sint juxta cæteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re à populo consideratur, ita personæ adhæret, ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars sit hereditatis. Et verius est esse hereditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, emphyteusi, jure patronatus & jure præcipui quod dicitur conspicitur. Vnde sequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres esse possit si velit, sed ita ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum voluisse creditur quam optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas à rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem non ob hoc elegerit, sed ut certi quid esset, & reverentia conciliaretur ex sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ virtutis, & regni possessor regnum magis curaret animosiusque defenderet, si idipsum iis esset relicturus quos ipse ob acceptum beneficium, aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Vbi vero mos succedendi diversus est in allodiis & feudis, si regnum non sit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamsi postea hominium pro eo præstetur, succeditur ex lege, qua in allodiis succedebatur tempore regni instituti.

XXI. In iis autem regnis quæ primitus data sunt in feudum ab eo qui plene dominus erat, sequenda erit lex successionis feudalis; non semper Langobardica illa quam perscriptam habemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, suas singuli leges, aut mores de feudis non minus quam Langobardi habuerunt.

XXII. Frequens autem in regnis est alia quædam successio, non hereditaria, sed quæ linealis dicitur; in qua observari solet, non jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem, quasi delatam, lege scilicet ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est in his quæ ex stipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros ex primo rege venientes

§. Sub cond. Inst. de V. O.

nientes

nientes necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur sexus primum, deinde ætatis: Mortuorum autem jus si prævaleat transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut si viverent essent simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ, ad cujus exemplum etiam majoratus jura in eo regno constituta sunt. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit spem à lege in jus animatam, ita ut à morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

Covar. t. 2. pract. q. c. 38. num. 5. Molin. de primogen. Hisp. cap. 8.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo successio juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum à primo rege descendant. Est & ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare posit. Licet enim exempli causa constituere, ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto tali ex causa, fratres liberis ultimi posesso-

Livius lib. XXIX. Strabo XVI.

possessoris præferebantur. Idem in Arabia felice usurpatum olim
fuisse ex Strabone colligo. De Taurica Chersoneso idem recen- *Lib. 16.*
tiores prodidere. Nec ita dudum est cum apud Afros Maroci &
Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observan-
dum in fideicommisso quod familiæ relinquitur, verior est senten-
tia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpre- *L. Cum ita*
tes alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad *legatur. §. in fideicōmisso.*
controversias de regnorum jure, quæ ob differentes Iurisconsul- *D. de leg. 2.*
torum sententias difficillimæ putantur. *Covar. 2.*

XXV. Primum quæritur an filius à patre exheredari posit, ut *Pract. quæ. c. 38. Mo-*
ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabi- *lin. d. l. c. 6.*
lia, id est, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabili- *n. 47.*
bus dubium non est quin exheredatio procedat, cum à bonis aliis
nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de
exheredatione, hîc quoque habebunt locum: & si nullæ profe-
rantur leges aut mores, tamen naturaliter licita erit exheredatio
usque ad alimenta, aut etiam sine ea exceptione si crimen morte
dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit un-
de ali posit. Sic Ruben à Iacobo ob culpam privatus est jure pri-
mi natus, Adonia regno à Davide. Imo etiam pro tacite exhere- *L. Lucius*
dato habebitur, qui grave crimen commiserit in patrem, si nulla *Titius. §. Lucius Ti-*
sunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quan- *tius. D. de*
quam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam qui- *leg. 3. l. Filio*
dem elegit hereditariam, sed hereditariam ab intestato. Multo *§. Seio. D. de adim. leg.*
minus procedet exheredatio in lineali successione, ubi nulla imi- *Hostiēsis &*
tatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos *alii in c. li-*
præscripto ordine. *cet. de voto.*

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari posit regnum, aut jus
succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare posit non
est dubium: an & pro liberis magis controversum, sed quod ea-
dem distinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus à se
abdicat, in liberos nihil potest transferre. At in lineali successione
patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque exi-
stere cœperunt jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec
nascituris, quia impedire non potest, quin ad illos quoque suo
tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat de trans-
misione quod diximus. Est enim ea transmisio necessaria, non
voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos &
nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo

auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione supra diximus.

XXVII. Solet & hoc quæri, an de successione regni judicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per judices datos. Negandum utrumque est de judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem à se jurisdictionem in regem, & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, non abs re erit populum qui nunc est, quique idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes rex Messeniis permisit dispicere quem ex regali Æpytidarum genere regnare oporteret: Et de Xerxis & Artabazanis controversia populus cognovit.

Pauf. l. IV. Iust. lib. II. Plut. de amor. frat. Herom. Il. q. 2. Tir. de primog. q. 31

XXVIII. Vt ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum, ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec ex post facto cessat, nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum & Arsicam, in Iudæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit,

adiit, & in Germania, non ſine armis tamen, inter Othonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria eſt ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege veſtituræ primævæ, ſi imperium detur in feudum vaſallo & ex eo naſcituris: quo argumento nixus videtur fuiſſe Ludovicus adverſus Galeatium fratrem in controverſia ducatus Mediolanenſis. Nam in Perſide Xerxes qui contra fratrem Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atoſſæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perſide cum eadem poſtea controverſia nata eſſet inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Pariſardis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus eſt.

XXX. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis ſingularibus, *Hot. ill. q. 3.*
an nepos ex filio priore, filio poſteriori ſit præferendus. Sed hoc *Tiraq. de prim. q. 40.*
in lineali ſucceſſione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui *Molin. de*
pro vivis habentur in hoc, ut in liberos tranſmittant: quare in tali *prim. l. 111. c. 6.*
ſucceſſione ſine ullo ætatis reſpectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec ſexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis dividuis concurrent ad partes. niſi in iſtis regionibus ubi ſubitio in locum non obſervatur,
ut olim in Germania apud populos pleroſque: ſero enim nepotes *Wittich.*
admiſſi ſunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum *Sax. hiſt. 11*
potius eſt locum eſſe vicariæ iſti ſucceſſioni, quia natura ei favet, *Molin. de prim. l. 111,*
ut ſupra diximus. Quod ſi aperte jure civili regionis introducta *c. 8.*
ſit ſubitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam ſi in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ ſunt: quod apparebit leges ipſas inſpicienti. Sed hæc ratio optima eſt, quod in materia favorabili dictionum ſignificatio extendenda eſt ad omnem proprietatem, non vulgarem tantum, ſed & artificialem, ita ut ſub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & ſub nomine mortis mors civilis, quia leges ita loqui conſueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi ſubitio in locum excluſa non eſt, neque ſemper nepos, neque ſemper filius ſecundo genitus præferuntur, ſed ut inter pares, quippe juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam in

ætatis privilegium non ſuccedi in regnis hereditariis ſupra diximus. Apud Corinthios ſuccedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῶν ἐκγόνων ex liberis defuncti regis is qui natu eſſet maximus, ut ex Diodori Siculi
Procop. bell. Va. l. III. libro ſexto exſcripſit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut heres eſſet qui ſanguine proximus & maximus eſſet natu,
Conr. Vicerius vita Hen. VII. prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia Robertus prælatus eſt Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum eſſet Sici-
Aymo. lib. III. *c.* 62. lia, ſed quod regnum eſſet hereditarium. Extat ſimilis ſucceſſionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, ſed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane
Plut. Lyc. Iuſt. hiſtor. III. *Pauſ.* III. deſierat. At poſtquam ſine ulla electione linealis agnatica ſucceſſio introducta eſt, res caret controverſia, ut olim apud Spartanos, ubi ad Heraclidas regno delato ſimilis exſtitit ſucceſſio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo ſuo Cleonymo antepoſitus eſt. Sed & in cognatica lineali ſucceſſione præferetur nepos: ut in Anglia Ioannes Eduardi nepos ex primogenito ejuſdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Caſtellæ regno lege cautum eſt.

XXXI. Pari diſtinctione reſpondendum eſt ad quæſtionem inter fratrem ſuperſtitem ultimi regis, & fratris majoris filium, niſi quod ſciendum eſt multis in locis inter liberos ſucceſſionem in gradum mortui eſſe receptam, ubi recepta non ſit in limite tranſverſo. Sed ubi jus non eſt manifeſtum, in partem eam quæ liberos parentibus ſurrogat, potius inclinandum eſt, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obſtat quod hoc
Nov. 118. jus in fratrum filiis προνόμιον vocat Iuſtinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, ſed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæſtiones quas profert Emanuel Coſta.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait: recte, non in lineali tantum ſucceſſione, ſed & in he-
L. Tutela. §. ſed ſi etiã. D. de leg. tutoribus. reditaria, in regnis ubi ſubitio in locum mortui obſervatur: non item in regnis quæ verbis præciſis gradum naturalem ſpectant: in his enim vincet qui ſexu aut ætate erit potior.

XXXIII. Addit nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob ſexum ſcilicet: cum hac exceptione, niſi quæſtio ſit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum ſolum ſpectet.

XXXIV. Adjicit minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; quod in lineali cognatica ſucceſſione verum eſt, in heredi-

hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit succeßionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. Atque ideo in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est. *Ilesia l. VI. hist. Pont. cap. 19.*

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori. *Afflict. c. I. col. 5. n. 20. de natura succed. Aguirr. apol. n. 82.*

CAPUT VIII.

De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.

I. *Multa dici juris gentium quæ si proprie loquamur talia non sint.*

II. *Pisces & feras stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quàm jure Romano proditum est.*

III. *Feras si aufugerint non desinere eorum esse qui ceperant, si recte agnosci poßint.*

IV. *Poßeßio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut feræ regum sint non esse contra jus Gentium.*

VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur poßeßio.*

VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juris Gentium.*

IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse cujus est flumen aut pars fluminis, id est populi.*

X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*

XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi:*

XII. *Sed conceßas videri his quorum agri alium finem quam flumen non habent:*

XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*

XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*

XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*

XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.*

XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*

XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*

XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*

XX. *Etiam si materia mala fide attrectata sit.*

XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum jurisprudentium errores notantur.*

PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, distincto à jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure, sed de hac re rectius infra agemus ubi belli effectus explicabuntur. Romani Iurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed siquis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, sed quod sequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo à Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis, & alii notant, Italiæ ac vicini populi sequebantur. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium à Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haud dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu aliud lex nulla constituit. Nam & dominium à lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius pisces qui in piscina sunt possideri à nobis ait, non qui in stagno, & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis circumseptis vagantur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coercent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα: nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia

L. Possideri. §. Itē feras. D. de acq. poss.

custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita & in dominio esse intelligantur.

III. Feras simul atque naturalem libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Iurisconsulti: Atqui in rebus omnibus aliis à possessione quod incipit dominium, non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius à nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest, ut si addita sunt feræ γνωρίσματα, sive crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. Requiritur autem corporalis quædam possessio ad dominium apiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte contra Trebatium placuit. Hinc proverbium: *Aliis leporem excitasti.* Et Ovidio Metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire.

L. Quod enim. D. de acqui. dom. §. 1.

L. Pomponius. D. de acq. poss.

L. Naturalem. D. de acquir. poss.

IV. Sed possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint; primum, ut ipsa instrumenta sint in nostra potestate, deinde ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro qui in laqueum inciderit.

L. In laqueū. D. de acquir. rer. dom.

V. Hæc ergo locum habebunt si lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Iurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator quem ἴδιον λόγον vocabant, vindicabat res ejus generis. Potuit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

Host. & alii in c. non est de decimis. Iason consi. 119.

Strabo XVII

Covar. in c. peccatum, part. 2. §. 8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur & alia ἀδέσποτα, id est,

res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos insula deserta adjudicata est Chalcidensibus qui priores intraverant; non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles, maxime fit manibus, circa res soli pedibus.

Plut. quæst. Gr. 29.

VII. Inter ἀδέσποτα sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est ejus qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus indicium fieri vult, & oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, ut domino agri thesaurus cederet, videtur colligi posse ex Christi parabola, quæ extat Matthæi XIII. idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia quæ est apud Philostratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim historiæ Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα, addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ accusari non possit satis jam diximus.

L. III. de acq. poss. *Philostr. II. 15.* *Th. 2. 2. 66, 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatũ, p. 3 §. 2.*

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant Iurisconsultorum veterum rescripta, recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam à naturali jure, quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, & ipsi alvei simulatque à flumine derelicti sunt. cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita ut si fluvius uno recedat impetu, postliminio fundus qui mersus fuerat ad dominum redeat; si paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat. quæ omnia lege potuisse introduci, & utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Cõnan. l. III. jur. civil. c. 5. L. Adeo D. de acq. rer. dom. d. l. adeo §. quod si l. Ergo. l. Martius, eod. tit.

IX. Nam

IX. Nam si id quod plerumque est respicimus, prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio, quam in privatos agri describerentur. *Vide supra hoc libro c. III. in fine.* *Fines*, inquit Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* *De ben. l. IV* Sic & Cicero: *Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello petiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio.* *De Off. l. I.* Dion Prusæensis Rhodiaca: πολλὰ ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δ᾽ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δ᾽ οὐκ: *multa inveniri possunt, quæ universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitim divisa sunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus à populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi: ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est, ita in publico utrumque est populi, aut ejus cui populus dedit. Quod autem de alveo diximus, idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extima alvei, id est quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ ob depressum solum; magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis per æstuum vices; semper constitit insulas quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est: & ratione optima nititur. Nam & ipsi Romani Iurisconsulti concedunt insulam quæ in flumine natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. *L. Si epistolam. §. I. & §. ult. de acqu. rer. dom.* Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Iurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quod hæc simul à populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, si limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. *L. I. §. simili modo D. de flum.* *L. I. §. Si insula. D. de flum.* Id enim ita demum haberet locum, si flumen ipsum & cum eo alveus à populo occupati non essent, sicut in mari nata insula fit occupantis.

X. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur: Nam ut maxime summa pars

ma pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ à lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt flumina censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii de quibus hæc sunt apud Strabonem: ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα καὶ τἄλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον· ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν. *Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens minuens, faciemque ac signa immutans confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.* Ab hac sententia non dissentit quod ipsi Romani auctores tradiderunt quod nostrum est nostrum esse non desinere nisi facto nostro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi supra diximus, quatenus conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui: quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, ut si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant Principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum possessores siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant; deinde hi qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad Principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retenta parte.

L. Lacus. D. de acq. rerum dom. L. Vicinus. §. fin. D. de acquir. pl. L. Rutilia Polla. D. de contr. empt. L. Si ager. D. quibus mod. usufr. amitt.

XI. De alluvione, hoc est de adjectione particularum, quæ à nullo vindicari possunt, quia unde veniant nescitur (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

XII. Sed populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud

L. si quis nec causam. D. si certũ pet. L. Ergo. §. tribus. D. de acq. rer. dõ. L. adeo §. præterea, eodem tit.

illud concedere poteſt, & conceſſiſſe haud dubie videtur, ſi agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id eſt, flumen ipſum habeant. Quare non contemnenda eſt hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris diſtinxerunt; dummodo meminerimus agrum menſura comprehenſum hac in re paris juris eſſe cum limitato. Nam quæ de imperiis ſupra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: ſed hoc adhibito diſcrimine, quod imperia in re dubia credenda ſunt eſſe arcifinia; quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis eſt ut arcifinii non credantur, ſed aut limitati, aut certa menſura terminati, quia hoc privatarum poſſeſſionum naturæ eſt congruentius. Neque tamen negamus fieri poſſe, ut populus agrum aſſignet eo jure quo ipſe occupaverat, id eſt ad flumen uſque; & ſi id appareat, jus eſſe alluvionis: quod in Hollandia ante ſæcula aliquot judicatum eſt de agris ad Moſam & Iſalam ſitis; quia & in literis mancipationum, & in libris cenſualibus ſemper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri ſi vendantur, quamvis in lege emtionis menſura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad menſuram, ſed ſuo corporis nomine naturam ſuam & jus alluvionis retinent. quod Romanis quoque legibus proditum eſt, & paſſim uſurpatur.

L. in agris. D. de acq. rerum dom. L. 1. § ſi inſula. D. de flum. Bald. in c. ſi quis de manſo §. 1. ſi de jure feud. contr. fuerit.

L. Julianus. §. Si Titius fundum. D. de act. emt. & vend.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & de relicta ripa & ſiccata parte alvei cenſendum eſt, ut in non occupatis ſint ea occupantis; in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, ſi à populo aut jus populi habente agrum ad flumen excurrentem qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud eſſe jus dixerimus inſulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controverſia oritur, utro nomine cenſendum ſit, quod, cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis ſuperfundatur: quod paſſim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit addita occupatione id quod plauſtro onerato adiri poteſt: In agro Putteno id quo pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere. Maxime naturale eſt ut diſcretum videatur id qua majori temporis parte navigio tranſiri ſolet.

XV. Nec minus trita uſu quæſtio eſt inter Principem qui jure populi utitur, & ejus vaſallos qui imperium ſummo minus acceperunt. In imperii ſola conceſſione fluvialia incrementa non in-

eſſe

esse satis apertum est. Sed notandum est horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut Principis fuerit, aut à Principe siccatus. Et hoc casu dubium non est quin vasalli jus habeant quod populi aut Principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem à singulis pro privatarum possessionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia. Sunt quibus flumen ipsum datum est qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo quem amnis circumluit, suas recte dicunt. Sunt alii in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit. Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari Principis, sed ex agri qualitate: nam & usufructuario tali casu alluvio prodesset.

L. Item si fundi §. huic vicino. D. usufr.

XVI. Solent Romani ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est ut cujusque rei eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hîc existunt è flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

XVII. Sed & quod ajunt viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager privatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus inter eos qui juris gentium vocantur per genituram animantium, qua in re quod à Romanis, & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus ventrem sequatur, non est naturale, ut supra diximus, nisi quatenus plerumque

pater

pater ignoratur. At ſi probabili ratione de eo conſtaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil poteſt afferri. Nam & patris partem eſſe quod naſcitur certum eſt. Pluſne vero de patre, an de matre habeat inter Phyſicos diſputatur. Plutarchus ea de re ſic diſſerit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν᾽ ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γενόμενον· ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον. *Natura ſexuum corpora miſcet, ut ita de utroque parte ſumta confundat & commune utriſque reddat quod naſcitur, ita ut neuter poſſit quid ſuum ſit, quid alienum diſcernere.*

XIX. Si ex aliena materia ſpeciem quis feciſſet, Sabiniani dominium ejus eſſe volebant, qui materiæ fuiſſet dominus; Proculus ejus qui ſpeciem feciſſet, quia per eum eſſe cœpiſſet quod ante non exiſteret: arrepta tandem eſt media ſententia, ut ſi reverti ad priorem ſpeciem materia poſſet, materiæ dominus rem haberet; ſi non poſſet, tum is haberet qui ſpeciei eſſet auctor. Quod ipſum improbat Connanus, & hoc unum videri vult, pluſne ſit pretii in opere an in materia, ut quod pluris eſt id prævalentia ſua quod minus eſt ad ſe trahat, argumento eorum quæ à Romanis quoque Iuriſconſultis de acceſſione tradita ſunt. At ſi naturalem veritatem reſpicimus, ſicut confuſis materiis communionem induci pro rata ejus quod quiſque habeat, Romanis quoque Iuriſconſultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res conſtent materia & ſpecie tanquam ſuis partibus, ſi alterius ſit materia, alterius ſpecies, ſequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque eſt. Species enim pars eſt ſubſtantiæ, non ſubſtantia tota: quod Vlpianus vidit, cum dixit mutata forma prope interemtam ſubſtantiam.

L. III. c. 6.

L. Iulianus. §. ſed ſi quis. D. ad exhib.

XX. Vt autem qui mala fide materiam alienam attrectant, ſpeciem perdant, eſt quidem non inique conſtitutum, ſed pœnale, atque ideo non naturale. Natura enim pœnas non determinat, nec ob delictum per ſe dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni ſunt qui delinquunt.

L. De eo exhibendo. §. ſi quis. D. ad exhib.

XXI. Vt vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale eſt facti, non juris: atque ideo qui fundi pro viceſima parte eſt dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novemdecim. Quare quod de acceſſione ob prævalentiam, aut certis in caſibus lex Romana conſtituit, aut in aliis etiam conſtitui poteſt, id naturale non eſt, ſed civile, ad commodius tranſigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex

Q dandi

dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes sint Iurisconsultorum sententiæ, & errores. Nam quis concedat si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, quod scripsit Vlpianus, aut ferruminatione confusionem fieri, quod Paulus; aut aliam esse scripturæ, aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

L. Idē. §. 1. D. de rei vē. l. si rem. §. item. D. eod. Inst. de rer. div. §. literæ & §. si quis.

XXII. Plantata & consita ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hîc communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus partes sunt solum & superficies: nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit.

L. Titius. D. de acqui. rer. dom.

XXIII. Bonæ fidei possessor, ut fructus omnes ex re suos faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; imo & extantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

L. Sed & si §. consuluit. D. de petit. hered.

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. *Benignius est*, ait Paulus Iurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

L. Plane D. d. hered. petit.

XXV. Vltimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur est per traditionem. Atqui supra diximus ad dominii translationem naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Iurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, [a] ut in re donata usufructu retento, [b] aut in eum collata qui possideat, [c] aut commodatam servet; in jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut [d] hereditatis, [e] legatorum, [f] rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut [g] causa alimentorum, [h] bonorum quorum universalis societas contracta est.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, nequis reperta juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: Sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia, & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc jure gentium impro-

a L. Quisq. C. de don.
b L. Si serrvus. D. de acq. re. dom.
c Inst. de rer. div. §. Interdum.
d L. Cū heredes. D. de ac. poss.
e L. à Titio. D. de furtis.
f L. ut inter. C. de SS. Eccl.
g L. Si donceas. C. de don. quæ sub modo.
h L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.

prie

prie dicto, aut unius etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli causam præbere possit.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

QVomodo primitus acquirantur, & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus. quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinere obiter supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, sublato subjecto in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet vel expressam, vel tacitam, qualis est in successionibus ab intestato. Quare siqua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient, quia non sunt hæc sui natura occupabilia: nisi libertatem suam ultro deferant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum si familia defecerit quæ jus aliquod habebat.

III. Idem si populus. Dixit Isocrates, & post eum Iulianus imperator, civitates esse immortales, id est esse posse, quia scilicet populus est ex eo corporum genere quod ex distantibus constat, unique nomini subjectum est, quod habet ἕξιν μίαν, ut Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus Iurisconsultus loquitur. Is autem spiritus sive ἕξις in populo est vitæ civilis consociatio plena atque perfecta, cujus prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut Seneca

De pace. *L. Rerum. D. de usuc.* *Ach. Stat. ad Arat.* *Sen. l. 1. de Clem. c. 4.*

Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit particulis paulatim commutatis una manente specie, ut Alphenus ex Philosophis disserit. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane, sed & ἕξις illa quam Conon definit ἕξιν σώματος συνεκτικὴν, Philo πνευματικὸν συνέχον, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutarcho de serà numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ. quamdiu illa quæ populum facit & mutuis nexibus vincit communio jus unitatis suæ servat, quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentes ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & in libris sacris, ut Marci x, 3. Ioh. vi, 32. vii, 19, 22. Act. vii, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Vespasiano militans milites Tertianos veterum admonet, ut *sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent.* Ex odio itaque, non ex vero apud Tacitum Piso negat Athenienses sui temporis, esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit, ut populus esse desinat qui fuit, ne per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

L. Proponebatur de judicis. *Epist. 58.* *III. Pol. II* *Ann. l. II.*

IV. Corpus interit vel sublatis simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste Platone, & alios quorum Tertullianus meminit, item eos quos terræ

L. de pallio.

terræ motus hausit penitus, aut chasma; quorum exempla sunt apud Senecam & Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII populos sine vestigiis interiisse ait Plinius. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum privatorum: [a] non siquid populo, ut populo competit: quod & de collegio sentiendum est.

Ep. 92. Lib. XVII. rerum gest. Diod. XVI. Bibl. L. Sicut. §. ult. D. quæ cujusq; universit. n.

V. Corporis ratio tollitur si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem à societate discedant; aut vi ita distrahantur, ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

a L. In bello. §. si pluriũ. D. de capt. Arist. III. Pol. II.

VI. Species interit, sublata, aut omni, aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut Mycenæi ab Argivis, Olynthii à Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii à Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero priore ad Populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic à Severo Byzantium Perintho, Antiochia Laodiceæ supposita à Theodosio.

Lib. XXVI. Cic. I. contra Rullum. Theod. V. histor. Eccl. c. 9. Zon. in Valent. & Theod. Herodian. lib. V. hist.

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, ut populus Carthaginiensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam Lacedemonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos à communi sociorum res judicata est.

Flor. lib. II. cap. 15. Plut. Agesilao.

VIII. Neque refert quomodo gubernetur, regióne, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat, cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut caput istius populi, non ut caput alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut

 supra

d. c. 3. Pol. lib. III. ſupra oſtendimus. Neque eſt quod Ariſtotelem hîc mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem eſſe civitatem, ſicut, inquit, harmonia non eadem eſt ubi à Dorico modo in Phrygium tranſitur. Sciendum enim eſt unius rei artificialis plures eſſe poſſe ſpecies, ſicut legionis ſpecies una eſt qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis ſpecies una eſt, conſociatio juris atque imperii; altera, relatio partium inter ſe earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc ſpectat Politicus, illam Iuriſconſultus: quod nec Ariſtotelem latuit cum ita ſubjicit: *an vero exſolvenda ſint nomina necne, mutata gubernandi forma, alia inſpectio eſt:* artis ſcilicet alterius quam cum Politica non confundit Ariſtoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipſe, μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος, ab uno tractandi genere ad alterum tranſitum faciens. Non deſinit debere pecuniam populus rege ſibi impoſito quam liber debebat: eſt enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in ſe retinet, quanquam jam non exercendum à corpore ſed à capite: unde parata eſt reſponſio ad controverſiam ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus ſedere debeat qui ſummum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipſe populus: ſicut in Amphictyonico conſeſſu Phocenſium locum accepit Philippus Macedo. ſic viciſſim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod ſi quando uniantur duo populi, non amittentur jura, ſed communicabuntur, ſicut Sabinorum primo, deinde Albanorum jus in Romanos transfuſum eſt, & una facta reſpublica, ut Libro I. Livius loquitur. Idemque cenſendum de regnis quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, ſed vera unitate junguntur.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut conſenſu mutuo, aut vi bellica, ſicut corpus imperii Perſici diviſum eſt in Alexandri ſucceſſores. Quod cum fit, plura pro uno exiſtunt ſumma imperia cum ſuo jure in partes ſingulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter eſt adminiſtrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & diſceſſio quæ ex conſenſu fit in colonias. Nam ſic quoque novus populus ſui juris naſcitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι ἐκπέμπονται, inquit Thu- Libro I. cydides: *Non enim ut ſervi, ſed ut pari jure ſint dimittuntur.* Idem ſecundam coloniam à Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ Libro III. τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ *ut pari jure eſſet.* Rex Tullius apud Dionyſium Halicarnaſſenſem:

naſſenſem:

nassensem: τὸ δ᾽ ἀρχὴν ἐκ παντὸς τοῦ ἀπάντων τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ἀφ᾽ ἡμῶν. *Vt omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

XI. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & Iurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio nisi certis documentis probetur. Quare & populum Romanum eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente: Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat; & aliquoties à populo per se, aut per senatum facta est: quæ autem à legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex approbatione populi. Cum his non pugnat quod Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii, ea jura quæ olim habebant coloniæ & municipia, & provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis, itidem ut in populo urbis Romæ fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac causam mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit. sed tunc quoque electionem factam à parte sui quæ Constantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit in urbis suæ prærogativa, & in honore consulatus aliisque rebus. Quare jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi contra

mentem ac morem populi Romani feminæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus, merito populus Romanus illam conceſſionem ſive expreſſam ſive tacitam revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce primi civis, id eſt Epiſcopi ſui (quomodo & in Iudaica republica rege non exiſtente prima erat ſummi Pontificis perſona) pronuntiavit. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quoſdam ejus ſucceſſores: qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt. Poſtea vero diviſo Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet,& Orientalem qui Germaniam ſive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Friſingenſis) cum populus Francorum orientalis eligendo ſibi reges facere cœpiſſet (nam & ad id tempus Francorum regum ſucceſſio quaſi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi ſuffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præſidium haberet, regem non proprium ſibi ſumere, ſed eum quem Germani feciſſent; ita tamen ut jus ſibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum ſcilicet ea res ad ſe pertinebat. Hæc quoque approbatio per Epiſcopum edici & ſolemniter teſtata fieri peculiari coronatione ſolebat. quare ex electione ſeptem principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus eſt jus habet imperandi Germanis ſecundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut,ut hiſtorici ſæpe loquuntur, rex regni Italiæ: atque eo titulo ſub ſe habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium conceſſerunt. Vnde illud quoque intelligi facile poteſt, quo jure epiſcopus Romanus vacante imperio, inveſtituras tribuat feudorum imperii Romani, quia ſcilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ ſunt corporis alicujus per primam perſonam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, ſi imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, poſſe ei vicarium dari ab ipſo populo Romano.

XII. Heredis perſonam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem cenſeri cum defuncti perſona, certi eſt juris.

XIII. Victor autem victo quatenus ſuccedat, infra in effectibus belli explicabitur.

CAPVT

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

EXplicato quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas, aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut è rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam, etiam jus in personas qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus. È rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua tenetur is qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestàtem veniat. Quantum in se est dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio hæc quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis, ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia. Neque hîc consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retine- *Diod. l. xv.* *Plut. Pelopida.*

Hist. Cyri lib. v. retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. Sic M. Crassum *De Officiis III.* & Q. Hortensium reprehendit Cicero quod hereditatis partem retinuissent ex testamento, quod falsum sed sine eorum culpa confectum erat. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *L. Bona fides. D. depositi.* *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat. Si per se dantem, accipientemque intuemur, hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo adempta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Iustior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit; reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. Nam ad dominii naturam nihil refert ex gentium an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus *L. rerū. D. de act. rer. amotar.* jure gentium condici posse res ab his qui non ex justa causa possident. Ex hoc fonte oritur illud quod ab Vlpiano est proditum, *L. Falsus. §. quid ergo. D. de furtis.* qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri, ut εὕρετρον, hoc est præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus salvis impensis.

Cajetan. ad Th. 2.2.62. Art. 6. l. Itē veniūt §. præter hæc. D. de petit. hered. II. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es, plus habes, cum ego minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem in eo scilicet, ut *De Off. III* quisque suum haberet. *Contra naturam esse* ait Tullius, *ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut* *L. Iure naturæ. D. de reg. juris: & ibi interpretes.* *aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Iurisconsulti extra legum præscri-

præſcripta, ſemper ad ipſam æquitatem, ut evidentiſſimam, provocantes. Ex actu ſervi inſtitoris tenetur qui præpoſuit, ita niſi denunciaverit ne ei crederetur. At etiam ſi ſit facta denunciatio, & ſervus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini verſum ſit, replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere qui ex aliena jactura lucrum quærat.* Vbi doli mali vox id omne ſignificat, quod naturali juri & æquitati repugnat. *L. Siquis mancipiis. D. de inſt. act.* Qui matre jubente pro filii defenſore fidejuſſit, adverſus defenſorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus geſſit negotium, quia contemplatione matris fidejuſſit. *L. Quamquam. ad SC. Vell.* Attamen ex Papiniani ſententia dabitur actio negotiorum geſtorum (utilis ni fallor) in defenſorem, quia pecunia fidejuſſoris liberatur. Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege poſſet repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Vlpianus, locupletiorem eſſe maritum negari non poteſt: & hoc quæritur quid ex re mulieris poſſideat. *L. Vxor marito. D. de dona. int. vir. & ux.* Si conſumſeris nummos quos mihi meus ſervus ſurripuerat, peculiares putans, condictio eo nomine mihi adverſus te competit, quaſi res mea ad te ſine cauſa pervenerit. *L. Servus. in prin. verſ. ſecũdũ quæ. D. de act. emt. & ven.* Pupilli non tenentur commodati ſecundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur ſi pupillus locupletior factus ſit. *L. Sed mihi D. commodati.* Sic ſi aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali obligatione, occaſione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet quam creditoris lucro cederet: ſed emtori debitor tenebitur ne ex aliena jactura lucrum ſibi quærat: nam & ſi majores fructus à poſſeſſore creditor abſtuliſſet univerſos in quantitatem accepto ferre deberet. *L. Reſcriptũ §. 1. de diſt. pignorum.* Similiter ſi cum debitore meo, non tanquam meo, ſed alienum debitorem putans egiſti, & mutuam ab eo accepiſti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim niſi inter conſentientes fieri non poteſt) ſed quia pecunia mea quæ ad te pervenit eam mihi à te reddi bonum & æquum eſt. *L. Si me & Titium. D. de reb. cred.* Poſteriores quoque juris interpretes ad facta ſimilia hæc recte producunt: nempe ut cujus latitantis bona venum ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis ſuis redactam admittatur; *Acc. in d. l. reſcriptum.* & ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, ſi pater ſolvendo non ſit, in ipſum filium bona materna habentem actionem habeat. *Iaſon in d. l. ſi me & Titium.* His regulis duabus recte intellectis non difficilis erit reſponſio ad eas quæſtiones quæ & à Iuriſconſultis

Soto l. IV. q. 7. art. 2. Covar. ad c. peccatum. par. II. §. I. Silv. in verbo Restitut. 4. n. 3. quae. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. II. c. 14. Navar. c. 17. n. 7.

fultis & à Theologis internum animi tribunal instruentibus proponi solent.

III. Primum enim apparet bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor ultra rei rationem ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundò, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus exstantes rei: dico fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumtorum, si modo alias quoque tantumdem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

Suet. c. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

L. Qui vas. §. ult. D. furti.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluris vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

L. si & rem. D. de petit. hereditatis. L. Sed & si lege, D. eod. L. Si eum servum. D. de rebus creditis. L. Mater tua. L. Si mancipiis C. de rei vindicatione. L. Sua. D. de cont. emt. L. I. D. de evictionibus.

IX. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait [a] Paulus Iurisconsultus, si ab initio id convenit, ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hîc requiro ut emta res sit cum animo ut domino restitueretur, quo casu negotiorum actionem nasci sunt qui ajant,

L. Si laboraste. §. Si navis. D. ad legem Rhodiam. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de poen. v. quid de prædam ementibus. a *L. Si in emtione §. rei. D. de contr. emt.*

ajant, sunt qui negent. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hîc quærimus. Non dissimile est quod de funeraria scripsit Vlpianus, justum judicem in ea non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. [a] Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, [b] non quidem in id quod debet, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

Baldus & Castr. lib. 1. D. de neg. gest.

L. & si quis. §. idem Labeo. D. de relig. & f. Balsamo ad can. x. Greg. Thaum.

a *L. Si pupilli. § sed si quis. D. Neg. gest.*

b *Cajet. 2. 2 62. 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. d. loco. L. 1. D. ad l. Rhod.*

X. Octavo, eum qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori, ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum. quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. [a] Ratio est quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena. hîc autem dominium transiit ex prioris domini voluntate. Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio. hoc enim est aliud obligationis principium de quo hîc non agimus.

Thom. 2. 2. 62. art. 5. ad 2. Cajet. ibi. Covarr. p. 2. § . 2. ad c. peccatum.

a *1 Samuel. XII, 5, 6.*

XIII. Addamus & hoc mendose à Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales quæ pondere, numero & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id est restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

De rest. qu. 10.

L. Rogasti. § . ult. D. si cert. pet.

CAPVT XI.

De promissis.

PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promisso oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris
Lib.1. c.6. Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam, ju-
Lib.v. c.1. re naturæ ac gentium ea pacta quæ non habent συνάλλαγμα nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri si modo talis res sit quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat. Adfert autem pro sententia sua non tantum Iurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex volun-

tate

tate quidem, ſed levi ac parum conſiderata, tenerentur homines: poſtremo quod juſtum fuit aliqua honeſtati cujuſque relinquere, nec ad neceſſitatem obligationis exigere: turpe eſſe promiſſa non implere, non quod injuſte id fiat, ſed quod detegatur promiſſionis levitas. Tullii quoque utitur teſtimonio, qui dixerit nec promiſſa ſervanda quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant quam illi proſint cui promiſeris. Quod ſi res integra non ſit, vult deberi non quod promiſſum eſt, ſed quod intereſt: cæterum pacta, quam ex ſe non habent vim, eam accipere, aut ex contractibus quibus inſunt, aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde naſci partim actiones, partim exceptiones, & vetitam repetitionem. Quæ vero pacta vim obligandi ſecundum leges habeant, ut pacta ſtipulata & alia quædam, habere eam legum beneficio, quarum ea eſt efficacia, ut quod per ſe honeſtum eſt id efficere poſſint etiam neceſſarium. Verum hæc ſententia, ita generaliter ut ab ipſo effertur accepta, conſiſtere non poteſt. Primum enim ſequitur inde inter reges & populos diverſos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præſtitum eſt, vim eſſe nullam, præſertim iis in locis ubi nulla certa forma federum aut ſponſionum reperta eſt. Tum vero ratio nulla reperiri poteſt, cur leges, quæ quaſi pactum commune ſunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Ariſtotele & Demoſthene, obligationem pactis poſſint addere, voluntas autem cujuſque hoc omni modo agentis ut ſe obliget, idem non poſſit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod voluntate ſufficienter ſignificata transferri rei dominium poteſt, ut ante diximus. quid ni ergo poſſit transferri & jus in perſonam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipſo dominio minus eſt) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones noſtras par jus habeamus atque in res noſtras? Accedit his ſapientum conſenſus: nam quomodo dicitur à Iuriſconſultis, nihil eſſe tam naturale quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi, eodem modo dicitur [a] nihil eſſe tam congruum fidei humanæ quam ea quæ inter eos placuerunt ſervare. Sic edictum de pecunia conſtituta, ubi nulla in conſtituente debendi cauſa præceſſerat præter conſenſum, favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Iuriſconſultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus: quo in loco primum vox, oportet, neceſſitatem quandam moralem ſignificat: neque vero admittendum eſt quod ait Connanus, fidem ſecutos

Rhet. 1, 15.
L. 2. D. de legibus.
§. Per traditionem. Inſt. de rer. diviſ.
a L. 1. D. de pactis.
L. 1. De de pecun. conſt.
L. Cũ amplius. D. de reg. juris.

nos censeri ubi res integra esse desiit: agebat enim eo loco Paulus de condictione indebiti, quæ cessat si ex qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi lex civilis ad præscindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat. M. autem Tullius in officiis tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet; quam & justitiæ sororem dixit Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit Apulejus: ac Simonides justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere. Sed ut bene res intelligatur, distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

De Off. l. 1.

Ap. de Platone.

Plato 1. de repub.

II. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, ut accidit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio; sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. Tertius gradus est ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX, 8; Hebr. VI, 18; & 10, 23; I Cor. I, 19; X, 13; I Thess. V, 24; II Thess. III, 3; II Tim. II, 13. Vnde sequitur ut

tur ut promissa præstentur venire ex natura immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur suo modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi, siquid spopondisti alteri, defixisti externo volas tuas: illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Prov. v, 1. Et hinc Hebræis promissio vocatur אסרה vinculum, & voto comparatur, Num. xxx, 4, 5, 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Eustathio ad secundum Iliados, ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος: *capit ac vincit quodammodo promissorem is cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo Metamorphoseon expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait: *Vox mea facta tua est.* His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam Iurisconsultorum dicta de pactis nudis respiciunt id quod Romanis legibus erat introductum, quæ deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus obligat?* ait Seneca de lege humana & promisso non solenniter facto loquens. V. De Benef. c. 10. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo, ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim requirantur videamus.

v. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus. hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & feminæ, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles justa ratione motæ quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed

& apud Græcos ut notatum Dioni Chrysostomo oratione LXXV: adversus quasdam restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus in locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, qua tales sunt. Nam in his quæ privatim agunt, locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, non in pœnam.

VI. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter quicum actum est doli particeps: sitne actus stricti juris, an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est rescindi possint aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili vetere, tum prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut si lex fundetur in præsumtione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumtione sit fundata, ex legis materia, verbis & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ reipsa non exstitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de Oratore primo, de eo qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus,

Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §.6.

Dd. ad l. contractus. de reg. juris.

Covar. de cõtractibus. q.57. Medina c. de rest. q.33.

Felin. c. 1. de constit. n.40

Bal. in l. Cũ quis. C. de jur. & facti ignor.

Covar. in c. possessor. de reg. juris. in 6. p.2. §.6. n. 8. Navarr. c. 12. n. 13.

actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hîc distingui solet inter metum gravem absolute vel ratione habita personæ metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo cui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales, & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi; non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula. Ego omnino illorum accedo sententiæ qui existimant, seposita lege civili quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, obligari: quia consensus hîc adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu res suas jactat, vellet res servare sub conditione si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia. Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit, non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem, si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum. quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, infra suo loco explicabitur. Quod vero quidam actus rescinduntur ob metum ab alio incussum, quam quicum actum est, ex lege civili, quæ sæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit, aut revocabiles. Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hîc volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi infra videbimus.

Eth. Nic. III.

Silv. verb. metus. q. 8.

Silv. verb. restitutio. 2. dicto 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad reg. peccatum. p. 2. §. 3. num. 7.

L. itẽ si cum exceptione. §. in hac actione. D. quod metus causa.

VIII. Materiam promissi quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus respondit: ναὶ δῆτα, εἰ δ' ἐστὶ δίκαιον· εἰ δὲ μή, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ. *Bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promisi.* Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse

 aliquan-

aliquando possit, erit in pendenti efficacia; quia tum promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque sit potestativa, tenebitur promissor facere quicquid moraliter æquum est, ut ea impleatur. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere quæ naturaliter obligarent, ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ à minoribus aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hîc solet an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hîc ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet: quæ cessare incipit peracto crimine. Vnde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est. crimine vero perpetrato jam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Iuda Iacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. Quod si injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, de qua mox viderimus.

Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7.

Geneseos XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptione supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hîc quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is ut de dominii translatione diximus requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de voluntate

luntate nostra qua illum elegerimus, ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hîc distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institoriam quæ non tam actiones sunt, quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hîc est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra constitutum ne *L. qui absenti. D. de acq. poss.* exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Vt autem promissio jus transferat, acceptatio hîc non minus quam in dominii translatione requiritur, ita tamen ut hîc *Gomez tom. II. c. 9. n. 1.* quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Ro- *Molina disp. 263.* mana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim, sed revocari vetat, ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed mere legitimus. cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam *Vide hoc libro cap. 3. c. 6.* pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi animum jus supplet.

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem: aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptetur; aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem posterior

sensus

ſenſus præſumitur: in promiſſis vero mere liberalibus potius eſt ut prior ſenſus credatur adfuiſſe, niſi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc ante acceptationem, quippe jure nondum tranſlato, revocari promiſſum poſſe ſine injuſtitia, imo & ſine inconſtantia, ſi revera eo animo factum ſit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam poſſe mortuo ante acceptationem eo cui promiſſum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipſius collata, non heredum. Aliud enim eſt velle dare huic jus ad heredes tranſiturum, aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc eſt quod Neratius reſpondit, non videri ſibi principem quod ei quem vivere exiſtimabat conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe.

L. Multum refert. C. ſi quis alteri vel ſibi. L. ſi pater. D. de manumiſ. vindicta.
L. Neratius D. de reg. juris.

XVII. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis poſita fuerat obligatio. Aliud in tabellario qui non eſt inſtrumentum obligationis, ſed perlator inſtrumenti obligatorii. Itaque literæ conſenſus indices per quemvis perferri poterunt. Diſtinguendum quoque inter miniſtrum qui electus eſt, ut promiſſionem ſignificet, & inter eum qui electus eſt ut ipſe promittat. Priore caſu revocatio vim ſuam habebit etiam ſi miniſtro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi ab ipſius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione omni culpa vacabat. Sic etiam priore caſu mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in legatis conſpicere eſt. altero caſu non poterit, quia non facta eſt, ſed mandata fieri. In dubio autem mandantis voluntas fuiſſe cenſetur, ut impleatur mandatum, niſi magna mutatio inciderit, qualis eſt mors mandantis. Poſſunt tamen ſuppetere conjecturæ quæ aliud judicandum ſuadeant, quæ facile admittendæ ſunt ut ſubſiſtat quod pia cauſa dari mandatum eſt. Ac ſimili modo definiri poteſt agitata olim controverſia an in hæredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Druſum Prætorem, aliud Sextum Iulium edixiſſe refert ſcriptor ad Herennium lib. II.

L. Mandatum. D. Mandati.
Clarus libro IV. § donatio. q. 12.
L. Si mandaſſem. D. Mandati.
L. Nec ambigi. C. de don.
Covarr. in var. C. 14. n. 16. L. ſi pater. D. de manumiſ. vind.

XVIII. Solent & controverſiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus diſtinguendum eſt inter promiſſionem mihi factam de re danda alteri, & inter promiſſionem in ipſius nomen collatam cui res danda eſt. Si mihi facta eſt promiſſio, omiſſa inſpectione an mea privatim interſit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti jus dari efficiendi, ut ad al-

Covarr. c. quamvis. p. 2. §. 4. 13.

ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut medio tempore à promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat. Vbi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius cui promissio facta non est acceptet volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat antequam is quem spectat promissio eam ratam habuerit aut irritam: sic tamen ut medio illo tempore is qui acceptavit remittere promissum non possit, quia hîc non adhibitus est ad jus aliquod accipiendum, sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

Alex. cons. 204. lib. I. & ibi Car. Mol.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit de onere adjecto promissioni. id enim fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interposita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu à tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

L. perfecta. C. de donat. quæ sub modo. Par. in l. Qui Romæ. §. Flavius. de verborũ oblig.

XX. Solet & illud disputari, quomodo convalescere possit promissio cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si illa causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda quidam solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id displicet ideo quia actus externus non potest signum esse actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & accepta-

Navarr. c. 22. nu. 51. & 80. Lib. III.

Sanc. l. 11. de matrim. disp. 32. n. 8. acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut similè aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones quæ causam expressam non habent naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes:

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit Livius, *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

Covarr. c. quamvis. p. 2. §. 5. Lib. 11.

CAPVT XII.

De contractibus.

Actuum

ACtuum humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii ſunt ſimplices, alii compoſiti.

II. Simplices alii benefici, alii permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præſens abſolvuntur, aut in futurum prominent. In præſens abſolvitur factum utile, de quo nihil loqui neceſſe eſt, quando utilitatem quidem parit, ſed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus ſupra cum de dominii acquiſitionibus ageretur. In futurum prominent promiſſiones tum dandi, tum faciendi; de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua ſunt, qui aut de re diſponunt ſine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus ſuperſit. Talis eſt circa rem uſus conceſſio, qui commodatio dicitur: in factis præſtatio operæ ſumtuoſæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus ſpecies eſt depoſitum, præſtatio ſcilicet operæ in re cuſtodienda. His autem actibus ſimiles ſunt actuum promiſſiones, niſi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. Actus permutatorii, aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii ſunt recte dividunt Iuriſconſulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri poteſt Paulus Iuriſconſultus in l. Naturalis: Digeſtis, Præſcriptis verbis. Sed Romani ab hac diviſione eximunt quoſdam contractus quos ipſi nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & permutatio quam à nominatorum numero excludunt) quam quod ob uſum frequentiorem vim quandam & naturam accepiſſent talem, quæ etiamſi nihil eſſet dictum ſpecialiter, ex ipſo nomine ſatis poſſet intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus hoc tantum ineſſet quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & uſitata, ſed accommodata ad ipſum factum daretur formula quæ ideo præſcriptis verbis dicebatur. Ob eandem cauſam uſus frequentioris, in conventionibus nominatis, ſi requiſita quædam adeſſent, ut in venditione ſi de pretio conveniſſet, etiam re integra, id eſt antequam à partium altera præſtitum eſſet aliquid, injungebatur implendi neceſsitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id eſt impunitas, quia lex civilis vim coactricem

S ſubtra-

ſubtrahebat illis conventionibus, ut ſola contrahentium fide ſtarent. At jus naturæ ignorat hæc diſcrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus ſunt naturales, aut minus antiqui. imo permutiato, quæ innominatis accenſetur, emtione & ſimplicior eſt & antiquior. Et Euſtathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium conſtitutum eſt, quod apud Homerum eſt ἄρνυσθαι, interpretatur ἀντικαταλλάττεσθαι, addens συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὸ τοιοῦτο: nimirum facio ut des. Nos ergo naturam ſequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum diſcrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus. Dicemus proinde dari ut detur, ſtatim quidem rem pro re, ut in ea quæ ſpecialiter dicitur permutatio, antiquiſſimum haud dubie commercii genus: aut pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emtione ac venditione: aut uſum rei pro re: aut uſum rei pro uſu rei: aut uſum rei pro pecunia, quod poſtremum locatio conductio dicitur. Vſus autem nomine hîc intelligimus tum nudum uſum, tum eum qui cum fructu conjunctus eſt, ſive is ſit temporarius, ſive perſonalis, ſive hereditarius, ſive alio quovis modo circumſcriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum Iubilæum. Datur vero, ut interpoſito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, menſura conſtant, tam rebus aliis quam pecunia. Facti cum facto permutatio innumeras habere poteſt ſpecies pro factorum diverſitate. At facio ut des, aut pecuniam, atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præſtandæ indemnitatis circa caſus fortuitos averſio periculi, vulgo aſſecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc eſt inter receptiſſimos; aut ut des rem, aut uſum rei.

Ariſtotel. v *Eth.* 8. & 1 *Pol.* 9. *D. de contrahen. emt. l.* 1.

IV. Actus autem communicatorii, aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt ſocietatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica ſocietas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adverſus piratas, aut alios invaſores, quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. Mixti autem actus ſunt, aut principaliter, aut per acceſſionem alterius. Sic ſi ſciens rem majoris emam, & quod plus eſt in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: ſi fabro pecuniam promittam ut de ſuo auro mihi annulos faciat, partim

tim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si onus pensionis accedat, eatenus miscetur cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui & periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem qui nihil recepit geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui securitatem præstat. *L. Labio. D. de verb. sign.*

VII. Omnes autem actus aliis utiles extra mere beneficos contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur; & in actibus tum præcedaneis, tum principalibus.

IX. Ad præcedaneos actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. nam inter contrahentes propior quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: nec quicquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut de rebus cœlestibus. nam contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat: *Qui vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carniades videri volebat, sed callidus & astutus.* At non idem dicendum est de his quæ rem non contingunt: ut si quis sciat multas naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid

L. 1. D. de act. emti. & venditi. *Cic. de Off. III.* *Off. II. c. 10.* *Libro V.* *Th. 2. 2. 78. art. 3. Bal. l. 1. de æd. ed.* *Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6.*

quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat nisi ut caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est non pugnans cum jure ejus quicum negotium est: ita ut locum hîc habere possit illud quod idem ille Diogenes non in- *d. loco.* commode dicebat referente M. Tullio: ***Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?*** Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem Ciceronis, celare esse cum tu quod scias id ignorare emolumenti tui causa velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si à magistratu dejici jussa, quæ exempla ibi- *D.l.1.D.de contr. emt. in fine.* dem videas. At vitia ei quicum agas, nota, ut servitutem ædium quas M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet. scientia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius:

Ille feret pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum.

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri quam Elei possessoribus metu expresserant, γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι βίᾳ πελαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν: ***Arbitrati nihilo justius esse infirmioribus per emtio-*** *Histor. Gr. III.* ***nis titulum quam vi mera rem extorquere***, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

XI. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix *Inst. de mãdato. §. ult. L. 1. §. Si quis servũ. D. depositi.* potest habere. Nam si quis pro commodato aut opera in mandato aut deposito exhibenda aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam id quod pars altera amplius promittit donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant credendi sunt promittere

aut

aut dare tanquam æquale ei quod accepturi ſunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum. Iohannes Chryſoſtomus: ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἡνίκα δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι φιλονεικῶμεν καὶ βιαζώμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν; *Quoties enim in contractibus & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam ineſt furtum?* Scriptor vitæ Iſidori apud Photium Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc ſenſum interpretantur Hebræi legem quæ eſt Levit. xxv, 17.

XII. Reſtat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc conſiſtens, ut etiamſi nec celatum quicquam ſit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quanquam ſine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque ſit reſarcienda, & demendum ei qui plus habet reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propoſitum aut fuit, aut eſſe debuit, ut uterque tantundem haberent. Lex Romana hoc conſtituit non in quavis inæqualitate, minima enim non perſequitur, imo & occurrendum cenſet multitudini litium, ſed in ſatis gravi, ut quæ dimidium juſti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt quatenus teneri manu poſſunt, philoſophi quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſſe ipſis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus ſubjecti ſunt, quoties de eo quod fas piumque eſt agitur, ſi modo leges non jus dant aut tollunt, ſed juri duntaxat ob certas cauſas auxilium ſuum denegant. *d. loco.*

XIII. Sed notandum eſt quandam rei æqualitatem ſpectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, ſed ex ſuppoſitione ejus quod agitur, ne quis ſcilicet ex beneficio damnum ſentiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præſtari debet à ſumtibus factis & damno in quod ex cauſa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur reſarcire ſi periit, quia non ſolius rei ratione domino tenetur, id eſt ex vi dominii, quomodo quivis poſſeſſor teneretur, ut ſupra didicimus, ſed & ratione beneficæ acceptionis: quod ita verum eſt niſi omnino & apud dominum fuiſſet peritura. Hoc enim caſu nihil per commodatum domino abeſt. Contra depoſitarius præter fidelita- *Silveſtr. in verbo Bellū p.1.n.7. Th.2.2.62. art.6.*

delitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, media via sequenda est, ut qui rem accepit, nec de casu quovis teneatur, ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. Ductoris dubitan-

VII. *De beneficiis.* 19. tium capite 43. Spectavit huc Seneca cum dixit *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

XIV. Mensura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, *pretium luxuria fecit.* Et Cicero Verrina de Signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis idem est æstimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam: Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15; ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus Jurisconsultus: *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur:* id est, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret. Hinc fit ut res tanti æstimetur quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est in puncto constituit. In communi autem illo pretio ratio haberi solet laborum & expensarum quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse rei accidentia æstimabilia, ob quæ res licitæ supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculia-

Mor. Nic. v. 8.

IX, 35.

L. pretia D. ad l. Falc.

L. Si servũ. D. ad legem Aquil.

peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nascitur.

XV. De venditione & emtione notandum etiam sine traditione ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum. ita Senecæ venditio *alienatio est & rei suæ jurisque sui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio constat præstando, ut haberè liceat & evictionem, item quod res periculo est emtoris & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco qui apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia à jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit à venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. Monopolia non omnia cum jure naturæ pugnant. nam possunt interdum à summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Iosephi historia cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, ut Strabo loquitur, μονοπωλίαν: Potest & à privatis institui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt, ne major copia importetur, aut ideo merces coemunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coemunt ut pluris vendant, pretio

Arist. Pol. I. c. VII.

tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum tertio, sed proprie jus alterius non violant.

C. 6.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter functionem recipere, non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res aut omnes aut maxime necessarias: quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον. ὡς γὰρ ἐπ᾽ ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει, καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus, aut nihil valet: diuturnius autem est nummi pretium: eoque ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale ut per se minime flectatur. talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus, nunc minus valet.

L. 11. D. Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte à Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit. Respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus qui usum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus pluris rem vendi minorisve emi posse, si in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit,

possit, ut itineris susceptio, & locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. Circa mutuum quæri solet quo jure vetitæ sint usuræ: & quanquam jure naturali vetitas esse receptior est sententia, contrarium tamen sentit Abulensis. Neque vero videntur argumenta quæ in alteram adferuntur partem talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius quod hic res pro re reddatur, usus autem rei à re distingui non possit, cum in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi. Sed notandum est cum rerum quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, ususfructus Senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, si quis proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud non nisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero à Catone, Cicerone, Plutarcho, & aliis contra usuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt

In cap. 25. Matthæi q. 171, & 172.

L. 11. D. de usufructu ear. rer. quæ usu consum.

L. 1. §. si ususfructus D. ad legem Falc.

Luc. x, 29. homini cuivis, omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiusque extenso proximi intellectu: quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Epit. Inst. c. 2. Lactantius de officiis tractans hominis Christiani, *Non dabit*, inquit, *in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: De Officiis III. c. 2. *Subvenire non habenti humanitatis est; duritiæ autem plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar Augustus notavit aliquos quod pecu- Suet. c. 39. nias levioribus usuris mutuati graviori fœnore collocassent.

XXI. Observandum tamen est esse quædam quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno quod facit qui pecuniam dat mutuam eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat: Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat feneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos jampridem concessum est aliis quidem octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem assecurationem vocant, omnino nullus erit si contrahentium alter rem de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. In societate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro: sin inæquales fuerint partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles fine octavi Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω. Atque idem habebit

locum

locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri potest, ut dici solet:

Par pari datum hostimentum est opera pro pecunia.

Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu sors domino perit, & si salva est domino salva est; aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis,& similibus intelligi debet. Vt autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria.fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu aversi periculi; in quo ita servabitur æqualitas si tanto plus lucri ferat quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Vt autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est à Iurisconsulto [a] non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat comparandum est.

Navarr. 17 num. 250. Covar. III. var. cap. 2. Less. lib. II. 2,25. du. 3.

Angelus verb. Societas. I. §. 7. Silv. verbo. Societas. I. q. 2. Navar. 17 n. 255. Covarr. & Less. d. locis. Livius libro XXXIX.

XXV. In societate navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia, ferantur à dominis navium & mercium pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem quæ diximus hactenus ipsi juri naturæ sunt consentanea.

Arist. III. Polit. c. 6.

a L. si non. D. pro socio.

XXVI. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod inæqualitas rerum, in quam consensum est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio sit eo

nomine.

L. in causæ cognitione. D. de minoribus. L. Itē si pretio D. locati. nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere. Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est, pro eo
I *Corinth.* XI, 14. quod recepti passim moris est, quomodo apud Apostolum Paulum ipsa natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει
XIII; I. ματαίους, id est natura vanos appellat scriptor libri Sapientiæ, &
Eph. II, 3. τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus Apostolus, non tam ex sua quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus poeta vetus:

> Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
> ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.
> *Quod meditare diu durabile fiet, amice,*
> *Atque id naturam credo mortalibus esse.*

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum exstat: ἐπίκλητοι φύσεις
L. III. τὰ ἔθη *consuetudo adscititia est natura.* Apud Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις, *humana natura legum victrix.* Sic πεφυσιωμένα dicunt Græci tum virtutes, tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legimus: τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης, *cum necessitas naturam, id est robur*
L. jus nostrum. D. de R. I. *animi, vinceret.* Sic Pomponius Iurisconsultus cum dixisset jus Romanum non pati eundem in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula è solis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos in militum testamento. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, &, ob incerta rerum pretia inter eos qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqua
L. Si voluntate C. de rescind. vend. litatem à pactis discedere licuisset. *Hæc est emtionis atque venditionis substantia* (ajunt Imperatores substantiæ nomine morem perpetuum significantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente ad certum consentiant pretium.* Seneca
Lib. VI. *de benef.* 15. ait hoc jus respiciens: *Quid interest quanti sint, cum de pretio inter emen*

tem

tem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet qui bene emit. Andronicus Rhodius ſenſu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὐκ ἄδικόν ἐστιν, οὐκ εὐθύνεται· τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. *Lucrum quod voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.* Is quem indicavi paulo ante ſcriptor vitæ Iſidori minoris juſto emere aut pluris vendere vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν: *injuſtitiam a lege quidem permiſſam, ſed quæ reipſa juſtum pervertat.* Nic. v. 5.

CAPUT XIII.

De jurejurando.

- I. *Iurisjurandi quanta vis ſit etiam ex paganorum opinione.*
- II. *Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.*
- III. *Verba jurantis obligare in ſenſu quo ea creditur accepiſſe cui juratum eſt.*
- IV. *Iuramentum dolo elicitum quando obliget.*
- V. *Iuramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.*
- VI. *Iuramentum non obligare de re illicita factum:*
- VII. *Aut quod impediat majus bonum morale:*
- VIII. *Aut ſi factum ſit impoſſibile.*
- IX. *Quid ſi impoſſibile ſit ad tempus?*
- X. *Iurari Deo nominato, & quo ſenſu?*
- XI. *Sed & nominatis rebus aliis cum reſpectu ad Deum.*
- XII. *Iuramentum eſſe etiamſi per falſos Deos juretur.*
- XIII. *Effectus jurisjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex, tempore jurisjurandi & poſtea: quod diſtincte explicatur.*
- XIV. *Quando ex jurejurando jus quæratur homini & Deo, quando Deo tantum.*
- XV. *Refellitur ſententia ſtatuens eum qui piratæ aut tyranno juravit, Deo non teneri.*
- XVI. *Qui perfido juravit an implere debeat, diſtinctione explicatur.*
- XVII. *Cum Deo ſoli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.*
- XVIII. *Perjurum non eſſe qui non implet nolenti impleri, aut ſublata qualitate ejus cui ſub illa qualitate juratum eſt.*
- XIX. *Quando irritum ſit quod contra juramentum fit.*
- XX. *Superiorum actus quid poſſit circa id quod ſubditus juravit, aut quod ſubdito juratum eſt, cum diſtinctionibus exponitur.*
- XXI. *Monita Chriſti de non jurando ad quale juramentum proprie pertineant.*
- XXII. *Quæ fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

Apud omnes populos, & ab omni ævo circa pollicitationes, promiſſa, & contractus maxima ſemper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens excitari jurejurando ſolet,
Vt bina diligenter evitet mala,
Culpari amicis & Deos offendere.

 Nul-

Off. i. *Nullum vinculum*, inquit Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.* Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus dixit de juramento:

clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & sine facto voluntas quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque Herodotus confirmat
Lib. ii. narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

At juramento quædam est sine nomine proles
Trunca manus, & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem vastat stirpemque domumque.

Et eandem historiam recitans Iuvenalis ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Bene Cicero: *Est jusjurandum affirmatio religiosa: quod autem affirmate*
Off. iii. *quasi Deo teste promiseris id tenendum est.* Quod autem addit: *Iam enim non ad iram Deorum quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime est re-
Lib. de ira Dei. cipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat usque videamus.

II. Primum quod de promissis & contractibus diximus, & hîc habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, ut de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius:

Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa.

ex Euripide desumtum, qui in Hippolyto dixerat,

Iurata lingua est: mente juravi nihil.

Sotol. viii. q. i. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. parte i. §. 5. Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio à juramento est inseparabilis & effectus ejus necessarius.

III. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari, sunt qui tradant, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum abhibuit testem. nam is actus qui per se est obligatorius ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quan-

quam

quam plerumque verum est illud Tullii; *Quod ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est*; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Vlyssi Calypso ait: Off. III.

ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσομαι

Verum animus quod sentit idem loquar.

Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat ab eo quicum negotium est verba aliter accipi, nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera, quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus, *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum quibus juratum est deceperunt.* Et Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum si lex rite rogata lataque esset. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non potest, ut fallat Deus* (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16; VIII, 26; X, 1.) *firmum habeamus solatium.* Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id quod videtur nobis quam quod est. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & pœnitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum ob conditionem tacite intellectam quæ cessat. Ierem. XVIII, 8; Exempla videre est Gen. XX, 3; Ex. XXXII, 14; I Reg. XXI, 29; II Reg. XX, 1; Esaiæ XXXVIII, 1; Ionæ III, 5, 11. Quo sensu etiam nos fallere Deus improprie dici potest. & solet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2; Iosue XXIV, 27; Esai. LVIII, 11; Ose. I, 2; Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ jus

[Marginal notes: Hist. IV. — Epistola CCXXIV. — App. de bello civil. l. I. — Pan. in c. Clericus de jurejur. Silv. in verbo Iuramentū. 4. q. 23. — VI, 17. ibi Thom. — Ionæ IV, 2.]

nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacite quædam subest. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat, & juramentum, quia conditiones tacitas, & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. Nam si certum est eum qui juravit aliquod factum supposuisse quod revera se ita
Navar. c. 12. nu. 13. non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit. Atque huc refero jusjurandum quod Iosue &
Iosue IX. primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis è regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequebatur Iosuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex
Deuter. XX, 10. enim divina quæ eos populos internecioni devovebat, ex legis alterius comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat
1 Reg. IX, 2. historia Rahabæ cui ob benemerita parcitum est, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.
XI, 19, 20. Atque huc pertinet quod in Iosuæ libro dicitur nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem ut & de eo violato postea pœnæ sumtæ sint
II Samuel. XXI, 6. gravissimæ Deo auctore. Ambrosius hanc tractans historiam: *Iosue tamen pacem quam dederat, revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti*

menti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret. Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent ad tributariam conditionem recipi.

v. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum jurassent non daturos se in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut rapta inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent: nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi. De Off. II. c. 14. Livius lib. XXXIX.

v I. Vt valeat juramentum oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana de qua mox agemus. Bene Philo Iudæus: ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθησι γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν οὐ δέουσι γινομένοις ὅρκοις, οὓς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις παρανόμους· ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν ποτνιάσθω τὸν θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγνοὺς ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίζεσθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria misericordiam ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis: Dionysius Halicarnassensis in conjuratione Decemvirorum de republica occupanda. Seneca: 1 Sam. xxv. Lib. xi.

> *Præstare fateor posse me tacitam fidem,*
> *Si scelere careat: interim scelus est fides.*

Vbi *interim* valet *interdum*. Ambrosius: *Est enim contra officium non-* Off. I. c. ult.

nunquam solvere promissum, juramentum custodire. Augustinus: *Si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem dixi Philonis Iudæi locus quem asscribere non pigebit. εἰσὶ δ' οἵ τὴν φύσιν ἄμικτοι, καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον, ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεῖνι μὴ ῥέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς. *Sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est εὐχὴν ὠφελείας, *votum de beneficentia*: שבע להטיב Levit. v, 6. Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כלמה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. קרבני מדם דתתהנא מני: Græce δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. Id est, *Donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן κορβᾶν) *si quid unquam à me boni acceperis.* Votum addita consecrationis pœna validum plane censebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis τιμᾶν honorare est be-
Th. 2.2.89. nefacere, ut collato Marci loco apparet, & Pauli I Tim. v, 3, 17;
art. 7. & ibi & Num. XXIII, II. Sed etiamsi adversus alios conceptum sit,
Cajet. Grat. c. ult. §. ult. recte dicemus non obligare jusjurandum, quia ut diximus profe-
22. quæ. 4. ctui adversum est.

Soto l. VII. VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim mani-
q. 1. art. 3. circa. 2. festum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod pro tempore, aut ex suppositione est impossibile in pendenti esse obligationem, ita ut is qui ex suppositione juravit operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo, *Deus testis sit*, aut *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum

superior

ſuperior puniendi jus habens teſtis advocatur, ſimul ab eo perfidiæ ultio poſcitur: & qui ſcit omnia ultor eſt, ideo quia teſtis. Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας: *omne jusjurandum* Quæſt.
in diras deſinit, ſi quis pejeraverit. Huc pertinent federum formulæ Rom.
antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & ſequentibus. Vt illa Romana apud Livium: *Tu Iupiter ita il-* Libro I.
lum ferito, ut ego hunc porcum. Et alibi: *Deos precatus ita ſe mactarent* Lib. XXI.
quemadmodum ipſe agnum mactaſſet. Et apud Polybium ac Feſtum: *Si ſciens fallo, ita me Dieſpiter ejiciat, ut ego hunc lapidem.*

XI. Sed & nominatis rebus perſoniſve aliis jurari mos eſt vetus, ſive quod illas ſibi noxias imprecabantur, ut ſolem, terram, cœlum, principem, ſive quod in illis puniri depoſcebant, ut in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, ſed & Iudæorum, ut idem ille Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis ſtatim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere;* ſed jurare per parentes, cœlum, terram, univerſum. cui ſimile eſt quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non ſolitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *facile per Deos jurare, ſed per res alias præſentes*, ut per ſceptrum: idque ipſum à juſtiſſimo rege Rhadamantho fuiſſe conſtitutum tradit Porphyrius & ad Ariſtophanem ſcholiaſtes. Sic Ioſephus per ſalutem Gen. XLII,
Pharaonis juraſſe legitur, ex more apud Ægyptios recepto quem 15.
ibi notat Abeneſdras, Eliſæus per vitam Eliæ. Neque vero Chri- II Regum
ſtus Matthæi v, ut quidam exiſtimant, hæc juramenta vult minus II, 2.
eſſe licita quam quæ expreſſo Dei nomine fiunt: ſed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non diſſimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat eſſe Deos*, oſtendit & hæc eſſe vera juramenta. Nam & Vlpianus optime dixit: *Qui per ſalutem ſuam jurat, Deum jurare* L. Qui per.
videtur. reſpectu enim divini numinis jurat. Sic Chriſtus oſtendit eum D. de jurejur.
qui Templum jurat, Deum jurare qui Templo præſidet, & qui Matthæi
cœlum, Deum qui cœlo velut inſidet. At Hebræi magiſtri iſto- XXIII, 21.
rum temporum exiſtimabant non obſtringi homines juramentis per res conditas factis niſi adjecta pœna, ut ſi res de qua jurabatur Deo conſecraretur. Hoc enim eſt juramentum κορβᾶν, ſive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, ſed in Tyriorum quoque legibus mentio exſtabat, ut ex Ioſephi contra Appionem diſputatione diſcimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis καρβανοὺς, quæ vox apud Æſchylum & Euripidem exſtat. καρβανὰ

 δ᾽ αὐδάν,

δι' αὐδας, apud eundem Æschylum. Huic ergo errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse ait per salutem Principis omnibus Geniis augustiorem. Apud Vegetium formula est cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

XII. Sed & si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque Deus verus si pejeratum sit in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod à Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Iacobo & Labane Gen. XXXI, 53. Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

Augustinus epist. ad Public. 254.

XIII. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου: *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: πλείστη δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιησαμένη τῶν συμβάσεων. *Vltima fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, maxima fides hominibus inter se. Duo ergo debet jurans, primum ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chrysippus; alterum ut factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur, satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

Diod. Sic.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum, sed & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit quod ei possit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi,

randi, ut homo quidem ille jus nullum conſequatur, at nihilo-
minus qui juravit Deo obligetur ſtare jurejurando. Hujus rei
exemplum eſt in eo qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni
juratæ dedit. Nam hic jus nullum conſequitur, aut tale quod red-
dere debeat, quia cauſam damno dedit. Sic videmus Hebræos
reges, & à Prophetis increpatos & punitos à Deo quod fidem ju- *Ezec.* XVII,
ratam Babyloniis regibus non ſervaſſent. Laudat Cicero Pom- 12, 13, 15.
ponium tribunum qui ſervavit quod terrore coactus juraverat: *Off.* III.
tantum, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat.* Quare non Re- *Tolet. l.* IV.
gulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injuſtus, de- *c.* 22.
buit; ſed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Anni- *Off.* III.
balem: jusjurandum enim interceſſerat.

XV. Neque hæc tantum inter hoſtes publicos locum habent: *Th.* 2.2.89.
ſed inter quoſvis. non enim perſona ſola reſpicitur, cui juratur, *art.* 7. *& ibi*
ſed is qui juratur Deus qui ad obligationem pariendam ſufficit. *Caje. Alex.*
Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum eſſe, ſi præ- *Imol. in c. verũ de jurejur. Soto*
donibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne ſi juratum *lib.* VIII. *q.*
quidem ſit: quia pirata non ſit ex perduellium numero definitus, 1. *art.* 7.
ſed communis hoſtis omnium, cum quo nec fides eſſe debeat, nec
jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem
eſt alibi, & à Bruto apud Appianum: οὐδὲν πιστόν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους *Civil.* II.
οὐδ' ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*
Atqui ſicut in jure gentium conſtituto differre hoſtem à pirata ve-
rum eſt, & à nobis infra oſtendetur; ita hîc ea differentia locum
habere non poteſt, ubi etſi perſonæ jus deficiat, cum Deo nego-
tium eſt: qua de cauſa juramentum voti nomine nuncupatur. Ne-
que id quod ſumit Cicero verum eſt, nullam eſſe cum prædone ju-
ris ſocietatem. Nam depoſitum ex ipſo gentium jure reddendum *L. Bona fi-*
latroni, ſi dominus non apparet, recte à Tryphonino reſponſum *des. D. de-*
eſt. Quare probare non poſſum quod à quibuſdam eſt traditum, *poſiti.*
eum qui prædoni quicquam promiſerit momentanea ſolutione
poſſe defungi, ita ut liceat ei quod ſolvit recuperare. Verba enim
in juramento quoad Deum ſimpliciſſime atque adeo cum effectu
ſunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hoſtem clam, iterum-
que abiit, non ſatisfecit juramento de reditu, ut recte à Senatu
Romano judicatum eſt.

XVI. Illud vero Accianum:

T. *Fregiſti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

ita

ita demum probari poteſt, ſi jurata promiſſio aperte reſpectum habuerit alterius promiſſionis, quæ ei quaſi conditio fuerit implicita, non ſi diverſi generis ſint promiſſa & citra reſpectum mutuum. tunc enim omnino ſervandum cuique erit quod ipſe juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans ſic compellat Silius:

L. Sicut. in fine. de jurejurando.

Qui longum ſemper fama gliſcente per ævum
Inſidis ſervaſſe fidem memorabere Pœnis.

Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere, aut reſcindendi, aut reformandi contractus ſupra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejuſdem populi partes valet, rediri ſæpe ad illud quod natura licebat, itidem ſupra monuimus. Sed hîc quoque, ſi juramentum interceſſit, etiamſi perſonæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præſtanda. Itaque Pſalmorum ſcriptor ubi viri boni virtutes enumerat addit & hanc: *Iuratus in damnum ſuum non tamen mutat.*

Auth. ſacramenta. C. ſi adv. vend.

Pſal. xv.

XVII. Verum illud notandum eſt, quoties non perſonæ jus naſcitur ex tali aliquo defectu qualem diximus, ſed Deo obſtringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem ſicut bona tranſeunt, id eſt quæ in hominum ſunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod ſtricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque oſtendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus perſonæ non naſcitur, ſi tamen juramentum utilitatem ſpectet alicujus, atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: ſicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas ſub qua alicui juravit, ut ſi magiſtratus deſinat eſſe magiſtratus. Apud Cæſarem libro II. de bello civili Curio Domitii qui fuerant milites ſic alloquitur. *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis faſcibus & depoſito imperio privatus & captus ipſe in alienam veniſſet poteſtatem?* Et mox ſacramentum ait capitis deminutione ſublatum.

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum ſit tantum, an & irritum, qua de re diſtinguendum arbitror, ut ſi ſola fides ſit obſtricta, valeat actus contra juramentum factus, puta teſtamentum, venditio: non valeat autem ſi ita conceptum ſit jusjurandum, ut ſimul contineat abdicationem plenam poteſtatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum ſequuntur: ex quibus faciendum eſt judicium de Regum juramentis, & his quæ

c. dilecto. de præbendis. Covarr. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

exteri

exteri exteris jurant, quando actus ex loco subjectionem non accepit.

XX. Nunc quid superiorum, id est Regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim, juris est naturalis & divini. Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut à superioribus dependeant, ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis alter in personam cui juratur. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. Nam inferior qua inferior obstringere se non potuit, nisi quatenus superiori id placiturum esset: ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca: [a] *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit quæ vetat.* Sed & actus ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atque ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ olim à principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab Ecclesiæ præsidibus exercentur. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est, aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive in pœnam, sive ob publicam utilitatem ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est: Similique de causa compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit. Potest & lex humana impedimentum, quod certi generis actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit:

Th. 2. 2. q. 89. art. 9.

c. Venientes. de jurejurando. c. 1. de prohibit. feud. alien. per Fed.

[a] *Lib. IV. de benef.* 35.

L. ult. ad mun. Molin. disput. 149. *c. si vero. de jurejurando.*

ſerit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis quæ non directe publicam, ſed privatam jurantis utilitatem ſpectant. Quod ſi fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obſtringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diverſa actuum natura quæ alibi à nobis explicata eſt.

XXI. Notandum hîc eſt obiter quod in Chriſti præceptis, & apud Iacobum de non jurando dicitur, proprie non ad aſſertorium juramentum, cujus apud Paulum Apoſtolum exempla extant aliquot, ſed ad promiſſorium futuri incerti pertinere. Oſtendit hoc evidenter oppoſitio illa in verbis Chriſti. *Audiſtis dictum antiquis, Non pejerabis, ſed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Iacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id eſt, ne fallaces inveniamini. nam eum ſenſum vox ὑποκρίσεως apud Helleniſtas habet, ut apparet Iob. XXXIV, 10; Matth. XXIV, 51; & alibi. Idem evincit illud in Chriſti verbis, ἔςω ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod ſic Iacobus explicat, ἤτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ: ubi manifeſte eſt figura quam πλοκὴν Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

Et in altero ſimili: *Ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promiſſum ſignificat, poſterius ejus implementum. Eſt enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque ſenſum habet quod hîc in Syriaco eſt אין reſpondens Rabbinico הין & Arabicum نعم quomodo apud Iuriſconſultos Romanos μάλιστα & quid ni? notæ ſunt reſpondentis ad ſtipulationem. Pro implemento promiſſionis ſumitur apud Paulum II Corinth. I, 20, cum ait omnia Dei promiſſa in Chriſto eſſe ναὶ καὶ Ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, *juſti hominis* ναὶ *eſt* ναὶ, *& non eſt non.* Contra, quorum facta à dictis diſcrepant apud eos eſſe dicitur ναὶ καὶ οὔ. II Cor. I, 18, 19; id eſt ναὶ eorum eſſe οὔ, & οὒ eſſe ναί. Sic Paulus Apoſtolus ipſe exponit, nam cum negaſſet ſe ἐλαφρίᾳ κεχρῆσθαι, levitate uſum, addit ſermonem ſuum non fuiſſe ναὶ καὶ οὔ. Feſtus varias referens ſententias de ſignificatione vocis *naucum*, ſic ſcribit: *Quidam* (ajunt) *ex Græco* ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem ſignificari.* Quod ſi ναὶ καὶ οὒ levitatem ſignificat, ſequitur, ut ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, conſtantiam ſignificet. Idem ergo dicit Chriſtus quod Philo: κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι. *Optimum atque utiliſſimum & rationali*

rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere ut verba pro juramento accipiantur. Et alibi: ὁ δὲ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος: *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio.* & quod de Essenis Iosephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου. τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται: *quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.* Ab Essenis videtur hoc sumsisse Pythagoras cujus hæc sententia: μὴ ὀμνύναι θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὑτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν: *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio referente: *Iurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio comœdo: *Quæ pœna à Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.* Solonis dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε: *Ea esto probitate ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ: *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis Comicus:

ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.

Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamasse, eo quod nollent religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι, προσέταξε περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἀόριστον τὴν ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Iusjurandum reverere, eo ipso præceperat abstinere à jurando de his quæ possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀπεστατῶν ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς: *à perjurio tantum abest ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud Odysseæ Ξ: Ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν: sic ait: οὐ χρεία ὅρκων ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα: *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum sed preces pro bono exitu.*

Can. in c. querelam de jurejur. Diod. libro XVI. Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Ias. in l. III. §. jurari. D. de jurejurand. Mynſ. obſ. 17. Cent. I.

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum eſt, ut fides datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις *firmiſſimum apud Perſas fidei vinculum*, aut alio quo ſigno obſtringatur, ea vi, ut ni impleatur promiſſio, promiſſor non minus deteſtabilis habeatur quam ſi pejeraſſet. Præcipue de regibus viriſque principibus dictum eſt uſitatiſſimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim eſſe debent, ut cum Auguſto dicere poſſint, Bonæ fidei ſum: & cum Eumene, vitam ſe potius poſituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurini:

nudo jus & reverentia verbo
Regis ineſſe ſolet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæſaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promiſſis & fide firmiorem. Et Heroicis temporibus ſceptrum erectum pro regum jurejurando valuiſſe notatum Ariſtoteli.

III. Pol. XIV.

CAPVT XIV.

De eorum qui ſummum imperium habent promiſſis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens reſtitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus qua tales ſunt pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant diſtinctionibus explicatur.*
III. *Iurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ ſine cauſa promiſit.*
V. *Vſus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum eſt.*
VI. *Rex ſubditis obligari naturaliter tantum aut & civiliter quo ſenſu recte dicatur.*
VII. *Ius quæſitum ſubditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hîc diſtinctio quæſiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges ſint, & quando.*
X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
XI. *Quomodo ex iiſdem contractibus obligentur qui in regnum ſuccedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia ſint, quæ non, diſtinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invaſorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

PRomiſſa, contractus & juramenta Regum & qui alii iis pares jus in republica ſummum obtinent, peculiares habent quæſtiones, tum de eo quod ipſis in actus ſuos licet, tum de eo quod in ſubditos, tum de eo quod in ſucceſſores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipſe rex, ut ſubditos ſuos, ita ſe quoque

restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut à jurejurando se exsolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis Regem sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa à quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur quatenus alterius intersit. Nos ut alibi distinximus, ita hîc quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit: venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent. Lib. 1. c. 8.

II. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse ut factos de re aliena. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo ut communem legum regulam sequantur. Vnde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hîc habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi à voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

 III. Iu-

III. Iuramentum autem Rex irritum reddere antecedenter potest ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: consequenter non potest, quia hîc quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

Ang. l. Lucius. D. de evictiion. Curt. jun. conf. 138. n. 4.

IV. Promissa quoque plena & absoluta atque acceptata naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

Libro II. Contr. Ill. c. 51. n. 34.

Suar. libro III. c. 35. n. 14.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin sine scriptura si à regibus fiant valitura, non concedendum est: quia hi actus non à rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, etiam leges oppidi ubi Rex habitat valere credimus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt nisi circumstantiæ ostendant placuisse regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

Bal. l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus. D. de legibus. L. ult. C. de transf. L. Si aquam. C. de servit.

VI. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter Iurisconsulti ferme omnes sentiunt. quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra sine detractione Falcidiæ præstare, solvere debitum quo quis in pœ-

Dd. in c. 1. de Const. Bal. L. Si pecuniam. C. de condict. ob causam: & in l. ex imperfecto. C. de testamentis. L. Si pœnæ. D. de cond. ind. L. 1. C. ad l. Falc. L. Sed & si lege. §. consuluit D. de pet. hered.

in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia ceſſare faciunt condictionem indebiti: Interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, ſive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, ſive non oriatur ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus libro III ducis dubitantium capite 54, tria hæc apte diſtinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id eſt חסד quam alii interpretes ad Prov. xx, 28 explicant פלגה הטובה abundantiam bonitatis, quæ debentur ex jure ſtricte ſumto משפט judicium Hebræis vocari, quæ ex honeſtate juſtitiam צדקה id eſt æquitatem. ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit xit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ Helleniſtis plerunque eſt δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod ſtricte debetur reperias etiam Macc. VII, 18, & 32. Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promiſſo & contractu Regis quem cum ſubditis iniit naſci veram ac propriam obligationem quæ jus det ipſis ſubditis: ea enim eſt & promiſſorum & contractuum natura, ut ſupra oſtendimus: etiam inter Deum & hominem. Quod ſi tales ſint actus qui à rege, ſed ut à quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt: ſin actus ſit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod diſcrimen à Vaſquio non ſatis obſervatum eſt. neque tamen eo minus ex utrovis actu naſcetur actio, nempe ut declaretur jus creditoris, ſed coactio ſequi non poterit, ob ſtatum eorum quibuſcum negotium eſt: nam ſubditis cogere eum cui ſunt ſubditi non licet, ſed æqualibus in æquales id jus eſt à natura, ſuperioribus in ſubditos etiam ex lege.

Iaſ. lib. v. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio. q. III. verſ. 81. Vaſq. lib. I. contr. Ill. c. 3. n. 1. Bod. I. c. 8.

VII. Sed hoc quoque ſciendum eſt, poſſe ſubditis jus etiam quæſitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi ſupereminentis dominii: ſed ut id fiat ex vi ſupereminentis dominii primum requiritur utilitas publica; deinde, ut ſi fieri poteſt, compenſatio fiat ei qui ſuum amiſit ex communi. Hoc ergo ſicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promiſſo aut contractu quæritur.

Vaſq. lib. I. contr. Ill. c. 5. in pr. & l. I. freq. cont. Caſtr. lib. I. conſ. 229.

VIII. Neque ullo modo hîc admittenda eſt diſtinctio quam adferunt nonnulli, juris quæſiti ex vi juris naturalis, & ejus quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus eſt Regis, nec hoc magis quam illud ſine cauſa tolli poteſt. Vbi enim dominium, aut jus

 aliud

aliud.alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest quatenus publica utilitas desiderat.

Bal. in l. Cæsar. D. de publicanis. Bart. in l. sicut. D. quod cujusque universitatis. Ias. cõs. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati à Vasquio. d. c. 3. n. 5.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod quidam tradunt contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit injuriam. Peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum; legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis observanda sunt.

X. Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum quod in patrimonio est testamento vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præscripto, sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint ipsi rerum dominio coævum est.

XI. At qui in jus regni duntaxat succedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in solidum, quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. Directe, hoc est ἀμέσως hos successores regni qua tales non obligari satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, sed à populo, sive ea successio propius accedat ad jus hereditatium vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus. Sed ἐμμέσως, id est per interpositam civitatem obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet non minus quam personæ singulares jus habet se obligandi per se aut per majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. Non

XII. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigit. *Tutor domini loco habetur*, inquit Iulianus, *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat.* quo sensu & illud intelligendum quod dixit Vlpianus,[a] magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant, res hæc ad naturam negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus, cum imperium detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in causa civitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant, possunt enim etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ, sic & contractus regentium ita obligant subditos si probabilem habeant rationem; quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ à multis [b] afferri solet de exitu modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est. Quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet. Laudatur Cæsar Titus hoc nomine quod beneficia à superioribus concessa à se peti passus non est, cum Tiberius & eum secuti non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in edicto quod apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio principe vel privatim vel publice est consecutus, id eo saltem à me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus, eum nulla posterum cura lacerasse imperium, vulgo ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi salva republica poterant.* Illud hîc addendum est si quo casu contractus incipiat

L. qui fundū. §. si tutor. D. pro empto.

L. ab agnato D. de curatoribus.

L. 22. pactum. C. de pactis. L. Contra. §. si curator. D. de pactis.

a *L. itē D. de pactis.*

L. Præses. C. de transactionibus.

Alph. de Castro, l. 1. de leg. pœnalibus. c. 5. Vict. in Relect. de potest. Papæ, & conc. nu. 18. Th. 1. 2. q. 95. art. 3.

b *Pan. in c. cū ecclesiarum. nu. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia. 11. q. 3. concl. 6. & 7. n. 8 & 9. Alii in c. licet. de voto. Aguirre. Apolog. p. 1. n. 70.*

Hist. III.

cipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc non tam revocari eum contractum posse, quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua juste fieri non potuit. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hîc quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt ut facti de re aliena. Tantundem erit in regnis restrictis si quam materiam, aut actuum genus populus à potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant populi per se aut per eos qui populum legitime referunt consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ, an injustæ fuerint exceptiones regum qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum videre est.

Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.

XIII. Illud quoque à multis traditum, beneficia Principum quæ liberaliter sunt concessa semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. Hæc revocari non possunt nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

Gurt. jun. consl. 138. n. 4. consl. 157. n. 18. Cravetta de ant. temp. 2. p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in spec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quæs. non tollendo. concl. 6. n. 20. & concl. 7.

XIV. Contractibus vero eorum qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

CAPVT

CAPVT XV.

De fœderibus ac ſponſionibus.

I. Publicæ conventiones quæ:
II. Dividuntur in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.
III. Fœderum & ſponſionum diſcrimen, & in quid ſponſiones obligent.
IV. Rejecta diviſio fœderum quam Menippus fecit.
V. Fœderum diviſio in ea quæ idem ſtatuunt cum jure naturæ: & unde id natum.
VI. Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ ſunt æqualia:
VII. Aut inæqualia, quæ rurſum dividuntur.
VIII. Fœdera cum his qui alieni ſunt à vera religione licita eſſe jure naturæ:
IX. Nec univerſaliter prohiberi lege Hebræa:
X. Nec Chriſtiana.
XI. Cautiones circa talia fœdera.
XII. Chriſtianos omnes obligari ad fœdus ineundum adverſus hoſtes Chriſtianiſmi.
XIII. Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat diſtinctionibus explicatur.
XIV. An tacite renovatum cenſeatur fœdus.
XV. An partis alterius perfidia alteram liberet.
XVI. In quid teneantur ſponſores ſi ſponſio improbetur, ubi de Caudina ſponſione.
XVII. An ſponſio non improbata obliget ex notitia & ſilentio diſtinctionibus explicatur, ubi de ſponſione Luctatiana.

CONventiones Vlpianus diviſit in publicas & privatas: & publicam expoſuit non ut quidam putant definitione, ſed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, quod primum exemplum eſt: *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur*; quod ſecundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit quæ niſi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum à contractibus privatorum, ſed & à contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque iſtis belli cauſa naſci ſolet, frequentius tamen ex publicis. Ideo poſtquam de conventionibus generaliter à nobis tractata ſunt ſatis multa, quædam addenda ſunt quæ ad excellentiorem hanc ſpeciem pertineant. *L. Conventionum. D. de pactis.*

II. Publicas has conventiones quas Græci συνθήκας vocant, dividere poſſumus in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.

III. De fœderum & ſponſionum diſcrimine adiri poteſt Livius libr. IX. ubi recte nos docet fœdera eſſe quæ fiunt juſſu ſummæ poteſtatis, & in quibus ipſe populus iræ divinæ obſtringitur ſi minus ſtetur dictis. Ea apud Romanos peragi per feciales ſolebant addito patre patrato. Sponſio autem eſt ubi hi qui à poteſtate ſumma mandatum ejus rei non habent aliquid promittunt quod illam

illam proprie tangit. Apud Sallustium legimus: *Senatus, uti par erat, decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fedus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: At postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare quod apud Senecam patrem est: *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & federe continetur:* ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At in regnis regum est fedus facere. Euripides supplicibus:

Lib. XXIV.

τόνδε δ᾽ ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον· οὗτος κύριος τύραννος ὢν
πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.

Adrastum hunc opus
Iurare: namque is jus habet regni potens
Vt civitatem federe obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωμοτεῖν, non ὁρκωμοτεῖ. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi. quod pro Romanis est adversus Gallos Senonas: nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum. bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto supra diximus: sed negotii hujus, cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi, ad id quod interest obstringit.

Lib. XXXIV.

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos legatus, referente eodem Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum quæ inter se paciscerentur reges civitatesque genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum cum pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coeant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. At

V. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse à natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod ζωθισμὸν vocat Epiphanius. Hinc illa apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων: quippe, ut Iustinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque sit, siquis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis, nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Sallustius: *nobis neque bello neque pace cognitus*. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis, veteri Latio nihil nisi externum significabat. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Vtitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant, & opponunt ἀσπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

L. ult. D. de collegiis.

Lib. xliii.

Liv. libro xli.

VI. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. Æquales sunt quæ utrinque eodem modo se habent, αἳ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in federa mittam.

Græci

Græci istas vocant modo συνθήκας simpliciter, modo συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre est: has magis proprie σπονδάς, & quatenus minus dignos respiciunt προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate, fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime. Vtriusque modi federa aut pacis, aut societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat federe Romanorum & Carthaginiensium, excepto eo quod scribæ & præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum quod Græci συμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν *eosdem hostes & amicos habere*: quod & apud Livium sæpe reperias, sive ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis excepto Ptolemæo. *Plut. Demetrio.* Potest, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

VII. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat, nec restipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα, aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione. Cum imminutione imperii, ut in secundo federe Carthaginiensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ἔνσπονδοι, *Carthaginienses Romanis ex federe morem gerebant.* Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed translationem totius imperii

continet,

continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine, & alibi Livius appellat, ut libro IX. *Teates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent.* Sine imminutione imperii onera, aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria de solvendo stipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur: ut dentur obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est ut hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit per fines transitus, commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De federibus frequens est quæstio, liciténe ineantur cum his qui à vera religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune *Th. 2. 2. q. 10. art. 10.* est, ut religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant, non Theologi tantum, sed & Iurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus. *Oldr. cons. 71*

IX. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de *Deci. III. cons. 20.* novo. Fedus non nocendi causa cum alienis à religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in federe Iacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii haud dubie idololatræ. Hos tamen aversari *Gen. XXXI, 44.* vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem divina sententia *Deuteron. XXIII, 7.* damnati, cujus sententiæ executores erant delegati Israelitæ. nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt Amalecitæ. *Deut. VII, 1.* Federa quoque commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem *Deut. XXV, 17.* communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obstet. Et exempla habe-

 mus

II *Sam.* v, II. nus federum quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in ſacra hiſtoria dici fedus hoc à Solomo- I *Reg.* v, 12. ne factum juxta ſapientiam quam Deus ei dederat. Lex quidem *Levit.* XIX, 8. Moſis ſpecialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον: *Deut.* XXII, 1. præterea peculiaris victus & morum ratio Iudæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris conſuetudinem vix patiebatur. At hinc non ſequitur aut benefacere extraneis non licuiſſe, aut etiam laudabile id non eſſe, quod male inde collegit poſteriorum magiſtrorum prava interpretatio: unde illud Iuvenalis de Iudæis:

Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti.

quo loco exemplum monſtrandæ viæ minime moleſta neque ſumtuoſa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit *Off.* I. *De benef.* VI, 9. & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iiſdem: *Apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promtu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* *Hiſt.* V. Sic in novi federis hiſtoria legimus ſæpe non ſolitos Iudæos convivere, συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo Iudæis objiciebat, ὅτι μὴ παραδέχονται τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ᾽ ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις: *non admitti ab eis qui de Deo ſentirent alia, nec quicquam ipſis commune eſſe cum his qui inſtitutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum Iudæos accuſant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας: *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita ut cæteros pro hoſtibus ducant.* Sequitur de iiſdem μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia menſam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία. *odium humani generis.* Et apud Philoſtratum Tyanenſis de Iudæis: οἱ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα: *vitæ genus adeo ſecretum ab humano commercio repererunt, ut ne menſam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & paſſim Iudæis apud Ioſephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *inſociabilis vivendi ratio.* At hunc non eſſe legis ſenſum Chriſtus nos docuit exemplo ſuo, cum à Samaritide femina aquam accipere non recuſavit, legis ubique obſervantiſſimus. Sed & olim David apud populos irreligioſos perfugium ſibi quæſiverat nuſquam eo nomine reprehenſus. *Ant.* VIII, 2. Apud Ioſephum Solomoni templum dedicanti & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν: *non ſumus inhumano ingenio neque male effecti erga extraneos.* Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos ſupra diximus,

mus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6; *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut II, 19: neque Iephthes arma in eos movit nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David nisi atrocibus injuriis lacessitus. *Iud.* XI, 16. II *Sam.* X.

De societate bellica quæstio superest. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus exemplo apparet Abrahami impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa Sabbati observatione, permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fedus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo & pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere, aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ ad Iosaphatum de rege Israelis: *Tene improbo opitulari, & eos diligere qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* II *Paralip.* XIX, 2. Nam infelicem belli exitum Micheas Propheta jam ante prædixerat. Et alterius Prophetæ ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israelitarum: nam non adest Deus Israelitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Iosaphatus etiam diris additis eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israelitarum similem ei quam David & Solomo inierant cum Hiromo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro cui nomen constitutiones Clementis VI, capite XVIII. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui à Iacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos

II *Paralip.* XXV, 7. II *Paralip.* XX, 37.

cæteri populares armabantur lege quæ exſtat Deut. XIII, 13. Eſt & ubi culpantur federa ob animi vitium unde procedebant: ita à Propheta reprehenſus Aſa quod ad ſocietatem Syri ſe contuliſſet, Deo diffiſus: quod oſtenderat cum res Deo ſacratas ad Syrum mitteret. [a] Sed nempe rex idem culpatus quod in medicis ſpem poſuiſſet non in Deo. Non ergo ex hac hiſtoria magis ſequitur per ſe, aut generaliter malum eſſe ſocietatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos conſulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut [b] cenſum in Davide, [c] theſaurorum oſtenſionem in Ezechia. Sic [d] alibi fiducia in Ægyptio poſita reprehenditur, cum tamen Solomoni [e] cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit. Quibus & hoc addendum eſt, [f] Hebræos ſub ſtatu legis veteris diſertas habuiſſe promiſſiones victoriæ ſi legem obſervarent, quominus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exſtant quidem & apud Solomonem [g] ſententiæ non paucæ de vitandis conſortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita ſunt, non legis præcepta: & illa ipſa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet federibus quibus hi qui à religione alieni ſunt in cauſa juſta ſublevantur, quia beneficentiam in quoſvis homines data occaſione, non liberam modo reliquit & laudabilem, ſed & ſub præcepto poſuit. Nam Dei exemplo, qui ſolem oriri facit bonis & malis, & pluvia utroſque humectat, jubemur nullum hominum genus à beneficiis noſtris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Iſraelem erat ſacramentum, merito in ſolos fratres miſericordiam mandabat. At ubi Chriſto dedit gentes hereditatem & poſſeſſionem terminos terræ, & cœpit expungi quod dictum eſt Oſee: Non populus meus populus meus, & non miſericordiam conſecuta miſericordiam conſecuta, Natio ſcilicet; exinde Chriſtus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miſeratione ſicut in vocatione.* Quæ accipi oportet ſalva gradus differentia, ut in omnes ſimus benefici, præcipue tamen in religionis conſortes. In Clementis conſtitutionibus legimus: πᾶσιν οὖν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους. *Omnibus largiendum de noſtra opera: ſed ita ut ſanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas*, inquit Ambroſius, *fide, cauſa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domeſticos fidei.* Simile eſt illud Ariſtotelis, οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν. *Neque enim par eſt æqualem curam ſubiri pro externis & pro amicis.* Convictus etiam familiaris cum hominibus qui

alieni

II *Paralip.* XVI, 2, 7.
Eſa. VIII, 6
a II *Paral.* XVI, 12.
Ambr. ad Rom. cap. 3.
Auctor imperfect. ad Mat. c. XVI.
b II *Sam.* XXIV.
c II *Reg.* XX, 13.
d *Eſa.* XXXI 1.
e 1 *Re.* iij, 1.
f *Deuteron.* XXVIII, 7.
g *Pro.* 1, 15; XIII, 20; XXII, 24; XXIV, 1.
Victoria de Indis relect. 1. *n.* 15. & 17. *Franc. Arius de bello n.* 192. *Cajet.* 2. 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molina tracta.* 11. *diſp.* 112.
Matthæi V, 45.
Gal. VI, 10.
Libro VII, *cap.* III.
Off. 1. *c.* 3.
Nic. IV.

alieni sunt à religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum pejor causa est, & qui à disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, *Ne jugum ducite cum alienis à fide: quod* II Thessal. *enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum te-* I, 15. II Corinth. *nebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum* VI, 14. *non credente?* ad eos pertinet qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio Templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non* I Cor. X, 21. *potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.* Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ religionis usui. adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere *Silvestr.* profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut *verb. belli.* I. n. 9. *con-* Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit. *cl.* 3. *Pan.*

XI. Nulla ergo hîc intrinseca aut universalis est pravitas, sed ex *in c. quod* circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio *super. de voto.* contagium adferat infirmis; quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

> οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ·
> οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὔθ' οἱ νόμοι
> ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
> *Ego esse vester non queam commilito,*
> *Quando nec leges, nec mores consentiunt,*
> *Sed multis inter se intervallis discrepant.*

Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Iudæorum & *Lib.* I. *c.* 2. Christianorum in commilitio cum paganis. Sed & si ex societate *Silvestr. in* tali profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, abstinen- *verbo Belli.* dum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod *p.* I. *n.* 9. *v.* 3 in simili re dixit Thucydides: ἀνεπίφθονον δὲ ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθη- *Libro* I. ναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους προσλαβόντας διασωθῆναι. *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo, sed & barbarorum auxiliis.*

Non enim jus quodvis sufficit ad id committendum quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco est regnum cœleste, id est Euangelii propa-
Matthæi VI, 33. gatio. Optandum esset ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepisco-
Frod. l. IV. pi quondam Remensis Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani, pagana arma & federa suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat.* Exstat apud Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μέγαλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων: *graviter eos delinquere qui adversum Græcos barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

1 Cor. XII, 18, 26. XII. Illud hîc addam, cum omnes Christiani unius corporis membra sint quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili aut non dissimili malo domi distinentur.

XIII. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hîc primum sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit. Etiam si cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum, nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere li-
Polyb. l. VI. ceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus & portubus quibuscum fedus nobis & amicitia est.* Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur εἰ μὲν ἐπ' ἀλλήλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως

ἂν· εἰπ'

αὐ· ἐπ' ἀλλήλους ᾗ καλουμένων, οὐκ ἐθέλειν περᾶναι: *ſiquidem in alios auxilium poſcerent, facile eſſe negotium: ſin ſociorum alter in alterum, nolle ſe miſceri.* Quod ſi federati in alios bellent juſta quiſque de cauſa, ſi utrique auxilia mitti poſſunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa creditores perſonales. At ſi ipſius qui promiſit præſentia requiritur quæ individua eſt, ratio poſtulat ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus, quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Conſulis Romani reſponſum Campanis datum: *amicitias ita inſtitui par eſt ne quā vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur.* Sed addenda exceptio, niſi fedus poſterius ultra promiſſionem aliquid habet quod quaſi dominii tranſlationem in ſe contineat, puta ſubjectionis aliquid. Nam & ſic in venditione dicimus priorem præferri, niſi poſterior dominium tranſtulerit. Sic Nepeſinis apud Livium deditionis quam ſocietatis fides ſanctior. Diſtinguunt hæc alii ſubtilius, ſed quæ dixi, ut ſimpliciora ita veriora arbitror.

Lib. IX.

Sylveſt. in verb. bellū. p. I. *n.* 7.

Lib. VI.

XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi non debet, niſi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt. non enim facile præſumitur nova obligatio.

Dec. conſ. 407.

XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera à federe diſcedere: nam capita federis ſingula conditionis vim habent. Exemplo ſit illud apud Thucydidem: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι' ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι. *Soluti federis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam jurati promiſerant opem re non præſtant.* Alibi apud eundem: ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς. *Si vel tantillum ex dictis pars alterutra tranſgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum eſt, ni aliter convenerit: quod fieri interdum ſolet ne ob quaſvis offenſas à federe diſcedere liceat.

Dec. conſ. 265. *Cep.* 451, 455, 461. *Libro* I.

XVI. Sponſionum tot eſſe materiæ poſſunt quot federum. Diſtant enim hæc perſonarum facientium poteſtate. Sed duo ſunt quæ de ſponſionibus quæri ſolent: Primum ſi improbetur à rege, aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores, ad id quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum in quo erat ante ſponſionem, an ad corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum,

eum qui summum imperium habet nullam in partem obligari: Bene enim Romanis Posthumius: *Hosti nihil spopondistis: civem neminem pro vobis spondere jussistis. nihil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse quod populum teneat*: & hoc non minus recte: *si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest.* Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere quod & ab ipsis & à Numantinis dictum ait Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius lui sanguine. Majori specie dici potest milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset si ipsorum jussu ac nomine contractum foret à sponsoribus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si fide sponsorum & sexcentorum quos imperarunt obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum, sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud sit in obligatione: succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam vitam valide posse obligari. Apud nos autem qui aliter sentimus existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant corpus ad servitutem obligari. Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum Senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

Scriptor de vir. Ill. c. 43. Plut. Fabio Maximo. Livius libro VIII & IX.

XVII. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem ex notitia & silentio. Hîc distinguendum primum an pure

facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur à summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem Luctatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fedus factum erat. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione supra diximus intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligetur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero pro Balbo. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani de pactione cum Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines nude abnutivos. Quod si Luctatii pactio plures habuisset partes & cæteras partes à jure communi abeuntes observatas à Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura, probatæ pactionis. Restabat hîc dicere aliquid de pactionibus quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

Liv. l. xxi. *Polyb. libro III.*

Polyb. & Liv. dictis locis.

CAPUT

Caput XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si aliæ conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari:*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia se ingerunt:*
V. *Vt ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex cōjunctis: origine aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat:*
IX. *Distinctio significationum in laxas & strictas.*
X. *Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, & media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei aut stricti juris.*
XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regulæ formantur circa interpretationes.*
XIII. *An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Asdrubale, & similibus controversiis.*
XIV. *Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injussu bellum gerat.*
XV. *De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.*
XVI. *Quæ pacta personalia habenda, quæ realia, distinctionibus explicatur.*
XVII. *Fœdus cum rege initum extendi ad Regem regno pulsum:*
XVIII. *Non ad regni invasorem.*
XIX. *Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeatur.*
XX. *Conjectura se ultro offerens: aut extendit: & quando id fiat:*
XXI. *Vbi & de mandato per aliud implendo:*
XXII. *Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis qui colligitur ex absurdo:*
XXIII. *Ex cessatione rationis unicæ:*
XXIV. *Ex materiæ defectu:*
XXV. *(Observatio circa conjecturas proxime dictas:)*
XXVI. *Vel ex casus emergentis repugnantia cum voluntate: qui sumitur, ex illicito.*
XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus:*
XXVIII. *Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur:*
XXIX. *Quæ tum regulæ observandæ sint.*
XXX. *Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.*
XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.*
XXXII. *Verba conditionem acceptantis an offerentis magis spectanda per distinctionem explicatur.*

IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris*
De Off. 1. *cogitandum*, inquit Cicero: Sed quia interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio si quisque sensum quem vellet sibi affingendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei cui quid promissum est promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui

alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates præscriptione adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & barbari, ut paulo ante idem dixerat. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud Livium: *Sine dolo malo utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*. Lib. I. Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut seorsim considerantur, aut conjunctim.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio, verba intelligenda sunt ex proprietate, non Grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu,

Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt Locri cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & alliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium. De Officiis III.

III. In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum à Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla sunt publica: suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem quæ palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vocat sex legiones & auxilia. Parad. VI. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse sexdecim millibus Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus exercitui præesse eum ait qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id est ut L. 2. D. de his qui not. infamia. Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Libro III, cap. I.

tum. & Livius in octo millibus ſpeciem ponit juſti exercitus. Pari modo de claſſe erit æſtimandum. Sic arx eſt locus qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit.

IV. Conjecturis aſſumtis opus eſt, ubi verba aut verborum complexio ſunt πολύσημα, id eſt, plures ſignificationes recipiunt. Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀμφιβολίας: Dialectici ſubtilius, ſi in una voce ſenſus eſſe plures poſſent ὁμωνυμίαν, ſi in complexione ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus eſt quoties in pactis eſt ἐναντιοφανεία, ſpecies quædam repugnantiæ. Tunc enim conjecturæ quærendæ ſunt quæ partes alias aliis concilient ſi fieri poteſt, nam ſi certa ſit pugna, quod poſterius inter contrahentes placuit prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluiſſe, & ea natura eſt actuum qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis diſcedi inde poſſit, ſive μονομερῶς ex parte una, ut in lege & teſtamento, ſive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem caſibus verborum evidens obſcuritas cogit recurrere ad conjecturas. Interdum vero ipſæ conjecturæ ita evidentes ſunt, ut ſponte ſe ingerant etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, Latini ex ſcripto & ſententia ſcripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui ſunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. Ex materia, ut vox diei, ſi triginta dierum pactæ ſint induciæ, non debet de diebus naturalibus, ſed civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum donare ſumitur pro tranſigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli inſtrumenta, modo milites àrmatos ſignificat, pro materia, aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promiſit, vivos non mortuos reddere debet contra quam cavillati ſunt Platæenſes. Et ferrum deponere juſſi, ſatis fecerunt ſi gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum ſit, contra quam fecit Alexander. Et pars dimidia navium in diviſione, integrarum intelligi debet, non ſectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De ſimilibus idem eſto judicium.

L. ſi uno. D. Loc. conducti. Everh. in loco à ſubjecta materia.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum eſt ſi vox ex uſu receptiore ſumta effectum poſt ſe traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda eſt interpretatio quæ vitio caret. Itaque non admittenda Braſidæ cavillatio, qui pollicitus agro

Everh. in loco ab abſurdo.

L. In ambigua. D. de legibus.

Bœoto

Bœoto se decessurum negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset; quo sensu inanis fuerat pactio. *Thuc. iv.*

VII. Conjuncta sunt, aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine sunt quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alió loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum, ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: *οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προστίθενται τὸν ἀσαφέστερον ἐάσαντες: judices accedunt ei quod minus ambiguum est omisso eo quod est obscurius.* *Everh. in loco à cõjunct. duarum leg.* *Plut. symp. IX, 13.*

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causa unica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes sunt plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia, aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est eorum quæ promittuntur, alia esse favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia sunt quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est, atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni, aut *Alc. v. resp. 17.*

mutationis; modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

XI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti juris quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

Gl. in l. Non possunt. D. de legibus.

XII. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est, quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Sic verba hæc, *unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt, qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat.

Bart. in l. Si is qui pro emptore. D. de usuc.

In favorabilioribus, si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur.

Covar. III. Var. c. 3. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

Ex contrario verba etiam strictius, quam fert proprietas, sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione, verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea de quibus verisimilter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligetur quod spes sit posse retineri.

Barb. IV. consil. 62.

Sic auxilia promissa ab una tantum parte, intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit.

XIII. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: *Vtriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fedus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Sagunti-

Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc essent, nec, ne qui postea assumerentur. & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret, aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii, aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum de Polybio sumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Vtra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur, armis cogendi; quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse: sed nego pertinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso à Romanis distinguit Polybius, an justum id fuerit; & an per fedus licuerit. Et hoc ipsum est quod Corcyrenses apud Thucydidem dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent hi defenderentur ab aliis, manente de cætero pace.

Lib. XXI.

Hist. l. III.

Pol. histor. III.

Libro I.

Ibidem.

Lib. III. Iustinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius, quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Haloneso quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium, post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum Liv. lib. 42. fuit in federe Macedonico cum Romanis, ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur non quod repellitur, in dubio arctiorem hîc significatum sumemus, ne nimium coarctetur libertas.

XV. Ejusdem generis est illud, quod Romani promiserant liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam pridem omiserant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem non urbem significari: (quod quanquam improprium concedi potest, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut Appianus ait, manifesta erat captio.

XVI. Huc & illa frequens quæstio referenda est de pactis personalibus ac realibus. Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subjectum est res permanens. Imo etiamsi status civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etsi mutato capite, & ut supra diximus imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut si liberæ civitates libertatis tutandæ causa fedus contrahant. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fedus: nam ut recte di- L. jure gentium. §. pactum. D. de pactis. ctum est à Pedio & Vlpiano, plerumque persona pacto inseritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum

pactum factum est. Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse fedus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem. Quod si pares sint in utrumque conjecturæ, supererit, ut favorabilia credantur esse realia, odiosa veró personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed ἐπιμαχίαι, id est federa tuendi se causa propius ad favorem accedunt, συμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur. Quod vero dici solet, societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Iure ergo an injuria Fidenates, Latini, Etrusci, Sabini à federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari à nobis recte non potest, cum non exstent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Iustinum controversia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. Potest quippe juramenti obligatio personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur tribuni quidam quasi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ nunc tenet seculum negligentia Deum venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant, sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

Dec. lib. 1. conf. 22.

Lib. v, c. ult.

Lib. III.

§ XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi rex idem aut successor regno à subditis sit pulsus. Ius enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi antequam sufficiens populi consensus accedat bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat T. Quintius. *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus, regis, successoris & similes jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa.

Livius lib. XXXIV.

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul pervenerint, an neutri. Et sane vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius Scipio, Cæsar, Iulianus his qui pariter muros ascenderant solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

Everh. in loco à ratione legis ad restrictionē, & in loco à ratione legis ad extensionē.

XX. Est & aliud interpretandi genus ex conjecturis extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens, vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus ut effectus non sequatur satis est unam deesse causarum, ut nascatur omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hîc difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hîc extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa. Vt ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet à Rhetoribus in loco περὶ

ῥητοῦ

ῥητῦ καὶ διανοίας, cujus ſpeciem unam ponunt, quoties ſemper eandem ſententiam dicimus: ſed & alter locus κατὰ συλλογισμὸν per ratiocinationem huc pertinet: nimirum ubi ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt ut loquitur Quintilianus. Et quæ à Iuriſconſultis traduntur de his quæ in fraudem fiunt. Exemplum ſit in pactione ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, ſi ſatis conſtet prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta qui poſthumum omnino exſpectabat, ut ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum non apud Iuriſconſultos tantum, ſed & apud Ciceronem & Valerium Maximum invenire eſt. Cicero cauſam hanc adfert oratione pro Cæcina. *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas: quæ ſi tacitis nobis intelligi poſſet, verbis omnino non uteremur: quia non poteſt, verba reperta ſunt non quæ impedirent, ſed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus eſſe ubi perſpicitur una atque eadem cauſa æquitatis, id eſt rationis quæ ſola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatiſve*, locum habere adverſus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatoſque: quæ ſi alio conſilio, eodem periculo facta ſit, eodem jure eſſe voluerunt.* In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc eſt: *Cædes videtur ſignificare ſanguinem & ferrum: ſiquis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille qui ferro percuſſus ſit.* Similis eſt argumentatio Iſæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod teſtamentum Attica lege vetitum eſſet fieri filia invita, infert, ne adoptionem quidem ea invita permitti.

Lib. I. & II. de Orat. Bruto: & pro Cæc.

XXI. Atque hinc ſolvenda eſt celebris illa quæſtio quæ & apud Gellium eſt de mandato, an impleri poſſit non per idem, ſed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præſcripſerat. Id enim ita demum licet ſi conſtet quod præſcriptum erat, non præſcriptum fuiſſe ſub ſpeciali ſua forma, ſed ſub conſideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri poſſit: quomodo eum qui fidejubere erat juſſus, mandare poſſe creditori, ut tertio

Libro I, c. XIII.

L. ult. D. Mandati. pecuniam numeret, à Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, dissolvi imperantis officium, siquis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur, semper intelligenda est obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio à Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur non semper eadem sententia.

XXV. Sed de ratione notandum est sub ea comprehendi sæpe quasdam res, non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat, statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus legatos à suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut causa cessaret. *Paschal. legato. c. 49.*

XXVI. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, sive

εὐγνωμο-

εὐγνωμοσύνην, id est æquiprudentiam, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id est æquitatem, quam ſapienter definit, correctionem ejus in quo lex deficit ob univerſalitatem: quod ad teſtamenta quoque & pacta ſuo modo referri debet. Nam quia caſus nec prævideri omnes poſſunt, nec exprimi, ideo libertate quadam opus eſt eximendi caſus quos qui locutus eſt ſi adeſſet eximeret: non tamen temere; id enim eſſet dominum ſe facere actus alieni; ſed ex ſufficientibus indiciis. Certiſſimum indicium eſt, ſi quo caſu ſequi verba illicitum eſſet, id eſt pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non ſint, eximenda ſunt neceſſario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamſi nulla ſignificatione legis comprehenſa ſint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promiſit depoſitum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipſi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res depoſita ei qui depoſuit, ſi dominus eam repetat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *L. Bona fides. D. depoſiti.* *hanc eſſe juſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, ut non diſtrahatur ab ullius perſonæ juſtiore repetitione.* Ratio eſt, quia, ut alibi notavimus, introducti ſemel dominii ea vis eſt, ut rem domino cognito non reddere, omnino injuſtum ſit.

XXVII. Secundum erit indicium, ſi verba ſequi non quidem per ſe & omnino illicitum ſit, ſed æque rem æſtimanti nimis grave atque intolerabile: ſive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ, ſive comparando perſonam & rem de qua agitur, cum ipſo fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos *Molin. diſp. 294. Silv. verb. cõmodatum. n. 4.* dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat: quia actus tam benefici ea eſt natura, ut non credendus ſit quiſquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare. Sic qui auxilium federa- *Leſſ. l. 11. c. 27. dub. 5.* to promiſit, excuſabitur quamdiu ipſe domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et conceſſio immunitatis vectigalium & *Ang. ad l. 7. ad l. Rhod.* tributorum intelligetur de quotidianis & anniverſariis, non de iis quæ ſumma neceſſitas exigit, & quibus carere reſpublica non po- *Vaſq. contr. Ill. c. 31.* teſt. Ex quibus apparet nimis laxe dictum à Cicerone, non ſervanda promiſſa quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant quam illi proſint cui promiſeris. Nam an res utilis ſit futura ei cui promiſſa eſt, judicare promiſſor non debet, niſi forte in caſu furoris de quo ſupra diximus: & ut promiſſum promiſſorem non obliget, non ſatis eſt quodlibet nocumentum in promiſſorem, ſed tale oportet ſit quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promiſit, non tenebitur,

bitur, si eum morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.* In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, quod apud Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi advocationem: postea apparuit per illam causam præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

De benef. libro IV. c. 35

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant, τ ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. In hac disceptatione utra pars scripti cum ex casu fit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. Vt quod permittit cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad Herennium, plus valet sanctio permissione. Vt quod faciendum est certo tempore ei præferatur, quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus. & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur ei quæ minorem, præferatur. Tum vero ut superet quod causas habet, aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat. Illud ex superioribus hic repeten-

Libro II.

repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, præferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, credendum, scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: *Ex qua die descriptæ conditiones editæ Nabidi forent.* *Ap. Mithr.* *Livius libro XXXIV.*

XXXI. Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse: quod temere præsumendum non est. *Alc. v. cons. 17.*

XXXII. De eo vero quod Plutarchus in sympósiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hîc sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit, certum est. nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione. *IX. Symp. 13.*

CAPUT

CAPVT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

SVpra diximus ejus quod nobis debetur fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hîc appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent. Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur si damnum datum est, nempe ut id resarciatur.

II. Damnum forte à demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem, aut plus lex potest, quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi à tutore, respublica à magistratu,

magiſtratu, nec reſpublica tantum, ſed & cives ſinguli quoties lex id exprẹſſe, aut per ſufficientem conſequentiam ſignificat. At ex ſola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & ab aſſignatrice juſtitia ſpectatur, non oritur verum dominium, ac proinde reſtitutionis obligatio: quia non id alicui ſuum eſt, ad quod aptus eſt: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait Ariſtoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. *Contra proprie dictam juſtitiam nihil committit, qui pecunia ſua alteri non ſuccurrit præ tenacitate.* Cicero pro Cn. Plancio: *Eſt hæc conditio liberorum, populorum, poſſe ſuffragiis vel dare vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox ſubdit accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi ſumta in laxiore ſignificatu.

Nic. v, c. 4.

III. Sed cavendum hîc ne confundantur quæ diverſi generis ſunt. Nam cui magiſtratus collatio mandata eſt, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus ſit, & ad hoc exigendum reſpublica jus habet proprium. quare ſi ex indigni electione damnum fecerit reſpublica, ille reſarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etſi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum jus petendi juxta alios: in quo jure ſi per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ, ſed incerti illius damni æſtimationem exigere poterit. Simile erit in eo cui ne quid legaret teſtator, vi, vel dolo fuit impeditus. nam capacitas legati jus quoddam eſt, cui id eſt conſequens, ut libertatem teſtatoris in eo impedire injuria ſit.

Th. & Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Soto lib. IV. q. 6. Leſſ. lib. 11. c. 12. dub. 18. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 7.

IV. Minus autem quis habere ac proinde damnum feciſſe intelligetur, non in re tantum, ſed & in fructibus qui proprie rei fructus ſunt, ſive illi percepti ſunt, ſive non, ſi tamen ipſe eos percepturus fuerat, deductis impenſis quibus res melior facta eſt, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt neceſſariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

Soto lib. IV. q. 7. Leſſ. lib. 11. cap. 12. dub. 16. n. 3.

V. Sed & ſpes lucri ex noſtro æſtimabitur, non ut illud ipſum, ſed ſecundum propinquitatem ad actum, ut in ſemente ſpes meſſis.

L. In quantitate. §. magno. D. ad legem Falc.

VI. Tenentur autem præter ipſum qui per ſe, & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo, aut non faciendo: Faciendo alii primario, alii ſecundario: Primario qui jubet, qui conſenſum requiſitum adhibet, qui adjuvat, qui receptum præſtat, aut qui alio modo in ipſo crimine participat.

Th. 2. 2. 62. art. 4. Soto lib. IV. q. 6. artic. 5.

VII. Secundario, qui conſilium dat, laudat, aſſentatur. *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica ſecunda.

Z VIII. Non

VIII. Non faciendo item primario aut secundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrastæ Levit. xx, 5 מסר obfirmator dicitur.

IX. Secundario, qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in *Less. lib. 11. c. 13. dub. 10.* his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege, sive ex qualitate exoritur. nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus.

Th. 2. 2. 62. art. 6. Soto lib. IV. q. 7. art. 3. X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri si vere causa fuerint damni, id est momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum *Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.* est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent tenerentur.

XI. Tenentur autem primo loco ii qui imperio aut alio modo *Less. lib. 11. c. 13. dub. 5.* aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & post eum cæteri: in solidum singuli qui ad actum causam *Ib. dub. 4.* dederunt, si totus actus ab ipsis quanquam non solis processit.

XII. Qui vero de actu tenetur, simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam. *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es. ex toto enim noluisse debet qui imprudentia defenditur.* *Strabo XII.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex of- *Less. lib. 11. c. 9. dub. 19.* ficio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum

tum illa ſpes alimentorum, ratione habita ætatis occiſi; valebat: ſicuti Hercules legitur Iphiti à ſe occiſi liberis mulctam pependiſ- *Diod. l. xv.* ſe quo facilius expiaretur. Michael Epheſius ad quintum Nicomachiorum Ariſtotelis. *ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον τρόπον τινὰ ἐκεῖνῳ δέδοται.* *Sed & qui occiſus eſt accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt ipſe quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injuſto, id eſt qui non habuit jus id faciendi unde mors ſequitur. quare ſi quis jus *Leſſ. dub. 21.* habuerit, ſed in caritatem peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æſtimatio non fit. ſecus *Navar. cap. 15. nu. 22.* in ſervo qui vendi potuit.

XIV. Qui mutilavit ſimiliter tenebitur ad impenſas & ad æſti- *l. ult. D. de his qui eff. vel dej.* mationem ejus quod jam qui mutilatus eſt minus poterit lucrari. Sed ſicut ibi vitæ, ita & hîc cicatricis in libero homine æſtimatio non fit. de conjectione in carcerem idem dicendum.

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem *Leſſ. lib. II. c. 10. dub. 6.* præſtare maritum ab alenda prole, ſed & legitimis liberis rependere ſiquod damnum patiuntur ex concurſu ita ſuſceptæ ſobolis ad hereditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipſi valet ſpes nuptiarum: imo & ducere tenetur ſi ea promiſſione corporis uſuram impetraverit. *Leſſ. lib. II.*

XVI. Fur & raptor tenentur rem ſubtractam reddere cum ſuo *c. 10. dub. 2. & 3.* incremento naturali, & cum ſequente damno aut ceſſante lucro: & ſi res perierit, æſtimationem non ſummam, non infimam, ſed *Ib. cap. 12. dub. 17.* mediam. In hac claſſe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injuſto, accuſatione injuſta, *Leſſ. lib. II. c. 33. dub. 8.* teſtimonio injuſto damnum dederunt.

XVII. Sed & qui contractui aut promiſſioni cauſam dedit dolo, *Covar. c. peccatũ. p. 2.* vi aut metu injuſto, tenetur eum quicum actum eſt in integrum reſtituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. *Covar. c. peccatum. p. 2. §. 3. §. 5.* His annumerandi ſunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt niſi pecunia accepta.

XVIII. At qui cauſam dedit cur vim pati, aut metu cogi debeat habet quod ſibi imputet. nam involuntarium ex voluntario ortum *Leſſ. lib. II. c. 17. dub. 6.* habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At gentium conſenſu ſicut introductum eſt, ut bella omnia ſummæ poteſtatis auctoritate utrinque geſta & indicta pro juſtis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus,

ita & hoc ut talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem, quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed à jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

De Officiis III. *Bod. lib.* V. *de rep. cap.* 6.

XX. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari posse quominus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri, quod Galliæ & Angliæ testimoniis probatum. Vt vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à supremi auditorii judicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque

Plut.

Cōst. Galliæ Tom. III. *tit.* 3. *constitutione anni* 1583. *cap.* 44.

idque ad exemplum rerum in causa non dispari ante duo secula judicatarum.

XXI. Illud quoque notandum est, ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit noxæ dedatur, itidem ex jure civili esse. nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur. ut nec is cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quanquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitiositas actus ab effectu discernenda est. nam illi pœna respondet, huic damni reparatio quæ fit culpæ confessione, exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura. *Less. lib. II. c. II, dub. 19, 25, 27. Soto lib. IV. q. 6, art. 3.*

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An semper admittenda legatio.*
IV. *Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum ad quem legatus missus non est.*
VI. *Hostem ad quem missus est legatus teneri:*
VII. *Nec opponi posse jus talionis:*
VIII. *Ius hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint:*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis sine cogendi jure.*
XI. *Quanti sit hoc jus legationis.*

HActenus ea memoravimus quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, federa sancta gentibus, fedus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio, *Sanctum populis per secula nomen.*

 Cicero

Cicero de Haruspicum responsis: *Sic enim sentio jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse sed & impium omnium confessione ait Philippus in epistola ad Athenienses.

II. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Li-
Lib. I. vium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem
Lib. VI. Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim,* inquit, *cum Annibale res est hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo Iurisconsultorum possit clarius.

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.

Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi regnoque exuti sunt cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo Persei à se victi caduceatores retinuit P. Æmilius. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes
Hist. III. habetur. ita Flavianos accusat Tacitus quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones qui civitatem non faciunt jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset indoluit quod desertor & prædo hostium more ageret: quæ
Ann. III. verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nan-
Cæs. l. III. *de Bello civili.* ciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pirenæo.

III. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus; prius ut admittantur, deinde ne violentur. De prio-
Lib. XI. re locus est Livii ubi Hanno Senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis & pro sociis venientes bonus imperator noster in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita

ita crude intelligendum est: non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. Melesippus Lacedæmoniorum legatus auctore Pericle dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ sæpe perfidi legationem rejecit Iustinianus, & Gothi qui Vrbini erant Belisarii oratores. Cynethensium quoque ut gentis sceleratæ legatos undique pulsos narrat Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro qui ἄθεος vocabatur, quem à Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet ubi causa mittendi, aut suspecta est, ut Rhabsacis Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, ne quam legationem mitterent nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, sed ad Licinium: & Iugurthæ legatis edictum intra decem dies Italia excederent ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus cui illæ ignoratæ.

Thuc. l. II. *Zonaras.* *Liv. l. XLI.* *Procop. l. II & III.* *Libro IV.* *II Regum XVIII.* *Livius lib. XXVII.* *Lib. XXXII.* *Sall. Iug.*

IV. De non violandis legatis difficilior est quæstio, & varie à claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam à legatorum corporibus arceri: Censent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, juris non potest. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut

jus naturale ex certis rationibus certo oritur, ſed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas ſtat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas ſecuritate quanta poteſt eſſe maxima optime promovetur. Spectandum ergo quouſque gentes conſenſerint: quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt. Exſtant enim ſatis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia, tum ad conjecturas. Iudicia duo habeo maxime illuſtria; Livii alterum, alterum Salluſtii. Livii hoc eſt de legatis Tarquinii qui proditionem concitaverant Romæ: *Quanquam viſi ſunt commiſiſſe ut hoſtium loco eſſent, jus tamen gentium valuit.* Videmus hîc etiam ad eos qui hoſtilia patrant jus gentium extendi. Salluſtii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipſos pertinet: ſed recte à majori, id eſt minus credibili ad minus, id eſt magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait: *Fit reus magis ex æquo bonoque quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id eſt merum naturæ jus patitur pœnas exigi ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos, & qui his ſimiles fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus eſt gentium, quo vetari multa ſolent quæ jus naturæ permittit. Conjectura quoque hinc ſtat. Verius enim eſt privilegia ita intelligenda, ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, nihil præcipui. Adde quod ſecuritas legatorum utilitati quæ ex pœna eſt præponderat. Nam pœna haberi poteſt per eum qui legatum miſit volentem: & ſi nolit ab ipſo exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui ſatius unum plecti quam bello multos involvi. atqui ſi is qui legatum miſit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur ſalus legatorum, ſi actuum ſuorum rationem alii reddere debeant quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint conſilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit quod criminis accipiat ſpeciem. Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, ut dubitationem non habeant, ſufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis univerſalis periculum univerſale. Quare omnino ita cenſeo, placuiſſe gentibus ut communis mos qui quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci territorio

Bello Iug.

torio

torio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*Senatus faciem secum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) *Phil.* VIII. ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, aut è finibus jubendus excedere legatus. quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Vnde obiter datur intelligi quod alio tempore legatus Tarentinorum qui idem deliquerat virgis cæsus est, id eo evenisse quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius & ad publicum malum spectans, mittendus erit legatus ad eum qui misit cum postulato, ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, ut sibi dederentur Fabii. Sed, quod supra diximus aliquoties, humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is apex necessitatis non est in sumtione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii legatos deprehenderunt, literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem, vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

respondet,

Ni fecialis dexteram à vi temperet.

Huic feciali nomen fuisse Copreo, & quia vi ageret, à populo Atheniensi interfectum narrat Philostratus vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit Cicero quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. *Off.* III. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

V. Ea

V. Ea vero quam dixi lex de vi legatis non inferenda intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet ne mittantur legati; alioqui
Livius libro xxvii. pro hostibus fore: ut Ætolis à Romanis est denuntiatum, & olim
Idem l. iv. à Romanis Vejentibus edictum ni facesserent urbe, daturos quod
Libro x. Lars Tolumnius dedisset: & Romanis à Samnitibus, siquod adiissent in Samnio concilium haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines non accepta venia transeunt legati. nam siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam po-
Thuc. l. ii. terunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Sparta-
App. de bello Ill. nos, Illyrii legatis inter Essios & Romanos: multoque magis vinciri quod constituit Xenophon in quosdam, Alexander in eos qui
Lib. vi *de exp. Cyri.* Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in lega-
Arr. lib. ii. tos Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum. Ta-
Livius libro xxiii. le si nihil sit & male tractentur legati, non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas, aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Iustinus de Philippo posteriore
Lib. xxix. Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad Senatum* (Romanum) *perductus, incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio etiam apud hostes, tanto magis apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii qui Per-
Her. Pol. sarum feciales interfecerant, eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων
L. ult. D. de legatis. νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati,*
Ann. i. inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hostium & jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina:
Libro iii, *cap.* 3. *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio cædes ruptura jus gentium, scelus,
Lib. iv. causa nefanda, cædes impia dicitur, in historia legatorum quos
Lib. xxiv. Fidenates occiderunt. Et alibi: *Legatis in periculum adductis: ne belli*
Lib. iv. *quidem jura relicta erant.* Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent, misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coeat.

VII. Solet

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Ius gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum à Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus, respondit nihil tale quale factum esset à Carthaginiensibus. Addit Livius dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ contra jus legationis injectæ à Pœnis catenæ fuerant.

App. de bello Pun. — *Lib. xxx.* — *Lib. vi. c. 7.*

VIII. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent. unde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vasa comitesque meos?* Et lege Iulia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari à legato poterit ut eos dedat. Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

L. lege Iulia. D. ad l. Iul. de vi publ. — *Pauf. libro VII.*

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse à legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo

loco

loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur ea quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum Seneca: *Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum à volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis
Civil. I. quoque Appianus ait displicuisse τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τι καὶ φιλοψευδές, *pecuniam creditam sumere, ut quæ res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.*
Lib. IV. De Indis idem narrat Ælianus: cui consentit Strabo his verbis.
Lib. XV. Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως· οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα· τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ· ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν· ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν. *Iudicia non esse nisi de cæde & injuria: quia homo præstare non possit, ne in ea incidat: At contractus in cujusque esse potestate: ideo ferendum si quis fidem violet: & ante vi-*
Stob. de legibus. *dendum cui quisque credat non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit nequis actionem haberet qui de pretio habuisset fidem: quod & Platoni placuit. Notatum & Ari-
Mor. Nic. VIII, 15. stoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας, *apud quosdam de his rebus judicia non sunt; existimant enim ho-*
Mor. IX, I. *mines contentos esse debere fide quam sunt secuti:* Et alibi: ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν. *Est ubi leges de credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit cum quo quis contraxit, & cujus fidem secutus est.* Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum quæ ob male habitos legatos suscepta sunt plenæ
II Sam. X. sunt profanæ historiæ. Exstat & in sacris libris memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero adversus Mithridatem.

CAPUT XIX.

De jure ſepulturæ.

EX jure gentium quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum ſepultura. Dion Chryſoſtomus inter περὶ ἔθους. mores, ſive ἔθη quæ τοῖς ἐγγράφοις, id eſt ſcripto juri opponit, poſt legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, *non prohibere quominus ſepeliantur mortui:* Et Seneca pater inter jura non Libro I, ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ponit humum porrigere ca- Contr. I. daveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac Ioſephus, & φύσεως θεσμοὺς, Iſidorus Peluſiota: ut ſolere ſub naturæ nomine Epiſt. ultim. comprehendi mores communes naturali rationi conſentaneos ali- edit. 491. bi diximus. Apud Ælianum eſt: τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης μηκέτι ζῶντα Lib. XII. καταχρύψαι: *cum mortuum condi ipſa imperet communis natura.* Idem alibi: Lib. XIII. τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac ſepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* Leges hominum, νόμους βροτῶν, dixit Euripides Supplicibus, κοινὸν νόμον Ariſtides, Lucanus hominum ritus, terrarum leges & mundi federa Papinius, ſortis humanæ commercium Tacitus, ſpem communem orator Lyſias. Qui Tac. Ann. VI. impedit, hominem exuere Claudiano dicitur, naturæ dedecus facere Bello Gild. Leoni Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* Iſidoro Peluſio- Nov. LIII. tæ. d. loco. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis aſſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta Tragœdia ſupplicibus νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit.

Decreta quippe hæc nec ſupremus Iuppiter,
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus.
Nec id valere credidi juſſus tuos,
Vt jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus

Violare posses. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, seposito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

Panathenaico. Isocrates de bello agens Theseos adversus Creontem ita loquitur: *Quis nescit, quis non didicit, vel in Dionysiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adrasto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argivorum plurimos perdidit, ipsosque ductores vidit interemtos: ipse vero cum dedecore superstes cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus regebat, eumque oravit ne viros tales insepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium quo omnes homines inter se utuntur, non quasi ab humana natura condito, sed tanquam imperato à divina potentia: quæ cum ille audiisset, sine mora legationem Thebas decernit.* Idem mox Thebanos reprehendit quod civitatis suæ decreta legibus divinis antehabuissent: ejusdemque historiæ, & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ Encomio, Plataica oratione: Herodotus quoque Calliope, Diodorus Siculus historiarum quarto, Xenophon historiæ Græcæ sexto, & Lysias ea quæ est in honorem sepultorum: postremo Aristides in Panathenaico: qui bellum hoc susceptum ait pro communi natura hominum. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant [a] Cicero & [b] Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem [c] Valerius Maximus, misericordiam & religionem [d] Quintilianus, misericordiam & humanitatem [e] Seneca, οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως, *miserationem communis naturæ* Philo, sortis humanæ commercium Tacitus, misericordiam & pietatem [f] Vlpianus, [g] Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam [h] Capitolinus: δίκην, sive justitiam Euripides & Lactantius: opus benignum Prudentius. Contra Donatistas qui Catholicorum corpora sepeliri vetabant impietatis accusat [i] Optatus Milevitanus. Apud Papinium,

bello cogendus & armis
In mores hominemque Creon.

[k] Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: [l] Livius sævitiam vocat ultra humanarum irarum fidem. Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, [m] Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles [n] Papinio.

a *Cic. orat. pro Quintio.*
b *Lact. l.* VI *inst. c.* II & 22.
c *Val. Max. l.* V. *c.* I.
d *Quint. lib.* XII, *c. ult. inst. orat.*
e *Sen. de Benef. lib.* V. *c.* 20.
f *Vlp. l. At si quis. §. interdum. D. de fun. act.*
g *Modestinus l. quidā in suo. De cond. inst.*
h *Capitol. in M. Anton. philos.*
i *Opt. l.* VI.
k *Spart. vita Caracallæ.*
l *Lib.* VIII.
m *Lib.* VI.
n *Theb.* III.

II. Quæ

II. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit, ut corpora humo tegerentur, sive condîta prius, ut apud Ægyptios, *Gen. L. 2.* sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt, quem *Tac. Hist. v.* morem esse antiquissimum notavit Cicero, & post eum Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam: ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.

Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Reddenda terra terræ.

Et quod apud Solomonem legimus pulverem quidem ad terram *Eccles. cap.* redire, quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euri- *XII, 7.* pides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait:

Iam sinite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumserat primordium
Eo recipitur: spiritus cœlo redit
Corpusque terræ: jure nec enim mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra:

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus II ex Xenophonte: *redditur terræ corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit terram nos nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam à reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. Sunt qui resurrectionis spem à primis humani generis parentibus hoc veluti monumento posteris consignatam putant. Nam & ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse Democritum, Plinius testis est libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt.

Prudentius: *Quidnam sibi saxa cavata,*
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione homi-
Decl. VI. num custodiri corpora ab incursu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: *à feris vexatus, communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus:

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:
Alitibus linquere feris.

Ierem. XXII Et Deus invisis sibi regibus minatur apud Prophetas futurum, ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Nec
Lib. VI. aliud in sepultura considerat Lactantius cum ait: *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacēre.* &
De Tobia. Ambrosius, cujus hæc verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui jam tibi non potest reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ.* Sed etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Vnde non abit illud in Sopatri Controversiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ καθάπερ αἰσχύνηται· τοῦτο τῇ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον· τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο. ἐπειδὰν καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον. *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda diffluant. placere id omnibus, sive Dii fuerint, sive semidei qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim à ratione alienum est naturæ humanæ arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul à conspectu tabescant.* quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letojum: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ne soli ostendatur id quod dedecori est humanæ naturæ.* Hinc est quod officium sepeliendi, non tam homini, id est personæ, quam humanitati, id est
De benef. libro V. c. 20. Quint. Decl. VI. naturæ humanæ præstari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius. Cui conse-

consequens est, ut nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio Vlyssis pro humando Ajace, ubi hoc est inter cætera.

Menelaë, post tot dicta sapienter, cave
Injuriosus sis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone:

Mors jurgiorum finis est mortalibus:
Nam majus aliud quid potest letho dari?

Idem Supplicibus:

Fecere vobis si quid Argivi male,
Cecidere: in hostes ista vindicta est satis.

Et Virgilius:

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: *Nam quod malorum est extremum, accidit illis jam.* Papinius:

bellavimus: esto:
Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις, vocat Appianus, belli commercia Philo. Tacitus: *Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes: addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι: *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε; τίς ἔχθρα μνησικακήσουσα πρὸς τὰ πλημμελήματα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἴσχυσε; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται. *propter hanc mortuos nemo hostes judicat, neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.* Et passim extant exempla. Sic Hercules suos hostes, Alexander victos ad Issum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmilium, Tiberium Gracchum, Marcellum Romanos quæsivit ad sepulturam. *Credas*, inquit Silius Italicus, *Sidonium cecidisse ducem.* Idem Hannoni à Romanis præstitum, Mithridati à Pompejo, à Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios omnes*

Ælian. lib. XII var. historiar.
Diod. libro XVII.

ſepeliam: bello victor etiam barbaros: & paſſim in hiſtoriis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pauſaniam in Atticis exemplum eſt: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι: *Medos Athenienſes à ſe ſepultos ajunt, quia qualemcunque mortuum terra condi fas ſit.* Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, cum alioqui rei ulli funebri intereſſe vetaretur, repertum tamen hominem inſepultum ſepelire etiam jubebatur. Chriſtiani vero tanti fecerunt ſepulturam, ut ejus cauſa ſicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vaſa Eccleſiæ etiam initiata conflari, aut vendi licite exiſtimaverint. Sunt quidem & exempla in contrarium, ſed communi judicio damnata.

Ambr. II. Off. c. 28.

Hunc oro defende furorem,

eſt apud Virgilium:

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem ceſis invidit arenam:

apud Claudianum. Diodorus Siculus: τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες: *ferinum eſt bellum gerere cum mortuis qui ejuſdem naturæ fuerint.*

Lib. V.

IV. De inſigniter tamen facinoroſis, video eſſe dubitandi cauſas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magiſtra, illos ipſos qui ſuſpenſi patibulo erant (quod valde ignominioſum cenſebatur, Num. XXV, 4; Deut. XXI, 23; II Sam. XXI, 26.) eodem die ſepeliri jubet. Hinc Ioſephus tantam Iudæis ait eſſe curam ſepulturæ, ut eos etiam qui ad patibulum damnati ſunt ante ſolis occaſum tollant, & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo ſit conditus. Ægiſthum qui adulterium cæde regis cumulaverat à regis interfecti filio Oreſte humo mandatum Homerus memorat Odyſſeæ tertio. Sed & apud Romanos Vlpianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non eſſe: imo & quibuſlibet petentibus danda cenſuit Paulus Iuriſconſultus. Et Diocletianus ac Maximinianus Imperatores ita reſponderunt: *obnoxios criminum digno ſupplicio affectos ſepulturæ tradi non vetamus.* Legimus quidem in hiſtoriis exempla eorum qui inſepulti abjecti ſunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conſpectu relinqui: qui tamen mos an laudandus ſit diſputant, non politici tantum, ſed & Theologi. Contrà laudatos

L. 1. de cad. punit.
L. III. ib.
L. 11. C. de relig.
Rochus de conſuetud. fol. 12. Abb. in c. ex parte. de ſepult. Sylv. in verb. ſepultura. quæſt. 10.

videmus

videmus qui sepeliri jusserunt corpora eorum qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum factum in Leoniden simili facto ulcisceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theseus Creontem sic alloqitur:

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri

Alexandrum quoque Iannæum regem, qui in mortuos populares *Ios. Ant. XIII. c. 13.* valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisæi. *& Gorion.* Quod si Deus interdum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo jure supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat.

V. Vnum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem eorum qui *Lib. III. de* ipsi sibi mortem consciverant; quod Iosephus nos docet. *bello Iud. c. 25.* Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. *Heges. libro III. c. 17.* Sic [a] Milesiæ virgines à voluntaria morte absterritæ, & plebs olim Romana quanquam improbante *a Gell. l. XV. cap. 10.* Plinio [b]. *Plutarch. de Mul. Virt.* Sic & Cleomenis corpus qui se interfecerat Ptolemæus suspendi jussit. Et passim receptum, ait [c] Aristoteles, ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem consciverunt: *b Plin. libro XXXVI, c. 15* ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi. *c Nic. V, 15.* quod inter alia Demonassæ Cypri reginæ scita laudat Dion Chrysostomus. *Orat. LXIV.* Neque huic mori obstat quod Homerus, Æschylus, Sophocles, Moschio, & alii monent, nihil sentire mortuos: *Vide Stob. tit. 126. & Soph. Ajace.* quare nec damno nec pudore affici. Satis enim est id quod mortuis accidit à vivis metui, ut hoc pacto à peccato retrahantur. Optime enim Platonici contra Stoicos, & si qui alii servitutis & morbi fugam, imo & spem gloriæ pro justa causa mortis voluntariæ admittebant, sentiunt retinendum animum in custodia corporis, nec injussu ejus à quo ille nobis est datus ex hac vita demigrandum. quam in rem multa videre est apud Plotinum, Olympiodorum & Macrobium ad somnium Scipionis. Hanc sententiam secutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus postea est, damnaverat, ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ' ἀποδιδράσκειν. *quippe nec pium censens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adversa, quæ ferenda fortiter erant, subterfugere.* Et Megasthenes notabat ab Indorum sapientibus reprehensum Calani *Strabo XV.*

factum,

factum, neque enim eorum placitis probari talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Persarum, ut videtur sententia, quorum rex Darius apud Curtium: *alieno scelere quam meo mori malo.* Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id est dimitti, ut videre est non tantum Luc. II, 29; sed & in Græca versione, Gen. xv, 2; & Num. xx, in fine. quod genus loquendi & Græcis usitatum. Themistius de Anima: ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν: *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimissionem vocant.* Apud Plutarchum in consolatione legimus hoc sensu: ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: *donec Deus ipse nos dimittat.* Nonnulli tamen Hebræorum de lege se non interficiendi unam causam excipiunt, tanquam εὔλογον ἐξαγωγήν, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte Iosephus suos edocet) existimant præsumtam Dei voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Sampsonis exemplum qui in suo corpore veram religionem videbat esse dirisui, & Saulis qui gladio incubuit ne à Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc resipuisse volunt postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: à quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia Maccabaica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum qui mortem sibi intulerunt ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ ne pudicitiam amitterent in flumen se jecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen quid Augustinus sentiat videre est operæpretium. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuisse video, quam Locri opponebant Phocensibus, a ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους: *communem Græcis omnibus morem esse ut sacrilegi insepulti abjiciantur.* Sic & Dion Prusæensis Rhodiaca τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους *ait sepultura orbari.* Idem Athenis in proditores constitutum narrat Plutarchus Antiphonte. Sed ut ad institutum me recipiam, ob negatam sepulturam bellum juste suscipi censuerunt veteres consensu magno, ut ex illa Thesei historia apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Isocrates eo quem adduximus loco.

Lib. v.

I Samuel. xxxi, 4.

II Macc. xiv, 37.

Lib. I, de civit. Dei. c. 26. Epist. 61, ad Dulc. & l. II, c. 23. contra secundam Gaud. epist.

a Diod. libro xvi.

VI. Sunt

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore possessa, successiones ab intestato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habent, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, sive adversus conjecturæ incerta, sive adversus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur suggerere: ut supra obiter à nobis de jure naturæ agentibus ostensum est.

CAPUT XX.

De Pœnis.

ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.

XXXIII. *Rejicitur sententia de proportione harmonica in pœnis.*

XXXIV. *Minui pœnam ex caritate nisi major caritas obstet.*

XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet aut ab ea retrahat.*

XXXVI. *Clementiæ usus ad pœnas minuendas.*

XXXVII. *Ad superiores locos referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectari volunt.*

XXXVIII. *De bello ad pœnam.*

XXXIX. *An justum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.*

XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.*

XLI. *Discernendum jus naturæ à moribus civilibus late receptis:*

XLII. *Et à jure divino voluntario non omnibus cognito.*

XLIII. *In jure naturæ discernenda manifesta à non manifestis.*

XLIV. *An ob delicta in Deum, bellum suscipi possit.*

XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ & quomodo primis Decalogi præceptis indicentur.*

XLVI. *Qui has primi violant puniri posse.*

XLVII. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebrææ.*

XLVIII. *Bella juste non inferri iis qui Christianam religionem amplecti nolunt:*

XLIX. *Iuste inferri iis qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*

L. *Non etiam his qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur:*

LI. *At illis juste qui in Deos quos putant impii sunt.*

Supra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo considerari aut ut reparari possunt aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis erroribus causam dedit. Est autem pœna generali significatu *malum passionis quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda: Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob morbum contagiosum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant Philosophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de Exsilio: τῷ θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς

τιμωρὸς ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίταις, *Iustitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* Plato dixit, ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην, *nec Deorum, nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* Et Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας *malitiæ medicatricem.* Lactantii dictum est: Non exiguo falluntur errore, qui censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere, qui docentes afficit pœna. Quod vero diximus pœnæ quæ proprie ita nominatur omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam quæ à Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.* 1 Retract. cap. 9.

II. Sed an ad assignatricem an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia qui plus peccavit gravius, qui minus levius puniuntur, & quia pœna quasi à toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt. Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius: 1 Sat. III.

Cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Vt quæque est ita suppliciis delicta coercet?

Et alibi: *Adsit*
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Eodem spectat lex divina Deut. xxv. & novella Leonis. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum à nobis supra est veram justitiæ assignatricis rationem, c. v.

nem, nec in tali æqualitate, nec in processu à toto ad partem proprie consistere, sed in habenda ratione ejus aptitudinis quæ jus stricte dictum in se non contineat, sed occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur, aptùs aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat ut ipsi accedat aliquid, quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen qui expletricem justitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis se explicant. Ita enim negotium hoc considerant, quasi nocenti aliquid reddatur, sicut in contractibus fieri solet. Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane est ἄκυρον; Nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur: Atque hac in re est aliquid quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ venditionis sunt naturalia, ita qui delinquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult *L. Imperatores D. de jure fisci. l. ult. C. ad l. Iul. Mai.* peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam ajunt, *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniti, id est sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & Tacito mulier quæ se *Ann.* XII. servo conjunxisset, in servitutem sui consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν. λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο ὁ κλέψας δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας. *Est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius. Συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγορευμένα. *Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & quæ legibus sunt vetita.*

III. Sed hujus juris subjectum id est cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. dictat enim ratio maleficum posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit, eo ipso se quovis alio

alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrusisse in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. *Th. 2. 2. q. 64. art. 1. & ibi Cajet.* Democritus: φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ κρέσσονι, *natura evenit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ à natura sunt, quam quæ ab arte. *VII Pol. XIV.* Cui consequens est ut saltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *Qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Ioh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Iudæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *Quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas: quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi: *faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius Apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipse primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

IV. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus mulra & Deus & homines condonant eoque nomine laudari solent. *De leg. IX. 2. XI.* Celebre est Platonis dictum, οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία: & alibi οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκη, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτὲ) τοῦ δ' εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. Quod ita vertit Seneca: *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt: futura prohibentur.* *I De Clem. c. 16.* Idem alibi: *Ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet, nec unquam ad præteritum sed ad futurum pœna referetur: non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem Diodotus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: οὔτε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτοὺς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον. *ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo, nisi id expediat.* Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. *Gorgia.* Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, etiamsi

Moses Maimonides in directore dubitantiũ. & Rab. Imm. ad Prov. finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet. כל פעל יהוה למענהו ואת רשע ליום רעה Vt sensus sit, *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum.* Id est etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam ut puniat. Quanquam
Prov. XVI, 4. etiamsi receptiorem sequamur interpretationem eodem res recidet: ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est jure summæ libertatis, & perfectionis nihil extra se quærens aut respiciens: sicut Deus dicitur αὐτοφυής, quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios à Deo. Tum vero & extremum judicium post quod nulla exspectatur emendatio, imò & in hac vita pœnæ quædam inconspicuæ ut obduratio, verum esse, quod contra Platonem dicimus, evincunt. At homo cum hominem sibi natura parem punit, aliquid sibi debet habere propositum. Et hoc est quod ajunt scholastici, non debere in malo cujusquam acquiescere ulciscentis animum. Sed & ante ipsos Plato in Gorgia, eos qui quenquam morte puniunt, aut exsilio, aut mulcta non hoc βούλεσθαι ἁπλῶς, *simpliciter velle*, sed *boni alicujus causa* ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ: Et Seneca ad vindictam veniendum *non quasi dulce sit vindicare, sed quasi utile.* Etiam Aristoteles septimi de republica capite XIII ait quædam esse honesta simpliciter, quædam ob aliquam necessitatem, & posterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

Deuteron. XXVIII, 63. *Esai.* I, 24. *Prov.* I, 26.

Th. 2.2. q. 108. *Silv. in verbo vindicta.*

Lib. II *de Ira, cap.* XXXII.

V. Quod ergo à mimo dictum est:

Læso doloris remedium inimici dolor:

& à Cicerone dolorem pœna mitigari, Plutarcho ex Simonide: γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν, congruit quidem ei naturæ quam homo cum bestiis habet communem: est enim ira ut in bestiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit Eustratius, *fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per se caret ratione ut sæpe feratur in ea quæ non læserunt, ut in fœtus feræ quæ læsit, aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus: ac proinde nec juri naturæ, quia id est dictatum naturæ rationalis ac socialis qua talis est. dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini

alteri,

alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ita nude spectato, nullum est bonum nisi falsum & imaginarium: ut in divitiis supervacuis multisque aliis rebus ejusmodi. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, sed & Philosophi ut Seneca: *Inhumanum* Lib. II de *verbum est & quidem pro justo receptum ultio, & à contumelia non differt ni-* Ira, c. 32. *si ordine. Qui dolorem regerit tantum excusatius peccat.* Imo si Maximo Tyrio credimus ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit.* Musonius, *id* ait *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, feræ est, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τῷ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὡρίσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας: *ultionem legis arbitrio justiorem censeri illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci.* Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore qua dolor est satiari: Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu eo ad vindictam est pronior. Iuvenalis:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis:
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Vltio: continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet quam fœmina.

Eodem sensu Lactantius: *imperiti & insipientes, siquando accipiunt in-* Lib. VI. *juriam, cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis, qui sibi nocent vicem retribuere conantur.* Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. Pertinet autem huc pœnarum partitio quæ est apud Platonem in Gorgia & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro V, C. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumptæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset emendatio-

nem & exemplum, tertium addidit Taurus τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit; κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur*. Aristoteles qui omissa pœna exemplari hanc solum speciem cum emendatione

Rhet. 1, cap. 10. ne ponit, adhiberi eam dicit, τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis causa ut ei satisfiat:* Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit, αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔνεστιν αὐταῖς. *Quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικήν, *justitiam quam ipse commutatricem vocat*. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet. Ad horum trium finium primum pertinet pœna quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo Iurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα Platoni, Plutarcho ἰατρεία ψυχῆς *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero deliberata ac frequens, quandam gignit sui proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis quam primum fieri potest adimenda est illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum in-*

Ann. III. *terim animadversione plectatur.* Apud Tacitum est: *corruptus simul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est quam libidinibus ardescit.*

Th. 2. 2. qu. 33. 3. VIII. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam, qui judicio valeat & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

Plaut. Trinum.

Amicum castigare ob meritam noxiam,
Immune est facinus, verum in ætate utile.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum à natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem vitandarum rixarum ergo ad proximos affe-

ctus

ctus restrinxerunt, ut videre est tum alibi tum Codice Iustinianeo titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασα τινὰ, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. *Si quem ut prodessem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac secant.* Lactantius libro VI: Iubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur. Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non potest, nisi eo modo quem reductivum vocant quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est non tam male, si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum ut pereant interesse pereuntium. Iamblichus: καθάπερ τῷ ὑπουλῷ βέλτιον τὸ καίεσθαι ἢ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι ἢ ζῆν. *Quomodo suppurato melius est uri quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat Plutarchus ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὑτῷ τὸ βλαβερώτατον, *cæteris noxium quidem, at sibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: καὶ τρίτον, ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν. *Tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem perduci nequeant.* Sunt qui hos ipsos esse putant quos Iohannes Apostolus ait ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem sine animadversio non nisi raro admodum locum habere possit.

Marc. XIV, 21.

De Ira cap. 16.

1 Ioh. V, 16.

VIII. Vtilitas ejus cujus intererat non peccatum esse in eo sita est ne post hac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc speciem sic describit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem est peccatum tuenda est, ne prætermissa animadversio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod de auctoritate læsa dicit idem de libertate cujusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud Tacitum legimus: *consuleret securitati justa ultione.* Ne qui læsus est ab eodem malum patiatur tribus modis curari potest: primum si tollatur qui deliquit, deinde si vires nocendi ei adimantur: postremo

mo si malo suo dedoceatur delinquere quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est punitione non quavis, sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet obtinetur. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicatio, etiam privata, si jus nudum naturæ, id est abductum à legibus divinis humanisque & ab his quæ non necessario rei accidunt, respicimus, non est illicita: sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio quando hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu admitti potest quod

De invent. II. Cicero eum jus naturæ esse dixisset id quod nobis non opinio sed innata vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem quam gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam defendendo aut ulciscendo propulsamus à nobis ac nostris qui nobis cari esse debent,*

Libro XXXVIII. *& per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exscripsit Iustinus: *Adversus latronem si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua omnes ferrum stringere.* Hoc ipsum ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plutarchus. Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palæstinos insontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: Et post peractam ultionem eadem se tuetur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem, ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, *merito eos ulti sumus, jure apud omnes recepto ut hostilia patrantem ulcisci liceat.* Demosthenes oratione adversus Aristocratem communem ait esse legem inter homines ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Jugurtha apud Sallustium cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit Populum Romanum *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit:* id est ab ultione. Ari-

Orat. pro quatuor. stides orator & à poetis & à legum auctoribus & à proverbiis & ab oratoribus, ab omnibus denique hoc ait probari, ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, *ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Macca-

De Off. l. I, c. 40. bæos laudat Ambrosius quod etiam Sabbato ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Iudæos incensam à Christianis basilicam graviter querentes disputans, sic ait:

Ep. 29. *Ac certe si jure gentium agerem, dicerem quantas basilicas Iudæi tempore imperii Iuliani incenderint:* ubi jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter

Hist. IV. apud Tacitum Civilis: *Egregium pretium laboris cepi necem fratris & vincula mea, & sævissimas hujus exercitus voces quibus ad supplicium petitus,*

jure

jure gentium pœnas reposco. Sed quia in rebus noſtris & noſtrorum affectu corrumpimur, ideo ſimul multæ familiæ in unum locum convenerunt, judices conſtituti, & his ſolis data poteſtas vindicandi læſos, ademta cæteris quam natura indulſerat libertate. Lucretius:

Acrius ex ira quod enim ſe quiſque parabat
Vlciſci, quam nunc conceſſum eſt legibus æquis,
Hanc ob rem eſt homines pertæſum vi colere ævum.

Demoſthenes in Cononem προσωρίσθαι ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος ὀργῇ μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι. *placuit de omnibus his injuriis ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujuſque impetu atque arbitrio.* Quintilianus: *injuriæ compenſatio non ſolum juri inimica, ſed paci: eſt enim lex, forum, judex, niſi quem jure vindicari pudet.* Imperato- *L. Nulli.C.*
res Honorius & Theodoſius: *idcirco judiciorum vigor juriſque publici* *de Judæis.*
tutela in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat ultionem.
Rex Theodoricus: *hinc eſt quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut ni-* *Caſſ. Ep.10,*
hil manu, nihil proprio ageretur impulſu. Manet tamen vetus naturalis *lib. IV.*
libertas, primum in locis ubi judicia ſunt nulla, ut in mari. Quo forte referri poteſt, quod Cajus Cæſar privatus adhuc piratas à quibus captus fuerat claſſe tumultuaria perſecutus eſt, ipſorum- *Vel. Pat. l.*
que naves partim fugavit, partim merſit, & cum proconſul negli- *II, & Plut.*
geret animadvertere in captos piratas, ipſe eos in mare reverſus *in Cæſ.*
cruci ſuffixit. Idem locum habebit in locis deſertis, aut ubi No- *Apud Stob.*
madum more vivitur. Sic apud Vmbricos narrat Nicolaus Da- *de legibus.*
maſcenus ſibi quemque fuiſſe ultorem: quod & apud Moſchos hodie impune fit, poſt tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo ſingularium certaminum quæ ante Chriſtianiſmum Germanicis nationibus uſitata, alicubi necdum ſatis deſueta ſunt. ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ ju- *Lib. II.*
riſdictionis formam conſpicerent, quod injurias juſtitia finiret, quod ſolita armis diſcerni jure terminarentur. Lex Hebræa propinquo occiſi permittit ut extra aſyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi talionem pro mortuo manu exigi poſſe; pro ſe, ut puta in vulnere, non niſi per judicem, quia *Sen. I de*
ſcilicet difficilior eſt moderatio ubi proprius dolor accedit. Pa- *Clem. 203.*
rem morem privatim vindicandæ cædis apud vetuſtiſſimos Græcos fuiſſe apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum ſunt Odyſſeæ o. Sed maxime frequentia ſunt hujus moris exempla inter eos qui communem judicem non habent. hinc *juſta bella*

 definiri

L. VI. q. 10. super Ioh. *definiri solent*, Augustino teste, *quæ ulciscuntur injurias:* Et Plato bellicum certamen probat, μέχρις ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

L. de Rep. 14.

IX. Vtilitas indistincte quorumlibet, qui finis erat tertius, easdem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo aut debilitando, sive constringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint; quod ex suppliciis conspicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur, ut unius pœna metus sit multorum, ut pœnæ genere deterreri cæteri possint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται ut Demosthenes. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. Sic Plutarchus virum bonum ait à natura magistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri qui agat justa. Sic sapientem nunquam esse privatum Nasicæ exemplo probat Tullius, & Lollium non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

L. Quoniã. C. ad L. Faviam. l. 1. C. ad L. Iul. rep.

Præc. pol.

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt quatenus ejus leges id ferunt. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῶος ὁ κτείνων καὶ πρὸς εὐεστὼ τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. *De occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt quisquis occiderit purus est, adeo quidem ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius.* Et mox, κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός, *ea quæ injuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile est hoc more vixisse viros probos ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus: ὅκως περὶ κινάδων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν. *Quæ vero de vulpibus & de inimicis serpentibus scripsimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero subjungit: κιξάλλην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῶος ἂν εἴη καὶ αὐτοχειρίῃ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ. *Furem & latronem qui quocumque modo occiderit, sive manu, sive jussu, sive suffragio innocens est.* Ad quos locos respexisse mihi videtur Seneca cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero quo serpentes & animalia venenata*

L. 11 de Ira

venenata percutio. Et alibi: *ne viperas quidem & natrices & si qua morsu
aut ictu nocent effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere
ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia pecca-
vit sed ne peccet.* Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligen-
tiam & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis deside-
ret, ne dum quisque de se nimium præsumeret, aliis non cedenti-
bus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis communitatibus
eos deligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore
sperarent. Idem Democritus: οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν
ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο. φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζετο. *Non
prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offen-
sum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.* Sed sicut in ultione
factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione ma-
nent vestigia ac reliquiæ prisci juris in iis locis atque inter eas per-
sonas quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam
casibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus à Deo & Dei *Deut.* XIII,
lege deficiens aut ducem se ad falsos cultus præbens illico à quovis 9.
homine poterat interfici. Iudicium zeli id vocant Hebræi quod à *Num.* xxv.
Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Iu-
dæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit Mathatias. *Macc.* II.
Sic trecenti alii Iudæi à popularibus suis occisi referuntur libro qui
vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta *Actor.* VII,
lapidatio in Stephanum, & conjuratio in Paulum: multaque alia 57. *Act.* XXIII
exempla ejuscemodi exstant & apud Philonem, & apud Iosephum. 13.
Tum vero apud multos populos & dominis in servos, & parenti-
bus in liberos mansit jus puniendi plenum etiam ad mortem usque.
Sic Spartæ Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex
his quidem quæ diximus quale sit circa pœnas jus naturæ, & quo
usque manserit intelligi potest.

x. Nunc illud videndum est num lex Euangelica libertatem il-
lam arctius circumscripserit. Certe ut alibi diximus, non mirum
est, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divi-
na, eaque perfectissima & præmium promittente natura humana
majus, ad quod consequendum non immerito virtutes requirun-
tur quæ sola naturæ præcepta excedant. Castigationes quæ neque
infamiam, neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis
aut alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant quibus
leges humanæ id permittunt puta à parentibus, tutoribus, domi-
nis, magistris, nihil habere quod cum præceptis Euangelicis repu-
gnet,

gnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia quam pharmaca sensui ingrata. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exsatiat illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Euangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium asservari in proximum, id est popularem, Lev. XIX, 17, sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4, 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet à nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diserte imperatur: Matth. V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulcisci, non manu, sed adito judice. At Christus idem nobis non permittit quod apparet ex illa oppositione: *Audistis dictum fuisse, oculum pro oculo*: & mox: *Ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ sequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia veterem permissionem ut imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμυνῆς οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας, *non quod iniqua sit justa ultio, sed quod ei præstet patientia*, ut est in constitutionibus Clementis libro VII, c. XXIII. qua de re sic loquitur Tertullianus. *Novam plane patientiam docet Christus, etiam vicem injuriæ prohibens permissam à Creatore oculum exigente pro oculo & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hoc Christus adjecerit ut supplementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim renunciandum est an disciplinæ patientia prædicetur penes Creatorem. Sic per Zachariam præcepit ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindictæ exspectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo, & dentem pro dente censuerit, non ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coercendam quam prohibuerat talione opposita, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ à prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit repræsentatione talionis, quam repromissione ultionis. Vtrumque autem constituendum fuit*

fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem à Deo exspectaret: qui minus fideret leges talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam Prophetia manifeste coercuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non adversario, sed adjutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est Creatoris, qui vindictam repromittit, qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit qui non sit me defensurus, in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur. Cæterum passim emissa libertate dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos sapientia excellebant, nec legis verba tantum, sed & propositum intuebantur, ex Philone apparet apud quem Iudæi Alexandrini ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωπαθεῖν: *non delectamur, ô domine, ultione de inimico: nam ex sacris legibus didicimus hominum misereri.* Et huc pertinet quod Christus à nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt, Math. VI, 14, 15. id est ob sensum mali nostri malum illis nec procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus est legumque videtur Vindictam præstare sibi.* Quam ob causam Lactantius dictum illud Ciceronis commemorans: *justitiæ primum munus est ne cui noceat nisi lacessitus injuria*, ait simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione corruptam: & Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus

Lib. VI.

1 *De Off.* 28.

tenus

tenus in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus,
Eph. IV, 32. primum si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis ani-
Col. 3, 13. mi Lucæ XVII, 3; quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est quæ etiam in jus veteris amicitiæ restituat eum qui peccavit, unde sequitur ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamsi absint talis pœnitentiæ signa, damnum haud nimium grave insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, *etiamsi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui sensus & apud Maximum Tyrium exstat. ὕβρεως δίκην, id est actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) negabat Musonius, aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia. Quod si dissimulatio magnum secum periculum ferat, ea cautione contenti esse debemus quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in usu erat talio, ut Iosephus & alii Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus erat ultra impendia à se facta, de quibus seorsim lex exstat Exod. XXI, 19; (hæc enim est simpli restitutio nihil pœnale continens) pro talione pecuniariam mulctam accipere: Quod & Romæ fa-
Lib. 20, c. 1. ctum docet apud Gellium Favorinus. Sic Iosephus domini nostri Iesu educator cum uxorem suam adulterii compertam crederet, divortio se liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur, quia justus erat, id est vir probus ac facilis: ad quem locum Ambrosius ait non tantum ab ultionis atrocitate, sed etiam ab accusationis severitate alienam esse justi personam,
Lib. VI, c. 10. sicut & ante Lactantius dixerat: *neque accusare quenquam crimine capitali justo licebit.* Iustinus de Christianorum accusatoribus agens, *Nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur; Sufficit illis sua pravitas, & rerum bonarum ignorantia.* Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem, ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas à Christo certissimo exemplo alibi probavimus quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat, ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Ex. XXI, 14; Num. XXXIII, 14, 37; Deut. XXIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat,

gabat, possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus, ut Dei vicariis sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo fœdere patefacta, præcipue spectat peccata contra primævum legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Act. XVII, 36; Rom. II, 25; Act. XIII, 38; Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent judicii multo severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 23; IV, X, 29; Matth. V, 21, 22, 28; neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit, I Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit, I Cor. XI, 3; gravi quodam mœrore, II Cor. II, 27. Vrgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturum si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam, quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur. *Synes. Ep. 44.*

XII. Rursum alii hoc accusant quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed sciunt hujus rei à piis magistratibus summam haberi rationem, nec quemquam ad supplicium rapi nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit: qualem pœnitentiam, etiamsi opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esse posse, latronis cum Christo crucifixi exemplum probat. Quod si dicatur vitam longiorem ad magis seriam resipiscentiam prodesse potuisse, responderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici possit illud Senecæ: *Quod unum bonum tibi superest repræsentabimus mortem*, ut & illud ejusdem: *quo uno modo possunt desinant mali esse*, quod Eusebius Philosophus dixerat: *L. 1 de Ira, c. 16.* *c. 15.*
ἐπειδὰν οὐκ οἷόν τι ἄλλως, καὶ τοῦτό γε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ τῆς κακίας μείζων)

πειϑόμενοι φυγήν. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia aut omnia aut capitalia ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet qui cum regio officio uſum gladii incluſiſſet ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Chriſtiani fiant, & qua reges ſunt, innocentibus ſint præſidio: quod, quæ etiam poſt Euangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, niſi quorumdam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces & ſupplicia ſontium ſatis tuta ſit innocentia. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, imitandum proponere exemplum Sabaconis Ægyptii regis pietatis nomine laudatiſſimi, à quo capitales pœnas in damnationem ad opus mutatas *Lib. 1.* feliciſſimo ſucceſſu narrat Diodorus: etiam ad Caucaſum gentes *Lib. XI.* quaſdam ait Strabo μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα *nemini mortem irrogaſſe quamvis peſſima merito*. Neque ſpernendum illud Quin- *Lib. XII, 1.* tiliani: *Nemo dubitabit, quin ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis è republica ſit quam puniri*. Notat Balſamo leges Romanas quæ mortis pœnam irrogabant à poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis mutatas pleraſque in alia ſupplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ apparet nonnihil prætervisum à Tauro Philoſopho, ex quo ita Gellius. *Quando igitur aut ſpes magna eſt ut is qui peccavit citra pœnam ipſe ſeſe ultro corrigat, aut ſpes contra nulla eſt emendari eum poſſe & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum eſt metui non neceſſum eſt, aut non id peccatum eſt cujus exemplo neceſſario metu ſuccurrendum ſit, tum quicquid ita delictum eſt, non ſane dignum eſſe imponendæ pœnæ ſtudium viſum eſt.* Nam ita loquitur quaſi uno fine ſublato tollatur pœna, cum contra omnes ceſſare oporteat ut pœnæ locus non ſit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia *De Cl. l. 1, c. 21.* damna quæ metuuntur extendendum fuit. Melius Seneca cum dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria lex ſequuta eſt quæ princeps quoque ſequi debet: ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut ſublatis malis ſecuriores cæteri vivant.* Nam hic ſi per cæteros intelligas non minus qui læſi jam ſunt, quam qui lædi adhuc poſſunt, plenam habebis partitionem, niſi quod ad illud *ſublatis* adden-

addendum fuit aut repressis. Nam & vincula & quæcumque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit ut sciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat:* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.* L. 1 de Ira, c. ult.

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest quam non tutum sit Christiano homini privato sive sui sive publici boni causa pœnam sumere de improbo quoquam præsertim capitalem, quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus, unde laudandus est mos eorum populorum apud quos navigaturi instruuntur mandatis à publica potestate ad persequendos piratas si quos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, ut ad accusationes criminum non admittantur, quibus id libet, sed certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *Delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur minime consultum esse homini vere Christiano ac ne ipsum quidem decere, ut ad munera publica quæ de sanguine judicium habent sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus causis à Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet. Matt. VII, 1.

XVII. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem quorundam hominum permittunt, interfectoribus jus verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Posterius hoc Covarruviæ & Fortunio placet, quorum sententia adeo displicet Fernando Vasquio, ut nefandam vocet. Dubium non est, ut alibi quoque diximus, utrumvis legem facere posse, in certis casibus. Vtrum autem voluerit partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit non vitium, ut in marito qui adul- Covar. 4. decr. 12. c. 7 n. 8. Fort. tractatu de ult. fine legũ. illat. 11. Vasq. L. IV. Contr. ill. c. 8.

teram uxorem aut adulterum occidit. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere ita ut jam privatus non sit. Hujus generis est lex illa in Codice Iustinianeo sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice se vindicare vel publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim est occurrere in tempore quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: *cuncti*, inquiens, *adversus latrones publicos desertoresque militiæ jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud pertinet Tertulliani: *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est.* Atque in hoc differt jus occidendi exsules, quos bannitos vocant, ab istarum legum specie, quod ibi præcedit specialis sententia, hîc generale edictum, accedente facti evidentia, vim latæ sententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus sint ne omnes actus vitiosi tales ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes esse tales. Primum enim actus mere interni, etiamsi casu aliquo puta per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non possunt, quia ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non est ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dictant leges Romanæ: *Cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obstat quo minus actus interni quatenus in externos influunt in æstimationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. Secundo puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter Philosophos Sopater, Hierocles, Seneca, inter Iudæos Philo, inter historicos Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. (*De ira lib. II, c. 31.*) *Si puniendus est*, inquit Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium est, pœna neminem excipiet.* Sopater vero ἴως ἄν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως. *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* quod Diodorus Siculus vocat

vocat *συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν* *injurium esse adversus communem hominum imbecillitatem*: alibi, *τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλαθέσθαι*, *oblivisci infirmitatis ejus quæ communis est humano generi.* Is quem dixi Sopater dissimulanda ait *τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων*, *culpas minores & quasi quotidianas.* Imo dubitari potest an hæc recte & proprie peccata dicantur cum libertatem quam in specie habere videntur in sua generalitate considerata non habeant. Plutarchus Solone: *δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν*: *oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed huic & nunc inevitabilia ob corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese quam ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi. Lib. XIII. Lib. XVII.

XX. Tertio punienda non sunt peccata quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam aut ad hominem alterum. Ratio est quia nulla est causa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio. Tractat hanc quæstionem Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, quod & ad alia similia extendi potest: *Cum res honestissima sit referre gratiam, desinit honesta esse si necessaria est*, id est honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat citra judicium solvit.* Mox: *non est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est ingratum fuisse.* Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: *Ego reum non laudari desidero, sed absolvi.* L. III de ben. c. 6.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento apud Stobæum titulo de Magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, sed levi argumento.

 Venia,

Venia, ajunt, *debita pœnæ remissio est: Sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ*. Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam à sapiente, id est omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. Ante legem pœnalem constitutam dubium tamen non est quin pœnæ locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed non ideo sequitur debere eam exigi: quia hoc pendet ex connexione finium ob quos pœna instituta est cum ipsa pœna: Quare si fines illi per se morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obtineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget. Sit primi exemplum in peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut
Ad. Q. fr. damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam:
1, 21. *Adductum in judicium fortasse dimitti non oportuerit: conquiri vero ad judicium necesse non fuit.* Secundi in eo qui benemerita aut sua aut parentum repensari digna, culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium superveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non sit. Et hæc pars una est clementiæ à pœna liberans:
XII, 19. quam respiciens Hebræus sapiens dixit: δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον: *justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod per se spectatum non quidem justitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi major ac justior caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος· τὸ δ᾽ ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον. *Iustitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit omnino respuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur non recusat suavem & blandam gratiarum faciem.* cujus
Ad Q. fr. sensus partem priorem sic expressit Cicero: *Via juris ejusmodi est qui-*
1, 2. *busdam in rebus ut nihil sit loci gratiæ:* posteriorem sic Dion Prusæensis oratione ad Alexandrinos: χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη: *boni præsidis est, ignoscere.*

ignoscere. Favorino ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο ἐστιν, ὕφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι: *ea quæ dicitur clementia apud homines, est tempestiva relaxatio de summo jure.*

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere aut ut pœna omnino sit exigenda, ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum circa voces consumitur, quod Philosopho apprime cavendum est. Nam ut verissime dixit scriptor ad Herennium: *Lib. II.* *vitiosum est controversiam intendere propter nominum mutationem:* quod Aristoteles dixerat εὐλαβητέον τὸ πρὸς τοὔνομα διαλέγεσθαι. *Top. I, 14.*

XXIV. Major esse difficultas videtur post legem pœnalem, quia legis auctor aliquo modo legibus suis obligatur, sed hoc diximus verum esse quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est ut à voluntate humana pendeat non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas justitiæ gubernatricis. Sicut autem totam legem tollere potest, ita & vinculum ejus circa personam aut factum singulare manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo qui Lactantio teste, *legem cum poneret non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam. Imperatori*, inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere:* causam explicat, *quia non est subjectus legibus qui habet in potestate leges ferre.* Seneca Neronem hoc vult cogitare, *Occidere* *De Clem. l. 1, c. 5.* *contra legem nemo potest: servare nemo præter me.* Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subsit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est majores esse debere post legem quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem à pœna legis solent esse aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca cum si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca ex merito aliquo aut alia re commendante: aut etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, tamen ceſſatio rationis etiam quæ particularis eſt efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem ſed difficulter ſuperabilem committuntur, ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit: Levit. IV & V; at in novo fœdere verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34; Hebr. IV, 15; V, 2; 1 Tim. 1, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, condona illis pater, quia neſciunt quid faciant, adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Iohannes Chryſoſtomus.

Lib.1,c.46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Fernandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam *Lib.1,c.26 & c.46.* eſſe eam obſervari. Non diſtinguit enim inter ἐπιείκειαν quæ legem interpretatur, & inter relaxationem: Vnde & alibi Thomam & Sotum reprehendit quod dicant legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, quæ ſæpe libere & dari & omitti poteſt, referenda ſit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex juſtitia rectrice debetur, eo referri poteſt. Aliud enim eſt legem aut probabili aut etiam urgente cauſa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuiſſe comprehenſum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex ſupra dictis apparet in pœnis duo ſpectari id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, eſt meritum; cujus ergo, eſt utilitas ex pœna. Puniendus nemo eſt ultra meritum, quo ea pertinent *Epist.xv ad Brut.* quæ ex Horatio jam ante protulimus & Ciceronis illud: *Eſt pœnæ modus ſicut rerum reliquarum & quædam mediocritas.* Ideo pœnam æſti- *L. Sanctio D. de pœn. damn.* mationis nomine appellat Papinianus. Et Ariſtides Leuctrica ſecunda

cunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero in epistola pro Lycurgi liberis æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur pro utilitate.

XXIX. In merito examinanda veniunt causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ idoneitas ad utrumque. Vix quisquam gratis malus est aut si quem malitia propter seipsam delectat is ultra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν: *Appetitus concipiens parit peccatum.* Iac. 1, 15. Appetitus nomine jam & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime est naturalis ideoque inter appetitus honestissimus. unde quæ mortis, carceris, doloris aut summæ egestatis vitandæ causa injuste fiunt maxime excusabilia videri solent. Et huc illud Demosthenis pertinet: *Æquum est his qui cum divites sint mali sunt magis irasci quam his quos egestas impellit: nam apud humanitate utentes judices necessitas aliquid adfert veniæ, cum si qui in rerum affluentia injusti sunt nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excusat Polybius quod impendentis periculi respectu federis Lib. IV. cum Græcis in Ætolos initi leges non implessent. Aristoteles: ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον τι ἑκούσιον. *Magis voluntaria est incontinentia quam timiditas: nam illa voluptatis ergo: hæc propter dolorem. Dolor autem hominem quasi extra se rapit naturæ exitium adferens: Voluptas nihil tale, ideo plus habet voluntarii.* In eundem sensum insignis est locus apud Porphyrium de non esu animalium libro tertio. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt aut verum aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ *consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut delectantia, aut delectantium causa quæ utilia vocantur ut possessionum abundantia. Imaginabilia non autem vere bona sunt, excellentia supra alios quatenus à virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: quæ quo magis à natura abeunt eo sunt fœdiora. Et hos tres appetitus Iohannes his vocibus exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. 1 Ioh. II, 16. Primum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ consectationem & iracundiam complectitur. Philo in decalogi explicatione omnia

mala

mala esse dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro sexto: *Virtus est iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrænare. Nam fere omnia quæ fiunt injuste atque improbe ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

XXX. Causa quæ à delinquendo abstrahere debet generalis est injustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis, sed in iis quæ respectum habent extra peccantem. Injustitia eo est major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta consummata, postremum quæ ad actus aliquos, sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius quo ulterius processit. In utrovis genere ea injustitia eminet quæ communem ordinem perturbat ac proinde plurimis nocet: Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est matrimonium: postrema quæ res singulas expetibiles spectat, sive directe subtrahendo, sive dolo malo causam dando damni. Possunt hæc ipsa subtilius dividi, sed quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo secutus est. Nam parentum nomine, qui naturales sunt magistratus, etiam alios rectores par est intelligi, quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii sanctio inhibitis adulteriis: tum furta, & falsimoniæ: loco ultimo delicta inconsummata. Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio, & perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt. Ad injustitiam quam generalem causam posuimus interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas si quis sæpius deliquit, quia habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod apud Persas fiebat ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt in quibus
c. XVIII. ipse Deus apud Ezechielem nullam se habere ait prioris vitæ ra-
Lib. I. tionem, quibusque adeo Thucydideum illud aptari potest: Διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται: *Dupliciter pœnas merentur*
Lib. III. *eo quod ex bonis mali facti sunt.* quod & alibi dixit, ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι, *quia ipsos peccare minime decebat.* Itaque optime Christiani veteres

veteres in pœnis canonum æstimandis non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ quod præcessit & quod sequitur ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre est. Sed & lex posita adversus vitium specialem quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet Augustinus: *Lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim simplex peccatum est non solum malum sed etiam vetitum committere.* Tacitus: *si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.* Rom. VII, 13. De vera relig. c. 6. Ann. III.

XXXI. Personæ aptitudo aut ad considerandas causas avertentes, aut ad suscipiendos affectus incitantes considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri & fœminæ, & crassi ingenii homines maleque educati justi & injusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet iracundi sunt, in quibus sanguis ad venerem proni, tum vero huc juventus, illuc senectus propendet. Andronicus Rhodius: φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτὰ, καὶ ἀνεκλόπερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα: *Videtur factis turpibus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant; suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur desiderio quod & minus efficaciter movet, & differri & aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum septimo: ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων. *Magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque sunt necessaria.* Omnino enim illud tenendum est quo animi eligentis judicium magis impeditur quoque magis naturalibus causis, eo quod delinquitur minoris esse. Aristoteles dicto libro: μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας ἢ τοιοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; *Minus temperantem dicimus hunc qui à motu concupiscente aut non tentatus aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuisse putandus est si adfuisset juvenilis quædam perturbatio animi aut gravis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis: Nic. VII, 10. C. 6.

Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit,
Hunc si esset pauper quid non facturum putas?

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt parem paſſionem in pœnis, id non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit deliberato & ſine cauſis culpam valde minuentibus tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita eſſe ipſa lex quæ legum omnium perfectiſſimum exemplar eſt oſtendit cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur ultra dupli condemnationem per dies aliquot vinctus habebatur ut Demoſthenes in Timocratem

De Officiis III, c. 3. nos docet. *Leges*, inquit Ambroſius, *ea quæ detracta ſunt alicui cum injuria perſonæ aut rei ipſius cumulo reſtitui imperant quo furem à detrahendo aut pœna deterreant aut mulcta revocent.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι τοὺς ἀδικήσαντας μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δίδοασι περὶ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον. *His qui judicio illatas ſibi injurias perſequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere quam quæ ipſis acciderant.* Seneca de judicio poſt hanc vitam:

ſcelera taxantur modo
Majore noſtra.

Lib. xv. I, c. xxxiv. Apud Indos ut Strabo notat, qui quem mutilaſſet, ſupra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus quæ Ariſtotelis nomen præfcrunt legimus: οὐ δίκαιον εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος ἀντικεκόψαι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν: *Iuſtum eſt ſi quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo ſed & amplius patiatur.* Nec enim æquum eſt ut par ſit periculum innocentis & nocentis ut recte oſtendit Philo quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æſtimari poteſt quod delicta quædam non conſummata, & ideo conſummatis

Deut. xix, 19. minora nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa de falſo teſte proditum & in lege Romana de eo qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulavit: Cui conſequens eſt ut perfectis criminibus major reſpondeat pœna, ſed quia morte nihil eſt gravius eaque iterari non poteſt, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam neceſſario conſiſtitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude ſpectatur, ſed cum reſpectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diverſitatis ſæpe utitur lex Romana:

unde

unde harmonicam proportionem exstruxit Bodinus: cum tamen revera simplex hic sit & qualis in numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum sæpe in lege Romana id non fieri, *οὐδὲ προσωποληψίας*, id est sine nimio personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, à quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem ut diximus intrinseca est pœnæ taxatio. *Lib. VI de Rep. c. ult.*

XXXIV. Sed intra concessum modum ad minimum ducit caritas ejus qui punitur, nisi plurium justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum de pascuo quam de domo, Exod. XXII, 1 & 9. Iustinus de Scythis: *Nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus, quid salvum esset si furari liceret?* Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX: *ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπίστησεν. Legis auctor cum sciret illis in locis dominos res suas custodire non posse custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex alia parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed in judiciis magis illud, in legibus hoc sequendum est, ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis. *L. aut facta D. de pœnis.*

XXXVI. Quod autem diximus ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promtos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: *Pœnam si tuto poterit donet, sin minus temperet.* Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius quod imponeret *τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας supplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: *Erat mos iste Antonino ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent,* *Lib. I. de Cl. c. I.* *Cap. XX.*

puniret: Isæus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis est monitum: *τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων ut pœnæ infligantur infra peccati modum.* Augustinus Comitem Marcellinum sic admonet sui officii. *Mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur; ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent, terruit divina censura ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam potestatem.*

XXXVII. Speramus nihil à nobis prætermissum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est damni, frequentiam talium peccatorum, quantitatem concupiscentiæ & operis facilitatem ad sua loca retulimus: nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve ita libertatem judicandi auget, aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere à peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est: Eventus ad causas abstrahentes.

L. Aut facta D. de pœnis.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi & supra ostendimus & passim docent historiæ: ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat. nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari non vindicari.

XXXIX. Il-

XXXIX. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus à Ca- *Gel. l.* VII,
tone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam *c.* 3.
rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non
male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis decretum ad-
ferri poterat, sed animi fluctuantis conjecturæ: universaliter au-
tem hoc recipiendum non est. Nam voluntas quæ ad externos
actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra di-
ximus) pœnis solet esse obnoxia. Seneca pater in Controversiis:
*Scelera quoque, quamvis citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui
facturus est jam facit*, ait alter Seneca: non exitus rerum sed consilia *De Ira lib.*
legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat: III.
μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani censent
bellum ineundum cum Rege Perseo nisi satisfaciat de consiliis bel- *Livius lib.*
li parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, XLII.
milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rho-
diensium oratione apud Livium recte notatur: neque moribus,
neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut si quis vellet
inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. Sed
nec omnis perversa voluntas facto jam aliquo indicata pœnæ facit
locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindican-
tur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet, quod
Cicero dicit: *haud scio an satis sit eum qui lacesserit injuriæ suæ pœnitere.* 1 *Off.*
Lex Hebræis data adversum delicta inchoata contra pietatem aut
etiam contra hominis vitam extra judicium, nihil speciale consti-
tuit: quia & circa res divinas ut pote nobis inconspicuas facilis est
error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur. Cæ-
terum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare,
aut in tam æquabili possessionum divisione fraudem struere qua
cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam
illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si sco-
pum spectes legis, id est τὸ παιδαγωγικὸν, latius patet (vellet enim lex,
omnes etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum ex-
ternum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet
qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista qui *Cap.* X, 19.
idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς: idque cum jam ante
posuisset, μὴ κλέψῃς: Atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens
Græca reperiuntur tum Mich. II, 2, tum alibi. Inchoata ergo
delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo pro-
cessum sit ut ex tali actu aut certum malum, etsi nondum illud

quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur aut pernitioso exemplo occurrat.

XL. Sciendum quoque est reges & qui par regibus jus obtinent jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio ut diximus penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie qua aliis imperant, sed qua nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare quanto in suis magis metuendum est nequis doloris sui sensu aut modum excedat aut certe animum inficiat. & hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busyride, Diomede & similibus tyrannis liberarit terras, quas ut Seneca de eo loquitur transiit non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lysias de eo loquitur, injustos puniendo. Diodorus Siculus de eo sic loquitur: τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας: *homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Prusæensis de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν: *Homines malos puniebat, & superborum regna destruebat, aut in alios transferebat.* Aristides in Panathenaico ait eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procusten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, ultor ut scelerum vocer.

Valerius Maximus de eodem: *quidquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit.* Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret, in eos qui humanam carnem epulantur, à quo more absistere Gallos veteres Hercules coegit, narrante Diodoro, in eos qui piraticam exercent: Seneca: *Si non patriam meam impugnat, sed sua gravis est, & sepositus*

[Marginal notes: I De benef. cap. 14. — Isocr. Hel. Enc. — Lib. v, c. 3. — Plutarch. de Fort. Alex. — III De benef.]

ſitus à mea gente ſuam exagitat, abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi. Auguſtinus: *Si aliqua terrena civitas decerneret ſcelera quædam magna fieri, decernente genere humano evertenda foret.* De talibus enim barbaris & feris magis quam hominibus dici recte poteſt quod de Perſis qui Græcis nihilo deteriores erant perverſe dixit Ariſtoteles, naturale in eos eſſe bellum, & quod Iſocrates Panathenaico dixit, juſtiſſimum eſſe bellum in belluas, proximum in homines belluis ſimiles. Et eatenus ſententiam ſequimur Innocentii & aliorum qui bello ajunt peti poſſe eos qui in naturam delinquunt: contra quam ſentiunt Victoria, Vaſquius, Azorius, Molina, alii, qui ad juſtitiam belli requirere videntur, ut qui ſuſcipit aut læſus ſit in ſe aut republica ſua, aut ut in eum qui bello impetitur juriſdictionem habeat. Ponunt enim illi puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium juriſdictionis civilis, cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et ſane ſi illorum à quibus diſſentimus admittatur ſententia, jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, etiam poſt ſuſceptum bellum ex cauſa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & uſus omnium gentium confirmat, non tantum poſtquam debellatum eſt, ſed & manente bello, non ex ulla juriſdictione civili, ſed ex illo jure naturali quod & ante inſtitutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates diſtributi.

L. v de Civ. Dei.

Inno. c. quod ſuper his: de voto Arch. Flor. 3 part. tit. 22, §. 5. Sylv. in verbo Papa. §. 7. Vict. Rel. 1 de Indis, n. 40. Vaſq. cont. ill. l. 1, c. 25.

XLI. Sed cautiones hîc nonnullæ adhibendæ ſunt: prima, ne mores civiles quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti ſumantur pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Perſas à Græcis diſparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικὸν, *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.*

XLII. Secunda, ne temere annumeremus à natura vetitis ea de quibus id non ſatis conſtat, & quæ lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat innuptos concubitus, & quoſdam eorum qui inceſti dicuntur, & fœnus.

XLIII. Tertia, ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia, quale eſt honeſte vivendum, id eſt ſecundum rationem, & quædam his proxima, ſed ita manifeſta ut dubitationem non admittant, quale eſt alteri ſuum non rapiendum, & inter illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut poſito matrimonio non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem

L. Si adulterium. §. fratres. D. ad L. Iul. de adult.

nem quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum obtinent, quædam veræ quidem, sed non omnibus patentes. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut inevitabilis si sit tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Aristoteles barbaros qui prave educati circa talia delinquunt iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait esse quædam *νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον*: *morbos animi qui hominem de naturali statu dejiciant*. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse injustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis Mithridates forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos, sed vires ac majestatem insequi.*

Math. x, 15. *Luc.* xii, 47, 48. *Nicom.* vii. *Iustinus* xxxviii.

XLIV. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit quod late satis tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione: quam sententiam nos jam ante rejecimus. Vnde sequitur sicut in rebus Ecclesiæ dicuntur Episcopi aliquo modo *τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι*, id est *universalis Ecclesiæ curam accepisse*, ita & regibus præter peculiarem suæ civitatis etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententia negante justa esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis quæ in se committuntur, unde dici solet, *Deorum injurias diis curæ*, & *perjurium satis Deum habere ultorem*. Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit & tamen ea ab hominibus recte puniuntur nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent alia delicta ab hominibus puniri quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis est sui occisio, concubitus cum bestiis & alia quædam. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate

c. peccatum. p. 11, §. 10.

humana

humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus similiter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis.* Philoni quoque est φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἑρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμή: *efficacissimum amatorium & vinculum indissolubile benevolæ amicitiæ, unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris Sil. Italicus.
Naturam nescire Dei.

Omnis falsa, inquit Plutarchus, de rebus divinis persuasio perniciosa, accedente animi perturbatione pernitiosissima. Exstat apud Iamblichum sententia Pythagorica: ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία: *Dei cognitio & virtus est & sapientia & perfecta felicitas.* Hinc Chrysippus legem dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & Aristoteli inter curas publicas prima de rebus divinis, & VII. Pol.
Romanis jurisprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια, *rerum privatarum, publicarum & sacrarum curatio.* De creat.
Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate consideranda sunt, ut cum apud Xe- Cyri instit.
nophontem Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore quo Dei lib. VIII.
essent metuentiores, sed & in communi societate generis humani. *Pietate sublata*, inquit Cicero, *fides etiam & societas humani generis &* Lib. I de
una excellentissima virtus justitia tollitur. Idem alibi: *Iustitiam adfert* Nat. Deor.
cum cognitum habeas, quod sit summi rectoris & domini numen, quod consi- De Fin. IV.
lium, quæ voluntas. Atque hujus rei evidens argumentum est, quod Epicurus cum divinam providentiam sustulisset, justitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane, ut quam nasci diceret ex sola conventione, neque durare ulterius quam communis durare tutilitas, abstinendum autem ab his quæ alteri nocitura essent solo pœnæ metu. Verba ipsius ad hanc rem sane insignia exstant apud Diogenem Laertium. Vidit hunc nexum & Aristoteles qui V de republica capite XI sic ait de rege: ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα: *minus enim populus timebit injuste tractari à Principe quem religiosum credat.* Et Galenus libro IX de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de Mundo divinaque natura quæri dixisset nullo ad mores usu, quæstionem de providentia agnoscit usus esse maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus qui Odysseæ sexto & nono hominibus ὑβρισταῖς καὶ ἀγρίοις *feris & injustis* opponit eos quibus νόος ἐστὶ

 θεουδής

θεουδὴς *mens religiosa.* Sic Iudæorum veterum justitiam religione permixtam laudat ex Trogo Iustinus, sicut eosdem Iudæos Strabo
Inst. lib. v. δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβῶς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: *Si ergo pietas est cognoscere Deum, cujus cognitionis hæc summa est ut eum colas, ignorat utique justitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest eam nosse*
De ira Dei. *qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: *Religioni est propria justitia.* Iam vero majorem etiam usum habet religio in majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus supplent leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue à metu numinis, unde qui in jus gentium peccant divinum jus
l. 4, C. de hæreticis. violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores.

XLV. Vt rem totam penitius introspiciamus, notandum est religionem veram quæ omnium ætatum communis est quatuor præcipue pronuntiatis niti, quorum primum est Deum esse & esse unum. Secundum Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium à Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis dijudicari: quartum eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua: nam propter eam imago ejus exstrui vetatur, Deut. IV, 12. Quomodo & Antisthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος οὐ δύναται. *oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere.* Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον. *Profanum est ejus qui inconspicuus est pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus
Excerpt. Siculus de Mose: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύαζε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν θεόν: *simulacrum non constituit, eo quod Deum non crederet humana forma esse.* Tacitus: *Iudæi mente sola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur Numa de templis simulachra sustulerit causam hanc reddit: ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει. *Quod Deus concipi nisi sola mente non possit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim testis etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur, quo ipso simul & justitia Dei significatur & potentia. Quarto origo mundi totius auctore Deo, in cujus rei memoriam

riam institutum fuit olim sabbatum, & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc pœna capitis: quia sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi à Deo creati. Mundus autem à Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat. Ex his autem notionibus contemplativis sequuntur activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum eique obtemperandum. Itaque Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes aman- *Top. 1, 9.* dos neget, non argumentis sed pœna edomandum dixit. Et alibi *Top. 11, 4.* alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest; inter quæ illud validissimum est quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt & hi qui crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut fallerentur: quæ consensio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate satis ostendit traditionem à primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam solide refutatam, quod vel solum ad fidem faciendam satis est. conjunxit ea quæ memorata nobis jam sunt de Deo, Dion Prusæensis cum dixit ὑπόληψιν, idest persuasionem de Deo, aliam esse nobis cognatam, ex argumentis scilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquisitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ᾽ ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν: *antiquam persuasionem qua nullum haberi possit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati positum.* Aristoteles πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem sensus apud *De cœlo l. 3.* Platonem de legibus decimo.

XLVI. Quare non vacant culpa qui etiamsi hebetioris sint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire possint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honestum sint duces, & diversa sententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter modum ab iis discedendi. Hæ notiones, numen aliquod esse (unum an plura sepono) & curari ab eo res hominum, maxime sunt universales & ad religionem sive veram sive falsam

falsam constituendam omnino necessariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ
Hebr. XI, 6. (id est *qui religionem habeat:* nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστί, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται: *eum credere oportet & esse Deum, & ab eo præmia dari se colentibus.* Similiter Ci-
De Nat. Deor. I. cero: *Sunt Philosophi & fuerunt qui nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum si vera sententia est quæ potest esse pietas, quæ sanctitas, quæ religio? Hæc enim omnia pure ac caste tribuenda Deorum ita numini sunt, si animadvertuntur ab his & si est aliquid à Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως. *Pietatis hoc præcipuum bene sentire de Diis, ut qui & sint &*
Lib. XI, *c.* 31. *res omnes juste ac recte administrent.* Ælianus ait barbarorum neminem delapsum ad ἀθεότητα, sed ab omnibus affirmari & esse numen & nostri curam gerere. Plutarchus libro de communibus notitiis ait eam quæ de Deo est notitiam tolli sublata providentia. οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν: *Non enim immortalem tantum & beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *Neque honor ullus deberi potest Deo, si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti.* Et revera negare Deum esse aut negare à Deo curari actiones humanas, si moralem effectum respicimus, tantundem valet. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæ duæ notiones apud omnes ferme quos novimus populos per tot jam sæcula conservatæ sunt. Hinc Pomponius er-
L. veluti de Iust. & jure. ga Deum religionem, juri ascribit gentium: & apud Xenophontem, Socrates τοὺς θεοὺς σέβειν, *Deos colere legem esse*, ait quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo tum secundo de inventione affirmat. Dion Prusæensis oratione XII vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γιγνομένην κατὰ φύσιν. *persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus non minus barbaris quam Græcis necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et paulo post: ἐπίνοιαν πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀέναον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν. *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio & Græcos & barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut Diagoræ
Æli. l. IX. Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus

ejecti

ejecti sunt, ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione in Epicurum: δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ· ἀλλ' ἀσεβείας. δογματίζειν μὲν γὰρ ἔξον, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται: *Placiti igitur pœnam exigis? Neutiquam: sed impietatis: placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

XLVII. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed à Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos obliteratam, & quasi extinctam videmus, eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant ut sine qua aliqua saltem consistere religio posset. Ipsa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conspecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlata, cognitione harum rerum nec obscura, nec incerta imbuerant, quanquam falsorum deorum cultus maxime detestatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit, sed eos demum quorum facta circumstantiam habent singularem, ut eum qui princeps alios seduxerit, Deut. XIII, 16. civitatem quæ incepit colere deos ante ignotos, Deut. XIII, 23. eum qui astra colit ut legem totam ac proinde Dei veri cultum deserat, Deut XVII, 2. (quod Paulo est λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα *opificio servire non opifici:* nam παρὰ ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud Esaui posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Iobi XXXI, 26, 27. eum quoque qui liberos suos Molocho id est Saturno dederit, Levit. XX, 2. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad pravas superstitiones non statim Deus puniendos judicavit, sed tum demum cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiæ tempora circa falsorum numinum cultus, Act. XVII, 38. Nimirum recte à Philone dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter eam quam ipse sequatur. Addit plerosque teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum

Leg. ad Cajum.

Ac. IV.

rerum naturalium virtutes, aut spiritus, sive in imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, nec summi Dei cultum ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere instituunt. Nec minus illi qui Deos colunt hominum innocentum sanguine, à quo more quod Carthaginienses abstinere coegerit laudatur Darius Persarum rex & Gelo Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus barbaros quosdam qui humanis victimis Deos colebant, pœnas daturos Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent, nihil mali passos: vetitos tantum nequid in posterum tale facerent.

Iust. l. xix. Plut. Apophth. & de sera num. vind. Plut. quæst. Rom. 12.

XLVIII. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus eam ob causam, quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet naturali ac primævæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere naturalibus persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui: Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat nisi secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur id fit ob causas non iniquas illas quidem sed plerunque nobis incognitas ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit Canon concilii Toletani: *Præcipit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem. Alterum hoc est, Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15; Hebr. II, 15; Ioh. VI, 67; Luc. IX, 54; Matth. XIII, 24; quo sensu verissimum illud

Cap. de Iudeis dist. 45

illud Tertulliani: *Lex nova non se vindicat ultore gladio.* In libro antiquo cui nomen constitutiones Clementis de Christo dicitur, τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό. *Liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero seculo ad reddendam rationem vocans.* Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero: numquid & vos abire vultis?* Chrysostomus ad eundem Iohannis locum: ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν, ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην: *interrogat an & ipsi velint discedere quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.* Nec obstat illud in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 13: nam sicut in ipsa fabella illud cogere instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur: Luc. XXIV, 29; nec aliter Matth. XIV, 22; Marci VI, 45; Gal. II, 14. Procopius in arcana historiæ parte docet à sapientibus culpatum fuisse Iustiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta quæ apud ipsum legas.

XLIX. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem. nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. Ammianus ea religione nihil ait doceri, nisi justum & lene. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cajus Sejus tantum quod Christianus.* *Tert. Apol.*
Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim *c. 3 & 1 advers. Nat.*
cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo *c. 4.*
ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Iudæorum conventibus dixisse Philo commemorat: non eos bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas. Qui in tales sæviunt ipsi in ea causa sunt ut puniri juste possint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam *Thom. 2. 2.*
Constantinus Licinio, Imperatores alii Persis bellum intule- *108.*
runt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defensionem,

de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, sed de quibusdam quæ aut extra legem sunt, aut in lege sensum videntur habere ambiguum & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, suppliciis qui grassantur perinique faciunt: quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Iudæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ suppliciis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involucris traditum. Quid si vero gravior sit error, & qui apud æquos judices facile possit sacra autoritate aut veterum consensu revinci? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in suam cujusque sectam studium, malum, ut Galenus ait, quavis scabie insanabilius. Apposite ad hanc rem Origenes: εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, καὶ δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἄν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα. *Facilius quis alia sibi consueta exuat, quantumvis illis affixus sit, quam ea quæ dogmatum sunt.* Adde quod quanta hæc sit culpa pendet ex modo illuminationis & aliis animi dispositionibus quas hominibus pernoscere non est datum. Hæreticus Augustino is demum qui alicujus temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *Hæretici sunt, sed non scientes: denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt: nam intantum se Catholicos esse judicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis sunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam divinæ generationi facere certi sumus, quod minorem patre filium dicant. Illi nos injuriosos patri existimant quod æquales esse credamus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honos Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se dominum, atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem, & qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint, nemo potest scire nisi judex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere, affectu tamen piæ opinionis errare.* De Manichæis audiamus eum qui in illorum crassis sordibus diu hæsit Augustinum. *Illi sæviant in vos qui nesciunt quo cum labore verum inveniatur:*

& quam

& quam difficile caveantur errores. illi in vos sæviant qui nesciunt quam rarum & arduum sit carnalia phantasmata piæ mentis serenitate superare. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus: Postremo illi in vos sæviant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem sævire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem. In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola ad solitarios quod prima in contradicentes usa esset judicum potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere anniteretur: *Atque ita*, inquit, *se ipsam quam non sit pia, nec Dei cultrix manifestat*, respiciens ni fallor ad illud quod legitur Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. In Gallia jam olim damnati sunt Ecclesiæ judicio Episcopi qui ut in Priscillianistas gladio animadverteretur curaverant, & in Oriente damnata Synodus, quæ in Bogomili exustionem consenserat. Sapienter dixit Plato errantis pœnam esse, doceri.

LI. Iustius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligiosi sunt: Atque hæc causa inter cæteras allata belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & à Philippo Macedone in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Iustinus: *quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis VI. *Quamdiu vasa fuerunt in idolio Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei, secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse) postquam autem humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium.* Nimirum & Augustinus existimat auctum à Deo Imperium Romanorum quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: &, ut Lactantius loquitur, summum hominis officium, etsi non reipsa, tamen proposito tenerent. Et supra diximus qualiacumque quæ putantur numina pejerata à vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *opinio illum sua obligat pœnæ.* Sic accipio & illud Senecæ: *Violatarum religionum alibi atque alibi diversa pœna est, sed ubique aliqua:* Et quod Plato capitis damnat religionis temeratores.

Thuc. I. *Diod.* libro XVI. *Lib.* VIII. VII *de ben. c.* 7. III *de ben.* 6. *De legib.* X.

CAPVT XXI.

De Pœnarum communicatione.

QVoties de pœna communicanda quæritur, aut de iis quæritur qui delicti sunt participes, aut de aliis. Qui delicti participes sunt, non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint, ex his quæ supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati: non tamen semper ubi damni obligatio est etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat. Ergo qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, qui adjuvant, qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: qui consilium dant, laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt, qui non dissuadent cum dissuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur, hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad me-

ad meritum pœnæ sufficiat secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. Exemplis res fiet illustrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum sine facto suo aut omissione. bene enim Augustinus: *Aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula fœderum est: *Si defexit publico consilio.* Locri apud Livium ostendunt Senatui Romano culpam defectionis procul à consilio publico abfuisse. Narrante eodem Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium, & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius* *Liv. l. xlv.*
amentiam civitati assignaret; suo quemque periculo furere. Et Rhodii apud senatum publicam causam à privatorum causa segregant dicentes, *nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero in Pisonem: *Neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *Alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? Prorsus alienæ, si provideri potuit, ne existeret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Iustinianum: *par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ,* ait Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi, si non* *Adv. gent.*
prohibet admitti, ait Salvianus. Augustinus vere: *Qui desinit obviare* *l. IV.*
cum potest, consentit. Sic qui mancipium cum possit eximere prosti- *l. Imperator.*
tutum esse patitur pro prostituente habetur Romanis legibus. Si *D. qui sine*
servus sciente domino occidit in solidum dominum obligat: ipse *manum.*
enim videtur dominus occidisse. Et lege Fabia in dominum ani- *l. 2 de noxal. act.*
madvertitur si servus domino sciente alienum servum subduxerit. *Paul. l. v. Sent.*
Sed ut diximus præter scientiam requiritur facultas prohibendi.
Et hoc est quod ajunt leges scientiam cum puniri jubetur accipi *l. Scientia ad*
pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit, & *l. aquil. l. 1.*
scientiam hic spectari quæ habeat & voluntatem: scientiam acci- *§. Hæc autem. si fam.*
pi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus in liberta- *furt. f. d. l. in delictis. de*
tem *nox. act.*

l. Culpa. de R. I. l. nullū crimē eo sit. l. 1. §. qui eam. in fine. l. Quid ergo. §. 1. l. Nō alia D. qui not. inf. l. Furtū. §. quod si. D. arb. furt. cæsar.

tem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet culpa vacat qui scit quidem sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, sed eorum demum quos habent in potestate. Vicissim etiamsi in potestate habeant & alioqui prohibere potuerint non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia, & non prohibitio ut quis ex facto alieno teneatur quæ omnia ad subditos pari ratione sunt referenda: Veniunt enim ex naturali æquitate. Egregie Proculus ad illud Hesiodi:

πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ

Sæpe luit populus pœnas unius iniqui.

ait, ὡς ἐξὸν κωλῦσαι, μὴ κωλύσασα τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere possit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum ubi Agamemnon ipse & alii concilio communi suberant, non immerito

Quicquid delirant reges plectuntur Achivi:

Ipsorum enim erat cogere Agamemnonem ut sacerdoti filiam redderet. Sic post eorundem classis exusta narratur

Vnius ob culpam & furias Ajacis Oilei,

quia cæteri non impedierant ne virgo sacerdos raperetur. Apud Livium est: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulsant: Cumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia suorum & preces plus potuerunt. Igitur illorum pœnam in se vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani de regibus: *Potestas magna & potentissima quæ prohibere scelus maximum potest, quasi probat debere fieri si sciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem est: ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ, *Magis ille facit qui potest prohibere.* Sic apud Livium Vejentes & Latini Romanis se excusant, quod hostes eorum à subditis suis adjuti essent se insciis. Contra Teucæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio quod diceret non à se, sed à subditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur. Sciri autem facile est ut præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia. τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν: *id quod à multis fit, necesse est à nemine ignoretur* ait Dion Prusæensis Rhodiaca: Ætolos graviter reprehendit Polybius quod cum hostes Philippi videri nollent, suos tamen palam paterentur agere hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

Liv. lib. 1.

Lib. 1.

L. 1 & vi.

Polyb. l. 11.

III. Veniamus ad quæstionem alteram de receptu adversus pœnas. Pœnas ut ante diximus naturaliter cuivis cui nihil simile objici

objici poteſt exigere licet. inſtitutis civitatibus id quidem convenit ut ſingulorum delicta quæ ipſorum cœtum proprie ſpectant ipſis ipſarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut diſſimulanda relinquerentur. at non etiam jus tam plenum illis conceſſum eſt in delictis quæ ad ſocietatem humanam aliquomodo pertinent, quæ perſequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus eſt, quomodo in civitatibus ſingulis de quibuſdam delictis actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læſus eſt, & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut ſecuritatem ſuam jus habent pœnæ exigendæ ſecundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas apud quem nocens degit ejuſve rector impedire non debet.

IV. Cum vero non ſoleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines ſuos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, ſequitur ut civitas apud quem degit qui culpæ eſt compertus alterum facere debeat, aut ut ipſa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. hoc enim illud eſt dedere quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit. Sic Iſraelitæ alii à Benjaminitis poſtulant ut dedant facinoroſos, Iud. xx: Philiſtæi ab Hebræis ut Samſonem quaſi maleficum ſibi dedant, Iud. xv. Sic Lacedæmonii Meſſeniis bellum intulerunt, *Pauſ.l.xiv.* quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore ob non deditos eos qui miſſis ad ſacrum virginibus vim intulerant. *Strabo libro VIII.* Sic Cæſarem Germanis ob bellum injuſte illatum dedi voluit Cato. Sic Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant quod in ſe pugnaſſent. Ab Hernicis agri ſui populatores dedi ſibi poſtularunt Romani & à Pœnis Amilcarem non illum nobilem ducem, ſed alium qui Gallos concitabat: poſtularunt & poſtea Annibalem: item Iugurtham à Boccho his apud Salluſtium verbis: *ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem pariter te errantem & illum ſceleratiſſimum perſequi*: ab ipſis Romanis dediti qui Carthaginienſium *Livius libro XXVIII.* quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi à Lacedæmoniis dedi ſibi poſtularunt eos qui Lanvicum oppugnaſſent, *Livius libro XXXVIII.* addito ni dederentur, violatum videri fedus. Sic Athenienſes per *Diod. l. XVI.* præconem pronuntiarunt, ſiquis Philippo inſidias ſtruxiſſet, & Athenas confugiſſet ἔκδοτον εἶναι *in eo ſtatu eſſe ut dedi deberet*. Bæoti ab Hippotenſibus exegerunt ut qui Phocum interfecerant, dederentur. *Plut. Narr. amat.* Quæ omnia tamen ſic intelligenda ſunt ut non ſtricte *Val. Max. lib. VI, c. 6.*

 populus

populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent: id est nec animadverterent nec reos dederent. est enim disjunctiva obligatio. Interdum sontes deposcentibus optio *Liv. l. VII.* datur quo cumulatius satisfiat. Cæries apud Livium Romanis significant: *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses cum præter viam nihil petiissent traxisse quosdam agrestium populationis ejus quæ sibi crimini detur comites: Eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos pœnas.* In fœdere Carthaginiensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus. εἰ δὲ μή, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω. ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα. *Ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quæ præcedunt sunt mutila) *privatim quisque jus suum persequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æschines in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut pœnas luerent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio sisterent. Quintilianus declamatione CCLV: *Proximos existimo eos transfugis à quibus transfugæ recipiuntur.* Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedienses: ἔστι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν: *Licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.* Hîc de deditis occurrit *L. ult. D. de legat.* quæstio an si à sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat Pub. Mutius Scævola, quia quem populus dedidisset expulisse ex civitate sua videretur sicut faceret cum aqua & igni interdiceret. Contrariam sententiam de- *L. I & II de Or. Top. & pro A. Cæcina.* fendit Brutus, & post eum Cicero: quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere de quo hic agimus nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio, jus nullum dat, aut adimit; executionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concesso jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut à suo populo possit puniri *Val. lib. VI, c. 3.* (quod in Clodio Corsis dedito, nec ab iis accepto evênit) aut non puniri,

puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Ius autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut judicio, nisi lex aliqua factum velit haberi pro re judicata quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona si dedita nec accepta sint manebunt cujus fuerant. At si deditio accepta sit & postea casu aliquo reversus sit is qui fuerat deditus, is civis non erit nisi ex novo beneficio: quo sensu verum est quod Modestinus de dedito respondit. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum aliquo confugerunt. *L. Eos qui D. de captivis.*

v. Neque obstant illa adeo prædicata supplicum jura & asylorum exempla. Hæc enim illis prosunt qui immerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud Diodorum Siculum agens de illo supplicum jure sic ait: *qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exspectandam voluerunt.* Postea: *Hi vero si dolo malo; si injusta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt, ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur, quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium pateret.* Duo illa, fortunam & injuriam, Menander optime distinxit: *Lib. XIII bibl.*

ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει·
τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
Injuria illud distat infortunio,
Hoc casus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demosthenis dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. quod Cicero ita vertit de Inventione secundo: *Misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam in miseriis sunt.* Et Antiphanis illud, τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστί, τὸ δ' ἑκούσιον τῆς γνώμης: *Quod non sponte fit, fortunæ est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται: *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege quibus telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, his nec ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι. *profanis in fano nullum esse receptum.* Nec aliter *In Aphobum I. Deu. XIX, 1 XXIII, 15. Ex. XXI, 14 I Reg. II, 29 II Reg. XI, 13, & seq. De spec. legibus.*

aliter Græci antiquiores. Nauplium narrantur Chalcidenses Achivis dedere noluisse, sed causa additur, quia satis se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur. Erat apud Athenienses ara Misericordiæ, cujus meminerunt Cicero, Pausanias, Servius, etiam Theophilus in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi Poetam.

Plut. quæst. Gr. 32.

Et miseri fecere sacram:

mox convenisse eo ait,

victos bellis patriaque à sede fugatos,

Regnorumque inopes.

Panathen. Aristides propriam Atheniensium laudem esse ait τὴν τῶν πανταχόθεν δυστυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: τοῖς καθ' ἑκάστους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπεστιν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ' οὗ σώζονται: *His qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam saluvis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: ἐζήλουν τὴν δὲ τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν: *laudabam hanc urbem quod omnes aut injuria affectos, aut sibi præmetuentes si huc perfugissent auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem sensus est in epistola Demosthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens in ejus nominis tragœdia apud Sophoclem ita testatur:

De pace 11.

Heu, Cecropidæ, mala multa tali:
Sed nempe tuli: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus:

Non me pigebit hospitem, qualem Oedipe
Te tueor, omni sospitare in tempore;
Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon cum Herculis posteri Athenas confugissent, sic ait:

Hæc patria nostra semper invalidos solet,
Sed jure fretos, ope suâ defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Discrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum est ob quod Athenienses præcipue prædicabat Callisthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος: *hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse pro Herculis*

Herculis liberis, cum Græciam Eurystheus tyrannide premeret. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conscius, nec legibus
Fidens, ad aras volvitur supplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla relligio mihi:
Mala semper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione:

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at justum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, *Advers. Leocr.* πύξεσθαι τῶν νόμων, *consecuturum quod jus esset:* illum vero confugisse ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occisum eum ab observantissima suarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus *Ann.* III. improbat receptum suo sæculo morem per Græcas urbes flagitia hominum, ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem est: *Principes quidem instar Deorum esse: sed neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri.* Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe amovendi. Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Persam cum nec *Lib.* I. dedere vellent, nec retinere auderent, permiserunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, à rege depoposcerunt Romani. *Livius libro* XXII. Perseus rex Macedonum in purgatione ad Martium de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur: *Ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus à vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* *Livius libro* XXXVII. Samothraces Euandro qui Eumeni insidias struxerat denuntiant, liberaret religione templum. Cæterum jus hoc quod diximus deposcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis in plerisque Europæ partibus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint recte recipi ac defendi pœnam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia à maleficiis devocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. No-

VI. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos:

Sic crimen istis aliquod hospitibus struis,
Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem:

Es facinus ausus temet indignum, Creo,
Tuisque Thebis ac tuis majoribus:
Ingressus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris omissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Vrbs ista visa est, & ego nullius rei?
Non te ista docuit civitas Amphionis,
Quippe educare haud solita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego Labdacea si urbe posuissem pedem,
Quamvis fuissent justa mihi certissima,
Indubia, nulli injicere tentassem manum
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tua
Te fecit ætas, sed parum mentis potem.

Quod si id cujus accusantur supplices non sit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, ubi Rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem sic affatur:

εἴ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατοι γένος
εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ᾽ ἀντιωθῆναι θέλοι;
δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν,
ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi si immittat Ægypti genus
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicant, quis hæc objicere se contra velit?
Quare tuum est docere, natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjici.

VII. Vi-

VII. Vidimus quomodo à ſubditis, aut veteribus, aut advenis culpa in rectores tranſeat: viciſſim à ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit ſi in crimen ſubditi conſenſerint, aut ſiquid fecerint ſummæ poteſtatis imperio, aut ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere ubi quæ partes ſint ſubditorum examinabitur. Etiam inter univerſos & ſingulos communicatur delictum: quia, ut Auguſtinus ait loco ſupra adducto, *ubi univerſi, ibi & ſinguli: univerſi non poſſunt niſi ex ſingulis quibuſque conſtare: Nam ſinguli quique congregati, vel in ſummam reputati faciunt univerſos.* Pertinet autem culpa ad ſingulos qui conſenſerunt, non ad eos qui aliorum ſententiis victi ſunt. Diſtinctæ enim ſunt pœnæ ſingulorum & univerſitatis. Sicut ſingulorum pœna interdum eſt mors, ita πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, *mors civitatis everti*: [*Lycurg. orator*] quod fit cum corpus civile diſſolvitur; qua de re diximus alibi. [*Supra cap. IX, §. 4.*] Atque hoc modo ſi civitas eſſe deſinat; uſumfructum velut morte finiri recte dixit Modeſtinus. [*L. Si uſusfructus. D. quomod. uſusf. am.*] Singuli in ſervitutem pœnæ nomine rediguntur, ut Thebani ſub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto exuendæ ſocietatis contradixerant. Sic & civitas ſubit ſervitutem civilem in provinciam redacta. [*Plut. Alex.*] Singuli bona ſua amittunt confiſcatione. Sic civitati adimi ſolent quæ habet communia; muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici. At ut ſinguli ob delictum univerſitatis citra conſenſum ſuum ea amittant quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt, ut recte oſtendit Libanius in ea quæ eſt de ſeditione Antiochena. Idem Theodoſii probat factum qui commune delictum punierat interdictione theatri, balneorum, nominis Metropolitani.

VIII. Egregia hîc occurrit quæſtio, an pœna ob delictum univerſitatis ſemper exigi poſſit. Quamdiu durat univerſitas videtur poſſe, quia idem corpus manet, quanquam particulis ſuccedentibus, ut alibi oſtenſum eſt. Sed ex adverſo notandum eſt quædam de univerſitate dici primo ac per ſe, ut habere ærarium, leges & ſimilia: quædam non niſi derivatione à ſingulis. Sic namque doctam dicimus univerſitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. [*Ariſt. VII, Pol. XIII.*] De hoc genere eſt meritum. primo enim convenit ſingulis ut animum habentibus quem univerſitas per ſe non habet. Extinctis ergo illis per quos ad univerſitatem meritum deducebatur, ipſum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod ſine merito diximus non conſiſtere. Libanius in dicta

oratione: ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων: *Ita enim existimo, sufficere tibi ad pœnam quod nemo superfit eorum qui deliquerunt*: Probanda igitur Arriani sententia damnantis vindictam Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum, hoc est Curtii judicium: *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse non crudelitas videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est Arriani judicium de Persepoli incensa in ultionem eorum quod Athenis Persæ fecerant.: ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία: *At mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hac vera esse vindicta in eos Persas qui pridem esse desierant.* Nam Agathoclis illud nemo non ridet, qui ad Ithacensium quærelas de damnis illatis respondit plus mali Siculos ab Vlisse olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum minime ait vero esse simile Corinthios ulcisci voluisse acceptam à Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς *post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; pœnæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus, an & culpa non communicata communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne quæ re ipsa diversa sunt ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam quo fit ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, cessante scilicet condi-
L. Fluminii. §. ult. de damn. inf. tione sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Vlpianum: Si in meo puteum aperui quo factum est ut venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re in
L. Proculus d. t. qua jure meo usus sum. Et alibi, multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et
L. Pretia D. ad L. Falc. Paulus Iurisconsultus, *præposterum esse* ait, *ante nos locupletes dici quam*

acqui-

acquisierimus. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea pœna non est, quia bona illa illorum futura non erant nisi à parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alpheno notatum est, cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ vero non à patre, sed à rerum natura, aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themistoclis liberos eguisse scribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum: cui tamen mori leges posteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ ut alibi diximus personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem, muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed eà in re quæ ad ipsos non pertinebat nisi per universitatem.

L. Eum. D. de interdict. & releg.

L. 11. Ep. 11 & 19.

L. Cum ratio. D. de bonis damn.

XI. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicujus peccati, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis quod jus ipsum agendi attinet. Sic qui occasione alieni debiti aliquid promisit malum patitur, ex veteri verbo, ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. *Sponde, noxa præsto est:* at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit, non proprie ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum mensuram accipit, non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promitendo habuit. Cui consequens est ut ex sententia, quam veriorem credimus, occidi nemo possit ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & vades capitali judicio crediderint obligari, ut in Ausonii est versu, & ex notissima Damonis & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est nisi corporis servandi causa. Quod si exsilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est jus precarii, respe-

ctu habito ad rei dominum; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in bestiam.

XII. His distinctionibus positis dicemus neminem delicti immunem ob delictum alienum puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea quam adfert Paulus Iurisconsultus, quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus, sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est magis nobis proprium, unde αὐτεξούσιον vocatur.

Epist. 3. de morte Nepotiani. XIII. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit Hieronymus, *liberis imputantur.* Augustinus vero, *Deus*, ait, *ipse foret injustus si quen-* *Epist. 105.* *quam damnaret innoxium:* Dion Chrysostomus oratione ultima cum sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus devoveri posteros dixisset, de Dei lege hæc subjicit: πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος: *verum hæc non, ut illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque sit infortunii causa.* & huc illud vulgatum pertinet, *Noxa caput sequitur. Sancimus,* *L. Sancimus. C. de pœnis.* ajunt Imperatores Christiani, *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus,* *Lib. II de leg. spec.* *quam reperiatur delictum.* Iustum est, ait Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad *L. Quisquis C. ad L. Iul. Maj.* mortem cujusquam sufficere debeat. Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Am- *Libro XXVIII.* mianus narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, un- *Victoria de jure belli. n. 38.* de natum est Græcum proverbium:

Desipit occidens qui patrem pignora servat.

at Se-

at Seneca: *Nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, φὰς ὖ Μηδισμοῦ παῖδας οὐκ εἶναι μεταιτίους, *dicens illos extra culpam esse partium Medicarum.* Marcus Antoninus in epistola ad Senatum: *Quare filiis Avidii Cassii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?* Sen. lib. II de ira, c.4. Her. Call.

XIV. Deus quidem in lege Hebræis data paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras ita & in vitam nostram, ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest: Igitur si morte immatura ac violenta rapit liberos Acanis, Saulis, Ieroboami, Achabi, in ipsos jure dominii non pœnæ utitur, sed eodem facto gravius punit parentes. Nam sive superstites sunt, quod maxime spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas ultra abnepotes non extendit, Exod. xxv: quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas; certum est parentes puniri tali spectaculo: gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt, ut à Chrysostomo recte dicitur, quicum consentit Plutarchus, οὐ λυπῆσαι μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι' αὐτοὺς ὁρᾷν. *Nullum durius supplicium quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare:* sive non eousque provivunt, tamen cum eo metu occidere magnum est supplicium: *Duritia populi*, inquit Tertullianus, *ad talia remedia compulerat, ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent.* Sed simul notandum est hac graviore vindicta non uti Deum nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam perpetrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimarunt: Nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, quæ ἄγη ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento facunde disserit Plutarchus libro de sera numinis vindicta. Exstat apud Ælianum oraculum tale Delphicum: II Samuel. XXI. I Reg. XIV. II Regum VIII, 9, 10 Homil. 29, in 9 Gen.

At scelerum fontes divinum persequitur jus,
Nec pote vitari: non si genus ab Iove ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.

Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comprobat auri Tolosani apud Strabonem & Gellium. De perjurio similes sententias supra adduximus. Deinde vero etsi id comminatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxime si insignis quæ-

dam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. XVIII, & exemplis quibusdam à Plutarcho dicto loco probatur. Et cum in novo federe apertius quam olim declarata sint supplicia quæ impios post hanc vitam manent, ideo in eo federe nulla extat comminatio personas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vatibus, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut jam diximus, Deus sine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non nisi ex gravi culpa, & qui-
Deut. XXIV, 16. dem quæ personæ sit propria. Quare eadem illa divina lex ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem pii reges etiam in perduellibus secuti le-
Ios. lib. XI. *Philo de leg. sp. lib.* II. *Isoc. Busiride. Dionys. lib.* VIII. *L. Crimen. D. de pœnis. Lib.* IV *de Nat. deor.* guntur: eamque legem valde laudant Iosephus & Philo, ut & similem Ægyptiam Isocrates, & Romanam Dionysius Halicarnassensis. Platonis est πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων οὐδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit Callistratus Iurisconsultus: *Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest.* Addita causa: *Namque unusquisque ex suo admisso sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur. Ferretne*, inquit Cicero, *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* Hinc factum ut prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum sit Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum legibus.

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob
Dan. VII, 22. parentum delicta, injustior sane lex Persarum & Macedonum de-
Iust. lib. X. vovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant tristiores perirent, ut Curtius loquitur: cujus legis diritate exsupe-
Lib. XXIII. rari leges omnes scripsit Ammianus Marcellinus.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant, aut expectare possint perduellium liberi in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod Antiphanis ut proditoris posteri ἄτιμοι ἐνεγράφησαν, narrante Plutarcho, id est *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi à Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *Ad nullos honores, ad nulla sacramenta perveniant.* Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, alibi à nobis est explicatum.

XVII. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari potest & ad populum vere subditum: (nam qui

qui ſubditus non eſt, ex ſua culpa, id eſt ex negligentia puniri poteſt, ut diximus) ſi quæratur an is populus malo poſſit affici ob regis, aut rectorum facinora. Non jam quærimus ſi ipſius populi conſenſus acceſſerit, aut factum aliud quod per ſe ſit pœna dignum, ſed agimus de eo contactu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput eſt rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia confecit, & quidem ut David cenſet innocentem, ſed Deus qui in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum. Interim hæc pœna erat non populi, ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor Chriſtianus, πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ. *Acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium, id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis qui manu peccavit, in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus. *Quæſt. ad orth.* 138.

XVIII. Idem dicendum de ſingulis qui non conſenſerunt malo afficiendis circa ea quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

XIX. Heres vero cur de cæteris debitis teneatur, de pœna non teneatur, ſicut à Paulo Iuriſconſulto ſcriptum eſt, *ſi pœna alicui irrogatur, receptum eſt commentitio jure, ne ad heredes tranſeat*, vera cauſa hæc eſt, quod heres perſonam defuncti refert, non in meritis quæ ſunt mere perſonalia, ſed in bonis quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipſa rerum inæqualitate, ſimul cum dominio fuit introductum. Dion Pruſæenſis Rhodiaca: ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς αὖ ποτε καθήκῃ τὸ γένος. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς: *Quæ debuerunt majores ea non minus debent poſteri. neque enim dicere poteſtis repudiatam à nobis hereditatem.* *L. Si pœna. D. de pœnis.*

XX. Et hinc ſequitur, ut ſi ultra meritum nova quædam cauſa obligationis extiterit, deberi jam poſſit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna: Sic alibi poſt ſententiam, alibi poſt litem conteſtatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab herede debebitur, ut & ea quæ in conventionem deducta eſt. Iam enim nova acceſſit debendi cauſa.

CAPVT XXII.

De causis injustis.

Lib. II, c. I. DIximus supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, illas vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας. Sic in bello Alexandri adversus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ imperii & divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex Xenophontis & Agesilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio notata. *Lib. I.* Similiter Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero controversiam Corcyrensium, Potidæensium & alia; ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet. *Livius lib. VII.* Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent ubi conflagrasset Sidicini ad se trajecturum esse incendium. *Lib. XXXVI.* Antiochum quoque Livius memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex labente Romanorum disci-

diſciplina ſpem magnam concepiſſet. Sic Plutarchus notat non ex vero objectum Antonio à Cicerone quod cauſa eſſet belli civilis, cum Cæſar bellandi certus prætextum tantum ab Antonio cepiſſet.

II. Sunt qui neutro cauſarum genere feruntur in bella, periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, θηριότης Ariſtoteles vocat. De his Seneca: *Poſſum dicere non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare: nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui ſententiæ perquam ſimilis eſt illa Ariſtotelis ultimo Nicomachiorum: δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιντο. *Omnino enim crudelis habendus ſit qui ex amicis hoſtes faciat pugnandi & fundendi ſanguinis cupiditate.* Dion Pruſæenſis: τὸ γὰρ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία. *Nam ſine cauſa in bella ac pugnas ferri, mera eſt inſania malum ſibi quærens.* Lib. II de Clem. c. 7. Orat. XXXVII.

III. Plerique vero bellantium cauſas ſuaſorias habent, aut ſine juſtificis, aut cum juſtificis. Sunt qui juſtificas plane non curant, de quibus dici poteſt illud quod à Romanis Iuriſconſultis eſt proditum, prædonem eſſe eum, qui rogatus de poſſidendi cauſa nullam aliam adfert niſi quod poſſideat. Ariſtoteles de belli ſuaſoribus: ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι: *qui juſtum ſit vicinos innoxios in ſervitutem redigere ſæpe nihil curant.* Talis Brennus qui omnia dicebat eſſe validiorum. Talis Silio Annibal, cui I Rhet. III

pro federe, proque
Iuſtitia eſt enſis.

Talis Attila, & quibus illud in ore eſt,

Quæritur belli exitus,
Non cauſa.

Et:

Hæc acies victum factura nocentem eſt:

Et, *Id in ſumma fortuna æquius quod validius.* Nec male his aptes illud Auguſtini: *Inferre bella finitimis & inde in cætera procedere, ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt?* De talibus bellis Vellejus: *Bella non cauſis inita, ſed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de Officiis primo: *Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, ſi juſtitia vacat, non* Lib. IV de Civit. Dei, c. VI. Lib. II.

modo

modo virtutis non est, sed potius immanitatis omnem humanitatem repellentis. Andronicus Rhodius: οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες. *Qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur, quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur: & ut Livius loquitur, non certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque ait Plutarchus duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ, cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

Pyrrho.

V. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus. Vt enim justa sit defensio necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet, non tantum de potentia, sed & de animo; & quidem ita constet ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum habet. Quare minime est probanda eorum sententia qui justam belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitiones & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Injusta igitur bella Romanorum in Philippum Macedonem, Lysimachi in Demetrium, ni alia causa adfuit. Valde mihi placet Taciti illud de Cauchis: *Populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. promta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.*

Zonaras.
Pausan.l.1.

VI. Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fœcundius possideatur: quam Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait Tacitus.

Hist. IV.

IX. Æque improbum est inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male

Vict. de Ind. rel. 1. n. 31.

male ſentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio eſt eorum quæ nullius ſunt.

X. Neque ad dominium requiritur, aut virtus moralis, aut religioſa, aut intellectus perfectio: niſi quod hoc videtur poſſe defendi ſi qui ſint populi omnino deſtituti à rationis uſu, eos dominium non habere, ſed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam ſunt neceſſaria: Nam quæ alibi diximus de ſuſtentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet, cum quibus eſt pactorum commercium: tales autem non ſunt populi ſi qui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito. Male ergo Græci Barbaros ob morum diverſitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hoſtes ſibi quaſi naturaliter dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut ſocietatem humanam impugnantia, auferri dominium poſſit, alia eſt quæſtio, & modo, cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

Vict. de bello. n.5,6,7, 8. Id. l.11. n. 18.

Plato de Repub. lib.11, c.3. Eurip. Hecuba. Liv.l.xxxi. Iſo.Panath.

XI. Sed nec libertas ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt αὐτονομία, quaſi naturaliter, & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum eſt de jure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate κατὰ στέρησιν, non de ea quæ eſt καθ' ἐναντιότητα, hoc eſt ut natura quis ſervus non ſit, non ut jus habeat ne unquam ſerviat: nam hoc ſenſu nemo liber eſt. quo pertinet illud Albutii: *Neminem natum liberum eſſe, neminem ſervum; hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.* Et Ariſtotelis illud: νόμῳ τὸ μὲν δοῦλον εἶναι, τὸ δ' ἐλεύθερον. *è lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus.* Quare qui legitima cauſa in ſervitutem, ſive perſonalem ſive civilem devenerunt, contenti ſua conditione eſſe debent, ut & Paulus Apoſtolus docet, δοῦλος ἐκλήθης, μή σοι μελέτω. *Vocatus es ad ſervitutem, ne id te torqueat.*

Sen. xv côtr.

1 Pol.

1 Corinth. vii, 21.

XII. Neque minus iniquum armis ſubigere aliquos velle, quaſi dignos qui ſerviant, quos & naturaliter ſervos interdum Philoſophi vocant. Non enim ſiquid alicui eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere: Nam his qui rationis habent uſum libera eſſe debet utilium & inutilium electio, niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit. Infantium plane alia eſt ratio, quorum regimen, cum ipſi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque ſuarum moderandarum non habeant, occupanti & idoneo natura concedit.

Vict. de Ind. n.25. Ayala de jure belli. lib. 1, c.2. n.29.

XIII. Vix

Covar. c. peccatum. p.2.§.9.n.5 & seq.

Ad L. Hostes. D. de captivis. L. ἀξίωσις. ad L. Rhod.

Luc. II, I.

XIII. Vix adderem stultum esse titulum quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi Iurisconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se mundi dominum vocet, & in sacris litteris imperium illud, quod Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia per complexionem, aut excessum, aut excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris litteris sola Iudæa sæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Iudæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, id est in medio Iudææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert suis pensantur incommodis. Vt enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse ut unum regimen non ferat. Deinde vero concesso hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæsita, ita bello amissa sunt, alia pactionibus, alia derelictione in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter fœderatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi aut mutandi juris, non minus adversus Romanum Imperatorem, quam adversus alios valent.

Arist. VII Pol. IV.

Silvest. verb. bellum. p.1. n. 21. Covar. loco citato, n.9.

Vict. de Ind. rel. 21 & seq. Ayala. L.1. n.29.

XIV. Sed & Ecclesiæ jus fuerunt qui adsererent etiam in populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus Apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt judicandi sibi jus non esse. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; I Cor. V, 12, & quod jus Apostolis judicandi competiit, quanquam etiam ad res terrenas suo modo pertinebat, erat tamen cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum, & ad circumstantias peculiares aptatum, per sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem, aut negatio-

negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem, sed natura ipsa superiorem, ac proinde à Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit. Christus ipse, à quo omnis potestas ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, qua talis est, propositum, negavit regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens alioqui futurum fuisse, ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamsi legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum, Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana, sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores è templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Iohannis locum: *Audite ergo Iudæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena: non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis, quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. quid vultis amplius? Venite ad regnum, quod non est de hoc mundo: Venite credendo, & nolite sævire metuendo.* Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne percussor sit, I Timoth. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, imperare imposita necessitate, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse non Episcoporum, dixit Chrysostomus: Et alibi: *Non est nobis data potestas ut auctoritate sententiæ* (talis scilicet quæ jus exsequendi per manum regiam, aut militarem, aut juris qualiscunque humani ademtionem in se contineat) *cohibeamus homines à delictis:* Et Episcopum officio suo fungi ait οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα *non cogendo, sed suadendo.* Et ex his quidem satis apparet Episcopos, qua tales sunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. Hieronymus regem & Episcopum comparans: *Ille nolentibus præest, hic volentibus.* An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite de pœnis à nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

Ioh. XVIII, 36.
Vid. Petr. Dam. l. II. epist. 9. & Bern. epist. 221.
Act. Apost. hom. III.
epist. ad Tit. hom. I.
epist. I. ad Thess. hom. IV de sacerd.
Lib. II.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, justam belli causam non dare spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod quæ nondum

impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus quæ prædixit, ſæpe per improbos homines, aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, non ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad utrumque horum non ſufficit, ut id quod poſtulatur ſit ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum. quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut Romanorum in regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

Vict. de jure bel. n. 2. XVII. Notandum & hoc ſæpe accidere, ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accidat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta honoris ſtudium aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim à cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno, ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides de Societate ſecunda Phocenſes ait merito periiſſe, at non bene feciſſe Philippum cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio. *Vna & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit Salluſtius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipuæ bellorum cauſæ*, apud Tacitum, & in tragœdia:

Sen. Hipp.

Rupere fœdus impius lucri furor
Et ira præceps.

Contra Fauſtum, lib. XXII, c. 74. Covar. d. §. 1. n. 2. Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1. Silveſter in verbo Bellũ, n. 2. Summa Ang. in verbo Bellum. n. 5. Sum. Roſ. ib. n. 3 & 8. Th. 2. 2. 66. 8.

Quo & Auguſtini illud recte referas. *Nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis jure culpantur.* Sed hæc, ubi cauſa juſtifica non deeſt, peccatum quidem arguunt, ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt, unde nec ex tali bello reſtitutio debetur.

CAPUT XXIII.

De causis dubiis.

VErissimum est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non [1 Eth. Nic. 1.] æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri: quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ à materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur solent habere interjectum aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est quod ait Aristoteles, ἐστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, *quid cui anteponendum sit difficilis sæpe est judicatio.* [III Nicom.] Andronicus autem Rhodius: τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν: *difficile est id quod vere* [I Nic. 3.] *justum est ab eo quod tale videtur discernere.*

II. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum reipsa est, sed ab eo fit qui omnibus expensis injustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est quod dicit Paulus Apostolus, [Rom. XIV, 23.] quicquid non fit ex fide peccatum esse: quo in loco fides animi judicium de re significat. Nam vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbrutescit animus. Sæpe autem accidit, ut judicium nihil certi monstret, sed hæsitet:

quæ hæsitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequen-
De Of. l.1. dum erit illud Ciceronis: *Bene præcipiunt qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri dicunt: הסתלק מן הספק *abstine te à re dubia.* Sed hoc locum habere non potest, ubi
Covar. tom. alicui omnino alterutrum est faciendum, & de utroque an æquum
1 de matr. sit dubitatur: tunc enim licebit ei eligere quod minus iniquum ei
p.2. c.7. §. videtur. Semper enim ubi electio evadi non potest, minus malum
2. n.9.
Nic.11,c.9 rationem induit boni: τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait Aristoteles: Ci-
Cic.Of.111 cero, *de malis minima.* Quintilianus: *In comparatione malorum, boni locum obtinet levius.*

Vasques 1. III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod ani-
2. disp. 62. mus non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur argumentis ex
cap.1. n. 1.
Med. 1. 2. re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus senten-
quæst. 14. tiam super ea re pronunciantibus. Nam & hîc verum est illud Hesiodi, præstantissimum esse per se sapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur è causis, effectis & adjunctis aliis.

IV. Sed ad hæc recte noscenda, usu quodam & peritia opus est;
Vict. de Ind. quam qui non habent, ut activum judicium recte conforment, te-
rel. 1. n.12. nentur audire sapientum consilia. Nam ἔνδοξα, sive probabilia sunt,
& de jure Aristotele teste, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe sa-
bel. 21 & 24
Arist. 1. pientibus; iisque rursum, aut omnibus, aut pluribus, aut præstan-
Top. c.1. tioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges quibus artium momenta ediscere aut expendere vix vacat.

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat sapere regi turba sapientum comes.

Aristides de concordia ad Rhodios ait sicut in facti quæstionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei stant testes, ita sententiarum eas sequendas quæ plurimis præstantissimisque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non nisi consulto collegio fecialium ad id instituto, Imperatores Christiani vix nisi auditis Episcopis, bella suscipiebant, ut si quid esset quod religionem posset injicere, ejus monerentur.

V. Accidere autem in multis controversiis potest, ut ab utraque parte probabilia se ostendant argumenta, sive intrinseca, sive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt de quibus agitur, videtur vitio carere posse electio, in utramvis partem ceciderit. At si de re magni momenti, ut de supplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum discrimen quod est inter eligenda, præferenda est pars tutior, ut dici solet:

In istam partem potius peccato tamen.

Ideo

Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere quam innocentem condemnare. Scriptor problematum quæ Ariſtotelis nomen præferunt: ἕκαστος τιμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τὸν ἀδικοῦντα ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸν μὴ ἀδικοῦντα καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ. (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντος, legitur μὴ ἀδικοῦντος, & contra.) *Nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem quam jam dedimus: ἔστι γὰρ ὅταν τις ἀμφιδοξῇ τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.* Antiphon: εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι ἀσέβημα. *Si errandum eſt, ſine jure abſolvere, quam per injuriam condemnare eſt ſanctius: Nam in illo error eſt, in damnatione inſontis, facinus.* Sect. 29.

VI. Maximi autem momenti eſt bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes ſequi ſoleant. Ideo inter ſententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius: Lib. 1.

cauta ſpeculator mente futuri,
Nec lætus dubiis parviſque laceſſere Martem.

Tres autem ſunt modi quibus vitari poteſt, ne controverſiæ in bellum erumpant.

VII. Primum eſt colloquium: *Cum duo ſint genera diſceptandi*, ait Cicero, *unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius ſi uti non licet priore.* Et Terentius: De Of. 1. Vid. de jure bel. n. 28.

Omnia prius experiri verbis quam armis ſapientem decet:
Qui ſcis, an quæ jubeam ſine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixerat: Μηδ᾽ αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι.
Et Euripides:

λόγοισι πείσων· εἰ δὲ μή, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo; ſin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque urbes quæ quod eſt verbis datum
Tranſigere, potius fertis ad cædem arbitram.

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si paret æquo, nil mea vobis ope
Opus eſt. ſalutis eſt in hoc uno ſatis.
Ego ſimul amici gratiam ſervaverim:
Minuſque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione ſi rem geſſerim, non viribus.

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus:

πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν:

id auctum sic extulit apud Livium Phaneas: *multa homines ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.* Mardonius apud Herodotum Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρεὼν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejusdem essent linguæ, caduceatorum & legatorum opera non præliis controversias tractare.* Coriolanus apud Halicarnassensem: τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν. *Siquis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque iis non impetratis bellum moveat, id omnium confessione æquum est.* Apud eundem Halicarnassensem rex Tullus, *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum Vologesis: *æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex Theodoricus: *Veniendum tunc ad arma cum locum apud adversarios justitia non potest invenire.*

Cass. III. Var. 17.

VIII. Alterum est inter eos qui communem judicem nullum habent, compromissum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait Thucydides: *In eum qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiaraus Eriphyle judicium permiserunt narrante Diodoro. De Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti judices tres Lacedæmonii. Apud dictum modo Thucydiden Corcyrenses Corinthiis significant paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat Aristides quod ut bellum vitaretur voluerit δίκῃ διαλύεσθαι περὶ τῶν διαφόρων *de controversiis arbitros sumere.* Et Isocrates oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem quod quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus esset ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.* Sic olim Ardeates & Aricini, postea Neapolitani & Nolani controversias suas arbitrio populi Romani permiserunt: Et Samnites in controversia cum Romanis ad communes amicos provocant. Cyrus sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controversiis cum Masinissa, ut bellum vitent ad judicia provocant. Romani ipsi de controversia cum Samnitibus apud Livium ad communes socios provocant: Et Philippus Macedo in controversia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum cum quibus pax utrisque fuisset.

Livius lib. VIII. *Xen. Cyrop. lib. II.* *Lib. VIII.*

fuisset. Parthis & Armeniis postulantibus Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus οὐκ ἐῶν στρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι *ne finerent prius ad bellum veniri quam spes omnis judicii obtinendi periisset.* De Gallorum Druidibus Strabo: ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον. *olim & inter bellantes erant arbitri ac sæpe jam acie congressuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem testis est. Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si ut judicia alienorum à vera religione judicum vitarentur, & à Iudæis & à Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id à Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen secundum ea quæ alibi diximus cum temperamento quodam est intelligendum. Et tum ob hanc, tum ob alias causas utile esset, imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos quorum res non interest aliorum controversiæ definiantur: imo & rationes ineantur cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant: qualem olim apud Gallos Druidum fuisse usum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

Plutarch. Pomp. *Lib. XXXII.* *Lib. IV.* *Lib. XI.* *Vict. de jure belli, n. 28.* *Molina disput. 103. §. Quando inter Ægid. Reg. de a.libus supern. disp. 31. du. 4. n. 72. Th. 2. 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.*

IX. Tertia ratio est per sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortuna alteram: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. Sortis autem affine quid est certamen singulare, cujus usus non videtur omnino repudiandus, si duo, quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim de Peloponneso Hyllus & Echemus, de regione ad Inachum Hyperochus & Phemius, de Elide Pycæchma Ætolus & Degmenus Epeus, de Iba Corbis & Orsua. Videtur enim id si non ab ipsis recte fieri, certe à civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud Livium Metius Tullum sic alloquitur: *Ineamus aliquam viam qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: & apud Virgilium Æneas æquum fuisse ait ut inter se & Turnum eo modo res definiretur. Certe inter cæteros Francorum veterum mores hunc

Her. Pol. *Plut. quæst. Gr.* *Strab. VIII.* *Livius lib. XXVIII.* *Lib. V.* *d. loco.*

 impense

impense laudat Agathius libro primo, cujus ipsa verba (sunt enim insignia) apponam: ἀλλ' εἴπερ ἄρα καὶ τιν' ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι ξυμενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν· ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθύς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινήσασθαι· εἰ δὲ μή, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὄν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι· εὐθὺς τε οὖν τὰς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης. φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλοις ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι· τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον. *Si quæ forte inter reges oriantur controversiæ, aciem quidem omnes instruunt tanquam bellaturi ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent: aut si id nolint, ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: Neque enim aut æquo & bono, aut patriis institutis convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent, aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant, sublatis malorum causis. Tanta in subditis cura justitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & suis obsequens.*

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones quibus bellum vitetur, magis tamen id tenetur qui petit quam qui possidet. Vt enim in pari causa melior sit possidentis conditio, non civili tantum juri, sed & naturali convenit. cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicuntur Problematibus attulimus. Atque hîc & illud addendum est, ab eo qui justam causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia quibus possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite non sumi: quia non habet jus cogendi alterum, ut de possessione decedat.

L. in pari. D. de R. I. Vict. de jure bel. n. 27. & 30. Less. de Iust. c. 29. dub. 10. Molina disp. 103. §. in secundo vero. Lorca. 2. 2. sect. 3. disp. 53. n. 4.

XII. Vbi vero & jus ambiguum est, & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, qui oblatam rei controversiæ divisionem repudiat.

Lorca. 2. 2. quæst. 40. disp. 53.

XIII. Ex his quæ diximus definiri potest illa à multis agitata quæstio, an bellum ratione habita eorum qui principales belli motores sunt utrinque justum esse possit. Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis justi. Iustum enim aliquid dicitur, aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursum, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali qua omnis rectitudo eo venit nomine.

Seto v de Instit. jur. 41. art. 7. Covar. c. peccatum. §. 10. num. 6. Alc. 2. Parad. 21. Fulgos. l. 5. de Iust. Piccolom. lib. VI. Civil. Phil. c. 21. Alb. Gent. l. 1. c. 6.

mine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam quæ ad opus pertinet, & eam quæ pertinet ad operantem: quarum illa potest dici positiva, hæc negativa: nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quoties injuste non agit, etiamsi id quod agit justum non sit: quomodo recte distinguit Aristoteles, τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *L. v Eth. c. 10; & 11*
injuste agere, & *agere quod injustum est*. Speciali & positiva acceptio- *Reth. 1, c. 13.*
ne bellum utrimque justum esse non potest, ut nec lis, quia facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, *Aug. lib. xv de civit. Dei c. 5; & lib. xix, c. 15.*
non datur per rei ipsius naturam. At vero ut neuter bellantium injuste agat, fieri sane potest: injuste enim agit nemo nisi qui & scit se rem injustam agere: multi autem id nesciunt. Sic juste, id *Covar. c. peccatum §. 10. num. 2.*
est bona fide litigari potest utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines solent. Generali acceptio- *Vict. n. 32.*
ne justum dici solet quod omni culpa agentis vacat. Multa autem *Suares de legibus libro III, c. 18.*
etiam sine jure fiunt absque culpa ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum est in his qui legem non observant, quam sine *Alph. de Castro de potest. leg. pœnal. l. 1, c. 1 & 3.*
culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se ad scientiam sufficiens transiit. Sic & in litibus accedere poterit, ut pars utraque non modo injustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim ubi pars utraque, aut altera litigat non suo sed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deserere. Sic Aristoteles in litibus juris controversi, *III Rhet. c. 17.*
ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus posse accidere ait, ut ex utraque parte orator *Lib. 11, 8.*
id est vir bonus dicat. Imo & juste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles: significari enim aut judicare ὡς δεῖ *plane ut oportet*, *Top. 1, 13.*
sine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην *ex animi sui sententia*. Et alibi ait: εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *si quis per ignorantiam judicavit, non egit injuste*. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est ut causis probabilibus non contenta quam maxime evidentes requirat. At justum si accipimus, quoad effectus quosdam juris, certum est bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex iis apparebit quæ de bello publico solenni infra à nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata, & possessio sine jure habent quosdam juris effectus. *Nic. v, 12.*

CAPVT XXIV.

Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello.

I. *Ius ſæpe remittendum ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præſertim à rege læſo.*
IV. *Etiam cura ſui & ſuorum abſtinendum ſæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter ſtudium libertatis & pacis: qua internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abſtinere debere qui non multo ſit validior.*
VIII. *Reſtare ut bellum non ſit ſuſcipiendum niſi ex neceſſitate.*
IX. *Aut ex maxima cauſa cum maxima occaſione.*
X. *Bellorum mala ob oculos poſita.*

QVanquam inſtituti, quod de jure belli inſcriptum eſt, pars proprie non videtur exſequi quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, aut ſuadeant, obiter tamen obviam eundum eſt errori, ne quis exiſtimet ubi jus ſatis compertum eſt, ſtatim aut oportere bellum ſuſcipi, aut ſemper etiam licere. Contra enim evenit ut plerumque magis pium rectumque ſit de jure ſuo cedere. Nam noſtræ quoque vitæ curam honeſte deſeri, ut alterius & vitæ & ſaluti perpetuæ quantum in nobis eſt conſulamus, ſupra ſuo loco dictum eſt. Maxime autem Chriſtianis hoc convenit qui in eo perfectiſſimum Chriſti imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infeſtis mori voluit, Rom. v, 6. Quod ipſum multo etiam magis nos excitat ne res noſtras aut nobis debitas perſequamur cum tanto aliorum incommodo quantum ſecum ferunt bella. Non ob quamvis cauſam talem bellum ſuſcipiendum, & Ariſtoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus laudatus Hercules quod Laomedonti & Augiæ arma intulit ob non ſolutam laboris mercedem. Dion Pruſæenſis in ea oratione quæ eſt de bello & pace, non hoc tantum ait quæri ſolere εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, *an injuria accepta ſit ab his de quibus bello petendis agitur, ſed etiam* πηλίκον ἐστὶ τοῦτο συμβεβηκὸς *quanti æſtimandum ſit id quod accidit.*

Vict. de jure belli n. 14 & 33.

Pol. lib. IV & Rhet. ad Alex. c. 3.

Pauſ. lib. V.

II. Ad pœnas vero omittendas multa ſunt quæ nos hortantur. Videamus quam multa patres in filiis diſſimulant; qua de re diſſertatio eſt Ciceronis apud Dionem Caſſium. *Pater*, ut Seneca ait, *niſi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt, niſi plus eſt quod timet quam quod damnat, non accedet ad decretorium ſtylum:* unde non multum diſcrepat

discrepat Phinei dictum recitante Diodoro Siculo: μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβάλλοιντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν: & illud Andronici Rhodii, οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός. At quisquis alium punire vult, rectoris, id est patris quodammodo personam suscipit: quo respiciens Augustinus ad Comitem Marcellinum: *Imple*, inquit, *Christiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Iulianus Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προετίθει, *qui veniam pœnæ præferebat.* Libanius in oratione de seditione Antiochena: qui Deo, inquit, similis esse vult ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων *magis gaudeat condonatione quam pœna.* Interdum eæ sunt rerum circumstantiæ, ut jure suo abstinere non laudabile tantum sit, sed & debitum ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Euangelii. Sic quosdam esse diximus pro quorum, etiamsi nos impetant, salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei communi humanæ aut necessarios, aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est majora à nobis negligi voluisse ne ad bellum eatur, quanto bellum lite est nocentius. *De suo jure virum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est*, ait Ambrosius. Aristides suadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι αὖ ᾖ μέτριον. *concedere & largiri siquid sit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς εὐγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας. *Nam & privatorum hominum eos laudatis qui facili sunt ingenio, & damni aliquid subire malunt quam litigare.* Xenophon historiæ Græcæ sexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστί, μηδὲ εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι. *Sapientum est ne ob graves quidem causas, bellum suscipere.* Et apud Philostratum Apollonius: πόλεμον οὐδὲ ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι: *ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.*

Lib. v. Molina tract. II de Iust. disput. 103. Lorca disp. 153. n. 11. Ægid. Regius de act. supern. disput. 31. dub. 7. nu. 107. Lib. II de Off. c. 2.

III. Circa pœnas officii primum nostri est, si non ut hominum, certe ut Christianorum, ut facile, ac libenter condonemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonat in Christo, Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσοικεῖον, ait Iosephus. *Ira vacare circa ea ob quæ nocentes pœnæ mortis sunt obnoxii ad divinam naturam accedit.* Seneca de principe: *Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed* Lib. I de Clem. c. 20.

eum

eum qui cum suis stimulis agitatur, non prosilit: qui intelligit magni animi esse injurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius Principe impune læso. Quintilianus. *Suadebimus Principi ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat.* In C. Cæsaris laudibus posuit Cicero ut præcipuum quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν. *Ita plerique existimant, rectoribus punienda quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipsos dissimulanda.* Antoninus Philosophus in oratione ad Senatum: *Non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit, acrior videtur.* Ambrosius in epistola ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti injuriam.* Et in ejusdem Theodosii laudibus ad Senatum Themestius: ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων. *Bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.* Magnanimus qui sit eum Aristoteles negat
De Off. 1. esse μνησίκακον *injuriarum memorem:* quod Cicero sic exprimit: *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis insignia nobis exempla sacræ literæ suppeditant in Mose Num. XI, 12: & Davide II Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus
Dried. Lib. 11 de lib. Christ. c. 6. conscii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus,* inquit Cicero, *& haud scio an satis sit eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere. Sapiens,* inquit Seneca, *multa remittet: multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit.* Et hæ quidem causæ à bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis, aut debemus, aut recte impendimus.

IV. Sæpe vero nobis ipsis nostrisque præstandum habemus ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, consultatum à senatu an ex usu esset suscipere. In fabella quadam Christi dicitur, si quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit. quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines
Liv. lib. VI. adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa. Sic Tusculani omnia patiendo & nihil recusando pacem à Romanis meruerunt. Apud Tacitum est: *Frustra adversus Æduos quæsita belli causa.*

Jussi

Iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere. Sic legatus Iustiniani Amalasunthæ reginæ negavit armis se certaturum. Potest & temperamentum adhiberi ut à Syrmo Triballorum rege factum Strabo memorat, qui Alexandrum Macedonem. & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se quod faceret justo metu non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes: Lib. VII.

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi,
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.

Apud Livium est: *Cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud Thucydidem: τοῦ πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι προδιάγνωθι. *Quicquid inopinum accidere potest in bello priusquam aggrediare considera.*

v. Qui deliberant, partim de finibus non quidem ultimis sed interjectis deliberant, partim de iis quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt facultas effectiva ad finem producendum: nam ut recte dixit Aristoteles de animalium motione. αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ: *propositiones quæ actionem efficiunt duorum sunt generum ab eo quod bonum est & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas. Prima est; si res de qua agitur æqualem, morali scilicet æstimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum, ita demum eligenda est si bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc est quod Aristides sic enuntiat: ὅτ', ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τἀγαθὸν, κρεῖττον διηλλάχθαι. Andronicus Rhodius ubi magnanimum describit, ait eum non ob quasvis causas periculo subiturum, sed ob maximas. Altera; si videatur esse æquale bonum & malum, quod à re de qua quæritur possit procedere, ita demum ea res eligenda est si efficacia ad bonum quam ad malum major sit. Tertia, si videatur & bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia, res ea ita demum eligenda est, si efficacia ad bonum major sit collata efficaciæ ad malum quam ipsum malum est collatum

bono; aut si bonum sit majus comparatione mali quam efficacia ad malum comparata ad bonum. Hæc nos limatius paulo: sed eodem tendit via planiore Cicero: cum aït fugiendum ne offeramus nos periculis sine causa; quo nihil potest esse stultius: quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant; gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur. quare subvenire tempestati sapientis esse dicit, eoque magis si plus adipiscare re explicata boni quam addubitata mali. Et alibi: *Vbi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri possit*, ἀποτεύγμα *vel non magnum nociturum sit, quid opus est* παρακινδυνεύειν; Dion Prusæensis Tharsensi altera: ἔστω δεινὸν καὶ ἄδικον· ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον πέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινι. *Sit sane hoc injustum & indignum quod toleretur. At non siquid injusti accidit, nos ideo debemus certandi studio nosmet incommodis objicere.* Et postea: ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' αὖ μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀπορρίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕπεσθαι. *Sicut onera ubi ita valde nos urgent ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem pressi & rebus talibus ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus ut quam expeditissime subsequamur.* Aristides Sicula secunda: ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι; *ubi major spe metus est, quomodo non tempus est cavendi?*

VI. Exemplum sumamus ab eo quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat Tacitus: *Libertas an pax placeret:* Libertatem intellige civilem, hoc est jus regendæ per se reipublicæ: quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate, præsertim tali ubi nemo civium ab honoribus arceatur: pacem vero talem qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem explicat, ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν: Puta ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat status Hierosolymorum obsessorum à Tito. Hîc Cato quid dicturus sit qui mori quam uni parere maluit, nemo nescit: quo & illud pertinet:

Quam sit non ardua virtus
Servitium fugisse manu.

Et multa alia ad eum modum. At aliud dictat recta ratio: Vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & æternorum occasio, pluris esse quam libertatem; sive utrum-

Marginal notes: *De Off.* 1. — *Ep. ad Att.* l. XIII, 27. — *Lib.* IX *Ep. ad Att. ep.* III.

utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus II *Paral.*
ipse pro beneficio imputat quod non perdat homines, sed in ser- *XII, 7, 8.*
vitutem tradat. Et alibi suadet per Prophetam Hebræis, ut sese *Jere. XXVII.*
Babyloniis in servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur. *13.*
Quare illud quamquam laudatum antiquis,

Obsessum Pœno gessit quod Marte Saguntum:

laudandum non est, nec quæ eo ducunt. Internecio enim populi *August. de*
in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de *Civ. Dei l.*
Inventione secundo necessitatis hoc ponit exemplum, necesse esse *XXII, c. 6.*
Casilinenses se dedere Annibali, quanquam necessitati aderat hæc
adjunctio, nisi malint fame perire. De Thebanis qui Alexandri Ma- *Lib. XVIII.*
cedonis temporibus vixerunt exstat hoc Diodori Siculi judicium:
τοῖς παραστήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι περιέπεσον εἰς πάνδημον
τῆς πατρίδος ὄλεθρον: *animi spiritu forti magis quam prudente internecionem
patriæ accersiverunt.* De eo quem diximus Catone & Scipione, qui
post victoriam Pharsalicam cedere Cæsari noluerunt judicium
exstat apud Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ
παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως: *tanquam qui viros multos & egregios in Afri-
ca perdiderint, nullo operæ pretio.* Quod autem de libertate dixi, idem
de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris
justior aut par sit expectatio. Nam, ut recte Aristides, moris est
navem servare rerum, non vectorum jactu.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est,
ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum cui pares sunt
vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindi- *Cajet. 2. 2.*
care multo esse validiorem altero oportet. neque vero prudentia *q. 95. art. 8.*
tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abs- *Molina*
tineatur, sed sæpe etiam justitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa re- *tract. 1 de*
giminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, *Justitia, cap.*
quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id *102.*
quod recte à Theologis est traditum, regem qui ob causas leves,
aut ad exigendas pœnas non necessarias & magnum secum peri-
culum trahentes bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem
damnorum quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos ta-
men veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi
malo eos implicat. Livius: *Justum bellum quibus necessarium, & pia arma
quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* optat hunc statum Propertius:

Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma.

VIII. Rara ergo belli sumendi causa est quæ omitti aut non

possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus loquitur, armis sæviora. Seneca *incurri* ait *in pericula ubi quiescenti paria metuuntur.* aut etiam pejora: quem sensum Aristides sic extulit τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ. *Miseram pacem bello bene mutari* ait Tacitus, nempe cum, ut idem ait,
Lib. x. *aut ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt: aut ubi* (ut Livius loquitur) *pax servientibus gravior quam liberis bellum:* Non si, ut apud
Ad Att. VII, 7. Ciceronem est, appareret futurum ut si victus eris, proscribaris; si viceris, tamen servias.

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet rem æstimanti, à jure, & quidem quod momenti sit maximi simul stent vires. Hoc
Suet. c. 24. est quod Augustus ajebat, bellum non suscipiendum nisi cum major emolumenti spes quam damni metus ostenderetur. Et quod
Gel. l. XIII, c. 3. Val. Max. lib. VII, c. 2. de prælio dicere solebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, idem huc non male aptaveris: *Non decertandum esse nisi summa necessitudo, aut summa occasio data esset.* Locum autem tunc maxime hoc habebit, cum spes est terrore ac fama, nullo aut exiguo peri-
Diod. l. XVI. culo, rem confici posse: quale erat Dionis consilium ad liberandas Syracusas. In epistolis Plinii est: *quod est pulcherrimum victoriæ genus terrore perdomuit.*

Vita Camilli. X. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, cumulumque secum trahit injuriarum & insolentiæ: Et sapienter Augustinus: *Quorum*
De civit. Dei l. XIX, c. 7. *malorum* (de his loquitur quæ ex bello nascuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras necessitates, si, ut dignum est, eloqui velim, quanquam nequaquam sicut res postulat possum, quis erit prolixæ disputationis modus? Sed sapiens, inquiunt, bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitates sibi extitisse bellorum: quia nisi justa essent, gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: quæ iniquitas homini utique dolenda quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore vel cogitat, multo utique miserius ideo se pu-*
Lib. IV de civit. Dei, c. 15. *tat beatum quod & humanum perdidit sensum.* Idem alio loco: *Belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas.* Maximus autem Tyrius: τῆς γὰρ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον: *de bello etiam demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est:* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν· τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος: *apparet bellum à justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.* Cui Senecæ illud addendum,

dum, non esse homini homine prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege ne se pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti quæ pace continetur. Si jure Hebræo & qui non volens hominem occidisset fugere debebat: Si Deus à Davide qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit, quod multum sanguinem fudisset: Si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent, quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon quo sacris ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent.

Ælian. lib. XIV, 11.

Basil. ad Amphil. x, 13.

Capvt XXV.

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*
II. *Non semper tamen suscipiendum.*
III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juste suscipi pro fœderatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*
VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*
IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarũ discrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militare vitiosum esse.*

SVpra cum de his qui bellum gerunt egimus, dictum ostensumque à nobis est, naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi cujus res agitur, eædem justæ sunt iis qui aliis opem ferunt. Prima autem maximeque necessaria cura pro subditis, sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio. Sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis qui se populo Hebræo subjecerant arma sumsit is populus duce Iosua. *Majores nostri,* inquit Cicero ad Quirites, *sæpe mercatoribus ac navicularis injuriosius tractatis bella gesserunt.* Alibi: *Quot bella majores nostri susceperunt quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?*

Navarr. XXIV, 18.

Iof. x, 6.

Verr. II.

rentur? Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis eadem sumere necessarium duxerunt. Campani ad Romanos: *Quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justa vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus à Campanis fedus quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditione: *Fides agi visa,* inquit Livius, *deditos non prodi.* *Lib. VII.*

II. Non tamen semper quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed ita demum si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium magis circa totum quam circa partes versatur: & quo pars est major, eo ad totius naturam propius accedit.

Soto de Iust. & jur. lib. V. q. I. art. 7. L. I. cont. Ill. c. 13.

III. Itaque si civis unus quamvis innocens ad exitium ab hoste deposcatur, dubium non est quin deseri possit, si appareat civitatem hostium viribus multo esse imparem. Disputat contra hanc sententiam Ferdinandus Vasquius: sed si non tam verba ejus quam propositum spectetur, hoc videtur agere ne civis talis temere deseratur, ubi eum defendi posse spes sit. Nam & historiam adfert Italici peditatus qui Pompejum rebus nondum plane desperatis deseruit, de sua salute certior factus à Cæsare; quod ille non immerito improbat. An vero etiam tradi in manus hostium possit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, disputant eruditi, & olim disputatum est, ut cum Demosthenes nobilem illam de canibus quos lupi pacis causa ab ovibus tradi sibi postulabant fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, sed is cujus sententia ut perfidiæ propinqua à Vasquio arguitur Sotus. Ponit tamen Sotus teneri talem civem se hostibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura societatis civilis, quam sui quisque commodi causa iniit, id non postulet. Sed hinc nihil aliud sequitur quam ex jure proprie dicto, civem ad hoc non teneri: at non etiam caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim sunt, non justitiæ proprie dictæ, sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τοὐλάσσονος
τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλέον σθένει,
πταίσας ἁπάσης πόλεος, οὐδ' ἴσον φέρει.

Si nanque numeros quidque sit plus aut minus

Percipimus

Percipimus animo, non malo unius domus
Communi vinci, sed nec æquari potest.

Atque ita Phocion Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Lei filiarum & Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malum irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero pro P. Sextio. *Si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minarentur, nisi me unum sibi dedidissent: jecissem me potius ipse in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem.* Idem de Finibus III. *Vir bonus & sapiens & legibus parens & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut suæ consulit.* Apud Livium de Molossis quibusdam dictum legimus: *Equidem pro patria qui letum oppetissent sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt.* Sed hoc posito restat dubitatio, an quod ille facere tenetur ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum ubi cum sibi subditis comparantur: Nam par parem cogere non potest nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior cogere potest etiam ad alia quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt quod habent in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demonstrans ajebat huc malorum ventum, ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret.

Diod. libro XVII.

Lib. XLV.

Less. lib. II, c. 9. dub. 7.

Plut. Phoc.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, in quorum federe comprehensum id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam à socio si potest, tam est in vitio quam ille qui facit,* ait Ambrosius. Pactiones autem tales ad bella quibus justa causa non subsit porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa cur Lacedæmonii, priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judicium permiserint: Et Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium si nulla spes sit boni exitus. Boni enim non mali causa so-

Off. I, c. 36.

Livius lib XXXIV.

cietas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius convenerit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores.

Vict. de Ind. p. 2. n. 17. Cajet. 2. 2. q. 4. art. 1.

V. Tertia causa est, amicorum quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus: Antiatibus præceperunt Romani ne in Græcos utpote Italorum cognatos piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum quibus ex federe id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

Cic. de fin. III; de off. II. L. ut vim. D. de just. & jure.
a *de Ira l. 1, cap. 7.*
b *de Clem. II, 5.*

VI. Postrema latissimeque patens est hominum inter se conjunctio, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, [a] ait Seneca. Ejusdem est: [b] *Sapiens quoties poterit fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus:

præbent saxa perfugium feris
Araque famulis. urbibus pressis malo
Tutamen urbes.

De Off. 1. Lib. c. 5.

Ambrosio, *fortitudo quæ defendit infirmos plena justitia est.* Qua de re supra quoque egimus.

De legibus IV. Diod. l. 1.

VII. Quæritur hîc, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arcet: quod & Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum si manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii: *Qui non defendit, nec obsistit si potest injuriæ, tam est in vitio quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat.* ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *omnes qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere. dein quod quæritur satisne pium, tutum, gloriosum an indecorum sit.* Senecæ quoque hoc non spernendum: *Succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte invasoris eripi non potest. Nam si invasoris vitam qui invaditur suæ potest præferre, ut alibi diximus, non peccabit qui invasum id aut credet, aut volet malle: præsertim cum ex parte invasoris majus sit periculum damni irreparabilis & sempiterni.

Less. lib. II. c. 4. dub. 15.

VIII. Est

VIII. Est & illud controversum, an justa sit belli causa pro subditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles societates institutæ sunt, certum est rectoribus cujusque speciale quoddam in suos jus quæsitum. Euripides Heraclidis:

δίκαιοι δ᾽ ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
αὐτοὶ καθ᾽ αὑτοὺς κυρίας κραίνειν δίκας·
Nos quotquot hujus colimus urbis mœnia,
Sufficimus ipsi nostra judicia exsequi.

Nec alio illud pertinet:

Spartam tibi quæ contigit orna:
Nobis fuerint cura Mycenæ.

Et Thucydides inter summi imperii signa posuit τὸ αὐτόδικον, *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id est *legum & magistratuum creandorum jus*. Nec alio pertinet poeticum illud:

Non illi imperium pelagi regnumque tridentis, Virg. Æn. I.
Sed mihi sorte datum.

Et huic non dissimile illud:

Rescindere nunquam Ovid. Met. XIV.
Dis licet acta Deûm:

Et apud Euripidem:

Mos ille est Deûm: Hippolyto.
Quod cupiit unus, huic nefas obsistere:

Nimirum, ut recte explicat Ambrosius: *ne usurpata aliarum partium sollicitudine bellum inter se incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτὸν τινα κολάζειν, *ut in suos quisque animadvertant* æquum esse censent Corinthii apud Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium quod in Dolopes fecisset negat se defensurum: *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis essent.* Sed hæc omnia locum habent ubi vere delinquunt subditi, adde etiam ubi dubia est causa. In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio. At non etiam, si manifesta sit injuria, siquis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis? Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt nisi vim à Christianis religionis nomine arcerent. Imo etiam si daretur ne in summa quidem necessitate arma recte à subditis sumi (qua de re dubitare vidimus illos ipsos quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur non posse

[Margin notes: Libro 1 de Off. — L. V. — Liv. l. XLII. — Vict. rel. de Ind. n. 15. — Vict. de Ind. rel. p. 2. n. 13.]

posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est in subdito & in non subdito, sed ex personæ qualitate, quæ in alios non transit. Sic Seneca existimat bello à me peti posse, qui à mea gente sepositus, suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisque historiis alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim jus esse desinit si quid à malis usurpatur. Navigant & piratæ: ferro utuntur & latrones.

IX. Sicut autem societates bellicas eo initas animo ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus

Silv. in verbo Bellum. p. 1. §. 10. circa f.

ibi fas ubi plurima merces.

Livius libro XXXII.

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipsum est quod Ætolis à Philippo exprobratum legimus: & Arcadibus à Dionysio Milesio his verbis: ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων: *belli instituuntur nundinæ, & Græcorum mala in fructu sunt Arcadibus & sine causarum respectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur,

ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,

Miles qui vitæ causa se auctorat neci.

Dion Prusæensis: καὶ τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν; ἢ τί τούτου περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν. *Quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris fit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt dum pecuniam quærunt.* Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent; tanto carnifice detestabiliores, quanto pejus est sine causa quam ex causa occidere: Sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. Major Philippus Macedo huic hominum generi, τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, *quibus unus ex militia quæstus esset, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum.* Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere

Bellinus de re milit. II *p. tit. 2. n. 4.*

Diod. libro XVIII.

efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi poteſt quæ capitum antecedentium proximo dicta à nobis ſunt, Auguſtino judice *militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.* *De verbis Domini.*

x. Imo & propter ſtipendium, ſi id unice aut præcipue ſpectetur: cum alioqui ſtipendium accipere licitum ſit omnino: τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; ait Paulus Apoſtolus: *quis ſuis impenſis militat?* *1 Cor. x, 7.*

CAPUT XXVI.

De cauſis juſtis ut bellum geratur ab his qui ſub alieno imperio ſunt.

EGimus de his qui ſunt ſui juris: ſunt alii in conditione parendi poſiti, ut filii familiarum, ſervi, ſubditi, etiam cives ſinguli, ſicum civitatis ſuæ corpore comparentur.

II. Hi vero ſi aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipſis optio datur militandi aut quieſcendi, eaſdem regulas ſequi debent, quas illi qui ſuopte arbitrio pro ſe aut aliis bella ſuſcipiunt. *Ægid. Reg. de act. supern. diſp. 31. n. 80.*

III. At ſi edicitur ipſis ut militent, quod fieri ſolet, ſiquidem conſtat ipſis injuſtam eſſe belli cauſam, abſtinere omnino debent. *Vict. de jure belli, n. 22.* Deo potius obediendum quam hominibus, non Apoſtoli tantum dixerunt, ſed & Socrates: & apud magiſtros Hebræorum exſtat ſententia, indicans regi contra Dei legem quid præcipienti prorſus non parendum. *Act. VIII, 10.* Polycarpi jamjam morituri dictum exſtat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν: *didicimus imperiis ac poteſtatibus à Deo ordinatis exhibere honorem quem par eſt quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus; *Eph. VI, 1.* *Filii*, inquit, *obedite parentibus in Domino, id enim æquum eſt.* Ad quem locum Hieronymus: *Peccatum filiorum eſt non obedire parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum, adjunxit, in Domino.* Et de ſervis addit: *Cum dominus carnis à Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *In illis tantum debent dominis & parentibus eſſe ſubjecti quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille

Apoſtolus

Eph.VI,8. Apostolus dixerat sui quemque operis mercedem reportaturum sive liberum sive servum. Tertullianus vero: *satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum, subditos magistratibus, principibus & potestatibus: sed intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *Iccirco Romanas leges contemnimus ut jussa divina servemus.* Apud Euripidem dicenti Creonti:

Phœnissis. *Nonne exsequi mandata fas ipsum jubet?*

respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Stob. tit. liberos parent. honorand. Musonius ita ait: *Si quis, aut patri, aut magistratui, aut domino turpia, aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.* L.XI, c.7. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim,* ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* Decl. 271. Seneca pater: *Non omnibus imperiis parendum est.* Quintilianus: *Non omnia necesse est facere liberis quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* De Benef. l. III, 20. Seneca: *Non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: δεῖ, φησὶ, πειθῆναι τῷ πατρί· εἰ μὲν κατὰ νόμους καλῶς· εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον. *Patri,* inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin ultra honestum, non convenit.* Irrisus olim Stratocles qui legem Athenis rogaverat ut quicquid Demetrio regi placuisset, id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius alicubi elaboratum à se ait, ut constaret ministerium crimen esse. Lib. III. Epist. ad Minutium. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parêre necesse habent, sed non in omnibus. L. Adeo. D. de R. I. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur Verr. III. Tullius, maleficia quæ sponte & non disputatione Iurisconsultorum, sed naturali interpretatione fugiendi sunt, ut Asconius interpretatur. Narratum Hecatæo Iosephus memorat, Iudæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de

qua

qua supra egimus & in Iuliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Iulianus Imperator quamvis esset Apostata habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Sic & speculatores legimus ad Christum conversos mori potius elegisse quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent. Tantundem erit si quis persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex supra tractatis apparet.

Vict. de jure bell. n. 23.

IV. Quod si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia qui contemplative dubitat, potest activo judicio non dubitare. Credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat negari non potest. Iura civilia non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium in tali circumstantia, non modo impunitatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est cui parêre necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia. Ipse Aristoteles Nicomachiorum quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere à quo actionis principium est; nimirum quia in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium:

L. Damnũ. de R. I. L. Liber homo. D. ad L. Aquil. L. Non videtur. §. Qui juss. de R. I. Paul. l. v. Sent. tit. 22. §. 1. Leges Longobar. tit. 96. de termino effosso. Leges Wisigoth. L. II. tit. 2. c. 2. L. VIII. tit. 1. c. 3. 4. Libro VII. tit. VII, c. 5.

ἥμισυ τ' ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.

Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile:

ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
ἀνδρῶν οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.

Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Iove, servilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo utitur:

δοῦλος πέφυκας· οὐ μέτεστί σοι λόγου.

Servi tua est fortuna: ratio ad te nihil.

Et illud Taciti: *Principi summum rerum judicium Dii dederunt; subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem scriptor Pisonis filium à Tiberio crimine belli civilis purgatum: *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare.* Seneca: *Servus herilis imperii non censor est, sed minister.*

Ann. III.

Et ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit Auguſtinus.
Lib. XXII, c. 74 cont. Fauſtum. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare, ſi civicæ pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit, certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* Et alibi: *Miles cum obediens poteſtati ſub qua legitime conſtitutus eſt hominem occidit, nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii: imo niſi fecerit, reus eſt imperii deſerti atque contemti. quod ſi ſua ſponte atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque unde punitur ſi fecerit injuſſus, inde puniretur ſi non fecerit juſſus.* Atque hinc paſſim recepta eſt ſententia, ſubditos quod attinet, dari bellum utrimque juſtum, id eſt injuſtitia vacans; quo illud pertinet:

De civit. Dei, lib. I, c. 26.

Silv. in verbo bellum, I. n. 9. concl. 4. Caſt. in l. V. D. de Iuſtit. Soto l. V. qu. I. art. 7. & qu. 3 art. 3.

> *quis juſtius induat arma*
> *Scire nefas,*

Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et Adrianus noſtrâs, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione quam ille adfert, ſed hac quæ magis urget, quod qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος: *non nocituros ſe cuiquam ne ſi juberentur quidem*: & imitatores horum Pythagorei, qui, Iamblicho teſte, bello abſtinebant, cauſa addita, quia φόνων χορηγέτης ϗ νομοθέτης ὁ πόλεμος *bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.* Neque obſtat quod ex altera parte periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrunque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. Inobedientia autem in ejuſmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Iovis mandato ſe defendiſſet, non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, cum ait:

Vict. de jure bel. nu. 32. Covar. in c. peccat. part. II. §. 10. Quæſtione quodl. II.

Bald. II. conſ. 385. Sotus de det. ſecr. membr. 3. quæ. 2. in reſp. ad I.

> *Antoni tamen eſt pejor, quam cauſa Pothini:*
> *Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.*

Vict. de jure belli, n. 25. Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt fore, ut id ſi admittatur perdatur ſæpe reſpublica; quia plerumque non expediat rationes conſiliorum edi populo. Vt enim hoc verum ſit de cauſis ſuaſoriis belli, de juſtificis verum non eſt, quas oportet claras eſſe & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & poſſint

possint & debeant. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum à Tertulliano est, in his legibus sive edictis de bello gerendo locum justissime habet. *Neque civis fideliter legi obsequitur ignorans quale sit quod ulciscitur lex. nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis à quibus obsequium exspectat. Cæterum suspecta lex est quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* [*Apolog. c. 4. 1 Advent. Nat. c. 6.*] Apud Papinium Achilles Vlyssi se ad bellum excitanti ait:

> *Quæ Danais tanti primordia belli,*
> *Ede, libet justas hinc sumere protinus iras.*

Apud eundem Theseus:

> *Ite alacres, tantæque precor confidite causæ.*

Propertius dixerat:

> *Frangit & attollit vires in milite causa:*
> *Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.*

Cui par illud Panegyristæ: *Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat ut jam cœperit non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur ריק quod legitur Gen. XIV, 14: ut sensus sit ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia. Et sane denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de justitia causæ possit cognoscere. Scilicet prudentia virtus est, ut & Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis qua homo est. Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur. [*Ægid. Regius de act. supern. disp. 31. dub. 5. n. 85. Bannes. 2. 2. qu. 40. art. 1. Molina tractat. 11. disput. 113.*] Quin probabile est etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita esse debere causæ merita, ut satis ei constet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur. nec aliud spectat lex Hebræa cum ad lapidandum eum qui damnatus est testes vult præire populo. [*Deut. XVII, 7.*]

V. Quod si subditorum animis per causæ expositionem satis nequeat fieri, omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent. [*Silv. in verbo bellū. p. 1. nu. 7. circa fin.*] quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex justus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & sicut culpa caret qui

HVGONIS GROTII DE IVRE BELLI AC PACIS LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quantum in bello liceat regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus, quid quantumque in bello liceat & quibus modis. quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem

Vict. de jure belli n. 15. ducunt in morali materia æſtimationem intrinſecam accipiunt ab ipſo fine: quare quæ ad finem juris conſequendi ſunt neceſſaria, neceſſitate ſumpta non ſecundum Phyſicam ſubtilitatem ſed moraliter, ad ea jus habere intelligimur: Ius dico illud quod ſtricte ita dicitur & facultatem agendi in ſolo ſocietatis reſpectu ſignificat. Quare ſi vitam aliter ſervare non poſſum, licet mihi vi qualicunque arcere eum qui eam impetit, etiamſi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, ſed ex jure quod mihi pro me natura concedit. Quin *Vict. de jure belli n. 18 & 39 & 55.* & rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet citra culpæ alienæ conſiderationem invadere poſſum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non eſt: ſed cuſtodire donec ſecuritati meæ ſatis cautum ſit: quod ipſum quoque tractatum eſt à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus eſt: & ſi id difficilius, aliud tantumdem *Silv. in verbo bellū p. 1. n. 10. verſ. prima.* valens: ut & debiti conſequendi gratia: quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quia alio modo læſa æqualitas reparari nequit. Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: & omne quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra juſtum ſcilicet & qui peccato reſpondeat modum.

III. Sciendum ſecundo eſt jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, ſicut & in judiciis poſt litem conteſtatam jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, ſive ſocii ſive ſubditi, in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello ſe miſcent quod injuſtum eſt, præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt ac debent, obligant ſe ad ſumtus & damna reſarcienda quia culpa damnum dant. Sic qui bello ſine probabili ratione ſuſcepto accedunt, ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt pro ratione injuſtitiæ quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato probat bellum *μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην*, *donec hi qui ſontes ſunt cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

IV. Obſervandum tertio, ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut *Vict. de libro n. 37.* noſtrum conſequamur, ſi tantumdem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena aut domus latronibus, tormen-

tormentis peti potest etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis alienæ*, inquit Augustinus, *qui cum suæ possessioni murorum ambitum circumduxit, aliquis ex ipsorum usu percussus interiit*. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis evellatis & triticum*. *Multos occidere & indiscretos*, inquit Seneca, *incendii & ruinæ potentia est*. Docent nos historiæ quam sera pœnitentia, Ambrosio monente, talem vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob plenissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati, & eo suam, qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

Ad Publ. epist. 154.

Matthæi XIII, 29.
Thom. 2. 2. q. 64. art. 2.
In fine l. II de clem.

Gen. XVIII, 23, & seq.

V. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum scimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, naves & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Iustinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus quærelam non habet. Sic Seneca, tyranno gratiam se relaturum ait si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id au-

Procop. I Goth.

dem dixit hosti nocendum

ἢ δόλῳ ἠὲ βίῃ ἢ ἀμφαδὸν ἠὲ κρυφηδὸν.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve palamve.

Et Pindari est:

χρὴ δὲ πᾶν ἔρ——
δοντ᾽ ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρὸν·
Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat

sequitur ipse

Ripheus justissimus unus
Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: *Lib. xv.*

Exin virtuti placuit dolus.

Apud Homerum Vlysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos, *Luc. Phil.* qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & *Xenophon. de Cyri instit. 1. & de re equestri.* Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem: *Thuc. lib. v. Plutarch. Apoph. Polyb. l. ix. Lib. v.*

Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, *Plut. Marcel.* ac majorem etiam victimam ab eo immolatam qui dolo quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem Lysandrum magni facit *ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: *Nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.* Iurisconsulti Romani bonum dolum *D. lib. 1 de dolo.* vocant si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: *L. Nihil D. de captivis.* δόλος ἢ ψυχῆς, οἷα στρατηγικός notat ad Iliados ο Eustathius. Inter Theologos Augustinus: *Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.* *Quæ. x super Iosue.* Et Chrysostomus maxime laudari imperatores qui fraude victoriam quæsissent. Sed nec desunt sententiæ *1 De sacerdotio.*

quæ

mero arbitratu ut apud Sinenses. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce jurisgentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus placuit sine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo & nutus & notæ quas diximus reperta sunt ad significandum cum mutua obligatione, quod Aristoteles dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non item. Hinc fit ut *De interpr.*
rebus aliis uti liceat etiamsi prævideamus futurum ut alter inde *c. 4.*
falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum seposita doli consideratione, licitum est. Prioris exemplum est in Christo qui apud comites Emauntinos προσεποιεῖτο ire longius, id est *Luc. XXIV,*
speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse *28.*
eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt, & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire Apostolos navigantes, nem- *Marc. VI,*
pe nisi impense rogaretur navem ascendere. Alterum exemplum *48.*
dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Iudæos hoc ita accepturos quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israelis posteros quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: cum tamen non hoc quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Iudæis versandi fa- *Act. XVI, 3.*
cultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus dedocendi postea, tanti erat quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum Euangelicæ veritatis insinuatio. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant οἰκονομίαν. de qua egregia extat sententia Clementis Alexandrini qui de viro bono agens, sic ait: διὰ τὴν τοῦ πλησίον ὠφέλειαν μόνην ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη: *ob utilitatem proximi faciet quædam quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem *Livius V.*
in hostium stationes jecerunt ne fame premi crederentur. Exem- *Iosue VIII.*
plum posterioris est in ficta fuga, qualem Iosue suis præcepit ad *Serv. in ver-*
Hajum expugnandum & alii duces sæpe. Nam hic quod sequitur *bo bellum. p.*
nocumentum licitum esse ponimus ex belli justitia, ipsa autem fu- *1. n. 9.*
ga ex instituto nihil significat, quamquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate

huc

ejus Andronicus Rhodius de medico apud ægrotum mentiente sic IV *Nic.* 8.
ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δ' οὐκ ἔστιν: *decipit quidem, at deceptor non est*: Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν: *non enim propositum sibi habet decipere sed servare ægrotum.* Quintilianus hanc ipsam partem defendens pleraque esse ait quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Diphilus.

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

respondet Vlysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *Nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum odysseæ: ψεύσεται κατὰ καιρὸν ὁ σοφός: *mentietur sapiens re urgente*: ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

x. Tam dissidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium sumimus quatenus & imprudenti accidit, *Th.2.2. qu.*
quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernun- *110. art.1. in resp. Gell.*
tur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione *XI, c.XI.*
quæ mentis conceptui, sive in intelligendo sive in volendo disconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur sunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem sed quam falsam putat mentitur. Significationis ergo falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut sermonis complexio est πολύσημος, id est plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat non admitti mendacium, etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam; sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noster dormit*, *Ioh.XI, 11.*
quod Apostoli accipiebant, tanquam de dormitione somni dice-

Ioh. 11, 20, 21. retur. Et quod de Templo instaurando ipse dixerat, intelligens
hoc de suo corpore, Iudæos sciebat accipere de Templo proprie
dicto. Sic & cum Apostolis ad instar Phylarcharum apud Hebræos
Luc. XXII, 30. sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vi-
Mat. XXVI, 25. ni novi potationem in patris regno, satis scivisse videtur non aliter
Act. 1, 6. hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe ad
ipsum momentum Christi ad cœlum ascensuri pleni erant. Idem
alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes
ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac doci-
litatem afferrent, qualem afferri par erat. Posterioris usus exem-
Tac. Annal. VI. plum ex profana historia dari potest in L. Vitellio, cui Narcis-
sus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non
ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur inclinatura re-
sponderet. Dictum Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמור
את דבריו מוטב ואם לא ישתוק *siquis norit uti perplexiloquio, recte: sin minus
taceat.* Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non
modo illaudabile sit, sed & improbum, puta cum Dei honos, aut
amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem aut rei
quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino pa-
tefiat: sicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura
contractus intelligitur exigere, quo sensu non incommode accipi
Demosth. in Leptinem. potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne menda-
cium*, desumtum ex veteri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus
in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram
locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notio-
ne idipsum jam exclusimus.

XI. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur ut quod
dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat quam
in eum sensum qui à mente proferentis discrepet. Huic autem no-
tioni laxiori strictior mendacii qua naturaliter illicitum est. signifi-
catio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si
recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium exi-
stimationem nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam
cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota diri-
gitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat sa-
tis constat. Ius hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum sed
quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil
est aliud quam judicandi libertas, quam homines colloquentes his
quibus colloquuntur debere quasi pacto quodam tacito intelli-
guntur.

guntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. Nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit jus illud subsistat, ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, non alterius, sicut & in contractibus injustitia non nascitur nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas quod veriloquium ad justitiam refert post Simoniden Plato, & quod mendacium illud vetitum sacræ literæ sæpe describunt testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit fallendi voluntatem. Et Cicero quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut siquis prædixerit se falsa dicturum & alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

Lib. 1 de republ. *1 Off.*

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse,

Vt puerorum ætas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima est quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολήν, quæ figura, ut Seneca ait, ad verum mendacio venit: & Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi opinionem informat de eo

VII de Benef. 23.

 quod

quod non ipsi, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe si recte judicare volumus illius respectu sermo
Liv. XXXIV. non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest. Nihil ergo
App. Hisp. peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem quo Antiochiæ Petrum ut nimium Iudaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium.

XIV. Tertium est quoties certum est eum ad quem sermo est libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est, injuriosum non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt præsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est in Plinii epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur quemadmodum Lucretius loquitur. Democritus ἀληθομυθεύειν χρεὼν ὅπου λώϊον: *Omnino veriloquio utendum est ubi id est melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ: *amicos decipere licet, ipsorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν οὐδέν. *Et medicus ægrotum, & imperator exercitum & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας: *nam quod bonum est, id vero est melius.*
IV. Socr. Tale illud apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tul-
Livius libro li Hostilii, suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quin-
XXXIV. ctii Consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse

esse quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

XV. Quartum & superiori affine est, quoties qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, *III de rep.* qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit in Iosepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit, quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime à tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum attribuere vellet. Quintiliani est dictum: *aliquando exigit communis* *Lib. XI, 18.* *utilitas ut etiam falsa defendantur.*

XVI. Quintum esse potest quoties vita innocentis aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet,

Splendide mendax, & in omne virgo *Horat. III*
Nobilis ævum. *Carm. II.*

XVII. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ *Lib. II de* de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, *rep. l. II de* *Cyri instit.* Xenophon, Philo inter Iudæos, inter Christianos Chrysostomus. *v Socr. Philo de migr.* Quo forte non male referas quod in sacris literis extat Iabesitarum in obsidione mendacium, *Abr. Chrys.* & factum non dissimile Prophetæ *l. De Sac.* Elisæi & Valerii Levini, qui Pyrrhum à se interemtum jactabat. *I Sam. XI.* Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam *II Reg. VI.* posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum Nicomachiorum: ὁ εὖ βουλευόμενος οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστιν. ἔστι γὰρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτήδες ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτόν, ἢ φίλον ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά. *Qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de in-*

de industria mentiatur aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum à malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ. Et Quintilianus si ab homine occidendo grassator evertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum. Non placent hæc scholæ actorum paulo ante sæculorum, ut quæ unum ex veteribus Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus aut eorum aliquibus (nihil enim definiendum hîc sumo) quam ista à falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam, non habeo intelligi posse ut tibi dem, & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur. Verissimum quippe nullam omnino esse vocem quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter significatum quem vocant primæ notionis, alterum habeant secundæ eumque varium secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

Th.2.2.qu. 110. art. 1 & 3. Covarr. in c. quamvis de pactis in 6. p.1. §.5. n. 15: Soto de justitia v. q. 6. art. 2. Tolet. lib. IV, c. 21; lib. V, c. 58. Less. lib. II de justitia. cap. 42. dub. 9.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere sine ulla hostilitatis jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione, ostendemus cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori quæ de jurejurando fuit dissertatione repetendum est, sive id assertivum sit, sive promissivum vim habere excludendi omnes exceptiones quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut à mendacio excusemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere

fide

fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælianum dictum Pythagoræ duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo & benefaciendo aliis: & apud Iamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus verum & libere eloqui amat.* Nic. IV, 8. Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo: καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν: *Et ipsi utpote regi turpius mentiri quam alii cuivis.* Lib. I. Apud eundem Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους: Lib. VII. *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Iuliano. *Mira est in Principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δὲ οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη *ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur.* Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. X, 16, sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36; & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius. *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi à sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ ἐν γενναίᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Vlyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens quæ doleo, Laerta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam sic nec ego sum natus, ut fallacias
Sectér, nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheſo.

Generoſus animus hoſtibus furtim necem
Inferre neſcit.

Sic Alexander furari negabat ſe velle victoriam. Et Achæos ab-
Lib. IX. horruiſſe ab omni in hoſtes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam cenſerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis ſenſum ejus exprimam,

confeſſos animo quoque ſubjugat hoſtes.

Tales Romani ferme ad uſque belli Punici ſecundi finem. Ælianus: ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς: *Romanis propria eſt virtus, non per aſtus & vafritiem quæſita victoria.* Vnde cum Perſeus Macedonum Rex deceptus eſſet ſpe pacis, negabant veteres ſenatorum ſe agnoſcere Romanas artes. majores nunquam ut aſtu magis quam virtute gloriarentur bella geſſiſſe: non verſutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hoſtem quam vi ſuperare glorioſius foret. Tum illud addebant: *Interdum in præſens tempus plus profici dolo quam virtute, ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa eſſet, ſe neque arte neque caſu ſed collatis cominus viribus juſto ac pio bello eſſe ſuperatum.* Etiam
Ann. l. II. ſerius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

Scholiaſtes ad II *Apollonii.*

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod quicquid alicui facere non licet ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc: regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat peccat & ipſe. Nec eſt quod regerat quiſquam, ipſi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hoſtis interfectionem, eſſe licitum. Licet enim id ei facere, ſed non eo modo. Bene Auguſtinus: *Nihil intereſt utrum ipſe ſcelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

XXII. Aliud eſt ſi quis opera ſponte nec ſuo impulſu peccantis ad rem ſibi licitam utatur: quod iniquum non eſſe Dei ipſius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celſus, id eſt, contra jus belli non eſt, ut eum admittamus qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit.

L. Transfugam. D. de acq. rerum dom.

CAPVT

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

VEniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant: partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo tenetur nisi qui bonorum successor est: ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur. Nec quod universitas debet singuli debent ut diserte loquitur Vlpianus: nimirum si universitas bona habeat: alioqui enim tenentur non ut singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor: ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *Vnus è populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur, & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur, & in Novella Iustiniani vetantur ἐνεχυρασμοὶ, id est, pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat alium quidem esse debitorem, alium vero exigi, ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

L. unica. C. ut nullus ex vicanis. *C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro patre totis titulis.* *L. Sicut §. 1. D. quod cujusque universitatis nomine.* *Lib. VI de Benef. c. 20.* *c. 19.* *d. l. unica C. ut nullus ex vicanis l. XI* *L. Nulla C. De execut. & exactionibus l. XII.* *Nov. 52 & 134.* *Lib. IV var. epist.*

II. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas aut ejus caput, sive per se primo, sive quod alieno

alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Iustinianus ait usu exigente, & humanis necessitatibus à gentibus humanis constituta. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis à se mutuo jus consequi posse & indemnitati suæ consulere quam externos quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur alio tempore indidem sublevari posset. Receptum autem hunc morem non tantum apparet ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque*: & in rogatione: *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici*: & in decreto ipso: *Populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit*, quod ex Cincio est in re militari: & alibi: *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt*: verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris executione, id est, bello imperfecto opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim Agesilaus. ἡμεῖς ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς· καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς: ἐν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos Pharnabaze & cum amici Regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus, & nunc cum hostes simus facti hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ Regis sunt jure per te illum lædimus.*

Inst. de jur. nat. — Th. 2. 2. qu. 40. art. 1. Molin. disp. 120. & 121 Valentia disp. 3. q. 16 num. 3. Navarr. c. 27. num. 136. — Liv. lib. 1. — Lib. xxxi. Gell. l. xvi. c. 4. Livius lib. xxxviii; & alibi. — Plut. Ages. & Xen. hist. Gr. iv.

III. Ejus quam dico exsecutionis species erat quam Athenienses vocabant ἀνδροληψίαν de qua sic habebat lex Attica: ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι· τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχει τελῶν, πλέον δὲ μή: id est. *Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde, aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum homines prehendere, non ultra.*

Hic

Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur ſubditos ſuos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale ſubditorum, ipſam ſcilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in ſervitute interim ſint: donec civitas id faciat quod facere tenetur, id eſt puniat ſontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo diſcimus, diſputabant corpus ſive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo eſt naturæ repugnans & mos non Græcorum tantum, ſed & aliarum gentium in contrarium valuit. Ariſtocrates Demoſtheni coævus decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet eum abripere undecunque liceret, & ſi quis obſiſteret is hoſtium eſſet numero. Hic multa reprehendit Demoſthenes: primum quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam & injuſtam, cum & juſta aliqua eſſe poſſit: deinde quod non exigit ut prius poſtuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta ſit cædes, ſed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demoſthenis ſunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδίδωσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν· ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθώους παρῆκε καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γέγραφε, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν. *Lex ſi apud quos cædes evenit, neque jus reddant neque ſontes dedant, adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam, ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum quod fugientes vult poſſe ſuſcipi, hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit cum lex prehenſione contenta ſit. Ex his primum illud & ſecundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, niſi ad ſolum eventum cædis caſu aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, non eſt ut non oratorie magis & argumenti cauſa quam ex vero & jure ſit dictum. Nam jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur & defendantur, ut ſupra diximus, ad eos tantum quibus fortuna, non crimen obſtat, pertinet. Cæteroqui par jus eſt eorum apud quos crimen eſt factum, & eorum qui ſontem punire aut dedere recuſant. Atque adeo aut illa ipſa lex, qua utitur Demoſthenes, interpretationem eam quam dico ex uſu recepit, aut adverſus cavillationes tales expreſſius poſtea eſt poſita: horum enim alterum quin ſit, non negabit qui attenderit ad illud Iulii Pollucis: ἀνδρολήψιον δὲ, ὅταν *Lib.* VIII, c. 6.

ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν ἐκδιδόντων ἄχρι τριῶν ἀπαγαγεῖν. *Hominum prehensio est quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter Harpocration: ἀνδροληψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἔκ τινος πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. *Ius hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pigneratione utebantur.* Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis in quæ frequenter commeent eventurum.*

Livius libro XXXIV.

IV. Alia exsecutionis violentæ species est ἐνεχυρασμὸς sive *pignoratio inter populos diversos*, quod jus repressaliarum vocant recentiores Iurisconsulti, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Iurisconsulti, ubi jus denegatur.

Bal. III. *con.* 58.

V. Quod fieri intelligitur non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumtio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis non idem in exteros, quod in subditos valet. Etiam inter subditos non tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit, natura tamen debitor permanet:* inquit Paulus Iurisconsultus: *Et cum per injuriam judicis domino rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi exsecutionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere. Tali igitur de causa aut corpora aut res subditorum ejus qui jus non reddit capi posse, non quidem natura introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados Λ ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse ῥύσι' ἐλαυνόμενος ut Poëta loquitur,

Bart. de repress. q. 5. ad tertium n. 9.

L. Iulianus D. de cond. indeb.

L. Rescriptũ §. 1. D. de distra. pign.

Innocen. & Pan. in c. plerique de immu. Eccl. Soto l. III. *q. 4. art. 5. Iac. de Canibus, Anchar. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl. Iac. de bello visu in auth. Vt non fiant pignora. Silv. in verb. repressal. Bart. in tract. de repressaliis. Guid. Papæ q. 32. Gall. de pign. c. 1. n. 5. Vict. de jure belli n. 41. Covar. c. peccatum, p. 11. §. 9.*

loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Eustathius τὰ ἀντί τινῶν ῥυόμενα ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione: convocant edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum

μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης

Ne quis justa sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia Romana de Romanorum navibus *Liv. lib. II.* quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos jumenta, pecunias retenta dixit *Halic. lib.* Halicarnassensis. Et apud Aristotelem œconomicon secundo de *VII.* decreto Carthaginiensium ad prehendendas exterorum naves εἴ τις σύλαν ἔχει ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.*

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri: quod minime esse probabile nec sanioti Theologiæ consentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione sed ex accidenti ut occidantur qui juris exsecutionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi demonstratum est.

VII. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur. Iure gen- *Dec. cons.* tium subjacent pignorationi omnes subditi injuriam facientis qui *352. Bal. l.* tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ, sive advenæ: non *3. de off. asseff.* qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exsolvendis debitis publicis indicuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati non ad hostes nostros missi, & res eorum. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium, eorum vero qui literis operam dant, & ad nundinas veniunt etiam res. Iure gentium singulis pignorandi jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Iure civili multorum locorum peti id solet alibi à potestate summa, alibi à judicibus. Iure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, ita ut residuum reddi debeat. Iure civili solent

citari quorum intereſt, res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum intereſt. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo qui de repreſſaliis ſcripſit. Illud hic addam, quia ad juris hujus ſatis per ſe rigidi emollitionem pertinet, eos qui non ſolvendo quod debebant, aut jus non reddendo cauſam dederunt pignorationibus, ipſo naturali ac divino jure teneri ad reſarcienda damna aliis quibus eam ob cauſam aliquid decedit.

Æg. Regius de actibus ſupern. diſp. XIII. du. 7. n. 117

CAPVT III.

De bello juſto ſive ſolenni jure Gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum ſolenne juris Gentium eſſe inter diverſos populos.*
II. *Diſtinctio populi quamvis injuſte agentis à piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli ſolennis ut auctorem habeat eum qui ſummam poteſtatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione ſit juris naturæ, quid proprium juris Gentium diſtincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus ſint juris civilis, non Gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum ſimul indictum eſſe ejus ſubditis & ſociis qua ipſum ſequuntur:*
X. *Non qua per ſe conſiderantur: quod exemplis illuſtratur.*
XI. *Cauſa cur denuntiatio ad effectus quoſdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum an ſimulatque indictum eſt geri poſſit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

SVpra dicere incepimus juſtum bellum apud probos auctores dici ſæpe non ex cauſa unde oritur, neque ut alias ex rerum geſtarum magnitudine, ſed ob peculiares quoſdam juris effectus. Quale autem ſit hoc bellum optime intelligitur ex hoſtium definitione apud Romanos Iuriſconſultos. *Hoſtes ſunt qui nobis aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones ſunt:* ait Pomponius: nec aliter Vlpianus: *Hoſtes ſunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipſi populo Romano, cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo qui à latronibus captus eſt ſervus latronum non eſt, nec poſtliminium illi neceſſarium eſt. Ab hoſtibus autem captus, puta à Germanis & Parthis, & ſervus eſt hoſtium & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.* Et Paulus: *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat

L. Hoſtes de verb. ſign.

L. Hoſtes D. de captivis.

L. poſtliminiũ §. 2. D. de captivis.

cedat illud Vlpiani: *in civilibus dissensionibus quamvis sæpe per eas respublica lædatur non tamen in exitium reipublicæ contenditur, qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum, aut postliminiorum fuerint: & ideo captos & venundatos posteaque manumissos placuit supervacuo repetere à principe ingenuitatem quam nulla captivitate amiserant.* Illud tantum notandum sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. *Ille hostis est*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium & rationem aliquam si res ita tulerit pacis & fœderis.*

L. si quis ingenuâ. §. 1. eod. tit.

Philipp. IV.

II. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit, si quid admittat injustum, etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est etiamsi forte æqualitatem quandam inter se servent sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt si non per omnia secundum jus naturæ quod multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita: aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse à cædibus & populationibus nocturnis & à raptu boum aratorum notat ad Thucydiden scholiastes. Alios etiam populos itidem ex rapto viventes ubi ex mari domum se receperant misisse ad Dominos ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ.

Lib. I.

Lib. XI.

καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκον δὲ ἕκαστος,
καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.

Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superum si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

Principale autem pro forma est in moralibus: & ut recte Ciceroni dictum est de Finibus Quinto: *ex eo quod maximas partes continet, latißimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni: ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι: Idem talia sæpe vocat ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injustus est rex, ubi injusti opti-

mates, aut ipse populus, non jam vitiosam, sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corrigens, *Nec ideo tamen,* ait *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum corpus tamen est: & civitas quanquam graviter ægrota civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia & quæ alia necessaria sunt ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in civitate ut mentem in corpore humano: ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et Aristides in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait si quis nimium intendat vim paucorum aut populi primo vitiosam fieri rempublicam postremo nullam. Exemplis rem illustremus. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem audivimus Vlpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt Cæsaris. De Venedis Germanorum populo Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum quantumvis sceleratum, & inter eos qui cum populus non sint sceleris causa coeunt.

De civ. Dei l. XIX. c. 24. — *Borysthenitica & de lege.* — *Lib. VI.* — *De morib. Germ.* — *Annal. XII* — *Histor. IV.* — *App. Ill.*

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum sicut Iephthes, Arsaces, Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.*

De civ. Dei lib. IV, c. IV.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest si qui pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi, sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus.

Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1.

V. Sed

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum sit, & quidem ita decretum publice ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *At belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud Isidorum: *Iustum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit in justi belli descriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Atticum esse populatos: *Iritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.* *Lib.* I. *Lib.* XXXI.

VI. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ natura non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt. Naturali jure ubi aut vis illata arcetur aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit apud Thucydiden: οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους: *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud Halicarnassensem. τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται: *bellum inferentem is qui impetitur à se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait quod ad propulsandam vim suscipitur bellum non à caduceatore sed à natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses: πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται: *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam caussam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est si dominus rei suæ manum injicere velit. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur qua constet alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Ius enim illud non primarium est sed secundarium & surrogatum ut alibi explicavimus. Sic etiam *Lib.* I. *Lib.* I.

antequam summam potestatem habens impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere, quæ illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere juxta ea quæ à nobis supra tractata sunt. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ de tentandis rationibus belli vit. ndi diximus: quo & illud pertinet:

Extrema primo nemo tentavit loco.

Deut.xx,11. Et præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis, & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, *humanius id existimans quam si ultra duceret, nihil prædicens*, ut
Histor. II. in ea historia Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium.

VII. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est aut pura. Conditionata ubi cum rerum repetitione conjungitur. Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure dominii, sed & persecutionem ejus quod ex causa civili aut criminis debetur ut recte explicat Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi*, ubi dedi, ut alibi diximus, intelligendum est ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Livium. *Eam se injuriam nisi ab*
Lib. VIII. *ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse*, & apud Tacitum:
Lib. I Annal. *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde*: & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

Vicina Theseus qui tenet regni sola
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Iam mox ut arma pubis expectent meæ.

Papi-

Papinius in ejuſdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν: Romani veteres condicere. Pura denuntiatio eſt quæ ſpecialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc eſt quod apud Iſidorum dicitur bellum propulſandorum hominum cauſa) aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur. Interdum autem conditionatam pura ſubſequitur, quanquam id neceſſe non eſt, ſed ex ſuperabundanti: Hinc illa formula. *Teſtor populum illum injuſtum eſſe neque jus reddere.* Et altera. *Quarum rerum, litium, cauſarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priſcorum Latinorum, hominibuſque Priſcis Latinis, quas res nec ſolverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit, puro, pioque duello quærendas cenſeo, conſentio, conſciſcoque.* Et tertium carmen: *Quod populi Priſci Latini adverſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priſcis Latinis juſſit eſſe, Senatuſque Romanus Quiritium cenſuit, conſenſit, conſcivit; ut bellum cum Priſcis Latinis fieret, ob eam rem ego populuſque Romanus populo Priſcorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem caſu ita ut dixi, non eſſe præciſe neceſſariam denuntiationem ex eo quoque apparet quod ad proximum præſidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & poſtea in Antiochi cauſa conſulti reſponderunt, cum prima denuntiatio ipſi facienda eſſet qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta eſt uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio ubi is miles locum emere dicis cauſa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos. Supervacuæ obſervationis & hoc argumentum eſt, quod bellum ſæpe utrinque indictum eſt, ut Peloponneſiacum à Corcyrenſibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum eſſe ſufficiat.

Liv. l. xxxi. & xxxvi.

VIII. A more autem & inſtitutis quorundam populorum non à jure gentium ſunt, caduceus apud Græcos, ſagmina & haſta ſanguinea apud Æquicolas primum & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & ſocietatis ſi qua interceſſiſſet, poſt res repetitas triginta dies ſolennes, haſtæ miſſio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium ſunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem ſuo tempore uſurpari deſiiſſe docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium ſimul indictum, ſimul illatum eſt. Et Mæcenas apud Dionem quædam horum vult propria eſſe ſtatus popularis.

Arnob. l. II contr. Gent. *Varro l. IV de lingua Latina.*

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Iurisconsulti diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello quod adversus eum cui indictum est geritur, quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales.

Bald. ad l. 2 C. de serv. n. 70.

Livius libro XXXVI.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus, aut rex alter bello impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Iam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos, aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri*: quod & observatum in decreto adversus regem Persea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset: & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

Livius libro XXXVI. Lib. XLII.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet, sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis aut gesta cum civibus*.

Alb. Gent. lib. 1, c. 2.

Lib. III de ira c. 2.

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere:

Ayala l. 1, c. 5.

Alb. Gent. d. l. II, c. 2.

nam

nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus & mox explicabimus effectus.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse, quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienses ut modo diximus fecerunt. Nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

Ad illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus cum juris fecialis originem ab Anco Martio

Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus id est sacerdotibus qui faciendis præsunt federibus proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res raptas restituere vel auctores injuriæ tradere, jaciebat hastam quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *Veteres lædere res rapere dicebant etiamsi rapinæ nullum crimen existeret: similiter satisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sola natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex Iurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est
1 Cor. VI, 17. illud Pauli Apostoli: πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *Omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat, & acturus
Lib. 1, c. 18 erat) *licent mihi sed non omnia expediunt.* Sic licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas ut ad Pollentium ex eodem Apostolo disserit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet: sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio, ut recte hanc quæstionem explicat Clemens Alexan-
Ad Pollentium lib. 1. c. 15. drinus. Christianus conjux paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere: itaque addit ille: *Vtrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus: sed non utrumque expedit.* Vlpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet ef-
L. 1. §. licet D. de peric. & com. rei vend. fundere: *Si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius.* Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud Lacedæmo-
Lib. III, c. 8. nios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum est: *Sunt quædam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Est autem hæc vocis licere significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta de Cinna loquens: *Mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen: ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo

judices

judices ſic alloquitur: *Quid deceat vos, non quantum liceat vobis, ſpectare debetis: ſi enim quod liceat quæritis, poteſtis tollere è civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia ſunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti à pœnis humanis*, ut alibi diximus: At Regem ſive Imperatorem informans Claudianus recte ait:

> *Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit*
> *Occurrat.*

& Muſonius caſtigat reges μὴ τὸ καθῆκέ μοι λέγειν μεμεληκότες ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.* Eoque ſenſu *Decl. l. III & v.* ſæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet ut à Seneca patre in controverſiis non ſemel. Ammianus Marcellinus. *Sunt aliqua* *Am. l. xxx.* *quæ fieri non oportet, etiam ſi licet.* Plinius in epiſtolis. *Oportet quæ ſunt* *Plin. lib. v.* *inhoneſta non quaſi illicita ſed quaſi pudenda vitare.* Cicero ipſe oratione pro Balbo. *Eſt enim aliquid quod non oporteat, etiamſi licet.* Idem pro Milone fas eſſe ad naturam, licere ad leges refert. Et in declama- *Decl. cclx.* tione Patris Quintiliani eſt, aliud eſſe jura ſpectare, aliud juſtitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hoſti hoſtem licet & in perſona & in rebus: id eſt non ei tantum qui ex juſta cauſa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, ſed ex utraque parte & indiſtincte: ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus tanquam homicida, aut fur, nec bellum ipſi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc ſenſu apud Salluſtium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Cauſa cur id gentibus placuerit, hæc fuit quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculoſum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, ſicut Maſſilienſes in cauſa Cæſaris & Pompeji dicebant, neque ſui judicii neque ſuarum eſſe virium diſcernere utra pars juſtiorem haberet cauſam: deinde quod etiam in bello juſto vix ſatis cognoſci poteſt ex indiciis externis, quis juſtus ſit ſe tuendi, ſua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præſtiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea quæ jure belli* *Libro* *acta ſunt, in diſceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, *XXXIX.* id eſt impunitatis, eſt & alius, dominii ſcilicet, de quo poſterius agemus.

V. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad perſonas porrigitur: de qua multa exſtant apud probos

auctores

auctores testimonia. Græcum est proverbium ex tragœdia Euripidis:

καθαρὸς ἅπας τι πολέμιος ὃς ἂν κτάνῃ.

Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere multoque magis sacra facere fas non erat, cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset, Astapenses occisos; addit factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur esset à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat *suo beneficio conservatos quos jure belli interficere potuisset.* Iosephus in bello Iudaico, καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ τοῦτ' ἐστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων: *Pulchrum in bello occumbere, sed belli jure id est vitam adimente victore.* Papinius:

Liv. XXVI. Lib. XXI. Libro XXVIII. Comm. lib. VII.

Nec querimur cæsos: hæc bellica jura, vicesque
Armorum.

Iure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Ann. I. Hist. III.

Quodcunque libuit facere, victori licet.

Et in epistolis: *Quæ commissa capite luerent tum quia paludati fecerunt laudamus:* & Cyprianus, *Homicidium cum admittunt singuli crimen est. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem sceleribus acquirit, non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Iusque datum sceleri.*

Epist. XCVI. Epist. II. IV Inst. c. 9. Pharsal. I.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles:

les: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *Hostis sit ille quique intra præsidia ejus sunt.* Nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est si quod Baldus notat multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt dubitationem non habet. *Libro XXXVII. & alibi passim.* *Ad l. v. D. de justitia.*

VII. At qui ante bellum eo iverant videntur jure gentium pro hostibus haberi post modicum tempus intra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyræi peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros. *Thuc. l. 1.*

VIII. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur simul indicitur ejus populi hominibus ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto: *Vellent juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* Hostis autem qui est ubique secundum jus gentium impeti potest. Euripides: *Livius libro XXXI.*

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.

Vbicunque prensum jura lædi hostem sinunt.

Marcianus Iurisconsultus: *Transfugas licet ubicunque inventi fuerint, quasi hostes interficere.* Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi nisi judicio tentato: sicut ex Euripide citavimus: *L. 3 in fine D. ad l. Corn. de sicariis.*

Si crimen istis aliquod hospitibus struis

Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Vbi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Narrat Livius septem triremes Pænorum fuisse in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque. advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem: opprimique à Pænis potuisse priusquam *Libro XXVIII.*

Mm portum

portum intrarent: ſed vento acriore illatas in portum antequam Pæni anchoras molirentur: tum vero Pænos nihil auſos in regio portu.

IX. Cæterum ut ad rem redeam quam late licentia iſta ſe pro-
Deuter. 11, tendat vel hinc intelligitur quod infantium quoque & feminarum
34. cædes impune habetur & iſto belli jure comprehenditur. Non huc
Deut. xx, 16 adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos & quorum connexa cum Cananæis erat cauſa: Dei iſta ſunt opera, cujus in homines jus majus eſt quam hominum in beſtias ut alibi diſſeruimus. Illud propius accedit ad teſtandum morem communem gentium,
Pſalmo quod in Pſalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum infantes pe-
CXXXVII, 9. træ allidet, cui par eſt Homericum illud:

——— καὶ νήπια τέκνα
βαλλόμενα προτὶ ἄστυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι.

Illiſaque corpora terræ
Infantum, ſævus dum concutit omnia Mavors.

Thraces olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occi-
Lib. 1. derunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepiſſent narrat Arrianus. Romani capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *ſine diſcrimine interemerunt etiam*
Lib. Ann. 1 *mulieres & pueros*, quæ verba ſunt Appiani. Germanicus Cæſar Tacito narratur vicos Marſorum (Germaniæ is populus) ferro flammiſque pervaſtaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* Titus Iudæorum etiam pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mi-
Æn. 11. rum ſi & ſenes interficiuntur ut à Pyrrho Priamus.

X. Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more:

Troad. *Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.*

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.

Adelp. act. Ponit enim licere: & Donatus, ſervos dictos qui ſervati eſſent
2 *ſcen.* 1. *quum eos occidi oporteret jure belli:* ubi illud oporteret, improprie pro liceret

liceret positum videtur. Sic à Coryræis interfecti captivi ex Epidamno narrante Thucydide. *Lib. I.* Sic quinque millia captivorum ab Annibale occisa. *Ap. Annib.* Apud Hirtium bello Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus. *Dion. xlvii* *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* Nec tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure. nam & Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisset*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* *I de Civit. Dei, 2.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Persæ militabant: apud Tacitum Vspenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *sunt victores ut belli potius jure caderent.* *Ann. XII.* Nota & hic belli jus.

XII. Sed & acceptos in deditionem sine conditione ulla, legas interfici, *Dion xlv.* ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samnites, à Cæsare Numidas, *Liv. II.* & ipsum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces sive captos, sive deditos, ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro XXVIII, Tacitus Annali XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari jussit quos deprecantes in fidem acceperat: *Hist. I.* & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Iulium Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ ut alibi distinximus suasoriæ magis sunt, quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra: Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας.

Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent id exspectandum quod ipsi in victos statuissent. Apud eundem Philomelus dux Phocensium διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας: *pari pœna exacta effecit ut hostes à superbo & insolenti supplicio temperarent.* Pertinax vero studium
1 Goth. in partes nemo est qui supplicio dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, pro crimine habetur siquis præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Ro-
Polyb. lib. I & VI. mano quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi ex-
Lib. XXIV. cusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

XIV. Idem jus & in obsides usurpatum, nec in eos tantum qui se
Plut. de Claris mulierib. obligaverant, quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis tra-diti. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, à Romanis
Dionys. XVI. Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides
Tac. Ann. XII. dari etiam pueros ut à Parthis, quod & à Simone Maccabæorum
1 Maccab. XIII, 17. uno factum legimus, & feminas ut à Romanis Porsenæ tempori-
IV Hist. bus & à Germanis narrante Tacito.

XV. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est à regibus id profectum quorum vita ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tuta
Livius libro XLII est, nisi defendatur juris aliqua religione & metu infamiæ. Clan-
de bello Gild. destina scelera vocat Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus
Off. III. agens de insidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt Consules Romani in epistola ad Pyrrhum quam

quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valerium Maximum est, *armis bella, non venenis geri debere*. Et Tacito memorante cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis imperatoribus. Quare qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ jus, illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident. *L. III, c. 8.* *Lib. V, c. 5.* *Ann. III.* *II Cons. 188.*

XVI. Distat à tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum & si quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte à Salisberiensi observatum est, cujus hæc sunt verba: *Nec veneni licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam ullo unquam jure indultam lego licentiam*. Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum sed & contra fas Deûm, sicut jura Gentium Diis asscribi auctoribus solere alibi quoque à nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις *ne missilibus uti liceret*. *Salisb. VIII 20.* *Lib. 2.* *Strabo l. X.*

XVII. Cæterum non idem statuendum, de aquis sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu quarto ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi avertatur flumen aut fontis venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est. *Pauf. l. ult.* *Front. l. III* *Æsch. de male ob. leg.*

XVIII. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est, inter percussores qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ aut transfugæ in eos qui receperunt, an vero nulla teneantur fide, quomodo Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & à Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem simili modo tentatum refert Polybius, ἀνδρεῖον τόλμαν, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab

Liv. lib. II. historicis Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere volui.* Porsena ipse in hoc facto, nihil nisi virtutem *Lib.* III, *c.* 3. agnoscit. Valerius Maximus pium ac forte propositum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra hostilia ingressi recta tentorium regis pete- *Iustin.* II. bant. Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum con- *Livius libro* XXVII. sulem ex insidiis circumventum occiderunt: & qui Petilium Ce- *Tac. Hist.* V. rialem parum abfuit quin in lecto confoderent. Laudat Eleaza- *De Off.* I, *c.* 40. rum Ambrosius quod elephantem supereminentem cæteris adortus est arbitratus ei insidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt sed & qui aliis faciendi auctores sunt jure Gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bellis *Liv. lib.* II. adeo sancti veteres Romani senatores. Neque movere quenquam debet quod deprehensi tales exquisitis suppliciis affici solent: nam id ipsum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, sed quia eodem jure gentium in hostem quidvis licet: gravius autem aut levius malum statuit quisque pro sua utilitate. Nam sic *L.* 3. *§. ult. ad L. Corn. de Sicariis.* & exploratores, quos mittere jure gentium haut dubie licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Iosue, deprehensi pessime tractari *Pun.* solent (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos est exploratores interficere* ait Appianus) juste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam: ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod si qui reperiuntur qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad justi injustive opinionem referendum est. At de his percussoribus quorum facto perfidia inest, aliter censendum. neque enim ipsi tantum contra jus Gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hostem utuntur peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Lib. VIII. *Epistola ad Rufinum.* *Et decipere*, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia est:* tamen intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo. Nam hic qui aliena utitur perfidia violasse jus non naturæ tantum, sed & *Curt. l.* IV. gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia* *Lib.* XIV. *bella suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita.* & mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.* alibi: *Ad internecionem mihi persequendus*

sequendus est, non ut justus hostis sed ut percussor veneficus. Eodem referendum illud de Perseo: *Non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agens: *Ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi: *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemtus est: in Qu. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissa fuit: victoriamque non meruit, sed emit.* Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumenes credere *se quenquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret.* Apud eundem cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait: Liv.l.xlii. Liv.l.xliv. Lib.ix,c.7. Iust.lib.xiv Lib. xii.

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *Communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.* In bello ergo solenni aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent id non licet: extra vero bellum solenne, habetur pro licito eodem Gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas insidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse: quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia, vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est. An. xi. Lib. vii.

XIX. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt spectarunt injuriam solam in alienum corpus cui subjacere quicquid hostile est juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii qui non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic consideraverunt, & quod is neque ad securitatem pertineat neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat, atque hoc posterius jus est gentium non omnium sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracusas caperet legitur gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium, & sua & populi Romani interesse ait, *nequid quod usquiam sanctum esset apud ipsos violaretur.* usquiam id est apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis mili- August. de Civ. Dei libro I. Lib. xxvi.

tibus: ὅτι τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέχοντο: *ne à mulieribus quidem vim nefariam abstinebant.* Ælianus cum narrasset à Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam sic exclamat: ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλὰ, κατά γε τὴν ἐμὴν μνείαν. *Crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata.* Atque id inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest ex ea parte quæ de captiva ducenda neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bacchai magister Hebræus: *Voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι, *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti sed matrimonio dignatum, adjicit facti laudationem.* Plutarchus de facto eodem: οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως; *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam quod hostili virgini vitium obtulisset Romanorum decreto in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus.

Libro VI *Var. hist.*

Deut. XXI, 10.

Parall.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras, quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas, addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

NOn esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum quinto jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus & si qua sunt similia aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legimus *esse quædam belli jura quæ ut facere ita pati sit fas: sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paganis apud historiarum scriptores invenias.

Offic. III.

Lib. XXXI.

nias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.* Ann. XIII.

II. Neque jus gentium merum, seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit id est quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus omnia desinunt sacra esse*, ait Pomponius Iurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus rei est, quod quæ sacra dicuntur revera non eripiuntur humanis usibus, sed publica sunt, sacra autem nominantur à fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est quod cum quis populus alteri populo aut Regi se dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur ut ex formula apparet quam citavimus alibi ex Livio, cui convenit illud in Amphitruone Plauti: L. cum loca D. de religiosis.

Vrbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde:

Deduntque se divina humanaque omnia.

Et ideo Vlpianus publicum jus etiam in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Iovis Hercæi simulacrum Troja capta concessum Sthenelo multaque alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides libro IV. τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης ἢν τε πλέονος ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι: *jus hoc apud Græcos esse ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva eorum sint & templa.* A quo non discrepat illud apud Tacitum: *Cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* Quare & populus ipse mutata voluntate potest ex sacro profanum facere, quod non obscure indicant Iurisconsulti Paulus & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant in belli usus conversas, ut à Pericle sub pollicitatione restituendi tantundem, à Magone in Hispania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla, Pompejo, Cæsare atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε. *Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* In controversiis Senecæ patris legimus. *Pro republica plerunque templa nudantur, & in usum stipendii dona conflamus.* Trebatius jurisconsultus temporum Ann. XII. L. inter stipulantem. §. sacrã, & l. continuus. §. cũ quis D. de verb. oblig. Macr. sat. III.

rum Cæsaris: *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc ergo gentium jure usus Germanicus

Ann. I. in Marsos, narrante Tacito: *profana simul & sacra & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii:

colui vestros si semper honores
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Lib. VIII. Deorum donaria capi à victoribus solere notavit Pausanias: & Cicero belli legem id vocat de P. Servilio loquens: *Signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio: *Signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant.* Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cato in oratione apud Sallustium referens quæ victis solent accidere, ponit & fana spoliari. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant: sicut Iudæis non permissum tantum sed & præceptum est gentium simulacra abolere. nam quod sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto, non quasi alienis sacris parceretur, quomodo Iosephus exponit, Romanis haud dubie blandiens, sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis, quod ille ita explicat quasi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos Dæmonas, ita ut recte dixerit Tacitus in Iudæorum institutis describendis *profana illic omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est si templa profani cultus à Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. Nam Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina sed Deum esse Solem & portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa,

Marginal notes: *Verr.* III. (beside "cero belli legem"); *Lib.* XXV. (beside "re sustulit"); XXXIX. (beside "que in oratione belli jus"); *Deut.* VII, 5. (beside "tiant: sicut Iudæis"); *Hist.* V. (beside "ut recte dixerit Tacitus"); I *Macc.* V. (beside "fani cultus"); & X. *Asc. Ped. in Verr.* III. (beside "cum simulacra Græcorum" / "tium, etsi multum").

bræa ut idem Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.* At Pompejus eodem auctore *templum jure victoriæ ingressus est*: aut ut Augustinus rem eandem narrat *non devotione supplicis sed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero diserte ait, pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contemto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Iudææ trucidaretur, ad Cassium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tito Iosephus memorat, additque factum τῷ τ̃ πολέμου νόμῳ. *De Civ. Dei lib.* XVIII, *c.* 45. *Pro Flacco.* *Dan.* V, 23. *Bell. Iud. lib.* VI, *c.* 24 & 34.

III. Quod de sacris diximus idem & de religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, sive populi alicujus sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius & Paulus Iurisconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus:* quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus. *L. sepulchra D. de sepulchro violato.*

IV. Illud hic breviter repetam non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

CAPUT

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

PRæter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem bello justo ea nobis acquiruntur quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ à quinque regibus acceperat, decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV explicat divinus scriptor ad Hebræos VII, 4. quo more Græci quoque Carthaginienses & Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Iovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Iacobus autem Iosepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum: *Do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo.*

meo, Gen. XLVIII, 22. Quo in loco illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Iacobo attribui quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum quæ jam ante à filiis Iacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Iacobus pro sua pietate semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV, 30; XLIX, 6. Probatum autem à Deo jus prædæ inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua de civitate post pacem repudiatam expugnata *Deu.XX,14.* loquens sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ & pars Manassitarum dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius Asa narra- *I Par.V,20,* tur Deo invocato de Æthiopibus injusto bello se lacessentibus & *21, 22.* victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum quia *II Paral.* arma illa non ex speciali mandato sed ex communi jure sumeban- *XIV, 13.* tur. Iosue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas & Manassis partem secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis præ- Iof.XXII,8.* *dæ hostium cum fratribus vestris.* Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia pretium dixit muneri: *Ecce donum hoc esto vobis de præda hostium domini.* Nimirum ut Seneca dixit *III Benef.* militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hosti- *37.* libus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo inter diras legis esse ait ut ager ab hostibus *De diris.* demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν *in suos famem, copiam hostibus.*

II. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bellum gerit, sed & quivis in bello solenni & sine fine modoque dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός *Xenoph.V de* ἐστιν ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα. *Lex est sempiterna* *inst. Cyri.* *inter homines, capta hostium urbe eorumdem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus ha- De legibus.* *buit omnia victoris fieri:* qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit πολεμικὴν, quam & ληιστικὴν, ἀγωνιστικὴν & χειρωτικὴν *Sophist.*

Comm. IV. vocat, assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν ᾧ τὰ κατὰ
I Polit. πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι: *Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium fiunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων ἀλλὰ τῶν κρατούντων. *Optandum ut hostibus bona adsint sine virtute. Sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* Apud Plutarchum in vita Alexandri: τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος *ea quæ victi fuerant & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται: quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in epistola ad Athenienses πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες. *Omnes tenemus oppida à majoribus relicta aut*
De male obita legatione. *possessa belli jure.* Æschines, εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος: *Si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.* Marcellus apud Livium quæ
Livius libro XXXIX. ademit Syracusanis ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & Masanissa
Lib. XXXIX. quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habe-
Libro XXXVIII. re se jure Gentium ajebat. Sic & apud Iustinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero
II *contra Rullum.* Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ.
Off. I. Idem privata aliqua esse cœpisse ait ut occupatione vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν
Strom. I. ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gen-*
L. naturalē, §. ult. D. de acq. rerum dom. Tit. de rer. divis. *tium statim capientium fiunt* ait Cajus Iurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* nimirum quia
Arist. I *de rep. c.* 8. non causa aliqua, sed ipsum nudum factum spectatur & ex eo jus
L. I. *§. D. de acq. poss.* nascitur, sicut & Nerva filius, referente Paulo Iurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur, item in bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis

ditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causa ut à jure belli recte occupentur. *Hist. Græc. III.*

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur qui ita detinet ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius: Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit ut capta dicantur ubi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Cui consequens esse videtur ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum cum in navalia aut portus aut ad eum locum ubi tota classis se tenet perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus ut talia capta censeantur ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint. *L. Pomponius D. de acq. re. dom. L. Postliminiū, §. postliminio. D. de captiv. l. ult. ibid. l. Postliminii, §. in bello d. tit. Consulatu maris cap. 283. Consulatus Maris cap. 287. Const.*

IV. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt. nam quanquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut à Celso notatum est, tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal castris insidebat adeo non amissum judicabant ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur qui mansuris munitionibus ita includitur ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hostibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Iurisconsulti à terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη ϗ ἐρύματα ipse appellat. *Gallicæ lib. XX. tit. 13. art. 24. Corn. de La-pide in Gen. c. XIV. Molina disput. 118. L. quod meo D. de acqu. vel amitt. poss. Liv. l. XXVI*

V. Liquet & hoc ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi nec hostilis animi, eæ bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ

 urbs

urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est quam ut produci debeat.

Consul. maris. c. 273. VI. Quare quod dici solet hostiles censeri res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed ut præsumtionem quandam indicet quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim anno scilicet CIↃ CCCCXXXVIII flagrante cum Ansiaticis bello frequenti senatu judicatum & ex judicato in legem transiisse comperi.

VII. Illud vero extra controversiam est si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se Iephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transisset. Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant pro suo habet ac dividit. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano cum Volsci olim possessa repeterent sententiam sic dixit: ὅτι ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι. κοινωνητέον τι πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιζόμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς, ὅσα πολεμίους βλάψομεν; *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones quas belli lege captas habemus, neque vero induci possumus, ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent.* & in responso Romanorum Auruncis dato ἡμεῖς οἱ ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτήσηταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι: *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντας τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων· πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετ' ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε

καὶ μωρίας

Margin notes: *Ind. XI, 23, 24, 27.* (beside "bræos transisset"); *1 Sam. XXX, 20.* (beside "antea Palæstinis"); *Lib. VI.* (beside "Volsci olim possessa"); *Lib. VIII.* (beside "sponso ad Volscos")

καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη: Nos autem optimum judicamus poſſeſſionis genus quod belli jure captum quæſitumque eſt. Cumque non à nobis hoc jus ſit inſtitutum, ſed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum uſu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis abſiſtemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæſita ſunt ea per formidinem aut ſtuporem amittere. Sic & in reſponſo Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν ὅπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος. *Cum armis hæc quæſierimus, quæ lex acquirendi juſtiſſima eſt.* Livius cum narraſſet agrum prope Lucam à Romanis diviſum, eum agrum ſic notat: *De Ligure captus is ager fuerat: Ethruſcorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure à Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, cui eam eripuerat Tigranes hoſtis Romanorum: ſed & eas Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri: & Iuſtinus ex Trogo ſic reſpondentem facit Antiocho Pompejum: *ut habenti regnum non ademerit, ita quo ceſſerit Tigrani non daturum, quod tueri neſciat.*

In exc. legat. *Lib. xli.* *Mithrid.* *Civil. I.* *Lib. xl.*

VIII. Gravior diſputatio eſt, cui in bello publico ac ſolenni res hoſtium acquiratur ipſi ne populo, an ſingulis qui de populo aut in populo ſunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes, quorum plerique cum in jure Romano legiſſent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore diſtribui prædam publico arbitrio, alii poſt alios, ut fieri ſolet, dixerunt primo ac jure ipſo fieri capta ſingulorum qui manu capiunt, attamen duci aſſignanda qui inter milites diſtribuat: quæ ſententia cum recepta non minus quam falſa ſit, hoc accuratius à nobis refutanda eſt, ut ſpecimen ſit quam parum tuto in hoc controverſiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non eſt quin gentium conſenſu utrumvis potuerit conſtitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuiſſe ut res hoſtium hoſtibus eſſent non alio loco quam quo ſunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

Bart. ad l. Si quid bello D. de capt. Alex. & Iaſ. l. 1. D. de aeq. poſſ. Ang. Inſt. de rer. diviſ. §. Item quæ ex hoſtibus. Pan. ad c. ſicut: de jurejur. nu. 7. Th. Gram. deciſ. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello qu. c. 4.

IX. At res quæ nullius ſunt fiunt quidem capientium, ſed tam eorum qui per alios quam qui per ſe capiunt. Ita non ſervi tantum aut filii, ſed & liberi homines qui in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo operam ſuam addixerunt aliis, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis quibus operam navant. Modeſtinus Iuriſconſultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, ſicuti eſt poſſeſſio, per quemlibet volentibus nobis poſſidere acquirimus:* & Paulus receptis: *Poſ-*

L. ea quæ D. de acqu. dom.

 ſeſſionem

sessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro: corpore vel nostro vel alieno. Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur ratione sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per se ipsum potest & perinde esse per se quis faciat an per alium.

Lib. x tit. 2.

L. 1. §. per procur. D. de acq. poss.

L. quæcunque D. de oblig. l. stipulatio, §. alteri de verb. signif.

L. 1. C. per quas pers. c. potest & c. qui facit de Reg. Iuris.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus vere publicos belli & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

Liv. xxx.

XI. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*: id est ut ibidem exponit *præda non cedit*: prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. τὴν μέντοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν. *Captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico concessu quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad Principem & Imperium Romanum pertinere.* Sic apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt vectigales, quarum rerum passim in legibus, historiis & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis ῥωμαῖοι τὴν

L. Luc. Titius D. de evictionibus, L. item si verb. §. 1. de rei vind.

ἰταλίαν

Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι γῆς μέρος ἐλάμβανον: *Romani cum Italiam armis subegissent victos parte agri mulctarunt.* & secundo libro: τῶν γὰρ πολεμίων ὅτε κρατήσειεν οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀπηροῦντο ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero oratione pro domo sua ad Pontifices consecratos interdum ab imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

XII. At res mobiles & se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium: Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* *L. transfuga §.1.D.de acq.re.dom.* Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus. *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* *L. in bello D. de capt. & postl.* (ita legendum non facto aut pacto ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc asscribit Iurisconsultus, quia nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *Fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est sine suo merito. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino distinguunt. *Salic. in l. ab hostibus, C. de cap. Tho. Gram. Decis. Neap. 71. n. 18.*

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri intelligendum est ut id juris gentium sit ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest ut quæ apud nos reperiuntur hostium res publicæ fiant.

XIV. At de his quæ quis actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum

 exemplis.

exemplis. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco deſcribit:

ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
Omnia jam diviſa quibus ſpoliavimus urbes.

Apud eundem Poëtam Achilles de urbibus agens quas ipſe expugnaverat,

τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων ἀγαμέμνονι δόσκον
ἀτρείδῃ. ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
δεξάμενος διὰ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
Omnibus his ingens pretio numeroque ſuppellex
Noſtra rapta manu: regi ſed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres reſidens qui pone carinas,
Divideret cum pauca aliis, ſibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipſe ſed cum ſenatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipſum Agamemnonem ſic alloquitur idem Achilles:

οὐ γὰρ σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον:
Nam neque me tecum prædæ pars æqua ſequetur,
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et alibi Achilli offert Agamemnon de conſilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Vlyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troia gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur.

Plut. Ariſtide. Sic poſterioribus temporibus prædam Marathoniam aſſervat Ariſtides. *Herod. l. IX.* Poſt prælium ad Platæas ſevere edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis diſtributa. *Plut. Lyſandro.* Athenis poſtea devictis in publicum relata à Lyſandro præda. Et publici officii nomen apud Spartanos, λαφυροπῶλαι *prædæ venditores.* Si ad Aſiam venimus, Trojani ſoliti, ut docet nos Virgilius, *prædæ ducere ſortem* ut in rebus communibus dividendis fieri ſolet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo

quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos A- *Homer. Il.*
chillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura sola non *x. Eurip.*
fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum post- *Rheso.*
ea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. *Plinius libro*
Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi & alibi, Car- *xxiii, c.3.*
thaginem missa. Apud Francos veteres ut ex Gregorii Turo- *Plut. Alex. Curt. Diod.*
nensis historia apparet, quæ capta erant sorte dividebantur: ne- *libro xvii.*
que rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixis- *Strabo l. xv.*
set. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto *Diod. libro xiii. Liv.*
sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicar- *lib. xxiii.*
nassensis morum Romanorum diligentissimus observator ita nos *Greg. Tur.*
hac de re edocet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσων ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρε- *l. ii, c.17.*
τὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ'
οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ καὶ εἰς δημόσιον
ἀναφέρει: *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt ea lex jubet publica
esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem im-
perator exercitus. verum quæstor illa accipit & vendita in publicum refert.*
Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, nonnihil ad in-
vidiam composita.

XV. Nam populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud
non minus verum ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libe-
ra republica permissum fuisse, sed tale ut actus sui rationem popu-
lo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes,* *Libro*
& in his tamen arbitrium esse imperatoris non militum. Sed hoc arbitrium *xxxvii.*
quod mos deferebat imperatoribus ipsi interdum, quo longius ab
omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum ut Camillus: & *Liv. lib. v.*
qui retinebant prout religioni, famæ, ambitioni serviebant diver-
so modo usi reperiuntur.

XVI. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, prædam non at-
tingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant
à quæstore populi Romani percipi, sive res aliæ, eas per quæsto-
rem sub hasta venumdari: unde redactam pecuniam manubia-
rum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc *Lib. xiii,*
pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen, si *cap. 23.*
res triumphi esset, ostentata publice. Livius libro IV de C. Vale-
rio Consule: *Præda ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum
congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium re-
digere quæstores jussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji *Lib. ii.*
verba. *Pecunia Tigranis, sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris
potestatem*

Lib. 11, *E-pist.* 7. *potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipse in literis ad Sallustium. *De præda mea præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

quos emi de præda de quæstoribus.

Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere *Liv. lib.* 1. est. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules *Liv. l.* 111. narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut *Dion. Halic. lib.* 11. res ipsæ datæ ut spolia quæ Romulus Iovi Feretriò suspendit, aut *Liv. lib.* 1. redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Superbus templum Iovis in monte Tarpejo statuit.

XVII. Militibus prædam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: *Liv. d. lib.* uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi con- *Liv. lib.* v. ciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest aut ratione stipendio- *D. loco.* rum, aut ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si illud obtinere non posset ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem divi- *Lib.* x. dendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vigilias partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset id jussum in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad par- *1 Sam.* xxx, 24. tem etiam his qui castra servarent (quod & apud Hebræos regi Davidi placuisse & inde in legem transiisse legimus) quique per *Liv. l.* xlv. valetudinem aut delegata ministeria aberant. Interdum non ipsa *Ibid. Ibid.* præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex

simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset ex præda Coriolana donatus est à Postumio. Vtrovis modo fieret divisio licebat imperatori, ἐξαίρετον hoc est præcipuum sibi accipere quantum vellet: id est quantum æquum arbitraretur: quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait Suet. Cæs.c. 38. & App. II. Civil. Liv. d. lib.

τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι

στρατοῦ

quæ principibus eximiæ datæ

Erant Achivis.

Et de Andromacha

καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον:

Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium

Ipsum illum, clypeum cristasque rubentes

Excipiam sorti.

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data mulieres, equos, camelos narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit rex Tullius. Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum ἐκείνων δορυκτήτων ἐξὸν μοι λαβεῖν ὅσα ἐβουλόμην: *ex his quæ bello erant capta, licebat mihi quantum vellem excipere.* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *præda*, ait, *decisio & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Asconius Pedianus. Sed laudatiores illi qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens*: quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum è bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen non à se culpari imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis Lib. xv. Lib. I. Liv. l. xlv. III Verr. Plut. M. Catone.

ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice deliberarunt, ut Pompejus apud Lucanum à Catone laudatur qui

plura retentis

Intulit.

Liv. lib. IV. In divisione interdum & absentium habita ratio, ut capto Anxure *Idē l.* III. constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorundam quamvis præsentium non habita ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad magistros militum translatum ex Codice Iustinianeo apparet, ubi à gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moven- *L. Si quis in redemt. §. similis etiam modo C. de Donat.* tium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione sive in quibuscunque locis degere noscerentur. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo no- *Dion. lib.* VI *&* VII. mine accusati Servilius, Coriolanus, Camillus quasi amicis & clien- *Liv. lib.* V. tibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατείας ἀπαντῶσιν, *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto ad alias expedi-* *Dio. Halic. lib.* VII. *tiones fierent promtiores.* quæ Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

XVIII. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato *Diony. l.* IV. discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis *Liv. lib.* IV. caruit. Nam Suessam Tarquinius militi diripiendam dedit: Ca- *Diony. l.* IV, VI, IX, X. stra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: castra Volscorum consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fusis Volscis, captaque *Liv. l.* XLV. Ecetra, mox alii sæpe. Victo Perseo Paulus Consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem ex Senatusconsulto diripiendas dedit militi Epiri ur- *Ap. Mithr.* bes. Lucullus victo Tigrane militem à spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi hostes indulsit. Cicero de Inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit, siquid ex hostibus captum sit, cujus prædæ sectio non venierit. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præ- *Lib.* VI. cipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium:

unde

unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: *ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν.* Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accepisset alterius arbitrio. *Ibid.* Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione *Lib. VI.* Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante Livio, *publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum castra *Livius libro XXXVIII.* à C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

XIX. Quod dixi aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes. *Dion. Hal. lib. V.*

XX. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa aut partibus divisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda Apollini Pythio dedit Græcorum exem- *Liv. lib. V.* plo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: Quo tempore sub decima prædæ vota non res moventes tantum sed & urbem & agros venire à pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum *Ibid.* militi datum. Sic & L. Manlius *prædam aut vendidit quod ejus in pu- Libro XXXVIII. blicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit.* quæ Livii verba sunt. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur *λείαν* vocant, pecunia, res mobiles aliæ pretiosæ aut *Dionys. lib. VIII.* viliores. Q. Fabius Volscis devictis *λείαν* & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum ipse defert. Idem Volscis & Æquis devi- *Idem lib. X.* ctis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano *Ibidem.* homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & ve- *Liv. lib. X.* stem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romam misit: cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis præter pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum redegit. Hetruscis devictis, captivisque venditis ex ea pecunia aurum ma- *Liv. lib. V.* tronis quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio *Dionysius* posuit. Cosso dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera *fragm. Lib. VI.*

corpora militi concessa est. Fabricius superatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus militem ditavit, tributa civibus reddidit, quadringen-
Livius libro ta talenta in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum
XXXVII. Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diviseruntque,
Liv. l. XXV. donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio capta Carthagine quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro,
App. Pun. argento, donariis. Acilius capta Lamia partim divisit, partim
Livius libro vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrema-
XXXVII. tis ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam
Idem libro XXXVIII. conferre omnes jussit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

XXI. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen ut quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damna-
Lib. V, c. 3. tus est peculatus judicio ut loquitur Valerius Maximus, quadrin-
& Liv. lib. XLV. genta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait
Lib. XI, c. 18. Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex
Prisc. libro VII. qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari se audere quenquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero,
Verr. VI. quod signum sustulisset & quidem captum de præda hostium. Nec imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον: *nihil quenquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.*
Lib. XVI, c. 4. Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium qua militi imperatur nequid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit nummi argentei, aut si sustulerit ad Consulem proferat, aut triduo poximo profiteatur. Hinc intelli-
L. penult. ad l. Iul. pecul. gi potest quid sit quod Modestinus dicit. *Is qui prædam ab hostibus surripuit peculatus tenetur:* quod vel unum satis esse debuit ut juris in-
L. I. cod. tit. terpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent,

cum

cum constet peculatum non esse nisi in re publica, sacra aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent ut appareat, quod supra diximus, semota lege civili & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

XXII. Addidimus semota lege civili & primo sive directe: illud quia de rebus nondum actu quæsitis lex ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive Regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse à populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecuta captura conjungantur actiones brevi manu ut loquuntur Iurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere ut viduis senibus & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum missilium quæ Romani Consules capientium faciebant. Neque vero hæc juris translatio quæ lege aut concessu fit semper mera donatio est, sed interdum contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio, ob damna quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem aut ejus partem concedi solitam videmus.

II Mac. VIII, 28. 30.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum Iurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut socii aut subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. Ratio in sociis est evidens quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. *Sic medicis*, ait [a] Seneca, *pretium operæ solvi, quod deserviunt, quod à rebus suis avocati nobis vacant*. In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus [b] dixit *omitti curas familiares ut quis se alienis negotiis intendat*. Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

Cald. conf. 85. Ioh. Lupus de bello. §. si bene advertas. Ias. in l. quod apud hostes: de Legatis I Franc. à Ripa in l. I de acq. poss. n. 5. Covar. ad c. peccatū, p. 2. §. II. Bōsin. l. IV. dec. 5.

[a] *VI de Benef. 15.*
[b] *Ann. IX.*

XXIV. In subditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes

 sed

ſed aliqui militant, his ipſis à corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut ſumtus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum ſpes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec ſine ratione conceditur. Sic

Prop. Poëta *Præda ſit hæc illis quorum meruere labores.*

*Liv.l.*IV & *Dionyſ. lib.* VI. *Polyb. l.*XI. *Plut. Demetrio.* *Livius libro* XXXIII. *Lib.* I *de Abrah.c.*3. *Num.*XXXI 27, 47. I *Sam.*XXX, 22 & *deinceps.* II *Macc.* VIII, 28, 30.

De ſociis exemplum eſt in fœdere Romano quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis quæ populi Romani auſpiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Poſt victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Athenienſibus dedit Demetrius. Ambroſius hiſtoriam tractans Abrahami moris hujus æquitatem oſtendit: *Sane his qui ſecum fuiſſent in adjumentum fortaſſe ſociati, partem emolumenti tribuendam aſſerit, tanquam mercedem laboris.* De ſubditis exemplum eſt in populo Hebræo apud quem pars prædæ dimidia cedebat his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam ſuam faciebat, niſi quod eximia quædam ſolitus eſſet ad regem referre: unde accuſatos eos videmus qui ad Arbela conſpiraſſe dicebantur de præda omni ita ſibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent. At quæ publica hoſtium aut regis fuerant exemta erant

Plut. Apophth. *II Samuel.* XII, 30. *Tit.de Rege.*

huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii caſtra ad Piramum amnem irrupiſſent ingens auri argentique pondus diripuiſſe, nec quicquam reliquiſſe intactum, præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent:* unde non abit mos Hebræorum qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque aſſignabant (quod in Thalmudicis Digeſtis legitur) regiam ſupellectilem bello captam: & quod in rebus geſtis Caroli Magni legimus cum is Hungaros viciſſet privatas opes militi, regias ærario ceſſiſſe. At apud Græcos λάφυρα erant publica ut ante oſtendimus, σκῦλα ſingulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ durante certamine eripiuntur hoſti, λάφυρα quæ poſt certamen: quod diſcrimen & aliis gentibus nonnullis placuit. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuiſſe conceſſum militibus ſatis apparet ex his quæ ſupra diximus. Pluſculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæſar poſt pugnam Pharſalicam caſtra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum, *ſupereſt pro ſanguine merces*

*Arius de bello n.*162. *Bellin. p.* 2. *tit.*18.*n.*3. *Donell.l.*IV. *Com. c.*21. *Silv.in verbo bellum* I. *in pr.ex Reſell.Weſemb. ad §. item ex Inſt. de rer. diviſ.* *App.civil.*I *Lib.* VII.

Quam monſtrare meum eſt, nec enim donare vocabo
Quod ſibi quiſque dabit.

Bruti

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. *App. civil.* Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat *IV.* nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem,* *Tac. histor.* *deditæ ad ducem pertinere.* Atque id languescente disciplina eo liben- *III.* tius concessum militi ne manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum *Tac. Ann.* castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset: *Imbelle* *XIII.* *vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum*, *reliqua præda victoribus* *Ann. XIV.* *cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur ut cædem continuent, prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod ex Procopio jam modo attulimus. Sunt autem quædam tam exigua ut publicari digna non sint. Hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est *Lib. XVI. c. IV.* quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur: Galli despo- *Const. Gall.* liationem aut pilagium vocant & eo comprehendunt vestem, au- *lib. XX. tit.* rum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquo- *XIII. art. 10. & 16.* ta prædæ militibus datur, ut in Hispania modo quinta, modo ter- *Leg. Hisp.* tia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima *lib. IV. tit.* penes ducem exercitus: cætera sunt capientium exceptis navibus *XXVI. p. 2.* bellicis quæ totæ regi cedunt. Est & ubi operæ periculi sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quo- *Consulatus* rum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec *Maris c. CCLXXXV.* non & illud accidit ut qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant sed partem debeant publico aut ei qui ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello na- *Lib. XXXIII. XXVI. p. 2.* ves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & ma- *l. 14.* ris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris præfe- *Const. Gall.* ctus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius prædæ pars à re- *l. XX. tit. 14. art. 1. In-* publica deducitur. Terra vero passim nunc usurpatur ut in dire- *struct. rei* ptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in *marit. c.* excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu *XXII.* sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

XXV. Hæc autem eo pertinent ut ſciamus ſi apud populum bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores populi à cujus partibus res capta eſt: quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his quæ dicta jam ante à nobis ſunt ſatis apparet non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert Quintilianus, in eo quod in judicium deduci poteſt, nihil valere jus belli, nec armis erepta, niſi armis poſſe retineri.

Lib.v,c.iv.

XXVI. Quæ vero res hoſtium non ſunt, etſi apud hoſtes reperiantur, capientium non fiunt: id enim nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum eſt. Sic Romani Pruſiæ dicunt: *Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hoſtis quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obſtat. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriuſque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de perſonis ſolet in controverſiam vocari. Si jus ſolum gentium reſpicimus, puto locum hic non conſiderari, ſicut & hoſtem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet poteſt lege ſua prohibere ne id fiat, & ſi contra legem factum ſit, de eo tanquam de delicto poſcere poteſt ut ſibi ſatisfiat. Simile eſt quod in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, ſed à domino agri prohiberi poſſe acceſſum.

Liv.lib.iv.

XXVII. Ius autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium eſt belli ſolennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. nam in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli ſed in compenſationem debiti quod aliter obtineri non poteſt: In bellis autem inter cives ſive magna ea ſive parva ſint, nulla fit dominii mutatio niſi auctoritate judicis.

L. quod enim D. de acq.re.dom. L. Divus Pius D. de ſervit.præd. ruſt. Silv. in verbo belli,p.1. §. 3. & §. 11. verſ. octavo.

CAPVT

CAPUT VII.

De jure in captivos.

SErvi natura quidem, id est citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod à Iurisconsultis dictum est contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est pactione aut delicto servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, ut alibi quoque ostendimus. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset intra hostium fines deprehenduntur. Polybius historiarum secundo: τί δ' αὖ παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι? τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν. *Quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? Dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc belli lege etiam illis ferenda sunt qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρ' ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν: *Multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.* Dion Prusæensis cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος ἢ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενον, *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II.

L. libertas §. 1. D. de statu hominum.

L. postliminii. §. 1. D. de captivis.

L. in bello, D. de capt.

Libro: omnem virum bonum esse liberum.

Orat. XV.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posteri in perpetuum,

L. Et servorum §. 1. D. de statu hominum. tuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis uxore. *Ann. 1.*

III. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. *1 Contr. 5.* Nulla perpessio est quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *L. 1. D. de his qui sui sunt juris.* *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde fines huic potestati positos ex lege Romana in solo scilicet Romano. *Inst. de his qui sui vel ab.juris sunt.* Huc pertinet illud Donati ad Terentium. *Andria act. 1. scen. 1.* *Quid non justum domino in servum?* Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Iustinianus, nihil suum potest habere. *Inst. per quas pers. cuique acq. §. item vobis.*

IV. Vnde refellitur aut certe restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt ut jus patrium. Hæc enim si manere possunt manent penes personam: si non, extinguuntur.

V. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt quam ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent à summo illo rigore, quo captos & statim & post moram interficere poterant, ut ante diximus. *L. Pupillus, D. de V. S.* *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius. Eademque ex causa hoc jus etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui si summo jure captores uterentur illi ipsi nasciturі non erant: Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Vlpiani illud, *Lex naturæ hæc est ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est lex consue- *L. lex naturæ. D. de statu hominum.*

tudinis

tudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus. Non frustra autem à gentibus introducta hæc jura exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos quia in servitutem redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis: & Tacitus historiarum secundo. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Iurisconsultus *L. naturale*
libro II rerum quotidianarum: *Item quæ ex hostibus capiuntur jure gen-* *& l. adeo:*
tium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem *D. de acq.*
deducantur. *rer. dom.*

VI. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis fas non esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod si ad suos fugiant *Less. lib. 1.*
bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad *c. 5. dub. 5.*
alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque injici religionis vinculum: cum multa sint jura quæ tantum exterius judicium spectant qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim cum multæ sint dominii species posse & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit. Tale enim aliquatenus & jus est testamenta nulla dicendi ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior e- *Soto de just.*
nim sententia est etiam quod tali testamento relictum est retineri *& jure l. IV.* *qu. 4. art. 3.*
salva pietate posse, saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec *Less. lib. 2.*
longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles mala fide *c. 14. dub. 3.*
præscripsit: nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro II, c. 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃδ' αὖ τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, αὖ ᾖ ψευδῆ, κυρία ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου· τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον. *Nonne jus est ut sua quisque habeat? At quæ ex animi sui sententia judex judicaverit, ex lege rata sunt. Erit ergo idem jus & non jus.* In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest cur gentes aliud spectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vinciendi & res ejus habendi sufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut si tam feri essent ut istis utilitatibus

tibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, poterant exigere fidem aut jusjurandum. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali sed majoris mali vitandi causa lata est ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus Iurisconsultus: *nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est ut alio sensu plerumque & injuria sit, quo nomine & à Paulo Iurisconsulto nominatur: jus quod effectus quosdam: injuria si id quod rei intrinsecum est spectetur. Vnde & hoc apparet siquis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum si res suas subducat aut laboris sui mercedem, si quam supra alimenta præstari æquum est: modo ipse neque suo neque publico nomine quicquam debeat domino aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt sed quia ipsis expedit. Quod vero prohibent canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt præceptum est justitiæ, sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita, animos tamen à Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam à servis exigere dum serviunt, quod naturali æquitati consentaneum est. nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

L. Nihil, D. de capt.

L. postliminium est jus in princ. eod. tit.

Bannes 2.2. quæst. 40.

c. si quis servitii. 17. q. 4. & c. seq.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi Theologis, illud dictum recte arbitror, servum domino jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio, ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est à nobis,

ut vi

ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse nec apud gentes omnes: quanquam Romani Iurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigetantes totius nomine. Sic apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, perfugium erat servis, nimirum ut recte notant interpretes his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari. *Deuteron. XXIII, 15. Bodi. de rep. lib. c. 1, 5.*

IX. Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane: quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant aut esse debebant quam ut à miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc à majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos qui eandem religionem profiterentur scripsit Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum Thessalis, Illyriis, Triballis & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis quod cum Græcis inter se servandum olim diceret Socrates, nihil impetraverat. Quod autem hac in parte Christiani, idem & Mahumetistæ inter se servant. Manfit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Ius autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores. *Bart. in l. hostes, D. de capt. Covar. in c. peccatū p. II. §. II. n. 6. Vict. de jure belli, n. 42. Boer. decis. 178. Silv. in verbo bellum. I. num. I. Lib. IV. Plat. v de rep. Bart. in l. nā & servus D. de neg. gestis. Boer. decis. 178. Constit. reg. Hisp. lib. VIII. tit. 26. par. 2.*

CAPVT

CAPVT VIII.

De imperio in victos.

QVi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars subjicere sibi potest, subjectione sive mere civili sive mere herili sive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *Servus est meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur, quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. *Apolog.* Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos: *Liv. l. xxxv.* *Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem jus esse belli ait, *De bello Gallico.* ut qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum vellent imperarent: Item populum Romanum victis non ad alterius præscriptum sed ad suum arbitrium imperare consuesse. *Lib. 1.* Narrat Iustinus ex Trogo qui ante Ninum bella gesserant non imperium sibi sed gloriam quæsiisse & contentos victoria abstinuisse imperio: Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: Et ex eo id abiisse in morem. *De bello Iug.* Bocchus apud Sallustium: *ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, jure belli suam factam.* Potest autem imperium victori acquiri vel tantum ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra, vel etiam ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi.

II. Potest & amplius fieri, nempe ut quæ civitas fuit civitas esse desinat, sive ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, sive ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumtu bellum gerens

gerens populum ſibi ita ſubjiciat ut eum regi velit non ad populi ſed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis eſt imperii non civilis. Ariſtoteles libri VII de republica: ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων: *Imperium aliud eſt ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & ſervos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus in poſterum non civitas erit, ſed magna familia: Bene enim dictum ab Anaxandrida:

οὐκ ἔστι δούλων ὠγαθ' οὐδαμοῦ πόλις,

Vir bone ſervorum nulla eſt uſquam civitas.

Et Tacitus hæc inter ſe ſic opponit: *non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* De Ageſilao Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται. *quaſcunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, hos immunes habens ab his quæ ſervi dominis præſtant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.* An. XII.

III. Atque hinc intelligi poteſt quale ſit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi ſervitus miſcetur cum aliqua perſonali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam, alios coactos ſermonem & vitæ genus mutare.

IV. Sicut autem res quæ ſingulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos ſibi ſubjiciunt, ſic & res univerſitatis eorum fiunt qui ſibi ſubjiciunt univerſitatem ſi ipſi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, *ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius jus atque arbitrium eſt:* idem in bello ſolenni victis locum habet. Nam deditio ſponte permittit, quod alioqui vis eſſet ereptura. Scaptius apud Livium: *Agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis, jure belli, publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congeſtumque poſſident id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt.* Antiochus apud eundem: *quo victo cum omnia quæ illius fuiſſent jure belli Seleuci facta ſint, exiſtimare ſuæ ditionis eſſe.* Ita Pompejus quæ Mithridates bello capta imperio ſuo adjecerat populi Romani fecit. Ergo & incorporalia jura quæ univerſitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa quæ Albanorum jura fuerant ſibi vindicarunt Romani. Vnde ſequitur omnino liberatos Theſſalos obligatione centum talentorum quam ſummam cum ipſi Thebanis deberent, Alexander Ma-

Lib. III. Lib. XXI. Lib. XLIII. Strab. l. XII Diony. III.

gnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum idem & rerum est & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur non possidet sibi, nec in potestate habet qui non est suæ potestatis. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar donato Dyrrachinis ære alieno quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris non ex eo esse genere de quo jus hoc gentium constitutum est.

L. Qui in servitute est de reg. jur. L. Sic eveniet D. ad l. Iul. de adult.

Cic. Epist. ad Brutũ 6.

CAPVT IX.

De postliminio.

I. *Origo vocis postliminii.*
II. *Quibus in locis postliminium fit.*
III. *Postliminio quædam reverti, quædam recipi.*
IV. *Ius postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?*
V. *Liber homo bello manente quando postliminio redeat:*
VI. *Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.*
VII. *Iura & in ipsum restitui.*
VIII. *Cur qui se dedunt jus postliminii non habeant.*
IX. *Populus quando postliminii jus habeat.*
X. *Quæ in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.*
XI. *Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfugæ: quomodo qui redemti sunt.*
XII. *An subditi postliminio recipiantur.*
XIII. *Agros postliminio recipi.*
XIV. *Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.*
XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*
XVI. *Quæ res recipiantur ita ut postliminii non egeant.*
XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad subditos suos.*
XVIII. *Postliminium quomodo observatum inter eos qui hostes non erant:*
XIX. *Quando id hodieque locum habere possit.*

SIcut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retro actis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res à veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium quæque civilis Romani esse vellent lector nequiret distinguere. De voce postliminii rejicienda Servii sententia qui partem

partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola qui junctum docebat esse verbum à post quod reditum notat & limine. Nam limen & limes exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim ab antiqua voce limo, quæ transversum significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut limen magis ad privata, limes ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere & exsilium nominabant eliminium. *Cicero Top. & ibidem Boëtius.*

II. Est ergo postliminium jus quod nascitur ex reditu in limen id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt: Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos pervenerit. Apud eos vero qui amici sunt sed non earundem partium, bello capti statum non mutant, nisi ex speciali pacto, quomodo in secundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginienses convenerat, ut qui à Carthaginiensibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent in libertatem vindicari possent: utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados φ. Eurymedusam Odysseæ η. *L. postliminii. §. 1. D. de capt. L. postliminii. §. postliminio ib. Polyb. III. Plut. Flaminio.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus à nobis in hostium* *Fest. Pomp.*

potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem, cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu (ita tria hæc verba quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio Iacobus Cuiacius levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi. quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum à nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani Iurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

L. cum duæ D. de capt. & postlim. rev. L. in bello D. eodem tit. d. l. postliminii.

IV. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus competere ait in bello aut in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium nisi aliter convenerit est his qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace postliminium non est, nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cuiacio. nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat.* inquit Zonaras. Et Pomponius: *si captivus de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus: *Si in bello captus pace demum facta refugit, postliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.* Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur, ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio quod reges aut populi qui bellum suscipiunt credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam ut id quod evenisset pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos. At de his qui bello exorto deprehensi erant, dici idem non poterat. nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil

Sem. lib. 1. c. 7.

Tom. III.

L. si capt. D. de capt.

L. si quid bello d. tit.

obtendi

obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque eandem ob causam nec servi nec res bello captæ pace redduntur nisi pactis expressum id fit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace. In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. Liber homo ita demum postliminio redit si hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut à Tryphonino proditum est: nimirum quia ut quis servus liber fiat, se debet ut ita dicam acquirere, quod non est nisi volentis. Cæterum an vi bellica receptus sit ab hostibus an dolo profugerit, nihil refert ut à Florentino notatum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus, quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur, quorum hoc est verius.

d. l. in bello. § manumittendo, & l. postliminii § captivus, D. de capt. L. nihil D. de capt. l. cum non redemptũ, C. de postl.

VI. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum sibi acquirit sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales: Quia populi pacati sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is qui belli jure eum possidebat non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur

alienata cum sua causa & sub conditione: ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

L. in bello §. cætera, l. mulier D. de capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi quoniam dejurio vincti forent*. Vnde & induciarum tempore non esse postliminium recte à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit Modestinus.

L. postliminio d. tit. L. postliminium §. induciæ D. de capt. L. eos qui d. tit.

IX. Quod de singulis personis diximus idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo, quæ civitatem constituerat, dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus: tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat: & quia creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure quo dissolubilia erant conjugia, matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

L. non ut l. cũ duæ §. 1. D. de capt.

X. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus & produci ad alia commoda potest. Sic jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt exemti sunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria quæ propria erat

d. l. postliminium. §. transfugæ, & §. filius quoque.

Quiri-

Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est ut qui redemtus est ab hostibus redemtori serviat donec pretium reddiderit: Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet ne ademta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur & postrema lege Iustiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redemti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & contracto inter redimentem & redemtum matrimonio remissum censetur: & redemtæ mulieris prostitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & in pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. Rursum auctum est postliminii jus lege civili eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur, ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam ut apud Dionem Prusæensem oratione xv legimus quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum & servisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset hæreditatem Calliæ à possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio, quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat Messenios, cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & quæ per usucapionem aut liberationem ex bonis subtracta, vel non utendo finita esse videbantur, actione rescissoria restituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum restituendis is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo. At lex Cornelia etiam hæredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt, si hæ res nullus

De finib. 1.

Dem. in Nicostratū.

C. de postl. l. ult.

L. si patre D. de capt.

L. si is qui se, C. de postl. l. fœdissimæ eod. tit.

L. ab hostibus C. de postliminio.

L. 1. §. 1. D. quibus ex caus. majores.

L. Divus D. de jure fisci, l. bona. §. apparet. D. de capt.

ſit, ex jure ſpeciali eſt Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

XI. Inter hæc ſunt primum ſervi & ancillæ etiam ſæpe alienati, etiam ab hoſte manumiſſi: quia hoſtium jure manumiſſio obeſſe civi noſtro ſervi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus. Sed ut ſervus recipiatur neceſſe eſt ut aut revera habeatur à vetere domino, aut haberi facile poſſit. Quare cum in rebus aliis ſufficiat eas intra fines eſſe perductas, ad poſtliminii jus in ſervo id non erit ſatis, niſi & cognoſcatur. nam qui in urbe Roma eſt ita ut lateat, nondum receptus Paulo videtur. Ac ſicut hac in parte à rebus inanimis diſtat ſervus, ita viciſſim à libero homine in eo diſtat, quod ut poſtliminio recipiatur non requiritur ut animo res noſtras ſequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui ſe recepturus eſt, non in eo qui ab altero ſit recipiendus, & ut Sabinus ſcripſit *de ſua qua civitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominii jure.* Non excepit ab hoc gentium jure ſervos transfugas lex Romana. nam & in his dominus priſtinum jus recipit ut Paulus nos docet: ne contrarium jus non tam ipſi injurioſum ſit, qui ſervus ſemper permanet, quam domino damnoſum. Generaliter de ſervis qui virtute militum recuperantur dictum eſt ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male à nonnullis trahitur: *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem noſtrum defenſorem eorum decet eſſe, non dominum.* Qui ab hoſtibus redemti ſunt ſervi protinus Romano jure fiunt redimentis, ſed oblato demum pretio poſtliminio recipi intelliguntur. Verum hæc ſubtilius explicare juris civilis interpretum eſt. Nam & poſterioribus legibus mutata ſunt nonnulla: & quo ſervi capti ad reditum invitarentur, propoſita libertas his quibus membrum ruptum eſſet ſtatim, cæteris poſt quinquennium ut videre eſt in legibus militaribus à Rufo collectis.

L. in bello. §. manumittendo.

L. ult. D. de capt.

d. l. In bello §. manumittendo.

d. l. poſtliminium. §. ſi vero ſervus.

L. ab hoſtibus, C. de poſtl.

XII. Illa quæſtio magis ad nos pertinet, an & populi qui ſubjecti alieno imperio fuerunt in veterem cauſam recidant: quod tractari poteſt ſi non is cujus imperium fuerat, ſed ſociorum aliquis eos hoſti eripuiſſet. Puto hic idem dicendum quod in ſervis, niſi ſociali federe aliter convenerit.

XIII. Inter res primum occurrunt agri, qui in poſtliminio ſunt. *Verum eſt*, ait Pomponius, *expulſis hoſtibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulſi autem hoſtes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non poſſunt ut alibi explicavimus. Sic Æginam inſulam Athenienſibus ereptam veteribus dominis

L. ſi captivus. §. verum eſt, D. de capt.

Strabo libro VIII.

dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum hæredibus reddiderunt Iustinianus aliique Imperatores: non admissis adversus dominos præscriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant. Quod de agris jus est idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est ut comitatus & aliæ jurisdictiones hæreditariæ postliminio redeant, majores omnino, minores si intra quadriennium à receptione vindicentur, nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

Nov. xxxvi. Nov. Valent. de episc. Iud. Proc. 1. de bel. Vand. Cuiac. obs. x. L. cum loca, D. de religiosis. L. in tantũ, de devis. rer. L. si ager D. quibus mod. ususfr. amit. Reg. Const. lib. x. tit. 29. p. 2.

XIV. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant: sed in præda sint ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita extant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum: Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clitellarii: equi & equæ, sed fræni patientes. Et hæ res sunt quas & legari recte voluerunt Romani & in præstationes familiæ herciscundæ venire. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur

L. 2. & 4. D. de capt. L. id quod apud hostes, D. de leg. 1. L. item Labeo cum l. seq. D. de fam. herc.

tur usum habuisse ad Boëtii usque tempora. Is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

Bart. in l. si quid bello, D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hostibus, C. de capt. Consf. Gall. l. xx. tit. 13. art. 24. Consul. maris, c. 287. L. hostes, & l. latrones, D. de capt. l. postliminii §. à piratis eod. tit. Demosth. de Halones.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt morum periti res mobiles postliminio non redire & id de navibus constitutum multis in locis videmus.

XVI. Eæ vero res quæ intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent postliminio, ut Vlpianus & Iavolenus responderunt: quia jus gentium illis non concessit ut jus dominii mutare possent: quo innixi Athenienses Halonesum quam ipsis prædones, prædonibus Philippus eripuerat, ut redditas à Philippo, non ut donatas volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure alibi censuimus ei qui suo sumtu possessionem rei adeptus est tantum esse reddendum quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

Lib. xxxi. tit. 29. p. 2. Covarr. ad c. peccatum, p. 11. §. 11. n. 8.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicut lege Hispanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est ut privata res publicæ utilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstabit exteris quo minus res suas vindicent.

Lib. II. c. xv. §. 5.

XVIII. Illud magis mirandum quod testantur Romanæ leges postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes, etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia. ac ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem perducebat ad æquas pactiones quæ à latronibus & piratis contemni solent. Iuris olim controversi videtur fuisse an qui apud nos serviunt ex populo federato si domum reveniissent postliminio redeant. ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem

L. non dubito, D. de cap.

Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum federatis & cum regibus postliminium*

nium nobis est ita uti cum hostibus. Contra Proculus: *Non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.* Ego arbitror distinguendum inter federa, ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: Idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos à se populos federatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *Etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant & eadem nobis apud eos contingant?* Quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt cum his postliminium non est*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus.

D. l. postliminii. §. in pace.

Obs. ix, c. 23.

XIX. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura esse voluit. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc scribo judicatum est in summo Auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

Bod. lib. 1. de rep. c. 7.

CAPUT

CAPVT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

Lib. III, c. 4. LEgenda mihi retro vestigia & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum juris esse aut licere multa dici eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, sive illa in jure stricte dicto sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit,

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ quam æqui & boni aut certe ejus quod æquius meliusque est respectum significat. Sic in Iustinianeis Institutionibus legimus: *Fideicommissa appellata sunt quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore ad sponsorem venit creditor quam si recipere à debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi. Ovidius:

Nondum Iustitiam facinus mortale fugerat:
Vltima de Superis illa reliquit humum:
Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Operibus. Hesiodus:

——— Δίκη δ᾽ ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
οὐκ ἔσται· βλάψει δ᾽ ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
——— *nusquam Pudor: aurea nusquam*
Iustitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII de legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς Δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται. Emendem πάρεδρος: ut sensus sit: *Comes pudoris justitia vocatur & merito*

merito quidem. Nam & alibi idem Plato sic loquitur: θεὸς δείσας περὶ *Protagora.*
τῷ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην ἵν' εἶεν πόλεων
κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί, *Deus metuens ne plane interiret genus hu-* *Ad incru-*
manum dedit hominibus Iustitiam ac Pudorem ornamenta civitatum & ad *ditum præ-*
amicitiam colligandam vincula: & Plutarchus simili modo δίκην vocat *sidem.*
ἔνοικον αἰδοῦς, *Iustitiam pudoris cohabitatricem*: qui & alibi jungit αἰδῶ & *Vita Thesei.*
δικαιοσύνην. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nominantur *Lib.* VI.
αἰδὼς κόσμος καὶ δίκη, *pudor decorum & honestum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν *Lib.* XIII.
copulat Iosephus *Pudorem & Æquitatem*: Paulus quoque Iurisconsul- *antiq. c.*19. *L. adopti-*
tus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter justi- *vus, D. de*
tiam & verecundiam ita fines regit, ut justitiæ partes statuat non *ritu nupt.* *Off.* I.
violare homines, verecundiæ non offendere. Cum eo quem ex *Lib.* II *de*
Seneca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis *Ira, c.*27.
philosophicis. *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto*
latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, li-
beralitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas sunt. Vbi
vides jus à justitia distingui, quia jus accipit id quod in judiciis ex-
ternis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis *Lib.* I *de*
in servos. *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit,* *Clem. c.*18.
sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis
& pretio paratis jubet. Deinde: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid*
quod in hominem licere commune jus animantium vetet. quo in loco notan-
da iterum vocis licere diversa acceptio, altera exterior, altera in-
terior.

II. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano di- *Liv. l.* XXVI.
stinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in ho-*
stibus feci jus belli defendit, sed quid isti pati debuerint, ex æquo & bono
scilicet. Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an justa di- *Pol.* I, *c.* 6.
cenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται,
δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. ὅλως
δ' οὔ φασι· τήν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. *Quidam respicien-*
tes justi aliquid (nam & lex justum quid est) justam esse ajunt servitutem ex
bello: at omnino justam esse negant, quando accidere potest ut injusta fuerit
bellandi causa. Simile est illud Thucydidis in Thebanorum oratio- *Lib.* III.
ne: οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον: *de*
his quos in conflictu occidistis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure
quodammodo. Sic & ipsi Iurisconsulti Romani, quod sæpe jus capti- *L. postlim.*
vitatis vocant alibi injuriam appellant & æquitati opponunt na- *in pr. D. de capt.*
turali, & Seneca servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe ac- *Epi.* XXXII.

Libro XXVIII. cidit respiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. *Orat. XV.* Dion Prusæensis cum dixisset bello captos si ad suos rediissent libertatem recipere addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας *ut qui per injuriam in servitute fuissent.* Lactantius de philosophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam, moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse interna injustitia omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur aut ad eos cooperantur habendi sint in eorum numero qui *1 Cor. VI, 10.* ad regnum cæleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus negat grata sibi *Ion. II, 10.* esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens justitium præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. *Libro præceptorū legis præcepto jubente XVI.* Atque ita videmus sentire non Iudæos tantum & Christianos sed & Mahumetistas.

IV. Ad restitutionem autem tenentur secundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata sunt belli auctores, sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt, aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. *Silv. in verbo bellū, p. 1. n. 10 & 11 & 12. Covarr. d. §. 11, n. 8.* Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit. *Less. lib. II, c. 13. dub. 4. Adde l. vulgaris §. si duo D. de furtis.*

V. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant: si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ. *Silv. d. loco. num. 10.* Ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiam si justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. *Vasq. lib. I. contra Ill. c. 9. num. 17. Molin. disp. 118. §. ut vero.* Sed nemo suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest à contractuum natura. Vt vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat

ciebat introductio externi de quo diximus dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas quæ belli jure nostræ videbantur remisimus.* *Lib.* IX. Videbantur ait, quia injustum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites. *Lib.* VIII. Non dissimile est quod ex contractu sine dolo inito cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: *Vide supra l.* II, *c.* II. nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probri ac pii hominis officio tenetur.

VI. Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, *Vide supra lib.* II, *c.* 9. quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Populus,* inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit & prædia restituit.* *Lib.* VI, *c.* 5. Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica, & qui erepti erant agri. *Livius libro* XXVIII. Et postea Ligures qui à M. Popilio venditi fuerant, reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. *Liv. l.* XLII. Idem de Abderitis decrevit senatus addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset. *Lib.* XLIII. Poterit tamen siquid sumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

CAPVT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.

I. *In bello justo actus quosdam interna justitia carere: quod exponitur.*
II. *Interfici qui possint secundum justitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes sequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.*
VI. *In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hostibus sæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum, occidantur.*
IX. *Pueris semper parcendum: feminis nisi quid gravius admiserint & senibus.*
X. *Parcendum & his qui sacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac similibus:*
XIII. *Et captis.*
XIV. *Recipiendos qui dedere se volunt sub æquis conditionibus.*
XV. *Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera nisi grave delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides nisi ipsi deliquerint.*
XIX. *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

SEd nec in bello justo admittendum est quod dicitur *Lucanus.*

Omnia dat qui justa negat.

Off. i. Melius Cicero. *Sunt quædam officia etiam adversus eos servanda à*
Off. ii. *quibus injuriam acceperis. Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant aut
ii de Clem. cap. 4. mites aut necessarii. Crudeles vocat Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuctrica prima: ἔστι γὰρ ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν τις εἰς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane possunt etiam qui se vindicant injusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* Sic Ovidio judice quidam

De Ponto l. ix.

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

Platæenses in Isocratea oratione quærunt, εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας: *an æquum sit ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides secunda pro pace: μὴ τοίνυν αὐθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' οὕστινας ὄντας καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας: *non hoc tantum respicite quas ob*

causas

causas pœnas sitis exacturi, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus. Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, æquus in hoste fuit.

Sed & Ovidio:

Leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo, secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri à nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest nisi aut in pœnam justam aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quanquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi à justitia stricte dicta non abeat, à caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus disseremus quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis. *Vict. de jure belli, n. 36 & 45.*

III. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace ita & in bello supplices) discrevimus ἀτύχημα & ἀδίκημα *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Vellejus Paterculus. *Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ à Sulla sunt imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur id Romani Attica fieri prædicarent: Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes, intra muros habebant.* quæ pars postrema ex Livio sumta videri potest apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant* *Lib. II.* *Lib. XXVI.* *Pro Quintio.*

quid poßit is, cujus in ditione ac poteſtate ſunt, quam quid debeat facere. Idem pro Ligario: *Tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit. quod ſi eſt crimino ſum, neceßitatis crimen eſt, non voluntatis.* At-
Lib. xxi. que hoc ſecutus eſt Iulianus in cauſa Aquilejenſium teſte Ammiano, qui cum paucorum ſupplicium narraſſet, adjicit: *Reſidui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem neceßitas egerat, non voluntas.*
Lib. i. Ad Thucydidis locum de Corcyrenſium captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ κατὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *Oſtendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim poſt pugnam captos occidere, ſervos præſertim, qui non ſua voluntate bellum gerunt.* Platæenſes in dicta oratione apud Iſocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non volentes ſed coacti illis* (Lacedæmoniis) *ſervivimus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο. ταῖς δ' εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore*
Vran. *ſequi cogebantur, animo vobiſcum erant.* Herodotus de Phocenſibus dixerat: ἐμήδιζον οὐκ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης: *Medorum partes ſeque-*
Lib. x. *bantur, non ſponte ſed vi neceßitatis.* Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις *quod coacti*
Lib. xiii. *fuiſſent in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracuſanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν· διόπερ εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *Socii vi imperantium adacti ſunt militare: quare ſicut par eſt eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum eſt ignoſci his qui præter voluntatem ſuam*
Lib. xxv. *peccant.* Sic & apud Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes
Iuſtinus lib. xxviii. ajunt, ſe metu ac fraude turbatis pacem oppreſſam. Similem ob cauſam Antigonus bellum ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

IV. Sed notandum eſt inter plenam injuriam & merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis neque mere aut ignorantis aut inviti dici poſſit. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἁμάρτημα: Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite decimo: *Eorum quæ ſponte facimus alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ præeunte conſultatione quadam animi fiunt: quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietate contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut ſi quis egerit quippiam non in*

quem

quem existimabat, aut non quod putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa credidit: sed evenit quod ipse non proposuerat sibi: puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo si ita præter id quod exspectari potuit damnum detur, erit infortunium. At si ita ut exspectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis est qui in se habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam qui ita commoti lædunt & culpam admittunt ab injuria non vacant: neque tamen injusti aut improbi dicuntur: at si quis idem consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur. Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi non facti, sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant: ibi enim nisi quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed an juste factum sit quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias nihil ignorans fecit: quare non mirum si alter sibi injuriam factam putat, alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa lædit injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat quod reponitur. Sic justus est qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato. Cæterum eorum quæ non sponte fiunt alia venia digna sunt, alia minus. Venia digna quæ non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam fiunt: At si qua ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas.

Locum sane egregium & usus maximi integrum Latine posui quia minus recte verti ideoque nec satis intelligi solet. Michaël Ephesius eum locum interpretans ejus quod exspectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame, aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Ius autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Iurisconsultorum dictis optime

VII *Nic.* II.

D. & C. de juris & facti ign.

Lib. I. optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria. *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt quæ nec provideri potuerunt nec improbo animo admittuntur: culpæ quæ provideri potuerunt, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo: οὔτε γάρ ἐστ' ἄφρων οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων. *Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.* Similis est divisio apud L. perspiciendum, D. de pœnis. Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones qui factionem habent: impetu autem cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu vero cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa quæ proposito & impetu fiunt De Off. I. hunc in modum distinguit Cicero: *Sed in omni injustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerunque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι: *dimidiatum esse facinus ubi non antecessit longa animi deliberatio.* Cujus generis ea præcipue sunt quæ necessitas si non defendit tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem: αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας· ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τοὺς δικαίως ἐξετάζοντας. *Necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est, quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς· παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι. *Credibile esse apud Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate coacti aliquid admittunt. nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt,* Lib. VII. *non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cærites apud Livium ad Romanos: *Ne appellarent consilium quæ vis ac necessitas appellanda es-* Lib. VIII. *set.* Iustinus: *Factum Phocensium, tametsi omnes exsecrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic Isocrate judice qui salutis causa prædatur ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι

ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν: *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε. *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum & metum ab ipso quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis &, ille apud Aristotelem ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος. *semipravus, non injustus, non insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα· καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τοῖς γε ἐκείνοις δοκοῦσι τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς· οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τοὺς μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium. Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.* Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι: *quid distet infortunium, culpæ aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Iosephum *Lib. v belli Iud.*
Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου, reipsa, multitudinem μέχρι λόγου, sola verborum increpatione. Mera infortunia nec pœnam merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci:

At quibus invito maduerunt sanguine dextræ,
Si sors sæva premat miseros, sed proxima culpæ
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius distinguendos qui actores belli fuerunt ab his qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos pœnas sumpsisse de *Gal.*
his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, *Lib. iv.*
Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant, virgis cæsos* *Lib. xxvi.*

securi

securi percussit: cæteros prædamque vendidit. Idem alibi: *Atella Calatiaque in deditionem accepta: ibi quoque in eos qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum alibi: *Quoniam defectionis auctores meritas pœnas à Diis immortalibus & à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis & civitas data.* nimirum, ut idem alibi loquitur, *ut unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus quia

Libro XXVIII.

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ passim mali
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Lib. III. Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro Demetrius captis Thebis decem solos interfecisse auctores defectionis.

Vid. de jure belli, n. 59. VI. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem sed tamen tales ut non improbis possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud Livium petunt errori veniam Cærites quod fuerint auxilio consanguineis Phocensibus. Chalcidensibus & aliis qui ex fœdere Antiochum juverant data à Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίου πράγματος· δικαίῳ δ' ἑτέρῳ προστῆσαι τὴν μέμψιν, τῷ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγεμένοις: *in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui fœderis.* Cicero de Officiis primo conservandos eos dicit qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex Demetrio significabat οὐ περὶ πάντων ἅμα, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς. *non de rebus omnibus, sed de imperio & gloria inter ipsos certamen esse.* Severus apud Herodianum: *Cum bellum adversus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus: nam positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.* Sæpe habet locum quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem: *Erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces:*

Lib. II.
Lib. II de Clem. c. 7.
Lib. VII.
Lib. III.
Cic. Epist. ad Brutu 2.

duces: multi dubitabant quid optimum esset. Et quod idem alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus.* plane ut apud Thucydiden dicuntur venia digna quæ fiunt μὴ μετὰ κακίας, δόξης ἢ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ. De Dejotaro idem ille Cicero: *non ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est.* Sallustius in historiis: *Cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti.* Quod de bellis civilibus Brutus scripserat putem non male ad pleraque bella alia referri posse: *acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam.* *Pro M. Marcello.*

VII. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati, convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem* ait Sallustius. Taciti est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum:* At Seneca: *Ferarum, nec generosarum quidem permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt.* Sæpe oportunum est illud Maronis: *Ann. XII.* *De Clem. I. cap. 5.*

non hic victoria Teucrûm

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant, eos hostes putare: qui victi sunt, eos homines judicare, ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille, si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur ei parcis? quia talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio: *Cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam qui de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. unus pro se ipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: *unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum quam exasperare justitiam.* *Vide Plut. Paulo Æmilio.*

Sed

Sed & hic nimis laxe. Dicit quidem Iosephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus Latine sic habet. *Finis triumphi erat postquam ad Capitolium Iovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare imperatores mos antiquus patriæ jubebat donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Ioræ filius qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de Suppliciis. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua ut de Aristonico, Iugurtha, Artabasdo: sed tamen præter Persea Syphax, Gentius, Iuba & Cæsarum tempore Caractacus atque alii, tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata à Romanis, quos tamen æquo asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt: itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos senatores monet, εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήν γε τοὺς ὑπερηφάνως ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι, *Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria insolentius utuntur.* Et Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentia dignitatis. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria quæ ad capitalem mensuram devenerint: Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu sive ob alias probabiles causas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεγαλιζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται, *Vrbium expugnationes, secunda prælia & siquid aliud in bello prosperum sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

Exc. (beside "que alii agnoscunt")
Lib. xxvii. (beside "ob alias probabiles causas")

VIII. De nece autem eorum qui casu non destinato occiduntur, tenendum quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen

tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius qui libro v sic loquitur, οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσι. ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur ἐναντίοις) τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. *Bonorum virorum est etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum sed hactenus ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

IX. His cognitis de his quæ magis specialia sunt non difficilis erit definitio. *Puerum ætas excuset, feminam sexus*, ait Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus: extra paucas gentes speciali jure exceptas: adversus quas quod erat bellum non erat hominum, sed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud Senecam sententia: *Numquis irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum: *Lib.* III, 24. *Deuter.* XX, 14. *Num.* XXXI 18. *Ionas* IV, 2. *De ira* II, *cap.* 9.

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscunque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium? Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur: sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens: *Sunt* inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Vbi nota illud apud bonos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impunitate positum est discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Apud Livium alio loco est: *à qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.* Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis *Vict. de jure belli, n.* 36. *Vita Camilli.* *Lib.* I. *Lib.* XXIV.

plerunque obtinet, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri:* Neroni hostem vocanti
Octavia. Octaviam in tragœdia reponit præfectus

——— *Femina hoc nomen capit?*

Lib. v. Alexander apud Curtium. *Cum captivis & feminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet quem oderim.* Grypus apud Iustinum: *à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adversus feminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare.* Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum Carthaginienses Selinunte narrantur interfecisse feras, feminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες *sine humanitatis affectu.* Et alibi hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus de feminis: *sexus cui bella parcunt.* Simile Papinii de senibus pronuntiatum:

Libro XXXVIII. — *Lib. IX, c. 2.* — *Lib. XIII.* — *Lib. XIV.*

nullis violabilis armis
Turba senes.

Vict. d. loco. X. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Iure belli in armatos repugnantesque cædes* ut ait Livius, id est eo jure quod naturæ congruit. Sic Iosephus æquum ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant. nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Iudæorum non nocebant collegio Prophetarum quod erat Gabæ ut videre est 1 Sam. x, 5 & 10. Et sic ad alium locum ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum injuria cum Samuële confugit David 1 Sam. xix, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse à sacerdotibus, & iis quos humandis mortuis propositos καλαμαύτες vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. Notat Strabo olim cum tota Græcia armis ferveret Eleos utpote Iovi sacros & eorum hospites in alta pace vixisse. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & conversi id est pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti.

Libro XXVIII. — *Ant. XII, cap. 3.* — *Liv. lib. v.* — *Quæst. Gr.* — *Lib. VIII.* — *c. 2. de treug. & pace.*

Addas

Addas his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

XI. Deinde agricolas quos & canones ascribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας. *In præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν. *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit, ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *paratum se eos qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν. *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.* Lib. II. Bibl. Xen. de Cyri inst. V.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. Vt ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas: Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon de Agesilao: προσηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν: *monuit milites ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum Siculum est: πάντες ἀνθίστανται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι. *Omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσφέρονται τοῖς Θηβαίοις *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.* Sallustius historia Iugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli: quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium est: *Parcitur victis & est locus inter arma clementiæ.* Laudat Tacitus primum Antonium & Varum Flavianos duces quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ᾽ ὑμᾶς τὴν φύσιν, Ad Bonif. Epist. I. Lib. XIII. Lib. XVII. Lib. V. Hist. IV. De pace II.

τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας, καταιρεῖν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ᾽ ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι: *Hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare leni-*
II Reg. VI. *ter.* De captivis Propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

ibidem Eurystheus captivus:

Quæ me necabunt non erunt puræ manus.

Lib. XII. Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii, quod captivos satis multos interfecissent hoc elogio notantur: ἐπετέλησαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας: *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet bo-
De benef. cap. 18. ni & æqui natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

XIV. Easdem ob causas vitam salvam paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides libro III. ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους: *Volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας: *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις: *moris est in bellis servare supplices.* In obsessis oppidis observatum id Romanis antequam
Lib. II de bello Gallico. murum aries percussisset. Cæsar Advaticis denuntiat se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent. qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniariæ explodantur: in munitioribus, ante-
Off. I. quam in mœnia impetus fiat. At Cicero non tam quid fiat quam quid natura æquum sit respiciens sic ea de re pronuntiat. *Et cum iis quos vi deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed partem liberam relinque-

relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

XV. Eadem æquitas jubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum* censente Tacito. Sallustius similiter de Campsanis qui se Mario dedide- *Ann.* XII.
rant, cum puberes interfectos narrasset, addit facinus fuisse contra *Bello Iug.*
jus belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli* *Lib.* 1 *de*
jure sed supplices interfectos. Et Livio ut jam diximus *jure belli in ar-* *rep. ord.*
matos repugnantesque cædes. & alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum in-* *Lib.* XLV.
tulisset. Imo & in hoc laborandum ut potius metu ad deditionem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιίππευσεν φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων: *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

XVI. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget qui eorum meminerit quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occi- *Vide Vict.*
dantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus ju- *de jure belli,*
dex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum *n.49 & 60.*
in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti tamen in armis perstitissent, si immanibus convitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus ut legatorum, si transfugæ essent. At talionem natura non admittit nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Apud Aristiden legimus: πῶς *De pace* II.
οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ᾽ ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *Nonne absurdum ea quæ accuses & prave facta dicas tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum quod Hicetas *Plut. Tim.*
Dionis uxorem sororem & filium interfecisset. Vtilitas etiam quæ *& Dione.*
ex terrore in posterum speratur ad jus dandum cædis non pertinet: sed si subsit jus, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut Belisario *Lib.* V *Goth.*

apud

apud Procopium significant Neapolitani: aut si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defensam urbem à Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit eo quod urbem noluisset prodere supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum:

Polian. libro IV.

vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives quod signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas:

dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
facinusque animo versabat iniquum.

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris destringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? Turba peccantum.* Et Lucani illud:

Deu. xx, 10

II de Ira, cap. 10.

Tot simul infesto juvenes occumbere leto
Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut cæli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Pro Cluent. *Ne nimium multi pœnam subirent, sortitio comparata est*, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *Neque quisquam te ad crudeles pœnas aut*

aut acerba judicia invocat, quibus civitas vastatur magis quam corrigitur.

XVIII. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso à singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu sive tanquam ex publico cui & suus includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuiquam dare possit in vitam aut suam aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere narrat Agathius: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo qui ajebat se non in obsides innoxios, sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expetiturum. Quod autem ex recentioribus Iurisconsultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin à peccato immunes putant qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem à se datam in re magna fefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet. At Clœliæ quæ non sua sponte sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, apud regem Ethruscum non tuta solum sed & honorata virtus fuit, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt.

Vict. de jure belli, n. 43. *Lib. 1.* *Livius libro XXVIII.* *Menoch. arb. q. 7.* *Lib. 11.*

XIX. Illud adhuc addendum est omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: *rari excursus & fortuita pugnæ.*

Arr. lib. 1.

CAPVT XII.

Temperamentum circa vaſtationem & ſimilia.

I. *Quæ vaſtatio juſta ſit & quatenus:*
II. *Abſtinendum à vaſtatione ſi res nobis fructuoſa ſit & extra hoſtis poteſtatem.*
III. *Si magna ſit ſpes celeris victoriæ:*
IV. *Si hoſtis habeat aliunde quo ſe ſuſtentet:*
V. *Si res ipſa ad bellum fovendum nullius ſit uſus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ ſacra ſunt aut ſacris accedunt:*
VII. *Item religioſis:*
VIII. *Vtilitates quæ ex tali moderatione ſequuntur annotatæ.*

RES alterius ut perdere quis ſine injuria poſſit horum trium unum antecedat neceſſe eſt: aut neceſſitas talis quæ in primi dominii inſtitutione excepta debeat intelligi, ut ſi quis tertii gladium quo uſurus ſit furioſus periculi ſui evitandi cauſa in amnem projiciat, quo ipſo tamen caſu manere obligationem damni reſarciendi ex veriore ſententia alibi diximus, aut debitum aliquod procedens ex inæqualitate, nimirum ut res perdita imputetur in illud debitum quaſi percepta: alioqui enim jus non eſſet: aut meritum aliquod malum cui pœna talis par ſit aut cujus
Vict. de jure bel. n. 52 & 56. menſuram pœna non excedat: nam ut recte notat ſani judicii Theologus ut propter pecora abacta aut domos aliquas incenſas
l. v. totum regnum vaſtetur æquitas non fert: quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, ſed uſque eo ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem cauſæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut abſit injuria. Cæterum niſi cauſa utilitatis ſuadeat ſtultum ſit nullo ſuo bono nocere alteri: Ideo qui ſapiunt utilitatibus moveri ſolent quarum præcipua eſt illa, quam an-
Strat. c. 6. notavit Oneſander: τὴν δὲ τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω· ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον ὥσπερ ἡ οὐσία τρέφει. *Hoſtium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia:* à quo non diſcrepat illud Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν; *boni eſt imperatoris hoſtium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari poſſe,*
Herod. l. I. *nihil habentem niſi quod rapiendo occupaſſet.* Et illa quidem populatio
Pol. lib. IV. Front. ſtrat. III. c. 4. Liv. l. v, VII XXXIV, XL. Cæſ. de bello Gal. lib. VI. ferenda eſt quæ brevi ad pacem petendam hoſtem ſubigit; quo genere belli uſus Halyattes in Mileſios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hiſpanos, Ligures, Nervios, Menapios. At ſi recte rem expendas, plerunque admittuntur talia

odio

odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores quæ dissuadeant.

II. Id eveniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat lex divina quæ in vallum bellique opera vult impendi arbores feras: frugiferas vero asservari ad victum, addita causa, quod non ut homines ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint: quod ex rationis similitudine Philon etiam ad agros frugiferos producit
legi hæc verba affingens, *Quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mi-* *De creat.*
tes fructus ferunt irasceris? An vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? Quin prosunt victoribus præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem. non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur. Iosephus vero ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se, cum belli caussæ non sint, perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Iamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν: *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.* Porphyrius vero mores Iudaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, consuetudine ut puto interprete, etiam ad animantia ruris operi inservientia producit. nam his quoque ut in bello parceretur à Mose præceptum ait. Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, legem hanc porrigendam ad rem quamvis, quæ sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac poculenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno, οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν· οὐ μὲν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν, *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exscindi.* Exstat & lex Platonis de Republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν μήτε οἰκίας ἐμπιπράναι. *ne terra vastetur, ne domus incendantur.* Multo vero magis hoc locum habebit post
plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, ubi *Off. I.*
tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi *Pro domo*
horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod pa- *sua ad Pont.*
rietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romano- *Lib. XXVI.*
rum lenitatem victa Capua, quod non sævitum sit incendiis rui-
nisque in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud Senecam: *Troadibus.*

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua

Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari solo,
Etiam arguissem.

Ios. VI. II Reg. III 19. Sane docet nos sacra historia urbes quasdam à Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitarum jussas exscindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æstimata.

III. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Iustino, à populatione Asiæ prohibuit, *parcendum suis rebus præfatus nec perdenda ea quæ possessuri venerant.* Sic Quintius Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per confessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens ne Lydiam populandam militi daret: *non meam* inquit *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.* Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Iocastæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

Lib. XI. Vita Flamin. Herod. l. I.

Petendo patriam perdis: ut fiat tua
Vis esse nullam. quin tuæ causæ nocet
Ipsum hoc, quod armis vertis infestis solum,
Segetesque adultas sternis & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua:
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par sensus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupissent hostium esse confessi.* unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro Polybii XVII, cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: *In bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum Reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

Lib. IX. ep. 7, 9, 10. Lib. XXXII.

IV. Tertio idem fiet si hostis habere possit aliunde quo se sustentet:

ſtentet: puta ſi mare, ſi fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios ſuos à bello in Athenienſes dehortatur, quærit quas belli gerendi ſpes habeant: an forte quod militum copia valeant ſperent Atticum agrum à ſe facile poſſe vaſtari: atqui, inquit, habent illi & terras alias ſuæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipiſci poſſunt ea quorum indigent. Tali ergo ſtatu optimum factu ut agricultura etiam in ipſo collimitio tuta maneat: quod ſub tributo utrique parti præſtando factum diu in Belgicogermanico bello nuper vidimus. Eſtque id conſentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί. *Agricolæ intacti ſunt ac velut ſacroſancti, imo prope caſtra & agmina opus faciunt ſepoſiti à periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν. *Hoſtium agros neque urunt, neque exſcindunt arbores.* Poſtea: οὐδεὶς δ' ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται. *Hoſtis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, ſed id hominum genus ut in commune beneficum ab injuriis omnibus immune præſtatur.* Inter Cyrum quoque & Aſſyrium conveniſſe ait Xenophon ut *cum agricolis pax eſſet, cum armatis bellum.* Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: Imo quod Ariſtoteles addit, ipſos etiam fructus vendebat hoſtibus, & ex ea pecunia ſtipendium præbebat militi: quod à Viriato etiam factum in Hiſpania teſtis eſt Appianus: Idque ipſum in eo quod diximus Belgicogermaniæ bello ſumma cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus. Hos mores humanitatis magiſtri canones Chriſtianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum ſed & animalia quibus arant, & ſemina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum ſimilem ob cauſam ex qua civiles leges quæ ad arandum uſui ſunt vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, poſtea apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

Oecon. II.

c.2.de treug. & pace.

Nic. Damaſc.

Ælian. V, 14. *Dion. Chryſ. orat.* LXIV.

V. Quarto evenit ut res quædam ejus ſint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeat: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet Rhodiorum oratio ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialyſi, ſic à Gellio Latine expreſſa, *Quæ malum ratio eſt ut tu imaginem iſtam velis incendio*

l.executores, C. quæ res pign.

Lib. XV, *c.*31

cendio ædium facto disperdere? nam si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit quia non potueris Rhodios vincere; bellum cum Protogene mortuo gessisse. Polybius rabiosi esse animi ait ea perdere quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ & similia. Marcellus laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum publicis & privatis sacris & profanis sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda venisset.* Idem postea: *Majores nostri relinquebant iis quæ jucunda victis, nobis levia videbantur.*

Lib. v.

Verr. II.

Lib. IV.

VI. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus causam, ita specialis ratio accedit in iis quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt suadet rerum divinarum reverentia inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus dissideant. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, ἰόντας ἐπὶ τῆς ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut qui in hosticum impetum facerent à locis sacris abstinerent.* Alba à Romanis diruta Deûm templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII.

Syl. de bello, p. 3. n. 5.

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Lib. XLII. Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus ad Dium cum venisset metari sub ipso templo nequid in loco sacro violaretur jussit. Narrat Strabo Tectosages qui cum aliis pecunias Delphicas rapuerant placandi numinis causa domi eosdem cum additamento consecrasse. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathius Francos templis pepercisse ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα Scriptores vocent) in Gothis Romæ captoribus sic laudat Augusti-

Lib. XLIV.

Lib. IV.

Lib. II.

Diod. l. XIX.

Augustinus. *Testantur hoc Martyrum loca & basilicæ Apostolorum quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. huc usque cruentus saviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur à miserantibus hostibus*, *quibus* (malim *qui*, nam distinguit mitiores à durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant ne in eos incurrerent qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas & captivandi cupiditas frangebatur.* Libro I de civit. Dei.

VII. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. Summam esse rationem ajunt Iurisconsulti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus: L. sunt personæ, D. de religiosis.

μῶρος δ' ὅστις θνητῶν ἐκπορθεῖ πόλεις,
ναούς τε τύμβους τ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
ἐρημίᾳ δοὺς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.
Homo quisquis urbes vastat & dis Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus de cælo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς ναοὺς αὐτῶν καὶ τὰς ἕδρας *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus qui deûm face miscuit aras. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνιον ἁμαρτόντων, inquit Appianus: *exceptis qui in Appollinis templum peccaverant.* Trophæum à Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερωμένον, *tollere ausus non est, ut belli diis sacratum.* Marcus Marcellus, quæ victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta, & ibidem addit hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum nefarium dixit. Pyrrhi factum qui Proserpinæ thesauros spoliasset fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem ac scelera. Florus de eodem: *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras sepulchra sævit.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit judicium: τὸ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ὠφέλειαν μέλλοντα Pun. Lib. XLI. Lib. XIV.

μήδ' ἥντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς; οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον. *Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

VIII. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus quæ bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων ἢ ὅμηρον ἔχειν καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν. *Terram hostilem non aliud quam obsidem censete, tantoque meliorem quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcen-*
Xen. histor. Gr. IV. *dum est, ne desperatio hostes reddat invictiores*: idem Agesilai consilium cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, liberam reliquit sementem, ajens quo plus sevissent eo pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit Satyra: *Spoliatis arma supersunt.* Livius narrans captam à Gallis urbem: *Placuerat*, inquit, *principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis id pignus ad flectendos hostium animos haberent.* Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se
Lib. xxiv. frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Au-
Lib. xlix. gustus Cæsar in Pannoniis rapina abstinebat. Causam Dio adfert, ἤλπιζε γὰρ ἐθελοντὰς αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *Sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi ad-*
Lib. III. *jungeret.* Timotheus ea cura quam supra narravimus præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait Polybius, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat*: De Quintio, & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: *Hujus modestiæ non multo post fructum cepere. nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero renuntiata Philippi amicitia societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De

Lingo-

Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei:* consiliis contrariis contrarii quoque eventus. Exemplum dat Livius in Annibale. *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium, cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, sed cæterorum etiam: quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.* Verissimum autem sentio, quod à Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt, officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis nequa urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à se actæ magis ductum pœnitentia, quam quod Thebas evertisset.

Lib. v, c. 3.

Lib. xxvi.

Ægid. Renotius de actibus supern. disput. 31. dub. 7. num. 127.

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*
III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*
IV. *Humanitatis esse summo jure hic non uti.*

SEd neque peccato vacare aut à restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ, cessante periculo, in se aut in pretio secundum ea quæ libro II cap. II tractavimus. nam quod & in re pacatorum liceret multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est capiendi

Vid. de jure belli, nn. 55, 56.

quoddam jus sine acquirendi jure. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualitatem rerum, aut ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hostilis sed cum discrimine tamen. nam supra diximus ex debito illo priore non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate sola, aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex consensu privato nostro ei qui cum actum est non externum modo sed & internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex πόλεως συνθήκη κοινή, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum. Covar. ad d. cap. peccatũ, p. II. n. II. Vict. de jure belli, nu. 39. & 41. Molina II. tract. disp. 117.

II. At in altero debendi genere quod pœnale est non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non debet, quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc, & in priore debendi genere. nam prius illud est in bonis, posterius hoc non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est judicium reddere in sontem quod debitum ex officio ad prius illud non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint in quibus & magistratus continentur qui delicta punienda non puniunt.

Lib. III, cap. 2.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt non tantum ad consecutionem debiti primarii unde ortum est bellum, sed & subnascentis secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho

Sylv. verb. bellũ, n. 10. Vict. n. 51. Bart. in l. si quid bello, D. de capt.

tiocho

tiocho Romani Livio narrante impensam quæ in bellum facta esset omnem præstare regem æquum censebant cujus culpa bellum excitatum esset. [*Lib.* XXXVII.] Apud Iustinum est *impensas belli lege justa suscepturus:* [*Libro* XXXIII.] Apud Thucydidem damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur idem & bello juste extorquetur.

IV. Cæterum sciendum est quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit. Quare exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id quod eo modo amiserunt à civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: ἔχειν ἀδικίᾳ μὲν ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε ἢν ὑμᾶς ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς. *Injuste quidem non possidebitis quæ tenetis: sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.* Notandum & hoc cum [*Ægid. Regius de actibus supernaturalibus, disp. 31. du. 7. n. 117.*] in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. Exempla hujus humanitatis extant passim in historia præsertim Romana, [*L. in agris de acq. rer. dom.*] ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est victæ civitati cederent, [*D. L. in agris. l. si verberatus. §. non si ager, D. de rei vind.*] aut cum ex agris modicum honoris gratia veteri possessori relinquebatur. Sic à Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Vxiis [a] Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. [*Vict. de jure belli. n. 40.*] Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus non personis tantum sed & rebus agros colentium cum laude [*Syl. in verb. bellum, p. 1. §. 10. num. vers. 3.*] & ex pio Canonum præscripto parci, saltem sub tributo & sub simili tributo solere & mercibus concedi à bello immunitatem.

[a *Arr. lib.* III.]

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quousque capere homines liceat justitia interna:*
II. *Quid interno justitia dominio in servum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem:*
IV. *Non punire inclementer:*
V. *Non operas nimium graves imponere:*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An è servis nati domino teneantur & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

Vict. de jure belli, nu. 41. Dec. lib. 11, c. 5. dub. 4. Covar. c. peccatum, pag. 11. §. 11. Molina disp. 120. & 121. Valentia disp. 3. quæ. 16.

QVibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus limitanda primum est ad rerum instar ut scilicet eousque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarii aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque in alios valide transfert. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina quæ cum de interficiendis hostibus ageretur supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset. καὶ γὰρ ἔτι δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτὰ ἔτι καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *Neque enim,* inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. Sed primum notandum hic est jus illud quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur neutiquam tam late patere quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. unde Spartanus quidam captivum se dicebat non servum. nam si rem recte inspicimus jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δοριαλώτους γενέσθαι: *Res acerbissima est belli jure captivum fieri,* teste Isocrate. *Platæic.* Est ergo servitus hæc perpetua obligatio operarii pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius.* *Sen. de benef. lib. III, cap. 32.*

narius. Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat, Deut. xv, 18, 40, 53. & in redemtura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino, Deut. xviii, 50. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus. *Cum in servum omnia liceant est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* 1 de Clem. c. 18.
Philemonis istud eodem tendit:

κἂν δοῦλος ᾖ τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν, ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
Here quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Alibi idem Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo conservi.* Ep. xlvii. quæ & apud Macrobium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cælo.* Colos. iv, 1. Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant qui ad talia qualitatum discrimina non attendat. Epist. vi, 9. In constitutionibus quæ Clementi Romano asscribi solent Lib. vii, legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ ἐν πικρίᾳ ψυχῆς. *cave servo aut* c. xiv. *ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus servis nos uti Pæd. ultim. vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἔστι σοι οἰκέτης ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου. *Si servum habeas ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

III. Ius ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem religione exercendam, qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca 1 de Clem. cum dixit *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed* 18. *quantum tibi permittat æqui bonique natura quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui & alibi, *Quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si summo tenetur?* Lib. iii de benef. c. 18. quo loco comparat subditum servo & ait Ep. xlvii. dispari titulo, paria in illos licere: quod certe in hac parte vitæ adimendæ & si quid eo accedit verissimum est. *Majores nostri*, ait idem Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt:* & Plinius: *servis respublica quædam & quasi civitas domus est.* Cato Censorius narrante Plutarcho si quis servus capital admisisse videretur de eo supplicium non sumebat nisi postquam damnatus esset etiam

conſervorum judicio. Quicum conferenda verba Iobi xxxi, 13, & deinceps.

IV. Sed & circa minores pœnas puta verbera in ſervos, adhibenda eſt æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, non dominaberis ei dure*, ait lex divina de ſervo Hebræo quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes ſervos debet extendi, Deut. xv, 17, 45, 53. Ad quem locum ſic Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον· διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ καταχόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους· ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸ ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν. *Servi fortuna quidem inferiores ſunt: natura autem pares dominis: at divinæ legi juſti regula eſt non quod fortunæ, ſed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos poteſtate ſua in ſervos proterve uti, nec eam materiam ſumere ſuperbiæ & inſolentiæ, & diræ feritati. Hæc enim ſigna animi non placidi, ſed male temperati, & in ſubditos tyrannico quodam dominatu ſævientis. Numquid nam æquum eſt*, ait Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magiſter, fiet enim formidoloſus & contumax niſi eum tactu blandiente permulſeris.* Et mox: *quid ſtultius quam in jumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione hominum eſſe?* Hinc eſt
Exod. xxi, quod Hebræa lege ſervo aut ancillæ non pro oculo tantum ſed &
26, 27. pro dente excuſſo, per injuriam ſcilicet, libertas debebatur.

V. Sed & operæ cum modo exigendæ ſunt, & valetudinis ſervo-
Exo. xx, 10. rum humane habenda ratio. Quod ipſum præter alia ſpectat lex
xxiii, 12. Deut. x, 14. Hebræa in Sabbati inſtitutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur ſpiramentum. Eſt C. Plinii epiſtola ad Paulinum quæ ſic incipit: *Video quam molliter tuos habeas, quo ſimplicius confitebor tibi, qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo Homericum illud:* ἰχυρὸς δὲ πατὴρ ὡς, ἤπιος ἦεν, *& hoc noſtrum paterfamilias.* In eadem voce ve-
Epiſt. xlvii terum humanitatem obſervat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt, ſervos familiares.* Dion Pruſæenſis optimum regem deſcribens: δεσπότην δὲ οὐχ' ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον: *domini nomen adeo in homi-*
Od. φ. *nes liberos non uſurpat, ut & in ſervos eo abſtineat.* Vlyſſes apud Homerum ſervos quos fidos reperit apud ſe ait futuros eo loco quaſi Telemachi filii ipſius fratres eſſent. Tertullianus: *Gratius eſt nomen*

pietatis

pietatis quam potestatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur. Hieronymus sive Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis à quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam.* Augustinus: *Domestica pax à justis patribus ita olim administrata est ut secundum hæc temporalia bona filiorum sortem à servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita præscribit ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum ut inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt omnibus in familia sua tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum consulunt.* Similem pietatem in voce puerorum quo servos significabant annotavit Servius ad illud Maronis, *Claudite jam rivos pueri*, nec dissimile quod Heracleotæ servos suos Mariandynos δωροφόρους, id est *donatarios* appellabant, ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in epistola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν: *Iustus mancipiorum hic est usus ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

Lib. XIX de civit. Dei, cap. 16.

VI. Pro opera ut diximus alimenta servo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda.* Aristoteles: δούλῳ μισθὸς τροφή. *servo pro mercede alimenta.* Cato: Familiæ ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. *Est aliquid*, ait Seneca, *quod dominus præstare servo debeat ut cibaria, vestiarium.* In cibariis erant quaterni modii frumenti in mensem quos præstitos servis Donatus auctor est. Martianus Iurisconsultus esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare ut tunicas & similia. Damnatur ab historiis Siculorum crudelitas qui captivos Athenienses fame necabant. Insuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum esse servum & beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum apud Terentium est, suum defraudans genium comparsit, aut succisivi temporis diligentia quæsivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus peculium definit ἰδίαν φυσικὴν naturale patrimonium quasi contubernium definias naturale matrimonium, sed & Vlpianus peculium dixit pusillum

De Off. I. 1 Oecon. V. Lib. XIII de Ben. Ad Phorm. act. I Sc. I. L. Peculium nascitur, D. de peculio. Thuc. L. VII. Diod. libro XIII. Inst. quod cum eo qui in alt. p. L. depositi, §. 5. D. de peculio.

pusillum patrimonium. Nec refert quod peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere: neque enim quod æquum est faciet si sine causa id faciat. Causam vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Apposite ad hanc rem Seneca: *non ideo nihil habet servus quia non est habiturus si dominus illum habere noluerit.* Et hinc est quod dominus non repetit si quid servo in servitute debitum post manumissionem solvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione naturaliter intelligitur: dominus autem servo debere naturaliter potest. Itaque sicut clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus à nobis alibi tractatum est. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat *πρᾶσιν αἰτεῖν ad venditionem proclamare,* & Romæ ad statuas confugere, aut præsidum implorare opem contra sævitiam vel famem vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis ait Vlpianus. Exemplo sit illud Terentianum:

feci è servo ut esses libertus mihi
Propterea quod servibas liberaliter.

Salvianus in usu quotidiano esse ait ut servi etsi non optimæ saltem non improbæ servitutis libertate donentur. addit, *& illa quæ in servitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet nec sine donis, de cujus legis contemtu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod servos senectute confectos venderet immemor ejus quæ est inter homines communis naturæ.

VII. Quæ-

VII de benef. 4.
L. si quid, D. de cond. indeb.
Diony. l. II.
Lib. VIII, epist. 16.
Lib. II. c. 3.
Inst. de his qui sui vel al.
L. manumissiones, D. de Iust. & Iure.
Lib. III.
Deut. XV, 13.

VII. Quæstio hic incidit an fugere fas sit ei qui bello justo captus est. non de eo agimus qui suo proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione ut diximus gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis XVI.

Silv. verbo servitus §.3. Fortunius in l. manumissiones, D. de just. & jure. Ægi. Reg. de act. supern. disput. 31. dub. 7. num. 119.

VIII. Movimus alibi dubitationem an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam mortis erant commeriti poterunt eorum posteri qui sperabantur, ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui extituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant ut pars civitatis obligari poterint non minus quam parentes ipsi. at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione idque duntaxat usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

Less. l. 11, c. 5, dub. 5. L. 11, c. 5. Deu. xx, 13

IX. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus necessariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat.* Si quis captus esset eum à captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum δορυξένων nomen. Excelsioris animi est illud Pyrrhi à Cicerone laudatum:

Quæst. Gr.

Nec mi aurum posco nec mi pretium dederitis:
Ferro non auro vitam cernamus utrique:

Quorum

Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum à se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati quos probabiles *II Cyrop.* causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon, Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius: Alexandri in Scythas Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii inter *Vita Dem.* se non bello magis quam in captivos benignitate certantium Plu- *Strabo libro VII.* tarchus. Lysimachum vero Getarum rex Dromichætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit, ut talibus amicis quam hostibus uti mallet.

CAPVT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere:*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus.*
VII. *Vtilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui:*
X. *Aut certe libertatem aliquam:*
XI. *Præcipue in religione:*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

Vict. de jure belli, n.38. & 59. QVæ in singulos aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut in populorum partes quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Iusto bello ut alia acquiri possunt ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto aut alterius debiti modus: Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia: In publico autem periculo quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates ad Philippum τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν: *barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

II. Crispus

II. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant præter injuriæ licentiam.* Digna quæ à Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum gerunt & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς *bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero cujus hoc est sanctissimum effatum: *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc simile: *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.* Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis Theologi finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora ut ex Trogo alibi dicere cœpimus fines imperii tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur: Reges non imperium sibi sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus cum ait: *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis Propheta Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

Jugurth. *De rep.* VII. c. 14 & 15 & X. *Nic.* c. 7. *De Off.* I. *Th.* I. 2. q. 40. *art.* I. *ad* 3. *Wil. Mat. de bello. sec. requis.* q. 7. *De civ. Dei, lib.* IV, 15. I, 13.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium,* ait Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus,* ait apud Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus nihil aliud fuisse, quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla extant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo, *Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *Ipsi plerunque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum clausumve.* Et mox: *Proinde pacem & vitam quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem quod mirandum maxime in orbe Romano qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt quæ verba sunt Ulpiani. ex eo ut Modestinus ait Roma communis patria est. Et de Roma Claudianus:

Hujus pacificis debemus moribus omnes
Quod cuncti gens una sumus.

L. II *de ira cap.* 34. *Ann.* V. *Lib.* I. *L. in orbe, D. de stat. hom. l. Roma, D. ad munic.*

Tt IV. Alia

IV. Alia moderatæ victoriæ species est victis aut regibus aut populis relinquere quod habuerant imperium. *Sen. Troad.* Sic Hercules, Priami

> *Hostis parvi victus lachrymis,*
> *Suscipe dixit, rector habenas,*
> *Patrioque sede celsus solio:*
> *Sed sceptra fide meliore tene.*

Æl. l. IV, 5. Idem victo Neleo filio ejus Nestori regnum permisit. *Hero. l. VII.* Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio: *Clem. I.* Sic Poro Alexander. Laudat hoc Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis, *τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, rempublicam majorum ac libertatem*, quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur. Sic Cappadocibus permissum à Romanis uti qua vellent reipublicæ forma: Et *Livius libro XXXII.* multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum. *Mithrid.* Pompejus τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit Appianus, *ex devictis gentibus quasdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi: addidit: *Adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* *Ann. XII.* Apud Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. Sic à Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem quam ad securitatem & victoris & victi in *L. I ad Qu. frat. epist. I.* posterum pertinet. Cicero de Græcis: *Simul illud Asia cogitet nullam à se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem absuturam fuisse si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* *Hist. IV.* Petilius Cerealis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *Nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus cum de inæquali fœdere ageremus, tradere arma, classem, elephantos, non habere aciem, non exercitum.

VII. Vt

VII. Vt autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, quod à Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit, significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: *Difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non dissimile apud Livium illud: *facilius parari singula quam teneri universa*: & Augusti dictum apud Plutarchum: μεῖζον ἔστι κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν ἢ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculosum est peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quædam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus nostræ recipiunt quam continent.* Quod Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corii similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: Et T. Quinctius apud Livium comparatione testudinis tutæ ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, obnoxiæ atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III de legibus huc aptat Hesiodi dictum: *Omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent, ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appetere, abunde felix, si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & lustri condendi carmen quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, ita emendavit precatus ut eas perpetuo incolumes servarent.

Plut. quæst. Rom. 15. — *Libro* XXXVII. — *Livius libro* XXXVIII. — *Val. Max.* IV, I.

VIII. Lacedæmonii & initio Athenienses in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata, Lacedæmonii quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica capite XI, & quinti VII, quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor.

Thu. I. Isoc. Pan. Dem. oratione de Chers. Diod. lib. XIII & XV.

γυναῖκε δ' αὐταῖς δύ' ἐπεστάτειτόν τινε,
ἀεὶ συνοῦσαι· δημοκρατία θατέρᾳ
ὄνομ' ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ,
δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: Optimatitas
Est nomen alteri, alteri Popularitas,
Quarum incitatu pridem externatæ furunt.

 Simile

Ann. vi. Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant non est nostræ inspectionis.

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus.
Hist. II. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet instrumenta servitutis & reges. Eidem Antiochus inservientium regum ditissimus. βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι. in commentariis de Musonio: & apud Strabonem circa finem libri sexti. Lucanus:

Atque omnis Latio quæ servit purpura ferro.

Sic apud Iudæos mansit sceptrum in Synedrio usque ad confiscationem Archelai.
Lib. xv. Evagoras Cypri rex, ut apud Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi.
Lib. xvii. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, ut ipse imperaret aliis, parêret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores suæ leges suique mores & magistratus.
Lib. x, epist. 48 & 84 & 117 & 119. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit suo arbitrio rempublicam administrandi, ut Plinii epistolæ nos docent, & alibi Bithynis sui magistratus, suus senatus.
Ib. epist. 97. Sic & in Ponto Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. Hujus indulgentiæ pars est avitæ religionis usum victis nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum, ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suæ renuntiatione. Et apud Iosephum, tum ipse Iosephus tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent etiam capitis periculo. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. Postrema cautio hæc est ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili, victi clementer habeantur & ita ut eorum utilitates

cum

cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo: eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. Mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus. Quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *Populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *Si bonam dederitis*, ait, *& fidam & perpetuam. si malam haud diuturnam:* ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione cujus eum pœniteat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace belli tamen jura servantur.* Hermocrates apud Diodorum: *κάλλιστόν ἐστι τὸ νικᾷν τὴν νίκην ἐπιγχῶν ἀνθρωπίνως: non tam vincere pulchrum, quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum Taciti sententia: *Bellorum egregii fines quoties ignoscendo transigitur.* In Cæsaris Dictatoris epistola est: *Hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

Xen. de Cyri inst. l. iv.

Vit. Agr.

Liv. l. viii

Liv. l. viii

Curt. l. vii.

Lib. xiii.

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium postliminio carent.

I. *Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci possit.*
IV. *Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant si ab hoste injuste occupati sint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia causa.*

Quousque ex bello justo res capientium fiant diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure. sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt

L. si noxale. §. ex his, D. de nox. act. l. traditio, D. de acq. dom.

 juris

Lib. v de benef. cap. 12. juris Romani auctores, quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare.* Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit quod docendi causa externum vocamus: id est commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est faciet non probe. Nam quod de servo qui à latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Iurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse, idem ex naturali jure respondendum est de eo qui bello injusto captus mox bello justo aut alia ratione in alterius venit potestatem. nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit Gregorius Neocæsariensis cum Pontici quidam res civium à barbaris captas recepissent.

L. latrones, D. de capt.

Ægid. Regius de act. supern. dist. 31. dub. 7. n. 122.

Can. x.

II. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset à L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narrasset Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Prædæ pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: *Biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod lætissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi cæduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis exercitu ibi relicto comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi de præda agens quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cognovissent,* eodem Livio

Lib. III.

Lib. X.

Lib. XXIV.

Livio auctore. De L. Æmylio Gallorum victore Polybius τὴν λείαν *Hist. l. II.*
ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit à quibus abacta fuerat.* Idem *Plutar. Apoph.*
fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria quæ è Siciliæ urbibus & *App. Pun.*
aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de Iurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus Carthagine capta quæ potuit restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de Signis. Rhodii *Livius libro*
naves quatuor Atheniensium captas à Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. *xxxi.* Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent: Nec negabat T. Quinctius, si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. *Livius libro xxxiii.* Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt. *Strabo libro xiii.*

III. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei cui res fuit erepta pretium à se numeratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma *Genes. xiv,*
rediret וישב את כל הרכש ait Moses, *Reduxit omnes illas res* nempe quas *16.*
à regibus captas superius narraverat: Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At ipse Abrahamus vir non pii tantum animi sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas ut diximus *Com. 20, 21*
spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit *22, 23, 24.*
sumtus necessarios & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitu- *Liv. lib. vi.*
tumque sociis Camilli ævo ex Livio discimus. Æginetas & Melios *Id. lxxiii.*
suis urbibus restituerunt Lacedæmonii. Græciæ civitates quas *Xen. Hist. Gr. iii.*
Macedones invaserant à Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ

urbes quæ Graji essent nominis quas Seleucus Antiochi proavus
Lib.xxxiv. bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

v. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est) inter eos
Lib.II,c.4. vero qui alii aliis externi sunt ex sola conjectura derelictionis de qua diximus alibi quantum instituto nostro sufficit.

Cic.Off.II. vi. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

Caput XVII.

De his qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretii:*
II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*
III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

SVpervacuum videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic
Lib. II, c. 12. breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam summam esse debere: requiri præterea ut in ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

II. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: Si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum, & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui

qui cum Clearcho Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales commeatus præberentur, neque esculenta se neque poculenta cuiquam erepturos. Dercyllides narrante eodem Xenophonte *περιήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους*, *copias duxit per fines pacatos ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* Livius de Perseo rege: *Per Phthiotidem Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: *θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον*: *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pœne sine strepitu peragrantes Peloponnesum.* De Sulla Vellejus: *Putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* De Pompejo Magno Tullius: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* De Domitiano ita Frontinus: *Cum in finibus Ubiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum quæ vallo comprehendebat pretium solvi jussit, atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi astrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: *Tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores dicerentur: quacunque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant.* De Gothis, Hunnis, Alanis, qui Theodosio merebant Panegyrista: *Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut à barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Lib. II.

Pro lege Manilia.

Libro II strat. c. II.

Tanta quies tantusque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

Et Belisario Suida. Hoc præstabat exacta cura provisus rerum necessariarum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud Vopiscum: *Nemo pallium alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, segetem nemo deterat; oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit.* Item apud Cassiodorum: *Vivant cum provincialibus, jure civili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus tui quietem debet præstare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI. *μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες*

Lib. XVIII. Aurelian.

ἐθέλοντας διδόναι: *civitatem amicam cogendam non esse ut quicquam daret invita.* Ex quibus dictis optime interpreteris illud magni Prophetæ, imo Propheta majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε,

Luc. III, 14. καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν: *A concussione, à calumnia in quosvis abstinete. contenti estote stipendiis vestris.* Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum: *annona sua quisque ut contentus esset, de præda hostis non de lachrymis provincialium viveret.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre sed præstari non posse. Neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapientes legum auctores præciperent, si crederent impleri non posse. Denique necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne

Lib. IV, c. I. quod ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in sede castrorum fuerat complexa metatio postero die abeunte

Libro XXVIII. exercitu intactis fructibus relictam. Livius cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina milita-

Lib. XL. ri gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur. Socii erant sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audi-

Ann. XII. ret. Apud Tacitum Peligni turpis fama, dum socios magis quam

Hist. III. hostes prædatur. Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum diripienda ac vexanda curasti.* Atque hîc omittere non possum Theologorum sententiam quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

Ægid. Regius de actibus super naturalibus disput. 31. dub. 7. n. 95.

III. Vicissim eorum qui à bello abstinent officium est nihil facere quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum bellum gerentis motus impediantur secundum ea quæ dicta

Libro III, cap. I. à nobis supra sunt: In re vero dubia æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in ob-

Lib. I. sessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thucydidem Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios

prohi-

prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. Philippo Macedonum regi objectum à Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide: *Vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus: summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.* Apud Agathium legimus hostem esse Lib. III.
qui faciat quod hosti placet, & in Procopio, in exercitu hostium Goth. I.
eum censeri qui quæ proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui subministrat. Demosthenes olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦ- Phil. III.
τα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ. *Qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Acilius Epirotis qui milite Antio- Lib. XXXVI.
chum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Teios arguit, quod commeatu classem ho- L. XXXVII.
stium juvissent, vinum promisissent: addens ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæ- Plut. Bruto.
saris Augusti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῇ: *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.* Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miscere ita ut cum utriusque bona voluntate à bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem, quod medios decet* Lib. XXXV.
amicos, optent: bello se non interponant. Archidamus Spartæ rex Eleis cum viderentur in Arcadum partes inclinare epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία: *bonum est quiescere.*

CAPUT

CAPVT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

QVæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, aut publica imperia exsequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse qui miles non sit pugnare cum hoste. Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus qui hosti imminens repressit ensem, simul receptui canere audierat. & Seneca: *inutilis miles dicitur, qui signum receptui datum negligit.* Sed falluntur qui venire hoc putant ex jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat Modestino notante, ut qui mandata non servasset capite puniretur etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut stationes desererentur aut etiam pro[c]edeiente licentia exercitus pars ve ejus inconsultis præliis implica[ret]ur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius ubi Rom[an]am disciplinam describit: *in bello,* inquit, *sæpius vindicatum in eos qui contra imperium in hostem*

Plut. Quæ. Rom. 39 & Marcello. Deira c. 9.
Lib. III. cap. 6.
L. desertorẽ, D. de re milit.
Liv. l. VIII.

hoſtem pugnaverant, quique tardius revocati prælio exceſſerant. Laco quidam cum hoſti imminens audito receptus ſigno ictum repreſſiſſet, cauſam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι: *quia præfectis parēre ſatius eſt quam hoſtem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia ſolutus eſt occidere hoſtem non poſſit, cauſam reddit, quod legibus militaribus non teneatur, quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chryſantæ fa- II, 6. ctum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν: *tanto illi potius videbatur ducis quam ſuam voluntatem exſequi.* At jus naturæ & internum ſi reſpicimus, videtur in bello juſto cuilibet conceſſum ea facere quæ parti innocenti intra juſtum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas ſuas facere, quia nihil ipſi debetur: niſi forte pœnam juſtam exigat communi hominum jure: Quod poſtremum quomodo per Euangelii le- *L.II,c.17.* gem reſtrictum ſit ex his quæ ſupra à nobis tractata ſunt intelligi poteſt. Mandatum autem eſſe poteſt aut generale aut ſpeciale. Generale ut in tumultu apud Romanos Conſul dicebat, *qui rempu-* *Serv. ad* *blicam ſalvam volunt me ſequantur.* Imo & ſingulis interdum ſubdi- *VIII Æneid.* torum jus datur occidendi etiam extra ſui tutelam ubi id publice expedit.

II. Speciale mandatum habere poſſunt non hi tantum qui ſti- *C. quando* pendia percipiunt, ſed & qui ſuo ſumtu militant. & qui, quod plus *liceat unicuique, l. 1* eſt, ſuo ſumtu partem belli adminiſtrant, ut qui naves inſtruunt ac *& 2.* ſuſtentant ſuis impendiis quibus vice mercedis concedi ſolet ut capta ſua faciant, ſicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat il- *L.III,c.6.* læſa juſtitia interna, & caritate non immerito quæritur. Iuſtitia aut hoſtem reſpicit aut ipſam civitatem cum qua contrahitur. Hoſti diximus eripi poſſe poſſeſſionem rerum omnium quæ bellum alere poſſunt, ſecuritatis cauſa, ſed hoc ſub onere reddendi: ipſum vero dominium ad compenſationem uſque ejus quod aut ab initio belli aut ex poſtfacto civitati juſtum bellum gerenti debetur: ſive res ſint civitatis hoſtilis, ſive ſingulorum, etiam per ſe innocentium, bona vero nocentium etiam ex pœnæ cauſa adimi & acquiri capientibus poſſe. Fient ergo res hoſtiles eorum qui belli partem ſuo ſumtu adminiſtrant, quod hoſtes attinet hactenus, ut is quem expreſſi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æſtimandum eſt.

III. Adverſus ſuam autem civitatem juſtum juſtitia interna id ipſum erit, ſi contractui æqualitas inſit, hoc eſt ſi ſumtus & peri-

cula tanti sint, quanti prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod superrerit, perinde ac siquis nimium vili pretio jactum incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere immisericordiæ foret. Quod

Silv. in verbo bellum, n. 8. vers. 5.

si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano, indignus censeri debet quæstus ex sola temporum infœlicitate.

V. Evenit autem interdum, ut occasione belli publici nascatur bellum privatum, puta siquis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignerationibus supra à nobis sunt tradita.

L. II, c. I.

L. III, c. 2.

VI. At siquis miles aut alius etiam in bello justo ædificia hostium incenderit, agros vastaverit atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte à Theologis est proditum. Merito autem addidi quod ab illis omissum est si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati cujus leges transgressus est. non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo: sed utrum jure an injuria. nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est licueritne per fœdus fieri.*

Syl. in verbo bellum, p. I.

CAPVT

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. *Fidem deberi hostibus quibusvis.*
II. *Refellitur sententia quæ prædonibus & tyrannis fidem servandam negat.*
III. *Solvitur argumentum sumtum ex eo quod tales pœnam merentur & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.*
IV. *Non obstare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit metus illatus non sit:*
V. *Aut si juramentum accesserit, quanquam id adversus prædonem impune quod homines attinet violatur.*
VI. *Eadem aptata ad subditos bellantes.*
VII. *Specialis difficultas circa promissa subditis facta ob supereminens dominium tractatur:*
VIII. *Et ostenditur talia promissa firmari civitatis jurejurando:*
IX. *Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.*
X. *Mutatio status publici quomodo fiat.*
XI. *Metus exceptionem ad bellum solenne juris gentium non pertinere:*
XII. *Quod intelligendum de metu tali quem jus Gentium agnoscat.*
XIII. *Servandam fidem & perfidis:*
XIV. *Non si conditio deficiat: quod locũ habere si alter parti pactorum non stet.*
XV. *Nec si justa compensatio opponatur:*
XVI. *Quamvis ex alio contractu:*
XVII. *Aut damno dato:*
XVIII. *Imo & ex pœna:*
XIX. *Quomodo hæc in bello locũ habeant.*

QVid quantumque in bello liceat, diximus partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta restat posterior, quæ est de fide hostium inter se. Egregium est Consulis Romani Silii Italici dictum:

optimus ille Lib. xv.
Militiæ, cui postremum primumque tueri
Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Agesilao, οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. *Tanta tamque præclara est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus religionis & fidei observantes esse atque haberi.* Aristides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace aliisque publicis conventionibus servandis maxime spectantur qui justitiæ student.* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, nemo est qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem alibi: *Fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & Ambrosius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* Lib. II, c. 29.

Epist. I ad Bonif. oportere. Et Augustinus: *Fides quando promittitur etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur.* Nimirum hostes qui sunt homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium ait sibi cum Faliscis eam esse societatem quam ingeneravit natura. Ex hac autem societate rationis & sermonis, nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est quia hosti falsum eloqui aut licere aut crimine vacare ex multorum sententia supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa quæ bello fuit anterior & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. vidit hoc discrimen Aristoteles quum de veriloquio agens ait: Nic. IV, 19. οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς. *Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.* Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων. *Bonum eum imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit, jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adversus populum Romanum & Italiam professus adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens, quo evenit, ut alioqui insignem sui memoriam relicturus, in dubio, major ne vir an pejor haberi deberet, poneret.* Il. X. Apud Homerum semet accusant adacti conscientia Trojani:

νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα· τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι.

rumpentes fœdera sacra
Iuratamque fidem pugnamus non quibus est fas.

II. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *Pirata non est ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec jusjurandum commune.* De tyranno etiam Seneca: Lib. VII de benef. *Quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit in tyranni uxorem adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam Iudæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent. Atqui belli piratici magnam partem

partem Cn. Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus, & sedes in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio à Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis qui in Pirenæis erant montibus actum de compositione scribit. quis dixerit si quid convenisset nullam inde exstituram fuisse obligationem? Non habent quidem ista specialem istam communionem quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt communionem habent juris naturalis, ut recte disserit Porphyrius libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio à Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit ab Augusto *L. 56.*
Crocotæ latroni persolutum pretium capiti ejus impositum cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

III. Videamus tamen ecquid à Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi à quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi à nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: *Non est contra naturam spoliare* *Off. III.*
eum si possis quem honestum est necare. Inter jura autem est & hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si non tanquam cum malefico actum esset; at si quando cum tali qua talis est actum est, simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio quæ cavet ne actus in vanum recidat. Non male apud Livium Nabis cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *De nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum, eundem esse qui fui cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Iam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem mihi meæ inconstantiæ: cum vos mutetis vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis ad cives suos apud Thucydiden: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα. *Civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerint, quo tempore factum est fedus.*

IV. Deinde objici potest quod alibi diximus, eum qui metu cau- *Lib. II, c.*
sam dedit promisso, teneri liberare promissorem quia damnum *21.*
dedit per injustitiam, id est per actum pugnantem & cum natura

 libertatis

jus illud supereminens non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta à nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit, compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum à rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. Id enim si fiat omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum à promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta, ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *Lege legem quæ te jurejurando obstrictam tenet.* *Lib. I, c. 3* Romani hoc genus leges sacratas appellabant, per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est quod ædiles atque alii lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat: manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum intercesserat quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto: Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦντας αὐτῷ τὸ ἀσφαλές· ἐδόκει ταῦτα πᾶσι. *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis factum Tiberii Gracchi cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem à populo habere sanctimoniam non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates. Natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo pace cum Romanis inita *Livius libro XXXIX.*

jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & in mixtum transiri pactis potest: ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. Bellum vero solenne, id est publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida ut ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia, nec modus nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta. neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut stet pactis, sive juratis, sive injuratis. Intus enim, & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest nisi ex novo & vere libero consensu.

De off. III. *Verr.* IV.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constituram intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. Servandam autem fidem etiam perfidis, & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur aspexit*, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius: *Bellis Punicis omnibus cum sæpe Carthaginienses & in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.* Appianus de Lusitanis fœdifragis quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μιμῶν, οὐκ ἀξίως

Lib. VI, *c.* 6.

δὲ Ῥωμαίων

ἢ ῥωμαίων μιμέμενος βαρβάρυς. *Perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea à Libone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans Valerius Maximus: *Misericordia*, inquit, *illam quæstionem, non æquitas rexit:* (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat absolutio respectui puerorum data est.* Cato in Originibus scripserat, nisi pueris & lachrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. *Lib. VIII. c. 2.* *Cic. de Oratione lib. I, & Bruto.*

XIV. Sed simul sciendum est duobus modis fieri posse ut quis à perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio*, ait Vlpianus, *qui ideo renuntiavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non præstatur.* Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat cætera non eo minus rata maneant. *L. si convenerit, D. pro socio.*

XV. Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quid nostrum est aut quod nobis debetur consequi aliter non possumus, ab eo qui nostrum habet aut nobis debet tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur ut multo magis possimus id quod penes nos est sive corporale est sive incorporale retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. Seneca libro de beneficiis sexto: *Sic debitori suo creditor sæpe damnatur ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet qui dicat pecuniam credidisti. Quid ergo? agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede qui creditor veneras.*

XVI. Idem erit si ex alio contractu is qui cum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum

eundum eſt qua ducimur. Ius gentium iſta diſcrimina non agnoſcit, ubi ſcilicet alia juris ſui obtinendi ſpes non eſt.

XVII. Idem dicendum erit ſi qui promiſſum urget non contraxerit ſed damnum dederit. Seneca ibidem: *Colonum ſuum non tenet quamvis tabellis manentibus qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta, non quia recepit quod pepigerat ſed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *Pecus abegiſti, ſervum ejus occidiſti.* Deinde: *licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque aut quantum nocuerit & tum pronunciare utrum plus debeatur mihi an debeam.*

XVIII. Poſtremo & quod ex pœna debetur ei quod promiſſum eſt poteſt contribui, quod eodem loco late explicatur. *Et beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero abſolvimur.* mox: *comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultro mihi debeatur.*

XIX. Sed ſicut ſi quid inter litigantes convenerit ei quod promiſſum eſt opponi lite manente non poterit aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impenſæ, ita nec manente bello compenſari poterit aut id unde ortum eſt bellum aut quidquid bellico gentium jure fieri ſolet. Negotii enim natura, ne nihil actum ſit, oſtendit conveniſſe ſepoſitis belli controverſiis. nam alioqui nulla eſſet pactio quæ non poſſet eludi: nec forte male huc aptem quod apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam eſt: *Nullam excuſationem receperunt (majores) ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Quæ ergo ſunt quæ compenſari cum eo quod promiſſum eſt poterunt? nimirum ſi quid alter quamvis ex alio contractu inter bellum inito debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hoſtes jus gentium damnat. Obſervandum tamen ut inter eaſdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujuſquam lædatur, ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus. Addamus & hoc generoſi eſſe animi ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum, quo nomine ſapiens Indus Iarchas laudabat regem, qui læſus à vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὅτι τι ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν: *non diſceſſit à jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe, ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.* Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ, cum de vi

Philoſtr. lib. III, c. 6.

tum

tum quorumvis promissorum, tum speciali jusjurandi, federis, ac sponsionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior & siquid præterea controversi est discutiatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

XXXIV. *Quo-*

INter hostes quæ conveniunt fide aut expressa aut tacita constant. Fides expressa aut publica est aut privata. Publica aut summarum potestatum aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiant eorum est quorum est bellum. rei enim suæ quisque moderator. Vnde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent: Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum.

III. Nam rex qui ætatis est ejus quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est de rege captivo si modo regnum

regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum aut eum cui id populus commiserit. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cætero qui parum à captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur non esse se Senatorem. *Cic. de Off.* II.

IV. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium sententiæ dicendæ jus ex more habentium secundum ea quæ diximus alibi. *L. II, c. 3.* Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius, *Vbi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* *L. XXXII.* Dionysius Halicarnassensis, δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν πλειόνων κριθεῖσιν, *parendum his quæ pars major censuerit.* *L. XI.* Appianus, δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν: *Omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* *L. VI.* Plinius: *quod pluribus placuisset cunctis tenendum.* *L. VI, Epist. 13.* Quos autem obligat pax, iisdem & volentibus prodest.

V. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. *Vasq. cont. ill. l. I, c. 4. ibi multos allegat. & c. 5.* Imperium aut omne aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique regnum habentes non in patrimonio sed tanquam in usufructu, paciscendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis caperentur ac sic de non alienando imperio vana esset cautio. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Vt pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis de qua agitur ut quæ invita à corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu in summa atque alias inevitabili necessitate quia eam potestatem credibile est receptam cum societas civilis coita est. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet

 nihil

nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, poſſunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut ſeparabiliter, aut individue cum ipſo regno: Si

L. 11, c. 13. hoc modo, transſcribi poterunt, ſed non niſi cum regno: ſi illud, etiam ſeorſum. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix eſt ut jus regni bona alienandi conceſſum videatur, niſi diſerte id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictum nunquam ſit.

VI. Sed & quatenus promiſſo regis populus ac ſimul ſucceſſores obligentur alibi diximus: nempe quatenus obligandi poteſtas ſub imperio comprehenſa eſt. quod nec in infinitum protrahi nec ad

Vaſq. d. c. 5. n. 9. anguſtias nimias arctari debet, ſed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit ſi quis rex ſimul ſubditorum dominus ſit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in ſervitutem redigunt: aut ſi in perſonam quidem dominium non habeat ſed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in ſuum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo conſiſtat, quod alioqui per ſe ſolo regio jure conſiſtere non poſſet.

VII. Diſputari & hoc ſolet quid in res ſingulorum poſſint pacis cauſa ſtatuere qui reges ſunt, nec in res ſubditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus res ſubditorum ſub eminenti dominio eſſe civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, eaſque etiam perdere & alienare poſſit, non tantum ex ſumma neceſſitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, ſed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipſi voluiſſe cenſendi ſunt qui in civilem cœtum coierunt. Sed addendum eſt, id cum fit civitatem teneri his qui ſuum amittunt, ſarcire

Vaſq. lib. 1, c. 5. Rom. conſ. 310. Syl. in verb. bell. 1. §. 43. damnum de publico, in quod publicum nomen & ipſe qui damnum paſſus eſt, ſi opus eſt, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas ſi nunc forte ei præſtationi par non ſit, ſed quandocumque copia ſuppetit, exſeret ſeſe quaſi ſopita obligatio.

L. III cōt. Ill. c. 3 in fine. VIII. Neque illud indiſtincte admitto, quod dicit Ferdinandus Vaſquius, agnoſcere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum eſt, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios ſpectat, ut alibi expoſuimus: partim & hoſtes inter ſe, non cives inter ſe, qui cum ſocii ſint, æquum eſt ut communia

munia habeant damna quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit ut rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat. *L. cū duob. §. quidā, D. pro socio.*

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea quæ civium sunt ex gentium jure & ea quæ eorundem sunt ex jure civili ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: Perverse: nam dominium ex qualicumque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis quæ aut dominio insunt suapte natura aut ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumtionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium jus quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur. *L. III, c. 2.*

XI. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra à nobis est traditum, quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus maximus favor in eo esse videtur, ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἑκάστῳ ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ: & proinde videtur ambigue positorum interpretatio eo ducenda ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumsit & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut ut quarum rerum turbata bello possessio est ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus disserit) aut ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι. *L. II, c. 15.* *Livius libro XXXIV.*

XII. Ex his duobus posterius est in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod à Tryphonino notatum est ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum ut recte emendare Fabrum diximus supra & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli licet nobis admittere, & nostris ascribere eum qui partes mutat. Res cæteræ *L. in bello, D. de captivis.* *Supra hoc libro, c. 9.* *L. quanquā D. de acqu. rer. dom.*

 tali

tali pacto manent penes tenentem. Illud autem tenere non civiliter sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. *Dec. T. III conf. 74.* Agros autem diximus ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait à Philippo ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo paciscendi genere quo restituitur possessio bello turbata notandum est ultimam quæ ante bellum fuit possessionem respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani Platæam retinuerunt dicentes, οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον, *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. *Livius libro XXXIII.* Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent: nam hæc non belli jure quæsita sunt *Dec. Conf. 61.* sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Ius vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt ut recte ait *L. II Off.* Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

XVII. De jure ad pœnas non æque. nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne

pax

pax non ſatis pax ſit ſi veteres ad bellum cauſas relinquat. Quare & ignorata hic venient ſub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginienſibus merſos ignorabant Romani narrante Appiano. κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, inquit Dionyſius Halicarnaſſenſis: *optimæ conciliationes quæ iram & offenſarum memoriam delent.* Iſocrates Plataica: εἰρήνης οὔσης οὐ πρέποι ἂν μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων: *In pace non decet ante peccata exſequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta eſt ratio ut remiſſum cenſeatur: quia ſine bello judiciis expediri poteſt: Tamen cum hoc jus non ita noſtrum ſit ut quod ex inæqualitate naſcitur, & pœnæ ſemper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura ſufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademtum facile cenſeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum eſt, in jure autem regum & populorum facilius eſt ut condonatio aliqua intelligatur facta, ſi modo verba aut conjecturæ non improbabiles ſuppetant: maxime vero ſi jus de quo agitur non liquidum erat, ſed in controverſia poſitum. Benignum enim eſt credere id actum ut belli ſemina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionyſius Halicarnaſſenſis: οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως αὖ τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθις ποτὲ πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνηλύθαμεν ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *Non tam cogitandum eſt de ſarcienda in præſens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda ſed ad auferenda mala convenimus:* quæ poſtrema verbo tenus ferme deſumta ſunt ex Iſocratea oratione de pace. *L. III.*

XX. Quæ poſt perfectas pactiones capta ſunt, reddenda ſatis conſtat. ſublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, quæ ſunt de reddendis his quæ bello capta ſunt, primum latius interpretandæ quæ mutuæ ſunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum ſunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo poſſeſſa, quam oneroſo, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur. *Alc. v resp. 17.* *Cic. de Off. II.*

XXII. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur à tempore conceſſionis, non retro, quod recte defendit Cæſar Auguſtus contra Sextum Pompejum qui Peloponneſo ſibi conceſſa *App. civ. v.*

ſimul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur ſibi vindicabat.

XXIII. Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari ſolent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem uſum, quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas cenſeri qualitates aut conditiones priore pacto expreſſas, & pro faciente habendum qui facere voluit ſi per alterum, quicum controverſia eſt, ſtetit quo minus fieret.

Quint. decl. ccxlviii.

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, verum non eſt niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent, mirum non eſt, cum eorum officium ſit, Chriſtianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæſtione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius ſit, imo nec quid à quoque religio & pietas expoſcat, ſed ad quid cogi poſſit, quod totum verſatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem ſenſu magis eſt ut contra eum fiat interpretatio qui conditiones elocutus eſt, quod eſſe ſolet potentioris: (eſt ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) ſicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod ſibi imputet qui non apertius locutus eſt: alter autem quod plures ſenſus recipiebat id ſuo jure accipere potuit in partem ſibi utiliorem. unde alienum non eſt quod Ariſtoteles dixit: διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστὶν, *Vbi utilitatis cauſa amicitia eſt, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur menſura eſt.*

1 Veteribus D. de pactis.

XXVII. Quotidiani uſus & illa diſputatio eſt quando pax rupta cenſeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem eſt novam bello cauſam præbere & pacem rumpere: ſed multum inter hæc intereſt, tum ad committendam pœnam à peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum eſt. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci ineſt, aut contra id quod in pace dictum eſt aperte, aut contra id quod ex pacis cujuſque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci ineſt fiet, ſi vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova ſubeſt cauſa: quæ ſi probabiliter adferri poteſt, ſatius eſt injuſtitiam ſine perfidia quam cum perfidia admiſſam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri:

λύουσι

λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ᾽ οἱ πρότεροι ἐπιόντες, *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt.* Hoc posito à quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat videndum est.

XXIX. Qui socii fuerunt siquid tale faciant, pacem rumpi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit. ergo qui vim intulerunt aliis non adjuvantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt. [*Pauſ.* IX.]

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum ex his quæ supra tractavimus facile potest intelligi. [*Lib.* II, *c.* 20.] Scientiam evincunt facta manifesta aut denuntiata. Potentia præsumitur nisi rebellio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Iosephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. [*L.* VII.] Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est ut [*Gell.* VII, *c.* 3.] id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum quibus pro jure erat, ἄγιν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam sumere*, cujus moris hanc vim esse ait Polybius: κἂν [*Polyb. libro* XVII.] ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧτlον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ᾽ ἀμφοτέροις πολεμῦσι τὴν χώραν ἄγιν τῶν ἀμφοτέρων. *Etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem: *Iuventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrariæ sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Ethrusci negato Vejen- [*Liv. lib.* V.]

 tibus

tibus auxilio ſiqui ſuæ juventutis voluntarii ad id bellum irent non impediebant.

XXXII. Rurſum pax rupta cenſeri debet non modo ſi toti corpori civitatis ſed & ſi ſubditis vis armata inferatur, nimirum ſine nova cauſa. Nam ut omnes ſubditi tuti ſint, pax initur: eſt enim pax actus civitatis pro toto & pro partibus. Imo & ſi cauſa nova ſubſit, per pacem licebit ſe ſuaque defendere. Naturale enim hoc ut ait Caſſius arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non eſt ut facile credatur. ulciſci autem aut oblata recuperare per vim non licebit, niſi poſtquam judicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert. At ſi quorum ſubditorum ita perpetuum ſit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi ſint omnino facere rectoribus ſuis improbantibus, & in eos judicium poſtulari non poſſit, quales ſunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem expoſcere licebit tanquam à deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero eſt contra pacem.

L. Vim vi, D. de vi & vi arm.

XXXIII. Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: ſed his demum qui in pace comprehenſi ſunt, ut oſtendimus cum Saguntinam controverſiam examinavimus. Vrgent hoc Corinthii in oratione quæ eſt apud Xenophontem hiſtoriæ Græcæ ſexto: πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὀμόσαμεν *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod ſi ipſi ſocii non pepigerint, ſed alii pro ipſis, idem tamen ita ſtatuēdum erit, & poſtquam ſatis conſtat eos ſocios pacem ratam habuiſſe. nam quamdiu adhuc incertum eſt an ratam habere velint, hoſtium loco ſunt. Aliorum ſociorum ut & cognatorum & affinium, qui nec ſubditi ſunt nec in pace nominati, ſeparata cauſa eſt, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi poteſt. neque tamen ſequitur ut & ſupra diximus bellum eo nomine ſuſcipi non poſſe, ſed id bellum erit ex nova cauſa.

L. II, c. 15.

Cep. Conſ. 690. Dec. conſ. 531.

XXXIV. Rumpitur & pax ut diximus faciendo contra id quod in pace dictum eſt: ſub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic diſcrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti ſint. Satis enim magna ut ſerventur videri debent quæ pace comprehenſa ſunt. Bonitas tamen, maxime Chriſtiana, leviores culpas, accedente præſertim pœnitentia facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Quem pœnitet peccaſſe, pene eſt innocens. — *Sen. Ag.*

Sed

Sed quo magis paci caveatur consultum erit ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit pacem non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat *Lib.* VII. quod erat in federe Peloponesiaco, memorante Thucydide.

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, si qua specialis pœna adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus cui facta est injuria, pœnam malit, an à transactione recedere, sed quod negotii natura hoc quod dixi potius requirat. Illud quidem constat & jam supra dictum à nobis est & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam ut diximus, non solet illa pendere à conditione casuali. Sed alter optabit an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an æstimationem accipere, an mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe etiam post læsam fidem integrum est innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginiensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit.

XXXIX. Postremo diximus pacem solvi faciendo id quod specialis pacis natura repudiat.

XL. Sic quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem quæ sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros solius amicitiæ officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus non *l. Postlimi-* amicitiæ causa ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de in- *nii, D. de capt.* juriis non armatis, & contumeliis à legum peritis dissertari solent & præcipue illud Tullii: *Post reditum in gratiam siquid est commissum, Pro Gabin.* *id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentia sed perfidiæ assignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest facto invidia. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi qui cum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius sugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in servis atrociter

L. item si cui, D. de injur. Instit. §. servis eod. t. Alex. II. Conf. n. 3.

citer læsis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum
libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ
novæ potius cupiditatis reum faciet quam fidei lesæ. Atroces sane
minæ nulla nova causa præcedente cum amicitia pugnant: & huc
referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, &
insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat in non alium hæc quam in eum qui cum pax facta est comparari.

XLI. Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt suscipere, non est contra amicitiam. Neque enim naturalis
L. II, c. 5. tantum sed & favorabilis est ista libertas ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exsulibus datum. Nam in exsules ut ex Euripide diximus alibi nullum jus civitati. Perseus apud Livium re-
L. XLII. cte: *Quid attinet cuiquam exsilium patere si nusquam exsuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica secunda δέχεσθαι τοὺς ἐκπεσόντας vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις: *commune jus hominum exsules recipere.* Plane oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento aut aliter ministerium aut servitutem debent. De his autem qui belli sorte servi sunt idem introductum gentium jure apud quosdam populos supra memoravimus. Sed & de his qui exsules non
L. II, c. 20. acti pœnam justam effugiunt dedendis egimus alibi.

XLII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper potest, sed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuenda civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur quam ut omittere possit eas rationes quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello impetitur, tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum incerto evadat. hoc enim est de malis minimum.

XLIII. Sequitur valde agitata quæstio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrimque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrimque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrimque ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos u-
Pauf. v. trimque ut inter Lacedæmonios & Argivos. Si jus gentium externum tantum spectamus non est dubitandum quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscrete permittit.

permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum Romanorum & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum qui ob res quibus carere possumus retinendas hominem occidit alibi ostendimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare qui vitam sibi à Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est & à vera pietate alienum. Vna res est quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage. nihil enim ei imputandum est qui mavult ea ratione certare quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte, non probari, sed permitti, ut graviora mala quæ aliter vitari non possunt vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit, & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum rege pugnasse singulari certamine legimus.

Lib. II, c. I. *Th. II. 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.* *Cajet. d. l.* *L. II, c. 22.* *Ægid. Regius disp. 32 dub. 2. n. 18.* *L. III.*

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis etiam domini sive senioris.

XLV. Sæpe in talibus præliis quæri solet uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt

aut

aut in fugam dati ſunt. Sic in fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna. Apud tres nobiles hiſtoricos Herodotum, Thucydidem, Polybium tres proponuntur de victoria controverſiæ, quorum primum ad condictum certamen pertinet. Sed ſiquis recte advertat inveniet omnibus illis præliis ſine vera victoria diſceſſum. Nam Argivi non fugati ab Othryade ſed nocte ſupervenientе abierant victores ſe rati & id ſuis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, ſed Corinthii cum fœliciter pugnaſſent Athenienſium claſſem validam conſpicati nullo cum Athenienſibus virium periculo facto ceſſim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem à ſuis deſertam ceperat, at claſſem nihil minus quam fugaverat: Itaque ut Polybius notat magis pro victore ſe gerebat quam victorem ſe ſentiebat. Illa vero, ſpolia legere, cadavera ad ſepulturam concedere, prælio iterum laceſſere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut ſigna poni victoriæ, per ſe nihil probant, niſi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hoſtium fugam. Et certe qui loco ceſſit in dubio magis eſt ut fugiſſe credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non ſunt, res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum aut ad novas pactiones veniendum eſt.

Lib. III. *Her.* I. *Thuc.* I. *L.* XVI. *Lib.* XXIX, XL.

XLVI. Arbitrorum Proculus nos docet duo eſſe genera, unum ejuſmodi ut ſive æquum ſive iniquum parêre debeamus, quod obſervatur, ait, cum ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt; alterum ejuſmodi ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celſi reſponſo: *Si libertus*, inquit, *ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam ſi æquum arbitratus ſit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum ſimplicitati per ſe ſpectatæ non convenit. Illud tamen verum manet utrovis modo arbitrum ſumi poſſe, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienſes inter Rhodios & Demetrium fuiſſe legimus, aut ut cujus dicto parendum omnino ſit. Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromiſſum eſt lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria quæri liceat, id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior quæ promiſſi vinculum aut impediat aut ſolvat. Standum ergo omnino ſive æquum, ſive iniquum pronuntiaverint,

l. ſocietatem, D. pro ſocio. *Si libertus, D. de op. lib.* *Lib.* II, *c.* 22.

verint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *ſummum quiſque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim eſt de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere. *Præf. nat. hiſt.*

XLVII. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit in vicem judicis, an cum laxiore quadam poteſtate quam arbitri quaſi propriam vult Seneca cum dicit: *melior videtur conditio cauſæ bonæ ſi ad judicem quam ſi ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit & certos quos non excedat terminos ponit. Hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere & ſententiam ſuam non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit regere.* *Lib. II de benef. c. 7.* Ariſtoteles quoque ἐπιεικοῦς, id eſt æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum, quam in jus,* *Rhet. I, c. 19.* rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ: *Nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit: judex legem: imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt ut valeret æquitas.* Quo in loco æquitas non proprie ſignificat ut alibi partem illam juſtitiæ quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri, ſicut inter privatos & ejuſdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo, I Cor. VI, ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim quod minimum eſt ſequimur: præcipue vero id locum habet inter ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt arbitros lectos à populis aut ſummis poteſtatibus de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione. nam poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: Iure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo dum cauſa cognoſcitur nihil eſt innovandum tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis eſt recuperatio. Livius in hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginienſem & Maſiniſſam: *Legati,* inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.*

XLIX. Alterius generis eſt arbitri ſumtio cum quis ipſi hoſti de ſe arbitrium permittit, quæ eſt deditio pura, ſubditum faciens eum qui ſe dedit, ei vero cui fit deditio ſummam deferens poteſtatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτόν dicunt Græci. Sic Ætolos in ſenatu rogatos legimus permitterentne de ſe arbitrium populo Romano.

Livius libro XXXVII. *Lib.* XIV. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi de re Carthaginiensium hoc erat: *Permittant*, inquit, *Carthaginienses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi ante hac fecerunt; videbimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus ut ea rumpant semper aliquid causabuntur, tanquam lesi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque à nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.* Sed hic quoque distinguendum est quid victus pati debeat & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet. quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona non publica tantum, sed & singulorum. *Libro* XXXVII. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, *permisso libero arbitrio, ne in corpora sæviretur metuebant.* Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judicium atque arbitrium est.* Eo- *Lib.* VI, II. dem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetustus erat cum quo nec fœdere nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedidisset, obsides accepti, arma ademta, præsidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

L. At victor nequid injuste faciat spectare primum debet ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. sic & ne cui quicquam auferat nisi in justam pœnam. Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud *Lib.* XIII. Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ· διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας. *tradiderunt se cum armis confisi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis.* Postea: τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν. *Quis unquam Græcorum eos qui se clementiæ victoris permitterent, indeprecabili supplicio puniendos censuit?* Et Cæsar Octavius apud Appianum, L. Antonium qui se deditum

ditum venerat alloquens, σπονδὰς μὲν τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέψαντος ἡμῖν καὶ τὴν στρατιὰν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ἐπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ τοιοῦτον ὢν ἐμὲ φιλικὸν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ πεπλήρωσο. *Si ad federa paciscenda venisses, sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc præstiram.* Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII: *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. XLIV: *Paulo ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitteret contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi: neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit. Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret: διότι κέκρινται τοῖς αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν ῥωμαίων πίστιν. *Ætolos* (ita vertit Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Græcorum, respondisse consulem nihil se curare quid Græci esset moris: se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est: περὶ δὲ δικαίου καὶ καθήκοντος μετὰ τὸ λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; *De officio & decoro hic disputatis cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus Consul, sed & legatos dimisit & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus eos non federe sed deditione in fidem venisse. Ad officium vero ejus cui facta est deditio non male retuleris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo

a

Livius libro XXXVI.

Val. Max. lib. VI, *c.* 4.

Livius libro VIII.

L. II *de Clem.* 7.

an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor arbiter fiat.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur, aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt inducere, de quo egimus alibi. *Lib. 1, c. 3.*

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. Obsides diximus dari aut sua voluntate, aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici obsidem posse diximus per jus gentium externum. non etiam interno jure nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est ut bona eorum in fiscum cogantur. *L. Divus de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non licere, si ab initio aut postea quo laxius haberetur fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic Porsenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fœdus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.* *Liv. lib. II.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare in unam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, κατ' ἀνδροληψίαν, quod ipsum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit.

LVI. Qui

LVI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur jus pignoris extinctum est ut in captivo redemto dixit Vlpianus. quare sicut in Vlpiani quæstione pretium non debetur, quod in perso- *l. si patre, D. de capt.* næ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχῳ μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit Appianus: Iustinus ex Trogo: *Demetrius qui obses Romæ erat* *Syr. Lib. XXXIV.* *cognita morte Antiochi fratris senatum adiit obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo cujus obses sit ignorare.*

LVII. Rege autem qui fedus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pendet ab eo quod alibi tractavimus an fœdus habendum *L. II, c. 15.* sit personale an reale. nam accessoria non possunt efficere ut in principalium interpretatione à regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis sed revera partem principalem, ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo non præstito tenetur ad id quod interest, ejus vice obsides obligantur, quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus alibi. *L. II, c. 14.* Non dura tantum sed & iniqua est sententia existimantium obsi- *Alb. Gent.* des etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obli- *l. II, c. 19.* gari.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinentur, nisi obstet data fides: proprium quod quæ de iis est pactio non tam stricte sumitur quam illa de obsidibus: neque enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & notam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

CAPVT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

SOlent & inter bellum à summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero συνημόσυναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello inquam manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava inter bellum & pacem nihil est medium: Et bellum status est nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non exserit: Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. *non ipsam amicitiam dissolvunt*

Ann. XIV, *& hist.* III. (margin note)

VIII *Nic.* (margin note)

ſolvunt locorum intervalla ſed uſum ejus. Andronicus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν: *Habitus eſſe poteſt ita ut nihil operetur.* Euſtratius ad ſextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται: πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία. *Habitus potentiæ ſimpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipſi actioni ſive exercitio comparatus, vocatur potentia, ut ars menſoria in dormiente menſore.*

> *Vt quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque* *Horatius* I, *Sat.* 3.
> *Optimus eſt modulator: Et Alfenus vafer omni*
> *Abjecto inſtrumento artis clauſaque taberna*
> *Sutor erat.*

Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax eſt induciæ: bellum enim manet, pugna ceſſat.* Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *induciæ bella ſuſpendebant.* Quod eo dico ut ſciamus ſi quid convenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, niſi manifeſte appareat non ſtatum ſpectari ſed ipſas functiones. Contra ſi quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem ſequeſtram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Scholiaſtes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro pacem caſtrorum, paucorum dierum, quæ omnes ſunt non definitiones ſed delineationes quædam exque figuratæ. Qualis & illa Varronis qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli ſomnum dicere. Sic & ipſas forenſes ferias pacem vocavit Papinius: & ſomnum Ariſtoteles vinculum ſenſuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris. In M. Varronis autem expoſitione quam & Donatus ſequitur *Ad Ter. Eun. Act.* I *Sc.* I. hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, oſtendens ſolere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, *Lib.* I, *c.* 21. triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla: quæ & illam Pauli Iuriſconſulti definitionem redarguunt: *Induciæ ſunt cum in breve & in præſens tempus convenit ne invicem ſe laceſſant.* *L. poſtliminium, D. de captivis.* Fieri tamen poterit, ut ſi appareat alicujus conventionis rationem unicam & per ſe moventem in ſolidum fuiſſe ceſſationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum eſt per inducias valeat, non ex vi vocis, ſed ex mentis certa collectione de qua alibi egimus. *Lib.* III, *c.* 15.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab endoitu id eſt introgreſſu ut Opilius voluit veniſſe, ſed quod inde, id eſt à certo tempore otium ſit,

Gell. xix, c. viii. quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per t, non per c, literam ſcriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam ſingulariter. Vetus ſcriptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiti, quod nunc uti dicimus, ſicut ex poina (nunc pœnam ſcribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod eſt oſtia, oſtiorum, factum eſt nomen oſtia oſtiæ, ſic ex indoitia indoitiorum, factum eſt indoitia, indoitiæ: deinde indutia, cujus ut dixi plurale nunc tantum in uſu eſt. olim ut Gellius monuit etiam unitatis numero enuntiabatur. *Ad Ter. Eun. d. loco.* non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: *Liv. Plut. Iuſtin.* itaque accurate loquuntur hiſtorici qui narrant ſæpe, pacem negatam, inducias datas.

Ang. l. ſi unus §. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29. III. Quare nec nova indictione opus erit: nam ſublato impedimento temporali ipſo jure ſe exſerit ſtatus belli non mortuus ſed ſopitus, ut dominium & patria poteſtas in eo qui à furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium ſententia finitis induciis indictum bellum: ſed nimirum iſtis non neceſſariis cautionibus oſtendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent & quam juſtis de cauſis in arma traherentur. Innuit hoc *Lib. iv.* ipſe Livius: *Cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: miſſi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba ſunt audita.*

IV. Tempus induciis aſſcribi ſolet aut continuum ut in centum dies, aut cum deſignatione termini ut uſque calendas Martias. In priori ad momenta temporum facienda eſt numeratio: id enim naturæ convenit. nam quæ fit ad civiles dies computatio ex legi- *L. anniculus, D. verb. Sign.* bus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari ſolet utrum ad quem diem aut menſem aut annum dictum eſt duraturas inducias, is dies, menſis, annus excluſus an comprehenſus intelligatur. Certe in rebus naturalibus duo ſunt terminorum genera, intra rem, ut cutis terminus eſt corporis, extra rem, ut flumen terminus eſt terræ. Ad utrumque hunc modum etiam qui voluntate conſtituuntur termini conſtitui poſſunt. Magis autem naturale videtur ut terminus ſumatur qui pars ſit rei: πέρας λέγεται τὸ *Met. v, 17.* ἔσχατον ἑκάστου, *terminus dicitur quod ultimum cujuſque eſt*, inquit Ariſtote- *l. ſi quis, D. de Verb. Sig.* les: nec uſus repugnat. *ſi quis ſic dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat,*

fiat, ipse quoque dies quo quis mortuus est numeratur. Prædixerat Cæsari Spurina periculum quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit venisse quidem, sed non præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio ubi temporis productio favorem in se habet, ut in induciis quæ humano sanguini parcunt. At vero à quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra mensuram non erit: quia ejus præpositionis jus est discernere, non conjungere. *Suet. in Cæs. 5.*

v. Illud obiter addam inducias & siquid est simile ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea à subditis contra inducias factum sit, ipsi à pœnis immunes erunt. neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt. *Bart. l. omnes populi. Pan. c.2 de cõst. & ibid. Fel. n.7.*

vi. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici: sive in personas: sive in res: id est quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Iurisconsultus induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat obsessa urbe à Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

vii. Interius recedere cum exercitu quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, nisi quid specialius convenerit. *Lib. xxxi. Frontinus l.ii, c.13.*

viii. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa

esse

esse non potest nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII: *Coronæi & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem, quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, qui tali obtentu loca præsidiis nudata per inducias invaserat.

Procop. II *Goth.*

IX. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus, neque justitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt. nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna liberat, hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit nullam habet dubitationem.

Lib. III, *c.* 9.

l. Cæsar. l. interdũ. §. si propter, D. de public.

X. Sunt & quædam per inducias illicita ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit. nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus qui dedit causam duriorem facere. Interdum & convenit ne commeare liceat. Interdum personis cavetur, non & rebus: Quo casu si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra

inducias

inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit referendum est.

XI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. Nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis quod contra inducias fecissent legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti in arbitrio esse ejus qui læsus est.

Libro hoc c. 19 & 20.

Liv. lib. IX & XI.

XII. Illud constat si pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse. Ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra si bellum moveatur, recessum à pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Ius commeandi extra inducias privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit, multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

Can. in c. cũ in cunctis §. cum vero: de elect.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt nautæ milites intelliguntur & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

L. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. mil.

XVI. In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium

debet.

Diod., Sic. lib. XVII. debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit, unde Alexandri fides accusata qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici. At cui abire datum, non & redire: sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etsi jus non det, à pœna certe si qua adjecta est relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

l. penult. de Precario. XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure commorandi. nam morari solemus cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter etiamsi expressus non sit comprehensus censebitur in eo quem sine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic moraliter intelligenda est. *Abbas c. quam sit. de Iudæis.*

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Ius commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. *Lib. II, c. 13.*

XXI. Disputari solet de eo quod dictum est in hunc modum, quam diu voluero. Et verior est sententia eorum qui existimant durare beneficium tale etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ. *Canon. in c. si gratiosa de Rescr. in VI.*

XXII. Commeandi autem securitas ei cui data est debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli quod per se territorio non includitur: ut alibi à nobis dictum est. *L. III, c. 4.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est:* verba sunt Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. *Mat. XXV, 36, 39. Lib. VI.*

vocatur. Idem defendit suum & Ecclesiæ factum, quod vasa ecclesiæ, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus*, inquit, *sacramentorum redemtio captivorum est*, & multa alia in eandem sententiam. *Lib. II off. c. 15.* *L. II, c. 18.*

XXIV. Quibus adducor ut non audeam indistincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant quales apud Romanos fuisse legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones fœdas & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset, jus quod bello petitur amitti, quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis. Non videtur ergo lex talis justa, nisi appareat opus tali rigore ut majora aut plurium mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest & hoc eis injungi, & aliis nequid contra faciant præcipi, secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi. *Livius libro XXII.* *Ibid.*

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi qui bello capiuntur: non dubitem tamen quin jus exigendi pretium redemtionis à capto, possit ab eo qui captum tenet in alium transscribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promisit, si dolus non intercessit; ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra à nobis explicata sunt *L. II, c. 10.*

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori *L. III, c. 7.*

acquirentur quam quæ ſpecialiter apprehenderit: quare ſiquid clam ſecum habet captivus, non erit acquiſitum, quia nec poſſeſſum. Sicut Paulus Iuriſconſultus contra Brutum & Manlium reſpondit, qui fundum poſſeſſione cepit, theſaurum quem in fundo eſſe neſciat non cepiſſe: quia qui neſcit nequeat poſſidere. Cui conſequens eſt ut res eo modo celata ad redemtionis pretium ſolvendum prodeſſe poſſit, quaſi retento dominio.

l. poſſideri §. Neratius, D. de acqu. poſſ.

XXIX. Quæri & hoc ſolet an pretium conventum, & ante mortem non ſolutum ab hærede debeatur. Expedita mihi videtur reſponſio, ſi in carcere mortuus eſt, non deberi: promiſſo enim inerat conditio ſi liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra ſi mortuus eſt cum in libertate eſſet, deberi. Iam enim lucratus erat id pro quo promiſſum erat pretium. Plane fateor & aliter conveniri poſſe ut ab ipſo contractus momento pure debeatur pretium; & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, ſed ut à ſe oppigneratus: Et contra pactum iniri poſſe, ut procedat pretii ſolutio ſi die præſtituto qui captus ſit liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præſumuntur acta, niſi manifeſtis documentis.

XXX. Proponitur & illud an in carcerem redire debeat qui dimiſſus eſt ſub pacto ut faceret dimitti alterum, qui factum morte prævenerit. Diximus alibi factum tertii liberaliter promiſſum ſatis impleri, ſi nihil omittitur ex parte promiſſoris: at in oneroſis obligari promiſſorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in propoſita quæſtione non tenebitur quidem dimiſſus reddere ſe cuſtodiæ; neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, ſed ejus quod præſtare non poteſt æſtimationem præſtabit. Hoc enim naturali ſimplicitati congruentius, quam quæ in actione de præſcriptis verbis & de condictione ob cauſam dati cauſa non ſecuta, Romani juris interpretes tradunt.

L. II, c. 10.

l. naturalis, §. 1. de præſc. verb. l. ult. D. de cõd. ob cauſ. dati.

CAPVT

CAPUT XXII.

De fide minorum poteſtatum in bello.

INter publicas conventiones Vlpianus & hanc ſpeciem poſuit quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur. nos diximus poſt fidem datam à ſummis poteſtatibus agendum & de ea quam dant minores inter ſe aut aliis: ſive minores illi ſummis ſint proximi, quales ſunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *Nec ducem novimus niſi cujus auſpicio bellum geritur:* ſive longius remoti. quos ſic diſtinguit Cæſar: *aliæ ſunt legati partes, aliæ imperatoris. Alter agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.* *l. conventionum. D. de pactis.* *Lib. IV.* *Com. III.*

II. Eſt autem in horum promiſſis duplex inſpectio. nam aut hoc quæritur an ſummam poteſtatem obligent, aut an ſe ipſos. Prior quæſtio definienda eſt ex eo quod alibi diximus obligari nos & per eum quem voluntatis noſtræ miniſtrum elegerimus, ſive voluntas illa ſpecialiter expreſſa eſt, ſive ex ipſa præpoſitionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem dat quantum in ſe eſt quæ ad facultatem ſunt neceſſaria, quod in materia morali intelligendum eſt morali modo. Duobus ergo modis poteſtates minores ſupremam ſuo facto obſtringunt, faciendo id quod probabiliter ipſorum officio contineri cenſetur, aut etiam extra illud ex ſpeciali præpoſitione nota publice aut iis quorum res agitur. *L. II, c. 10.*

III. Sunt & alii modi quibus poteſtas ſumma obligatur antecedente miniſtrorum facto, ſed non ita ut id factum cauſa ſit proprie dicta ſed ut occaſio ſit obligationis: idque dupliciter, vel per conſenſum, vel per rem ipſam: Conſenſus apparet ratihabitione, non tantum expreſſa, ſed & tacita, id eſt ubi ſcivit ſumma poteſtas

quod actum erat & fieri passa est, quæ ad aliam causam referri
probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat alibi
Lib. II, c. tractavimus. Per rem hactenus obligantur ne locupletiores fiant
4, & 14. aliena jactura, id est ut aut contractum præstent ex quo commo-
dum volunt consequi, aut de commodo discedant, de qua æquita-
Lib. II, c. 9. te itidem à nobis alibi dictum est. Et hactenus nec ultra recipi po-
test quod dicitur valere si quid utiliter gestum est. Contra vero
ab injustitia excusari non possunt qui cum pacta improbent, ta-
men retinent quod sine pactis non haberent: Vt cum Senatus Ro-
Lib. IX, 16. manus, narrante Valerio, factum Cn. Domitii neque probare po-
tuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

L. II, c. 10. IV. Illud quoque ex supra à nobis dictis repetendum est, obli-
gari eum qui præposuit etiam si præpositus fecit contra mandata
arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem
recte secutus est Prætor Romanus in institoria actione: neque e-
l. cuicumque, §. non tamen, D. de inst. act. nim omne quod cum institore geritur obligat eum qui præposuit,
sed ita si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de
quo autem palam proscriptum fuit ne cum eo contrahatur, is præ-
l. sed si. §. de quo, & §. proscribere, & §. proscriptū eod. tit. positi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed
non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositio-
nis servanda est: nam si quis sub certa lege vel interventu cujus-
dam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari in quo
præpositus est. Cui consequens est ut alii reges aut populi magis,
alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis
notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, se-
quendum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur
id sine quo satis commode quæ officii sunt expediri non possunt.
Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod
promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua sa-
tis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est si
præ se tulerit jus majus quam habebat: jam tenebitur & de dam-
no culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam crimini responden-
tem. Ex priore causa bona obligantur & si ea deficiant operæ,
aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona,
aut utrumque pro delicti quantitate. Quod autem de dolo dixi-
mus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum
obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum de-
licto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur aut minister
ejus,

ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse
claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui me-
dii sunt ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint: Nec puto dubitan-
dum quin dux milites, magistratus oppidanos obligent intra eos
actus qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus esset.
Contra ducis aut magistratus pactum inferioribus proderit in *Alc.l.VIII*
mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis *conf. 40.*
est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari so-
lent, omnino; extra ea, ita si acceptaverint: quæ congruunt his
quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi disseruimus. *L.II,c.10.*
Generalia hæc illustriora facient subjectæ species.

VII. De belli causis & consequentibus transigere ad belli du-
cem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire:
imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli du-
ctu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit εἰρήνης τὴν
πόλιν εἶναι κυρίον: *de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Al-* *Iugurth.*
binus cum Iugurtha rege senatus injussu fecerat, senatus rescidit, inquit Sal-
lustius. Et apud Livium est: *qui rata ista pax erit, quam non ex aucto-* *L.XXXVII.*
ritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus? Sic Caudina, sic
Numantina sponsio populum Romanum ut alibi exposuimus non
obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, *si quid est in quo*
obligari populus potest, in omnia potest, nempe eorum quæ ad ductum
belli non pertinent, quod ostendunt antecedentia, de deditio-
ne, de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis, de statu mu-
tando.

VIII. Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed &
minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsessos tenent, & se
suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, *Lib. XXIV.*
quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declarat.

IX. Homines, imperia, agros bello quæsita concedere itidem
ducum non est. Hoc jure Syria Tigrani ademta quanquam Lu-
cullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio se- *Iust. lib. xl.*
natus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo à *Liv. l. xxx.*
Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. *Cast. de just.*
In res alias quæ in præda sunt jus aliquod concedi imperantibus *& jure, l. I.*
videmus non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus.
qua de re satis superius à nobis dictum est. At nondum quæsita *Lib. III,*
condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque *c. 6.*

& homines ſæpe in bello dedunt ſe ſub conditionibus vitæ ſalvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus ſummæ poteſtatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non ſummis dandum eſt intra ea quæ ipſis agenda commiſſa ſunt. Maharbal Romanis quibuſdam, qui ex prælio ad Thraſymenum evaſerant, ſatis longe abſente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ τῆς σωτηρίας, ut nimium conciſe narrat Polybius, ſed ſi arma tradidiſſent abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum: retinet eos Annibal hoc cauſatus ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος αὐτὸς τῆς αὐτοῦ γνώμης διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις. *In poteſtate Maharbalis non fuiſſe ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus qua ipſos illæſos aut indemnes præſtaret.* Iudicium de hoc facto Livii ſequitur: *Punica religione ſervata fides ab Annibale eſt.* Quare & M. Tullium, in Rabirii cauſa ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure cæſum quem Conſul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat. *Fides* ait, *qui potuit ſine ſenatuſconſulto dari?* & ita rem agit quaſi Marium ſolum fides iſta obſtringeret. Atqui C. Marius ex ſenatuſconſulto poteſtatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majeſtaſque conſervaretur. In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehenſum jus dandæ impunitatis ſi eo modo omne periculum à republica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, adſtringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipſorum facto ſumma poteſtas plus quam vellet obligetur, aut ipſi damnum ſubeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure acceptus cenſetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium ſit. cujus exemplum eſt in Gentio Illyrii, & Perſeo Macedoniæ rege, qui ſe, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum ſit, ſi populus Romanus cenſuiſſet,* quam ſæpe in ſponſionibus invenias, efficiet ut ratihabitione non ſecuta, dux in nihil ipſe teneatur, niſi ſi qua locupletior factus ſit.

XIII. Et qui oppidum tradere promiſerunt poſſunt præſidium dimittere, ut feciſſe Locrenſes legimus. *Liv. lxxiv.*

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

CIceronis est illud satis tritum: *Etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda:* singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros, qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere: at quæ à privatis fierent non item. Nam cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? Adde quod nisi id statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & ille caveri sæpe, & hæc obtineri à captivis fide privatorum sublata non poterit. *Bart. in l. conventionũ D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium.*

II. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu procedente ex bello publico jurisgentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit puniri ab hominibus solet, si in latrones aut piratas dissimulari odio eorum quorum commodum agitur. *Cap. XIX. Oldr. cõs. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. § 4. n. 21.*

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus qui ejus status est ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt

beneficia ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare à contractu recedendi si id quod per errorem creditum fuit, in mente agentis vim habuerit conditionis.

L.II,c.10. V. At quousque se extendat privatorum in paciscendo potestas difficilior inspectio est. Quod publicum est à privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videntur hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam. Sed sciendum est ea pacta quæ malum majus aut certius evitant magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud Appianum. *Punic.* neque vero fides sola qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: Sed neque lex hoc semper facit, parcit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint ad humanum modum, non si onus injungant quod à ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia quæ tale quid aperte præ se ferunt pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt ut casus summæ necessitatis excludant. Quod si actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VII. Promissio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriorem reddit captivi conditionem: non ergo ut quidam existimant gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Nec obstat illud: *Off. III.*

Horat.

Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet.

Nam

Nam & hoc fieri posse jam scierat cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, *octo postliminium justum non esse sibi responderunt quoniam dejurio vincti forent.* Lib. VII, c. 18.

VIII. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adversus eum qui ipsos in potestate habet militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν, *Ne adversus Carthaginienses eorum quisquam arma hostilia ferret.* Lib. I. Simile pactum habet in Gothicis Procopius. Goth. III. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

IX. Promittunt & nonnulli non fugere. tenet hoc eos, etiamsi vincti promiserint contra quam quidem sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum liber erit si ideo promiserit ne vinciretur.

X. Satis inepte quæritur an qui captus est alii dedere se possit. Nimis enim certum est neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim concessu ejus qui bellum gerit secundum ea quæ supra exposuimus. Lib. III, c. 6.

XI. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati si in fide præstanda negligentes sint à suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si à privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripserat multis in Senatu placuisse ut ii de decem captivis qui redire nollent datis custodibus ad Hannibalem deducerentur. Lib. VIII, c. 8.

XII. De interpretatione, tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ ut à proprietate verborum non recedatur nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum qui legem dedit. Vitam

pactus

pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Censore ignominiis notata, qui eam adhibuerant intestabiles & invisi.

De off. III. *Lib.* VIII, *c.* 19.

XIV. Iusta auxilia in pacta deditionis non faciendæ si ea advenerint, intelligi debent alia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de exsecutionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est ut accessio tantum credantnr.

CAPVT XXIV.

De fide tacita.

L. ea lege, D. locati.

SIlentio quædam conveniri non male à Iavoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est quod consensus qualitercumque indicatus & acceptatus vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas ut non semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui.

Lib. II, *c.* 4. *L.* III, *c.* 2.

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus aut ab externis veniens in alterius populi aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget nequid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit,

petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum à reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio qui ad Gabios se contulerat dictum esto. De Sinone Virgilius: *Liv. lib. 1.*

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno *Æneid. II*
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat aut admittit, tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat Livius: addit colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc à Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas perfidum existere coegit*. Quamobrem mirari subit cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse*, nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est. *Libro XXXVIII.* *Lib. 9, c. 6.*

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere hostem à belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur. quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrunque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud Frontinum legimus. *Liv. l. XLII.* *L. III, c. 2.* *Liv. l. XXVI & XXX.* *Lib. 1, c. 5.*

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami olivarum, apud Macedones hastarum erectio, apud Romanos scuta capiti imposita, signa supplicis deditionis, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat an obligetur & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt petendum est. Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset. Sponsio à ducibus facta quatenus tacite approbata à populo aut rege censeri debeat & hoc jam supra diximus, nimirum *Lib. III, c. 4.* *Lib. II, c. 20, c. 22.* *c. 22.*

ubi

ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum aut non factum cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit.

VI. Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi: sed opus est accedat actus talis qui aut amicitiam per se ostendat, ut fedus amicitiæ causa; aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sint ad talem significationem.

CAPVT XXV.

Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem servandam.*
II. *In bello pacem semper spectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præsertim:*
IV. *Vtile id victis:*
V. *Et victori:*
VI. *Et quorum res dubiæ sunt.*
VII. *Pacem factam summa religione servandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

Atque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut cum de bello suscipiendo agerem monita quædam de bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam quæ in bello & post bellum valeant, ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia tum ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur ut Cicero dicit, sed & major illa gentium societas: Hac sublata ut vere Aristoteles ἀναιρεῖται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines est commercium.* Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctissimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum:* quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide sublata feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris sui partibus sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscuritas. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & famæ causa qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur eos qui ipsis fallendi artes

Off. III.
Rhet. ad Theod. I, c. 15.
Epistola LXXXVIII.
Cic. pro Q. Rosc.

artes instillant, idipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum à Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum gerere.* Cui congruit Augustini sententia: *non pacem quæri ut bellum exerceatur, sed bellum geri ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles non semel accusat gentes quæ bellicas actiones quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est: quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

Oratione ad Cæs.

Epist. 1 ad Bonif.

VII Pol. 11 & XIV.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cujus optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

Rom. XII, 18.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. hunc sensum Aristoteles sic enuntiat: κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι. *Satius est his qui plus pollent aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac speciosa dantibus pax est: ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis: διεξιτέον, ait Aristoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίγνονται. *Cogitandum in bello quam multæ quamque improvisæ mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα. *qui rerum gestarum à se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunæ belli prospera vicibus largiri.* Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero Cæsare au- Bel. civil. 1.

ctore optimum tempus de pace agendi dum sibi uterque confidit.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam quam diximus fidei sanctimoniam, sollicitéque cavenda, non tantum perfidia, sed & quidquid animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes, cum omnes summa religione ac fide tuendas, tum eas maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum quorum res Christiana in manu est, & iisdem mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos homines, Deo carissimum animal.

LOCI

FINIS.

LOCI SCRIPTORVM IN HOC OPERE SPECIALITER EXPLICATI, AVT EXAMINATI, AVT EMENDATI.

Ex sacris Literis: Veteris Testamenti.

Novi Testamenti.

Ex Theologis.

Ex Iure.

Digestis.

Nequid

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM AC VERBORVM QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A.

Actus

INDEX.

 Alie-

Arrago-

B.

Bona

Dolus

E.

F.

G.

Gratiam

Iephthis

Lex,

M.

Mare

N.

O.

 Obli-

Opera

P.

Pacem

Pœna

Populi

Præda:

Q.

R.

Regimen

Reges

S.

Servo-

Suc-

Tiba-

F I N I S.

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cautum est Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis, FERDINANDI II. *Invictissimi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ne quis* Hugonis Grotii de Iure belli ac pacis libros *imprimat, aut alibi impressos vendat in sacro Romano Imperio, & Regnis, Provinciisque hereditariis, præter Guiljelmum & Ioannem Blaeu, intra sexennium, sub pœna Confiscationis librorum & sex marcarum auri. Datum Viennæ* 1631.

FERDINANDVS.

SVMMA PRIVILEGII REGIS GALLIARVM.

LVDOVICI XIII. *Galliarum & Navarræ Regis Christianissimi privilegio cautum est, ne quis intra decennium intra ditionis suæ fines typis mandet neve vendat librum cui titulus est,* Hugonis Grotii de Iure belli ac pacis libri tres, *præter Guiljelmum Ianssonium Cæsium, Bibliopolam Amsterdamensem. Qui secus faxit, præter librorum amissionem gravi pœna mulctabitur, uti latius patet in ipso diplomate, dato Parisiis 9 Augusti, anno salutis* 1631 *subsignato,*

Ad mandatum Regiæ Majestatis

DE LA REBERTIERE.

Editum in nundinis Autumnalibus Francofurtensibus 1631.

Errata. *Prior numerus paginam, secundus lineam denotat.*

PAgina 5. linea 32. lege ἀνόμασαι Ibid. 36. sana 7. 3. ἂν ib. 29. ῥυθμιζομένοις 22. 16. *quæ non possunt* 27. 30. לדרשׁ 28. in marg. §. 1. ib. 18. βλαφθῆναί τι ib. lin. pen. ἀδιάφορα ib. χρημάτων 44. 34. privatur 51. 35. ἀρχῇ 54. in marg. *Ierem.* xxv. 83. 12. *salute* 88. 5. pro ὅτι lege διὰ 93. 31. *lacessiti* 98. 21. re fugientem 101. 24. At 108. 25. subveniendum 113. 24. versum 118. 35. λιμένες 134. 26. ἀτιμωρήτως 137. 31. haud 161. 23. Anastasii 163. 15. *pro* τὰς *l.* τοῖς 197. 5. אסרה 199. 27. ex lege est civili 239. 11. Σκυθισμὸν 267. 4. φονευθεὶς 273. 34. interfectum 287. 11. nocentes 292. 7. ἐπισχέσεις 296. 25. κλέπτων 320. 25. αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν 332. 6. Cærites 338. 14. querelas 353. 3. ἡμῶν 354. 36. Masinissa 356. 9. ἡμερότης 360. 14 ἠδικηκότων 361. 4. factum ib. 31. ἔλαττον ib. 33. pericula 363. 18. *Culpandi sunt, tamquam* 364. 36. *etiamsi* 372. 34. fugienda 374. 23. νομοθέτης 375. in marg. *Advers.* 379. 37. querelam 390. 3. avertendus 391. 31. εὐγένεια 397. 3. narratione, convocari, 416. 17. adjicit facti laudationem. *hujusmodi typis.* ib. lin. ult. paginis 422. 14. οἰκοῦμεν 434. 36. proximo 445. 4. τούτων 457. 35. τινα 459. 10. probi 465. 1. ἀφεστηκόσιν ib. 12. ἀρχῆς ib. 34. auctores 470. 15. ὠμότητα 477. 32 τέμνειν 478. 15. concessam 480. 32. Tectosages 485. 20. οἴκοι 491. 18. poterant 496. 13. *pro* usque ad *lege* etiam post confisc. 507. 29. *præclara res est* 537. 8. *pro* jus *lege* vis 543. 9. *regi aut pop.* 550. 11. pacto *In Indice lege* Adoptatus ex conjectura voluntatis. *Si quæ alia repperiet Lector facile per se corriget ut ubi æ pro œ positum in verbis* Pæni *pro* Pœni, *&c.*